

ชื่อเรื่อง การเปรียบเทียบธรรมมาสน์แขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานี: มิติต่างวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผู้วิจัย รศ.จุมพล ราชวิจิตร, นายคำพันธ์ ยะปะตัง, นางสาวเพชรณิชา ชุมชิด, นางสาวจันทิมา เพชรพิเศษศักดิ์

มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น **ปีที่พิมพ์** 2555

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1)เปรียบเทียบธรรมมาสน์แขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานี : มิติต่างวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา 1) ประวัติความเป็นมาธรรมมาสน์ แขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานี 2)เพื่อศึกษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างธรรมมาสน์ ในแขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานีข้อมูลได้จากการรวบรวมจากเอกสารและภาคสนาม โดย สังกัด นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงคุณภาพ นำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ โดยเลือกพื้นที่วิจัยแขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานี

ผลวิจัยพบว่าเปรียบเทียบระหว่างธรรมมาสน์แขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานี : มิติต่างวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในแขวงจำปาสัก สปป.ลาว จำนวน 16 หลัง และจังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 13 หลังประกอบด้วย เมืองโขง จำนวน 6 หลัง เมืองจำปาสัก จำนวน 6 หลังเมืองชะนะสมบูน จำนวน 3 หลัง จังหวัดอุบลราชธานี อำเภอยะหา จำนวน 6 หลัง อำเภอนาดูน จำนวน 2 หลัง อำเภอโขงเจียม จำนวน 5 หลัง โดยเฉลี่ยแผนผังรูปแบบโครงสร้างของธรรมมาสน์แขวงจำปาสักจะอยู่ระหว่าง ความกว้าง-ยาวเฉลี่ยประมาณ 170 เซนติเมตร ความสูงจากพื้นถึงปลายยอด 540 เซนติเมตร ตัวเรือนธรรมมาสน์สูงเฉลี่ย 160 เซนติเมตร ส่วนยอดสูงเฉลี่ย 250 เซนติเมตร ส่วนฐานที่ตั้งสูงเฉลี่ย 140 เซนติเมตร ตั้งอยู่บนฐานเสา 4 เสาลักษณะยกฐานสูงโดยมากจะเป็นลักษณะจะเป็นแท่นขาสิงห์ ส่วนฐานจะเป็นฐานตั้งเชิงไม้ ส่วนตัวเรือนมีลักษณะที่บิมนี่หน้าต่างเขียนลายแต้มสี บันใดส่วนใหญ่จะเป็นบันใดนาคไม้ ลวดลายตกแต่งที่พบในตัวธรรมมาสน์เป็นลวดลายที่เป็นศิลปะเขียนสีทองแต้มลาย ส่วนธรรมมาสน์จังหวัดอุบลราชธานีส่วนใหญ่ธรรมมาสน์จะเป็นแบบทำมาสน์ตั้งทรงสูงที่ซื้อจากร้านขายสังฆภัณฑ์และศรัทธานำมาถวายองค์ประกอบที่สำคัญเหมือนกัน และหรือคล้ายคลึงกัน พอจำแนกได้เป็น 2 รูปแบบด้วยกัน คือ ธรรมมาสน์แบบเตี้ยและตั้ง และธรรมมาสน์แบบหอธรรมมาสน์ ส่วนหลังคามี 2 แบบ คือ หลังคาแบบมณฑป และหลังคาแบบจัตุรมุข ส่วนเสารับน้ำหนักมี 3 ลักษณะคือ แบบเสาขาสิงห์ หรือฐานเชิงและแบบเสากลิ้ง เสาธรรมมาสน์ส่วนใหญ่ทำด้วยไม้เนื้อแข็งจำพวกไม้แคนหรือไม้ตะเคียน ไม้แดง ไม้เต็งหรือไม้จิก ไม้ประดู่ เป็นต้น ได้ดังต่อไปนี้ แขวงจำปาสักส่วนใหญ่แล้วเป็นธรรมมาสน์

ประเภทหอธรรมาสน์ แต่ละรูปแบบหรือรูปแบบเดียวกันมีแผนผังพื้นที่ในการใช้สอยเป็นผล
เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์จากการใช้ระบบวิธีการสร้างตามหลักวิชาช่างภูมิปัญญาท้องถิ่น

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลุล่วงลงได้โดยอาศัยความร่วมมือของหลากหลายฝ่าย คณะผู้วิจัยจึงขอขอบคุณทุกๆฝ่ายที่ให้การช่วยเหลือและสนับสนุน โดยเฉพาะ ฝ่ายศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น ผู้สนับสนุนเงินทุนในการวิจัยคือ รวมไปถึงหลักสูตรสาขาวิชาศิลปะและวัฒนธรรม คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่สนับสนุนบุคลากรทั้งคณาจารย์ นักศึกษา และเจ้าหน้าที่ จนเกิดงานวิจัยชิ้นนี้ นอกจากนี้คณะนักวิจัยยังขอขอบคุณ นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ ผู้รู้ และชาวบ้านในพื้นที่แขวงจำปาสัก สปป.ลาว และจังหวัดอุบลราชธานี ประเทศไทย รวมถึงพื้นที่ใกล้เคียง ที่สละเวลาอันมีค่า ถ่ายทอดและบอกเล่าเรื่องราวองค์ความรู้ที่มีประโยชน์และทรงคุณค่า ส่งผลให้งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลงได้ ด้วยดี

องค์ความรู้และข้อมูลของงานวิจัยชิ้นนี้จึงขออุทิศคุณความดีทั้งหมดแก่ผู้มีส่วนร่วมให้เกิดการวิจัยชิ้นนี้ดังที่กล่าวมาข้างต้น รวมถึงไปผู้ที่มีส่วนสนับสนุน หรือเกี่ยวข้องอื่นๆ ที่ไม่สามารถได้เอ่ยนามได้หมดในข้างต้นด้วย

คณะผู้วิจัย

พฤษภาคม 2555

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ปัญหาและความสำคัญ.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
ขอบเขตของการวิจัย.....	5
วิธีการดำเนินการศึกษาวิจัย.....	6
กรอบแนวคิดและทฤษฎี.....	6
กรอบแนวคิดของการวิจัย.....	7
แผนการดำเนินงาน.....	8
แผนปฏิบัติการ.....	9
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	10
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	11
สภาพสังคมและวัฒนธรรม.....	11
ความเป็นมาของธรรมาสันในวัฒนธรรมไทย-ลาว.....	22
คติความเชื่อในการสร้างธรรมาสัน วัฒนธรรมไทย-ลาว.....	58
แผนนโยบายและยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง.....	60
แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย.....	62
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	70
3 บริบทพื้นที่วิจัย	81
4 ผลการศึกษา	
ความเป็นมา พัฒนาการและรูปแบบของธรรมาสันจำปาสัก สปปลาว	
กับจังหวัดอุบลราชธานี.....	117
รูปแบบของธรรมาสันในแขวงจำปาสักสปปลาว กับจังหวัดอุบลราชธานี.....	118
องค์ประกอบของธรรมาสันในแขวงจำปาสัก สปป. ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานี.....	165
มิติทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา การสร้างธรรมาสันภาพสะท้อนทางวัฒนธรรม	
และภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี.....	182

สารบัญ(ต่อ)

5 วิเคราะห์ สรุปผล และข้อเสนอแนะ.....	195
สรุปผล.....	195
อภิปรายผล	200
ข้อเสนอแนะ.....	204
 บรรณานุกรม.....	 206
ภาคผนวก.....	214
รายนามผู้ให้สัมภาษณ์.....	225

บทที่ 1

บทนำ

ปัญหาและความสำคัญ

ประชากรในเขตสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและในเขตภาคอีสานของประเทศไทย ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ที่มีหลากหลาย กลุ่มย่อย (สุรัตน์ วรศิริรัตน์ อ้างถึงใน ทรงยศ วีระ ทวีมาศ และคณะ, 2550) โครงสร้างวัฒนธรรมมีลักษณะคล้ายคลึงอาณาจักรล้านช้างในอดีต ซึ่งมี ศูนย์กลางอยู่บริเวณลุ่มน้ำโขง อาศัยอยู่ร่วมกันด้วยความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด และมีความผูกพันเป็น สายเครือญาติมาตั้งแต่อดีต (สุวิทย์ จิระมณี, 2545) โดยเฉพาะบริเวณริมลำน้ำโขงระหว่างแขวงจำปาสัก และจังหวัดอุบลราชธานี เนื่องจากมีลำน้ำสายใหญ่ไหลผ่านจึงก่อให้เกิดความหลากหลายต่อบริบทใน วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของประชากรทั้งสองฝั่ง

จากประวัติศาสตร์อันยาวนานของภูมิภาคแถบนี้ เกิดการอพยพ เคลื่อนย้ายไปมาระหว่างกันมา ตลอด บริเวณดังกล่าวมีการตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่งอย่างจริงจังมาไม่ต่ำกว่า 5,000 ปีมาแล้ว (สุจิตต์ วงศ์เทศ, 2549) มีหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญปรากฏอยู่ทั้งสองฝั่ง เช่น สูปแต่้มสมัยก่อน ประวัติศาสตร์บนผาแต้ม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ที่ทิ้งร่องรอยทางประวัติศาสตร์ อารย ธรรม และ วิถีชีวิตของกลุ่มคนในบริเวณนี้ไว้มาเนิ่นนาน หรือที่ ปราสาทวัดพู อาณาจักรโบราณอันยิ่งใหญ่ และมีความสำคัญจนได้รับการยอมรับให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของโลกจากองค์กร ยูเนสโก (UNESCO) ที่เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูล อันสำคัญที่ทิ้งร่องรอยในอดีตไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาอย่างมากมาย จากหลักฐานที่สำคัญในอดีต และลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่คล้ายกัน คืออยู่ใกล้แม่น้ำใหญ่ดังกล่าว ทำให้พื้นที่บริเวณแขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและบริเวณริมลำน้ำโขงของประเทศไทยในจังหวัด อุบลราชธานีนั้นเกิดเป็นชุมชนอาศัยอยู่ตามบริเวณแถบนี้มาอย่างยาวนาน มีความเกี่ยวพันและได้หลอม รวมวิถีชีวิต เป็น วัฒนธรรมเดียวกันคือ วัฒนธรรมไทย-ลาว ที่ฝังรากลึกลงในแผ่นดินแถบลุ่มน้ำโขง

จากการศึกษาพบว่าในบรรดาแขวงต่างๆของลาวตอนใต้ ต้องยกให้แขวงจำปาสักเป็นแขวงที่ ได้รับนิยมนักท่องเที่ยวมากที่สุดทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เพราะภูมิศาสตร์ของแขวงนี้มี สภาพที่หลากหลาย ทั้งป่าใหญ่บนที่สูง และที่ราบลุ่มริมน้ำโขง เป็นแขวงที่มีแม่น้ำโขงไหลผ่านกลาง แขวง อยู่ติดกับพรมแดนไทยที่ช่องเม็ก จังหวัดอุบลราชธานี

แขวงจำปาสัก มีอาณาเขต ทางทิศตะวันตกติดกับชายแดนประเทศไทยทางด้านช่องเม็ก อำเภอ สิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี ทิศใต้ติดต่อกับ เขตจังหวัดกัมปงทอมของประเทศกัมพูชา มีพื้นที่ประมาณ 15,415 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วยเมืองต่างๆ คือ เมืองปากเซ ชนะสมบุรณ์ ปากช่อง ประทุมพร สุขุม มา จำปาสัก โพนทอง เมืองโขง มุลละปาโมก ในอดีตแขวงจำปาสักมีชื่อเรียกว่า เขตแคว้นของนครกา ละจำบากนาอะบุรีสี เป็นศูนย์กลางของศิลปวัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจของประเทศลาวตอนใต้ แต่

ภายหลังที่ฝรั่งเศสเจ้าอาณานิคมตั้งเมืองปากเซขึ้นเป็นเมืองหลวงในปี พ.ศ. 2448 เมืองจำปาสักซึ่งเป็นเมืองหลวงเก่าของแขวงจำปาสักจึงถูกลดระดับความสำคัญลงไป

แขวงจำปาสัก ปรากฏชื่อในพงศาวดารเขมรว่า สะมะพูปุระ เมื่ออาณาจักรฟูนันเสื่อมอำนาจคนลาวได้ย้ายถิ่นเข้ามาสร้างบ้านเรือนกลายเป็นเมืองใหม่นามว่า จำปานะคะบูลีลีหรือจำปานคร ถึงรัชสมัยพระเจ้าฟ้ารุ่งได้ทรงรวบรวมเมืองต่างๆของลาวเข้ามาเป็นอาณาจักรเดียวกันชื่อว่าล้านช้าง เป็นอาณาจักรที่รุ่งเรืองในทุกด้าน มีเมืองหลวงอยู่ที่หลวงพระบาง แต่เมื่อพระเจ้าฟ้ารุ่งสิ้นพระชนม์ อาณาจักรล้านช้างเริ่มตกต่ำลงเพราะสงครามแย่งชิงอำนาจและการก่อกบฏต่าง ๆ นานนับร้อยปี จนถึง พ.ศ. 2063 พระเจ้าโพธิสารราชเจ้าขึ้นครองราชย์และรวบรวมแผ่นดินขึ้นใหม่ และได้ย้ายเมืองหลวงของอาณาจักรล้านช้าง มาอยู่ที่เวียงจันทน์เพื่อให้ไกลจากการรุกรานของสยาม อาณาจักรล้านช้างเจริญมาได้ 200 ปีเศษก็เริ่มอ่อนแอ แยกออกเป็น 3 ฝ่าย คือ อาณาจักรหลวงพระบาง อาณาจักรเวียงจันทน์ และอาณาจักรจำปาสัก ซึ่งตรงกับสมัยกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชระแวงว่าลาวจะร่วมมือกับพม่ายกทัพมาตีไทย จึงโปรดให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (รัชกาลที่ 1) ยกทัพไปตีลาวทั้ง 3 อาณาจักรตกเป็นของไทยนาน 114 ปีจนถึงปี พ.ศ. 2436 ไทยต้องยกลาวให้กับฝรั่งเศส แต่ในช่วงปลายสงครามโลกครั้งที่ 2 ฝรั่งเศสเริ่มอ่อนแอ ญี่ปุ่นได้เข้ามาปกครองแทน แต่ภายหลังสิ้นสงครามโลกญี่ปุ่นเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ ฝรั่งเศสได้กลับมาปกครองลาวอีกครั้งหนึ่งจนถึงปี พ.ศ. 2497 ฝรั่งเศสแพ้สงครามโลกที่เดียนเบียนฟู ลาวได้รับเอกราชอย่างสมบูรณ์ แต่กลับถูกสหรัฐอเมริกาเข้าแทรกแซงทางการเมืองและการทหาร กลุ่มลาวรักชาติจึงได้ร่วมกันต่อสู้จนสหรัฐอเมริกาค่าถอย ลาวได้เปลี่ยนการปกครองเป็นระบอบคอมมิวนิสต์ ยกเลิกสถาบันเจ้าชีวิตหรือสถาบันกษัตริย์ โดยเจ้าชีวิตองค์สุดท้ายแห่งราชอาณาจักรจำปาสักคือเจ้าบุญอุ้ม (<http://www.oceansmile.com/Lao/Jampasak.htm>) เจ้าบุญอุ้ม เป็นกษัตริย์องค์สุดท้ายก่อนที่จะเกิดการปลดปล่อยหรือเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศเป็นระบอบสังคมนิยมในปี พ.ศ. 2518 เจ้าบุญอุ้มเคยเป็นนายกรัฐมนตรีของลาวในปี พ.ศ. 2503 – 2505 ต่อมาภายหลังต้องเสด็จลี้ภัยทางการเมืองไปประทับที่ฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2517 และสิ้นพระชนม์ที่กรุงปารีสในปี พ.ศ. 2521

ส่วนเมืองอุบลราชธานีนั้น ผู้ตั้งเมืองอุบลคือท้าวคำผง หลังจากมีชัยชนะต่อเวียงจันทน์ได้ปกครองลาวและภาคอีสานทั้งหมด ใน พ.ศ. 2232 ท้าวคำผงซึ่งแต่งงานกับนางค้อย ธิดาอุปราชธรรมเทโว เจ้าหลวงไชยกุมารแห่งนครจำปาสัก เห็นว่าท้าวคำผงเป็นเขยและเป็นผู้มีครอบครัว บ่าวไพร่มาก จึงตั้งให้ท้าวคำผงเป็นพระประทุมสุรราชให้เป็นนายกองใหญ่ควบคุมครอบครัวไพร่ ตั้งอยู่ ณ บ้านเวียงดอนกอง ต่อมา พ.ศ. 2329 พระประทุมฯจึงย้ายมาถิ่นฐาน ณ ตำบลห้วยแระแม (สุวิทย์ ชีรสาสวัสดิ์, 2550) ต่อมา พ.ศ. 2335 เห็นว่าบ้านห้วยแระแม ไม่เหมาะที่จะตั้งเป็นเมืองใหญ่ จึงได้ย้ายมาตั้งบ้านเมืองที่ตำบลบ้านร้างเรียกว่า ดงอู่ผึ้ง ริมฝั่งแม่น้ำมูลอันเป็นที่ตั้งของจังหวัดอุบลราชธานีในปัจจุบัน (http://www.lib.ubu.ac.th/html/ub_info/introduction/history.html) เจ้าเมืองอุบลราชธานีในอดีตที่พระมหากษัตริย์ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งมีจำนวนทั้งสิ้น 4 ท่านดังนี้

1. พระปฐมวราชสุริยวงศ์ (พ.ศ.2335-2338) นามเดิม ท้าวคำผิง บุตรเจ้าพระดา เป็นบุคคลสำคัญในการสร้างบ้านแปงเมืองอุบลราชธานี โปรดให้สร้างคู ประตูเมือง หอโสมเจ้านายต่างๆ สร้างวัด หลวง และเสนาสนะ อาทิ สิม อาสาม หอระฆัง พระพุทธรูป สิ่งก่อสร้าง ล้วนเลียนแบบ ศิลปะแบบ หลวงพระบาง

2. พระพรหมวราชสุริยวงศ์ (พ.ศ.2338-2388) นามเดิม พรหม น้องชายพระปฐม (คำผิง) เป็นบุตรชาย คนเล็กของ เจ้าพระดา เป็นผู้ก่อสร้างวัด ป่าหลวง (วัดป่าหลวงมณี โชติ) นำไพร่พลผู้ สรีทธาสร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ก่ออิฐถือปูน เป็นที่เคารพสักการะ ของชาวอุบลราชธานี มีชื่อว่า พระ เจ้าใหญ่ อินทร์แปลง ปัจจุบัน เป็นพระประธาน ในวิหารวัดมหานาราม

3. พระพรหมราชวงศา (พ.ศ.2388-2409) นามเดิม กุทอง สุวรรณภูมิ บุตรพระพรหม (ทิด พรหม) ในสมัยของท่าน ธรรมยุติกนิกาย แพร่หลายในเมืองอุบลฯ เพื่อสนองพระราชประสงค์ของ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้สร้างวัดสุปฏิหาราม และบรรดา อุปฮาด ราชวงศ์ ราชบุตร ร่วมกัน สร้างวัดศรีทอง (ศรีอุบลรัตนาราม) วัดสุทัศน์ ซึ่งเหตุการณ์สำคัญในสมัยนี้คือการเข้า ร่วมสงครามขับไล่ญวน

4. เจ้าพรหมเทวานุเคราะห์วงศ์ (พ.ศ.2409-2425) เจ้าพรหมเทวา (เจ้าหน่อคำ) เป็นพี่ชายเจ้าจอม มารดา ค้างค้ำใน รัชกาลที่ 4 เจ้าราชวงศ์ จำปาศักดิ์ บุตรเจ้าเลื้อหลานเจ้าอนุวงศ์ ในสมัยของท่านได้ สร้างวัดไชยมงคลซึ่งเป็นวัดธรรมยุตที่สี่ในจังหวัดอุบลราชธานี ครบจนถึงปี พ.ศ. ๒๔๒๕ จึงได้มี การ แต่งตั้งข้าหลวง และผู้ว่าราชการจังหวัด มาปกครองดูแลจนถึงทุกวันนี้ (http://www.ubonratchathani.go.th/history_ubon.html)

หลังจากสิ้นสุดการปกครองในระบอบกษัตริย์เมืองจำปาสักได้ถูกกำหนดอัตลักษณ์ทาง วัฒนธรรมด้วยบริบทของพุทธศาสนา ผสานกับความเชื่อ ผิบรรพบุรุษ และนาาคติ ในสมัยอาณานิคม จำปาสักเป็นศูนย์กลางการปกครองลาวภาคใต้ ศาสนาการทางพระพุทธศาสนา เช่น วัดวาอารามเก่าแก่ มากมาย เมืองจำปาสักตั้งอยู่ริมน้ำโขง ท่ามกลางธรรมชาติที่สวยงาม และชาวจำปาสักมีบุคลิกที่ยิ้มแย้ม แจ่มใส เป็นมิตรและมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่งดงาม (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี,ออนไลน์,2553) แต่ ถึงอย่างไรก็ตามในส่วนของพระพุทธศาสนาแล้วยังคงมีอิทธิพลและบทบาทต่อวิถีชีวิตของผู้คนใน จำปาสัก โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวการสร้างงานศิลปกรรมที่เกิดจากแรงศรัทธาทาง พระพุทธศาสนา เพื่อตอบสนองรับใช้จึงเกิดขึ้นอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นการสร้างวัดวาอารามซึ่งถือได้ ว่าเป็นสง่าราศีของบ้านเมืองและชุมชน (บุญเกิด เหลาหมี่. 2552) ดังนั้นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม มนุษย์กับธรรมชาติ ในส่วนที่เกี่ยวพันกับจิตใจ สังคม และ วัตถุ มีการ สังสมและสืบทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง มีการ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจนกลายเป็นแบบแผนที่สามารถเรียนรู้และก่อให้เกิดการสร้างสรรควัฒนธรรม ทางวัตถุและทางจิตใจ วัฒนธรรมไทย-ลาว ส่วนใหญ่มีรากฐานมาจากพุทธศาสนา จึงส่งผลทำให้ ศิลปกรรมรูปแบบต่างๆ เกิดขึ้น อาทิ งานศิลปกรรมที่เกี่ยวกับวิจิตรศิลป์ เช่น จิตรกรรม(สุปแต้ม) ประติมากรรม สถาปัตยกรรม งานที่เกี่ยวกับประยุกต์ศิลป์ เช่น ศาสนศิลป์ หัตถศิลป์ ถูกสร้างสรรค์เพื่อ

แสดงออกแห่งภาวะทางด้านจิตใจและวิถีการดำเนินชีวิต อุทิศถวายไว้ในพุทธศาสนาด้วยความศรัทธา เช่น ลิม วิหาร หอไตร หอแจก ธรรมาสน์ เป็นต้น(พิทักษ์ น้อยวงศ์ และ คณะ.2543)

ธรรมาสน์ คือที่นั้งสำหรับพระสงฆ์แสดงธรรมในโอกาสต่างๆ มีเกือบทุกวัดในภาคอีสาน และ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นอีกหนึ่งผลงานทางศิลปกรรมที่มีคุณค่ายิ่งสำหรับใช้ในพิธีทางพุทธศาสนา ธรรมาสน์ มี 2 แบบคือ

1. ธรรมาสน์ตั้ง หรือ เก้าอี้ สำหรับนั่งมักทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสสูงจากพื้นพอสมควร ขาทั้งสี่มักเป็นเสากลึง พนักด้านหลังเป็นสามเหลี่ยมคล้ายหน้าบ้านตามลิม (โบสถ์) ขอบด้านหน้าและขอบด้านข้างมักแกะสลักไม้หรือเขียนลายลงรักปิดทองทั้งหลัง

2. ธรรมาสน์ทรงปราสาท หรือธรรมาสน์ยอดแหลมมีหลังคามักทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนาดเล็กมีฐานสูงเป็นเสาดี่ต้น ด้านข้างมักฉลุหรือสลักไม้โปร่งเป็นลวดลายต่างๆ เช่น ลายพันธุ์พฤกษา ลายกนก ลายเครือเถา ลายรูปบุคคล และลายสัตว์ ฯลฯ มักมีบันไดทางขึ้นอยู่ด้านหลัง หลังคามิยมนำหลังคาซ้อนกันหลายชั้นคล้ายภาคกลางและล้านนา ถ้าจะเปรียบเทียบงานแกะสลักไม้ภาคอีสานและลาวกับภาคกลางและล้านนาอย่างหยาบๆ แล้ว ไม้แกะสลักอีสานและลาวก็อาจดูค่อยไปบ้าง แต่ถ้าจะศึกษาถึงจิตวิญญาณของชาวอีสานและลาวอย่างลึกซึ้งแล้ว ไม้แกะสลักของภาคอีสานและลาว ยิ่งดูยิ่งน่าสนใจมีเสน่ห์ โดยเฉพาะบนธรรมาสน์จะเป็นความบริสุทธิ์ เรียบง่าย ตรงไปตรงมา สมถะ รู้อยู่ รู้มี รู้ดี รู้พอ อย่างเหมาะสมลงตัว แน่งน้อย ปัญจพรรค์ (2536) ด้วยการสร้างธรรมาสน์มีความหลากหลายในจินตนาการลึกซึ้งมีคตินิยมแอบแฝงในตัว ดังจะเห็นได้จากวัดวาอารามต่างๆ ทั่วไปทั้งในสปป.ลาวและประเทศไทย

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า แขวงจำปาสัก สปป.ลาว และจังหวัดอุบลราชธานี เป็นเมืองที่อุดมด้วยวัฒนธรรมภูมิปัญญาที่มีความสำคัญ อีกทั้งยังคงวิถีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่งดงามจนได้รับการยกย่องว่าเป็นเมืองที่ดีและน่าอยู่ โดยเฉพาะวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นบ้านในงานศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมของเมืองจำปาสัก สปป.ลาว และจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันสำคัญอย่างหนึ่งในปัจจุบัน ในการศึกษาทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ นอกเหนือไปจากคติความเชื่อ ภาษาและจารีตประเพณีต่างๆแล้ว ผลงานทางศิลปะและสถาปัตยกรรมจัดเป็นผลิตทางวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะธรรมาสน์ซึ่งใช้เป็นที่นั้งสำหรับพระสงฆ์แสดงธรรมในโอกาสต่างๆ มีเกือบทุกวัด มีลักษณะเฉพาะตัว ทั้งทางรูปแบบและคติความเชื่อที่เป็นแบบแผน ประเพณีสืบต่อกันมาเป็นเวลาหลายชั่วอายุคน (ทรงยศ วีระวิมาศและคณะ,2550) ดังนั้นทีมวิจัยในฐานะเป็นบุคลากรของมหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยที่ตั้งอยู่ในภาคอีสาน เป็นศูนย์กลางทางการศึกษา รวมถึงเป็นแหล่งรวมความรู้และผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ มากมายเพื่อการบริการวิชาการออกสู่สังคม จึงเห็นความสำคัญในการจัดทำโครงการวิจัย เรื่อง วัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นในงานศิลปกรรม เมืองจำปาสัก สปป.ลาว และจังหวัดอุบลราชธานี โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของธรรมาสน์ แขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานี และ ศึกษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับธรรมาสน์พื้นถิ่นในแขวงจำปาสัก สปป.ลาวกับจังหวัด

อุบลราชธานี เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล องค์ความรู้อย่างเป็นระบบทั้งในรูปแบบเอกสารหนังสือ สิ่งพิมพ์ วิดิทัศน์ เว็บไซต์ เพื่อนำเผยแพร่สู่สาธารณชนและเป็นแนวทางในการศึกษา พัฒนา รวมถึงเป็นแนวทางในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของธรรมาสัน แขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานี ต่อไป

2) วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาธรรมาสัน แขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานี
- 2) เพื่อศึกษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างธรรมาสัน ในจำปาสัก กับจังหวัดอุบลราชธานี

3) นิยามศัพท์เฉพาะ

ธรรมาสัน หมายถึง งานสถาปัตยกรรมที่ใช้สำหรับพระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนา ใน

แขวง

จำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานี เท่านั้น

วัฒนธรรม หมายถึง การใช้พื้นที่โดยการแบ่งสัดส่วนในการใช้ธรรมาสัน พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องในการสร้างและการใช้ ตามคติความเชื่อที่สืบทอดต่อกันมา

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง รูปแบบของธรรมาสัน การเลือกวัสดุในการสร้าง และการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยและเกี่ยวข้องกับคตินิยมตามแนวพระพุทธศาสนา

4) ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตที่ใช้ในงานวิจัย คือ

- 1) ขอบเขตด้านพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา คือ พื้นที่แขวงจำปาสัก สปป.ลาว และจังหวัดอุบลราชธานี
- 2) ขอบเขตด้านเนื้อหาที่ใช้ในการศึกษารวบรวม คือมิติทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในงานศิลปกรรมแขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานี อันประกอบด้วย
 - 2.1 ประวัติความเป็นมาของธรรมาสัน แขวงจำปาสัก สปป.ลาว และจังหวัดอุบลราชธานี
 - 2.2 ภาพสะท้อนและมิติทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในการสร้างธรรมาสัน ในแขวงจำปาสัก สปป. ลาว และจังหวัดอุบลราชธานี
- 3) ขอบเขตด้านระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษา ระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้จำนวน 12 เดือน

5) วิธีการดำเนินการศึกษาวิจัย

การดำเนินการวิจัยเพื่อรวบรวมมีวิธีการดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1 การศึกษาข้อมูลวัฒนธรรมและภูมิปัญญาทางด้านศิลปกรรมจากเอกสารทุติยภูมิ ทั้งจากเอกสาร วารสาร หนังสือ ตำรา เว็บไซต์ รายงานการวิจัย ที่เกี่ยวข้องเพื่อรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น

2 การศึกษารวบรวมข้อมูลในภาคสนาม

การศึกษารวบรวมข้อมูลในภาคสนามในครั้งนี้มีขั้นตอนในการดำเนินการดังนี้

- 1) การวางแผนการลงพื้นที่สนามจากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น
- 2) ประสานงานพื้นที่และผู้เกี่ยวข้องเพื่อลงพื้นที่ในการศึกษารวบรวมข้อมูล
- 3) สร้างกรอบและเตรียมเครื่องมือในการศึกษาค้นคว้า โดยในการศึกษาในครั้งนี้ใช้

เครื่องมือในการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง แบบสังเกต แบบการ สันทนากลุ่ม การบันทึกเสียงและการถ่ายภาพและวิดีโอเพื่อรวบรวมและบันทึกข้อมูลเหตุการณ์ที่ เกี่ยวเนื่องกับประเด็นที่ศึกษา

4) ดำเนินการศึกษารวบรวมข้อมูล

3 การรวบรวมเรียบเรียงข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลตามกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

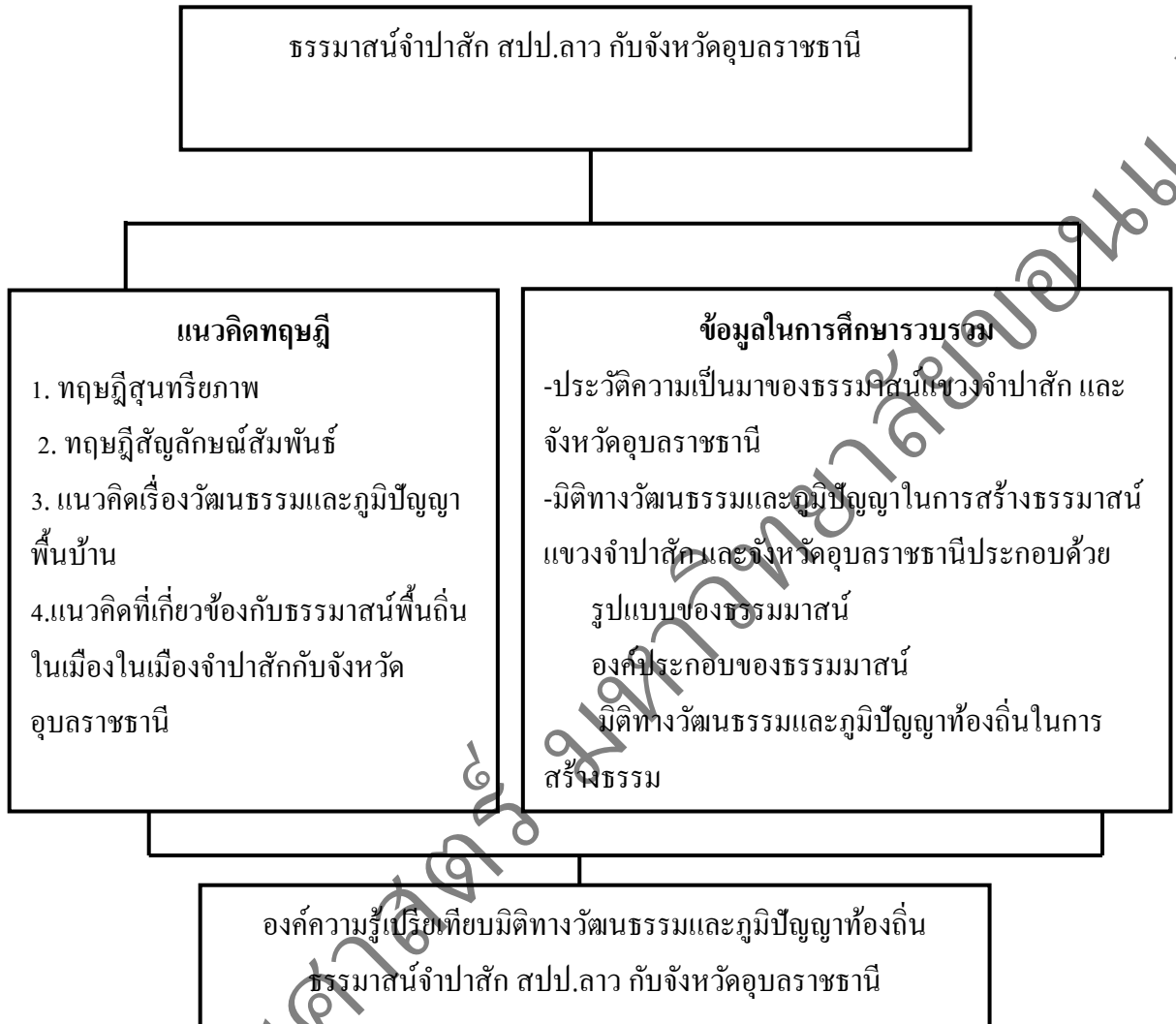
4 นำเสนอข้อมูลองค์ความรู้ในรูปแบบเอกสาร หนังสือ สิ่งพิมพ์ วิดีทัศน์ และเว็บไซต์ ฐานข้อมูลที่เป็นระบบ ทันสมัย สะดวกในการเข้าถึงของผู้สนใจ

6) กรอบแนวคิดและทฤษฎี

กรอบแนวคิดหรือทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการศึกษารวบรวมในครั้งนี้ ประกอบด้วย

- 7.1 ทฤษฎีสุนทรียภาพ
- 7.2 ทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์
- 7.3 แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นบ้าน
- 7.4 แนวคิดที่เกี่ยวข้องธรรมชาติพันธุ์ถิ่น ในแขวงจำปาสัก และจังหวัดอุบลราชธานี

กรอบแนวคิดของการวิจัย

8) แผนปฏิบัติการ

ลำดับที่	กิจกรรม / ขั้นตอน,วิธีการภายใต้กิจกรรม	ระยะเวลา		จำนวน (หน่วยนับ)		ตัวชี้วัด	ผู้รับผิดชอบ
		เดือนที่	เวลาที่ใช้	ครั้ง	คน/กลุ่มตัวอย่าง		
1.	การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของข้อมูลวัฒนธรรมและ ภูมิปัญญาทางด้านศิลปกรรม	1-2	2 เดือน	1	นักวิจัย	ข้อมูลเบื้องต้นของศิลปกรรมและ สถาปัตยกรรมของจำปาสัก	นักวิจัยและ ผู้เกี่ยวข้อง
2.	การศึกษารวบรวมข้อมูลในภาคสนาม -การวางแผนการลงพื้นที่สนาม	3	1 เดือน	1	นักวิจัยและ ผู้เกี่ยวข้อง	แผนการดำเนินเก็บข้อมูลภาคสนามที่มี ประสิทธิภาพ	นักวิจัยและ ผู้เกี่ยวข้อง
	- ประสานงานพื้นที่และผู้เกี่ยวข้องเพื่อลงพื้นที่ใน การศึกษารวบรวมข้อมูล	4	1 เดือน		พื้นที่จำปาสัก และจังหวัด อุบลราชธานี	ความคล่องตัวในการดำเนินการเก็บ รวบรวมข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ	นักวิจัย
	- สร้างกรอบและเตรียมเครื่องมือในการศึกษา ค้นคว้า	3-5	3 เดือน	1	-	เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มี ประสิทธิภาพ	นักวิจัย
	- ดำเนินการศึกษารวบรวมข้อมูล	6-10	5 เดือน	19	ผู้เกี่ยวข้องใน พื้นที่จำปาสัก	ข้อมูลศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมที่มี ประสิทธิภาพ	นักวิจัย
3.	-วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล	10-11	2 เดือน	1	และจังหวัด อุบลราชธานี	ฐานข้อมูลวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในงาน ศิลปกรรม	นักวิจัย
4.	จัดทำรายงาน เอกสาร และสื่อนำเสนอข้อมูลองค์ ความรู้	11-12	2 เดือน	1	-	รายงาน เอกสาร สื่อ นำเสนอข้อมูล	นักวิจัย

9) ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลจากการวิจัยนอกจากจะได้ข้อมูล องค์ความรู้ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในการสร้าง
ธรรมาสน์แขวงจำปาสัก สปป.ลาวและจังหวัดอุบลราชธานีแล้วนั้น ยังสามารถที่จะอธิบายความ
เชื่อมโยงของชุมชนทั้ง 2 ประเทศที่มีแม่น้ำโขงเป็นจุดศูนย์กลางของวัฒนธรรม อีกทั้งยังสามารถจัดเก็บ
ข้อมูลที่เป็นระบบทั้งในรูปแบบเอกสารหนังสือ สิ่งพิมพ์ ทัศนียภาพ และเว็บไซต์

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาและวิจัยเพื่อเปรียบเทียบธรรมเนียม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี สปป.ลาว กับจังหวัด อุบลราชธานีที่สะท้อนมิติทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จึงขอเสนอตามลำดับ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. สภาพสังคมและวัฒนธรรม

- 1.1 แขวงจำปาสัก
- 1.2 จังหวัดอุบลราชธานี
- 1.3 สังคมและวัฒนธรรมไทย-ลาว

2. ความเป็นมาของธรรมเนียมในวัฒนธรรมไทย-ลาว

- 2.1 ประวัติและความเป็นมาของธรรมเนียมในวัฒนธรรมไทย-ลาว
- 2.2 มุลเหตุแห่งการสร้างธรรมเนียมในวัฒนธรรมไทย-ลาว
- 2.3 ลักษณะรูปแบบและโครงสร้างธรรมเนียมในวัฒนธรรมไทย-ลาว
- 2.4 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับ ธรรมเนียมในวัฒนธรรมไทย-ลาว

3. คติความเชื่อในการสร้างธรรมเนียม วัฒนธรรมไทย-ลาว

- 3.1 คติความเชื่อเกี่ยวกับการใช้วัสดุอุปกรณ์ในการสร้างธรรมเนียม
- 3.2 คติความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ธรรมเนียม
- 3.3 คติความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งธรรมเนียม

3. แผน นโยบายและยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง

4. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

- 4.1 แนวคิดสุนทรียศาสตร์
- 4.2 ความงามทางทัศนธาตุ
- 4.3 ทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์
- 4.4 แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นบ้าน
 - 4.4.1 แนวคิดเรื่องวัฒนธรรม
 - 4.4.2 ภูมิปัญญาพื้นบ้าน

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ดังจะแสดงรายละเอียดของแต่ละประเด็นดังต่อไปนี้

1. สภาพสังคมและวัฒนธรรม

บริเวณลุ่มน้ำโขงตอนล่าง ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในยุคที่ยังเป็นอาณาจักรก่อนการแบ่งเป็นชาติรัฐ มีการตั้งถิ่นฐานถาวรโดยมีศูนย์กลางของชุมชนอยู่ที่ลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน และลุ่มแม่น้ำชีตอนบน ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 5-8 โดยมีอาณาจักรฟูนันเป็นศูนย์กลางที่ยิ่งใหญ่ในแถบดังกล่าว (ชลิต ชัยครรชิต, 2553) ต่อมาราวพุทธศตวรรษที่ 12 เมื่ออาณาจักรฟูนันล่มสลายจึงเกิดอาณาจักรเจนละ และแตกเป็นสองส่วนคือ เจนละบก และเจนละน้ำในราวพุทธศตวรรษที่ 13-14 เจนละบก มีศูนย์กลางอยู่แถบแม่น้ำโขงตอนกลาง ที่เมืองเสรมฐปุระบริเวณปราสาทวัดพู แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลในเขตจังหวัดอุบลราชธานี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย (ธิดา สาระยา, 2536) ตั้งแต่นั้นมา พื้นที่ทั้ง 2 แห่งจึงกลายเป็นศูนย์กลางของภูมิภาคแถบนี้ และผู้คนก็มีการอพยพโยกย้าย ติดต่อกันมาโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน ด้วยความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงทำการลงพื้นที่ศึกษาในพื้นที่ทั้ง 2 แห่ง คือ แขวงจำปาสัก และจังหวัดอุบลราชธานี โดยทำการศึกษาธรรมชาติในวัฒนธรรมไทย-ลาว เพื่อสะท้อนสภาพสังคม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาที่แทรกอยู่ในกระบวนการในการสร้างธรรมชาติ

1.2 แขวงจำปาสัก

แขวงจำปาสักเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มาตั้งแต่สมัยโบราณ เนื่องจากเป็นพื้นที่ภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรขอมโบราณ และเป็นที่ตั้งของอาณาจักรจำปาสัก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้างในเวลาต่อมา แขวงจำปาสักจึงมีมรดกทางวัฒนธรรมหลงเหลืออยู่มากมาย ถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศลาว โดยเฉพาะมรดกโลกปราสาทหินวัดพู นอกจากนี้ แขวงจำปาสักยังมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีชื่อเสียงเป็นจำนวนมาก เช่น น้ำตกคอนพะเพ็ง น้ำตกหลี่ผี น้ำตกผาส้วม

ในอดีตอาณาจักรจำปาสัก เกิดขึ้นหลังจากอาณาจักรฟูนันเสื่อมสลายลง ชาวลาวได้ย้ายถิ่นเข้ามาสร้างบ้านเรือนในแถบนี้ เกิดเป็นเมืองใหม่นามว่า จำปานครบูลีสี หรือจำปานคร ปรากฏชื่อในพงศาวดารเขมรว่า สะมะพูปุระ เมื่อถึงรัชสมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม ได้ทรงรวบรวมเมืองต่างๆ ของลาวเข้ามาเป็นอาณาจักรเดียวกันชื่อว่าอาณาจักรล้านช้าง มีเมืองหลวงอยู่ที่เมืองหลวงพระบางแต่เมื่อพระเจ้าฟ้างุ้มสิ้นพระชนม์ อาณาจักรล้านช้างเริ่มแตกต่ำลงเพราะสงครามแย่งชิงอำนาจและการก่อจลาจลต่างๆ นานนับร้อยปี (สุวิทย์ ธีรศาสตร์, 2543) จนถึง พ.ศ. 2063 พระเจ้าโพธิสารราชขึ้นครองราชย์และได้รวบรวมแผ่นดินเป็นปึกแผ่นอีกครั้ง ต่อมาพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้ย้ายเมืองหลวงของอาณาจักรล้านช้างมาอยู่ที่กรุงศรีสัตนาคนหุต (เวียงจันทน์) เพื่อหลีกเลี่ยงอิทธิพลของอาณาจักรหงสาวดี อาณาจักรล้านช้างมีความเจริญมา 200 ปีเศษก็เริ่มอ่อนแอลง หัวเมืองต่างๆ แตกออกเป็น 3 ฝ่าย คือ อาณาจักรหลวงพระบาง อาณาจักรเวียงจันทน์ และอาณาจักรจำปาสัก ตรงกับสมัยกรุงธนบุรีของสยาม ขณะนั้น สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชระแวงว่าลาวจะร่วมมือกับพม่ายกทัพมาตี จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (รัชกาลที่ 1) ยกทัพไปตีลาว

ทั้ง 3 อาณาจักรตกเป็นเมืองขึ้นของสยามนานถึง 114 ปี จนถึงปี พ.ศ. 2436(สุวิทย์ ชีรสอวดี, 2543) ในสมัยรัชกาลที่ 5 ภายหลังวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 ดินแดนลาวฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงรวมทั้งแขวงจำปาสักบางส่วนตกอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส ขณะที่ดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงบริเวณเมืองจำปาสัก ซึ่งเดิมขึ้นอยู่กับมณฑลอุบลตกอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศสในเวลาต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2447(มาร์ติน สจ๊วต-ฟอกซ์, 2553)

ช่วงปี พ.ศ. 2484 ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 หลังจากกรณีพิพาทอินโดจีน ประเทศไทยได้รับดินแดนอินโดจีนฝรั่งเศสบางส่วนคืนจากฝรั่งเศส โดยนำท้องที่การปกครองเมืองจำปาสักในสมัยรัชกาลที่ 5 รวมไปถึงดินแดนประเทศกัมพูชาปัจจุบัน ได้แก่พื้นที่ส่วนหนึ่งของจังหวัดสตูล ตรัง และพื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดพระวิหาร ยกขึ้นเป็นจังหวัดนครจำปาสัก โดยมีเจ้ายุติธรรมธร (หยุ ณ จำปาสัก) เป็นผู้ครองนคร แต่เมื่อสงครามสิ้นสุด ไทยในฐานะผู้แพ้สงครามต้องส่งดินแดนดังกล่าวคืนให้แก่ฝรั่งเศส ต่อมาเมื่อประเทศลาวได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสเมื่อปี พ.ศ. 2497 จึงได้รวมอาณาจักรล้านช้างทั้ง 3 อาณาจักรขึ้นเป็นราชอาณาจักรลาว พื้นที่ดังกล่าวจึงได้ยกขึ้นเป็นแขวงจำปาสักของประเทศลาวมาจนถึงปัจจุบัน โดยเจ้าครองนครองค์สุดท้ายแห่งราชอาณาจักรจำปาสักก่อนการสถาปนาสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว คือเจ้าบุญอุ้ม ณ จำปาสัก (Resource: <http://th.wikipedia.org/wiki/แขวงจำปาสัก> Accessed on: 16 February 2010)

แขวงจำปาสักเป็นแขวงหนึ่งของประเทศลาว ตั้งอยู่ทางตอนใต้สุดของประเทศ ติดชายแดนประเทศไทยและกัมพูชา มีเมืองปากเซเป็นเมืองหลักของแขวง และเป็นเมืองใหญ่อันดับ 3 ของลาว รองจากเวียงจันทน์และเมืองไกสอนพมวีนาน ถือเป็นศูนย์กลางการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจ รวมไปถึงการท่องเที่ยวของลาวตอนใต้ เป็นบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากมีแม่น้ำโขงไหลผ่านกลางและเกิดเกาะแก่งเป็นจำนวนมากจนได้ชื่อว่า "ดินแดนสี่พันดอน"

แขวงจำปาสักมีเนื้อที่ทั้งหมด 15,415 ตารางกิโลเมตร มีประชากรทั้งหมด 514,236 คน คิดเป็น 13.5% ของประชากรทั้งหมดของประเทศ และมีชนเผ่าทั้งหมด 18 เผ่า ความหนาแน่นของประชากรประมาณ 26 คนต่อหนึ่งตารางกิโลเมตร แขวงจำปาสัก แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 10 เมือง มีศูนย์กลางทางราชการ ทางเศรษฐกิจ การค้า การคมนาคม และการบริการอยู่ที่เมืองปากเซ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เมืองหลวงของแขวงจำปาสักก็คือเมือง ปากเซ มีประชากรประมาณ 20,000 คน แขวงจำปาสักเป็นแขวงที่อุดมด้วยวัฒนธรรมภูมิปัญญาที่มีความสำคัญ อีกทั้งยังคงไว้ด้วยวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งดงามจนได้รับการยกย่องว่าเป็นเมืองที่ดีและน่าอยู่โดยเฉพาะวัฒนธรรมภูมิปัญญาพื้นบ้านในงานศิลปกรรม สถาปัตยกรรมของเมืองจำปาสักล้วนเป็นมรดกอันสำคัญยิ่งอย่างหนึ่ง และเป็นศูนย์กลางทางการศึกษา รวมถึงเป็นแหล่งรวมความรู้ ผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ มากมาย

แขวงจำปาสักมีพื้นที่ติดต่อกับประเทศไทยและกัมพูชา ตำแหน่งที่ชายแดนทั้ง 3 ประเทศบรรจบกันเรียกว่า "สามเหลี่ยมมรกต" สภาพพื้นที่ประกอบด้วยพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงและแม่น้ำเซโดน

บริเวณตอนกลาง มีแนวเทือกเขาสูงทางทิศเหนือและทิศตะวันออก และติดต่อกับที่ราบสูงบดละเวนทางทิศตะวันออก ซึ่งมีความสูงประมาณ 1,500-1,800 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง พื้นที่โดยทั่วไปมีความสูงไม่เกิน 1,000 เมตร จึงทำให้บริเวณนี้มีฝนตกมาก และอากาศชุ่มชื้นตลอดทั้งปี บริเวณภูเขาทางด้านนี้ จะเป็นแนวเทือกเขาของภูเขาไฟที่ดับแล้ว ลักษณะดินในแขวงจำปาสักส่วนใหญ่ เป็นดินที่มีคุณภาพดี เพราะเป็นบริเวณที่เป็นแนวภูเขาไฟเก่า ดังนั้น จึงเหมาะแก่การเพาะปลูก บริเวณตอนใต้ของแขวง แขวงจำปาสักเป็นแขวงที่มีแม่น้ำโขงไหลผ่านกลางแขวง ดังนั้น จึงมีพื้นที่ทั้งฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง และฝั่งขวาของแม่น้ำโขงและเป็นดินแดนที่เป็นเกาะแก่งมากมาย อันเป็นที่มาของคำว่า "สี่พันดอน" โดยมี เกาะดอนโขง เป็นเกาะหรือดอนที่ใหญ่ที่สุด แขวงจำปาสักได้ชื่อว่าเป็นดินแดน "สี่พันดอน" ทำให้มีปลามากมายอุดมสมบูรณ์ เช่น ปลาเพี้ย ปลากด ปลาหอน ปลาเค็ง ปลาแซ่ รวมทั้งปลาข่า หรือปลาโลมาน้ำจืด ซึ่งมีแห่งเดียวในแม่น้ำโขง และใกล้จะสูญพันธุ์ทุกขณะเข้าไปแล้ว

แขวงจำปาสักได้ชื่อว่าเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่ง เพราะมีดินค้ำน้ำชุ่ม เหมาะแก่การเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามลักษณะของภูมิประเทศ ประชาชนส่วนใหญ่ของแขวงจำปาสักมีอาชีพทางเกษตรกรรม พืชที่ทำชื่อเสียงของแขวงจำปาสัก ได้แก่ ข้าวและกาแฟ โดยสามารถส่งออกจำหน่ายทั้งภายในและภายนอกประเทศ ข้าวที่ปลูกส่วนใหญ่เป็นข้าวเหนียว ส่วนกาแฟส่งออกไปยังยุโรปส่วนมาก นอกจากนี้ ยังมีพืชส่งออกอีกชนิดหนึ่ง โดยส่งขายให้กับญี่ปุ่น นั่นคือ "หมากเหม้ง" เป็นพืชสมุนไพรที่สามารถสกัดที่สามารถสกัดทำยารักษาโรคประเภท ยาแก้ปวด ขาดม และยาบำรุง (Resource: http://guideubon.com/news/view.php?t=49&s_id=1&d_id=1 Accessed on: 16 February 2010)

นอกจากนี้ แขวงจำปาสักยังมีป่าไม้และสัตว์ป่านานาชนิดที่อุดมสมบูรณ์ รวมทั้งเป็นสัตว์ป่าหายากและใกล้จะสูญพันธุ์ มีทั้งประเภทนกและสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม เช่น ไก่ข้าว นกยูง นกเป็ดน้ำ เสือดำ เสือโคร่ง สัตว์ป่าเหล่านี้จะอาศัยอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ เช่น เขตป่าอนุรักษ์ เขเบียง ป่าสงวนคงหัวสาว เป็นต้น ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นแร่ธาตุต่างๆ ก็มีมากมาย แต่ยังไม่มีการสำรวจนำออกมาใช้อย่างจริงจัง สำหรับทรัพยากรป่าไม้นั้น ยังคงมีบางส่วนที่ทางรัฐบาลให้สัมปทานในการตัดและส่งออกมายังประเทศไทย แขวงจำปาสักมีอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดทั้งปีประมาณ 27 องศาเซลเซียส แต่บริเวณทางทิศเหนือของแขวงที่เมืองปากซ่องมีอากาศเย็นตลอดทั้งปี อุณหภูมิเฉลี่ยต่ำกว่า 20 องศาเซลเซียส และมีความชื้นสัมพัทธ์สูง ปริมาณน้ำฝนระดับ 1,400-2,000 มิลลิเมตรต่อปี ยกเว้นที่ราบสูง

(Resource: <http://th.wikipedia.org/wiki/แขวงจำปาสัก> Accessed on: 16 February 2010)

1.2 จังหวัดอุบลราชธานี

เมืองอุบลราชธานี ตั้งอยู่ในพื้นที่อยู่อารยะธรรมเก่าแก่มากตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ชุมชนและผู้คนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ได้ทิ้งร่องรอยอารยะธรรมไว้มากมายหลายแบบ ตั้งแต่

ภาพเขียนสีบนเพิงผา มาจนถึงภาชนะดินเผาแบบทุ่งกุลาร้องรอยของคติหินตั้งและเสมาทางพุทธศาสนาอันเก่าแก่ ดันกำเนิดของเจนละขอมโบราณ ไปจนกระทั่งถึงยุคของบ้านเมืองในสมัยวัฒนธรรมไทย-ลาว อย่างน้อยตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 18-19 สมัยพระเจ้าฟ้ารุ่งแห่งเมืองเชียงคอง-เชียงของ ร่วมสมัยกับแคว้นสุโขทัยในกลุ่มน้ำยม ตั้งแต่นั้นมา วัฒนธรรมไทย-ลาว ผังรากลงในแผ่นดินลุ่มแม่น้ำโขงอย่างเป็นรูปธรรม

แม้ว่าเรื่องราวความเป็นมาของพื้นที่เมืองอุบลฯ ในลุ่มแม่น้ำมูลตอนล่าง เก่าแก่ย้อนหลังไปไกลก่อนประวัติศาสตร์ไปจนถึงต้นประวัติศาสตร์ เป็นเรื่องของเจนละ เกี่ยวข้องกับปราสาทวัดภู ที่นครจำปาสัก แต่ความเป็นมาอันเป็นต้นเค้าของเมืองอุบลฯ นั้นจริงๆ เริ่มประมาณพุทธศตวรรษที่ 22 ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับ “การตั้งบ้านแปงเมือง” ของพวกไต-ลาว ทั้งสองฟากฝั่งของลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งรวมถึงภาคอีสานของไทยมานานแล้ว การขยายตัวครั้งสำคัญของลาวเวียงจันทน์ลงมาตามลำน้ำโขงเริ่มด้วย เจ้าราชครูหลวง วัดโพนสะเม็กแห่งเวียงจันทน์ลงได้ มาตั้งเมืองจำปาสักเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 22 แล้วมีการราชาภิเษกเจ้าหน่อขัตติย์ เป็นเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร เมื่อ พ.ศ. 2256 มีการตั้งชุมชนไทย-ลาวขึ้นมากมายในช่วงเวลานี้ จนเกิดชุมชนไทย-ลาวหลายแห่งในอีสาน รวมถึงกลุ่มที่มาสร้างเมืองอุบลฯ ด้วย

เมืองอุบลราชธานี นั้นเติบโตมาพร้อมกับนโยบายการขยายตัวของราชสำนักกรุงเทพฯ เข้าสู่อีสาน มีการกำหนดแนวทางในการที่จะตั้งบ้านเมืองกวาดต้อนครัวลาวมารวมไว้เป็นกำลัง ทั้งนี้เริ่มมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี และได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องในสมัยกรุงเทพฯ การตั้งเมืองอุบลฯ ให้อยู่ในฐานะเมืองอุบลราชธานีในสมัยรัชกาลที่ 1 เท่ากับว่าได้กำหนดศูนย์กลางของชุมชนบ้านเมืองในแถบนี้เป็นเมืองสำคัญทางฝั่งขวามือแม่น้ำโขง ซึ่งความสำคัญนี้เทียบเท่ากับเมืองจำปาสัก ดังปรากฏว่าเชื้อสายเจ้านายเมืองอุบลฯ เคยได้รับแต่งตั้งให้ครองนครจำปาสัก (ธิดา สาระยา, 2536)

ความสำคัญของเมืองอุบลราชธานีในฐานะเป็นกำลังสำคัญของการสร้างบ้านแปลงเมืองในอีสานสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นั้นเห็นได้หลายประการ ทั้งในแง่ของการเป็นศูนย์การปกครองอีสานตะวันออก เป็นเมืองสำคัญในลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง ไม่น้อยกว่าโคราชซึ่งอยู่ลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน เป็นหน้าด่านสำคัญในการปกครองอีสานเมื่อครั้งเผชิญกับฝรั่งเศสและลัทธิจักรวรรดินิยมที่แผ่เข้าลุ่มแม่น้ำโขง จนกระทั่ง พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ต้องโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงพิชิตปรีชากร มาเป็นข้าหลวงใหญ่หัวเมืองลาวพระองค์แรก ต่อมาคือพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ เป็นข้าหลวงต่างพระองค์สำเร็จราชการมณฑลลาวกาว และเสด็จประทับที่อุบล (ตอนนั้นยังดำรงพระยศเป็นพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นฯ) ภายหลังเป็นข้าหลวงต่างพระองค์สำเร็จราชการมณฑลอีสาน บรรดาข้าหลวงจากราชสำนักพยายามผสมผสานประโยชน์ของทั้งฝ่ายเมืองอุบลและกรุงเทพฯ เข้าด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการเมือง การปกครอง และด้านการรักษาความสงบเรียบร้อย

เมื่อปีพุทธศักราช 2228 เกิด วิกฤติทางการเมืองในนครเชียงใหม่ เพราะกลุ่มจีนฮ่อชิงขาวยกกำลังปล้น เมืองเจ้านครเชียงใหม่คือ เจ้าอินทกุมาร เจ้านางจันทกุมารี และเจ้าปางคำ ได้อพยพไพร่พลมาขอพึ่งบารมีพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ของเวียงจันทน์ จึงโปรดให้นำไพร่พลไปตั้งเมืองที่หนองบัวลุ่มภู (ปัจจุบันเป็นจังหวัดหนองบัวลำภู) โดยตั้งชื่อเมืองว่า "นครเขื่อนขันธ์ กาบแก้วบัวบาน" ต่อมาพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ให้เจ้าปางคำเสกสมรสกับพระราชธิดาได้ออร์ส คือ เจ้าพระดา เจ้าพระวอซึ่งมีความสำคัญต่อเมืองอุบลราชธานีอย่างยิ่ง เพราะต่อมา ปีพุทธศักราช 2314 เกิดสงครามแย่งชิงอำนาจระหว่างเวียงจันทน์กับเมืองหนองบัวลุ่มภู โดยเจ้าสิริบุญสาร เจ้าแผ่นดินเวียงจันทน์ ขอบุตรธิดาของเจ้าพระดา เจ้าพระวอ ไปเป็นนางห้ามและนางสนม แต่เจ้าพระดา เจ้าพระวอไม่ให้ เจ้าสิริบุญสาร จึงส่งกองทัพมาตีเมืองหนองบัวลุ่มภู เจ้าพระดา เจ้าพระวอ ยกกองทัพออกต่อสู้ และกองทัพเวียงจันทน์ต้องพ่ายกลับไปหลายครั้ง

การรบระหว่างเวียงจันทน์กับเมืองหนองบัวลุ่มภู ต่อสู้กันเวลายาวนานถึง 3 ปี ไม่มีผลแพ้ชนะกัน เจ้าสิริบุญสารได้ส่งทูตไปขอกองทัพพม่าที่เมืองเชียงใหม่ ให้มาช่วยตีเมืองหนองบัวลุ่มภู โดยมีเงื่อนไขเวียงจันทน์ยอมเป็นเมืองขึ้นของพม่า กองทัพพม่าที่เมืองเชียงใหม่ จึงให้มอ่งระแง่คุมกองทัพมาช่วยเจ้าสิริบุญสารรบ เมื่อฝ่ายเจ้าพระดาทราบข่าวศึก คະเนคเหงือกำลังที่จะด้านศึก กองทัพใหญ่กว่าไว้ได้ จึงให้เจ้าคำโฮ เจ้าคำขุย เจ้าคำ เจ้าคำสิงห์ พาไพร่พล คนชรา เด็ก ผู้หญิง พร้อมพระสงฆ์ อพยพมุ่งหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อหาที่สร้างบ้านแปลงเมืองใหม่ไว้รอทำ หากแพ้สงครามจะได้อพยพติดตามมอ่งระแง่ด้วย

แรกเริ่มได้มาตั้งเมืองที่บ้านสิงห์โลก บ้านสิงห์ท่า (ปัจจุบันคือจังหวัดยโสธร) และการสู้รบในครั้งสุดท้าย เจ้าพระดาถึงแก่ความตายในสนามรบ เจ้าพระวอผู้เป็นบุตรชายคนโต พร้อมด้วยพี่น้องคือ นางอุสา นางสีดา นางแสนสิดา นางแพงแสน เจ้าคำผง เจ้าทิศพรหม และนางเหมือนตา ได้หลบหนีออกจากเมืองมารับเสบียงอาหารจากบ้านสิงห์โลก สิงห์ท่า แล้วผ่านลงไปยังเมืองที่ "ดอนมดแดง" พร้อมขอพึ่งพระเจ้าไชยภูมิรณรงค์หลวง แห่งนครจำปาสัก ฝ่ายเจ้าสิริบุญสารทราบข่าวการตั้งเมืองใหม่ จึงให้อุปฮาดห้าทอง และพญาสุโผ ยกกองทัพมาตีเจ้าพระวอสู้ไม่ได้ และเสียชีวิตในสนามรบ เจ้าคำผงผู้น้องจึงขึ้นเป็นหัวหน้ากลุ่ม และมีใบบอกลงไปที่เมืองนครราชสีมา และกรุงธนบุรี เพื่อขอพึ่งบารมีพระเจ้ากรุงธนบุรี ซึ่งให้ เจ้าพระยาจักรี (ทองด้วง) และเจ้าพระยาสุรสีห์ (บุญมา) ยกกองทัพมาช่วยเจ้าคำผง ด้านพญาสุโผรู้ข่าวศึกของเจ้ากรุงธนบุรี จึงสั่งถอยทัพกลับเวียงจันทน์ แต่เจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์ ได้เดินทัพติดตามทัพเวียงจันทน์ จนสามารถเข้ายึดเมืองได้สำเร็จ จึงได้อัญเชิญพระแก้วมรกต พร้อมคุมตัวเจ้าสิริบุญสารไปกรุงธนบุรี ส่วนเจ้าคำผงหลังเสร็จศึกได้กลับไปตั้งเมืองอยู่ที่ดอนมดแดงเหมือนเดิม กระทั่งปีพุทธศักราช 2319 เกิดน้ำท่วมใหญ่ เจ้าคำผงจึงอพยพไพร่พลไปอยู่ที่ดอนห้วยแจะระแม (ปัจจุบัน คือบ้านท่าบ่อ) รอนจนน้ำลด แล้ว

จึงหาทำเลที่ตั้งเมืองใหม่ที่ตำบลบ้านร้าง เรียกว่า ดงอู่ผึ้งริมฝั่งแม่น้ำมูลอันเป็นที่ตั้งของจังหวัด อุบลราชธานีในปัจจุบัน เมื่อปีพุทธศักราช 2320 พร้อมกับได้สร้างพระอารามหลวงขึ้นเป็นวัดแรก

ต่อมาปีพุทธศักราช 2322 พระเจ้ากรุงธนบุรี โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาราชสุภาวดี เชิญทองตราขึ้นมาตั้งเป็นเมืองอุบลราชธานี พร้อมให้เจ้าคำผงเป็นเจ้าเมืองในราชทินนาม "พระประทุมราชวงศา" เจ้าทิตพรหมเป็นพระอุปฮาด เจ้าคำเป็นราชวงศ์ เจ้าสุตตาเป็นราชบุตร โดยเป็นคณะอาญาสี่ชุดแรกของเมืองอุบลราชธานี จนถึงกาลเปลี่ยนแผ่นดินปีพุทธศักราช 2334 สมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เกิดขบถอ้ายเชียงแก้วเขาโอง ยกกำลังมาตีเมืองนครจำปาศักดิ์ เจ้าฝ่ายหน้าผู้น้องพระประทุมราชวงศาได้ยกกำลังไปรบ สามารถจับอ้ายเชียงแก้วได้ และทำการประหารชีวิตที่บริเวณแก่งตะนะ

ในปีถัดมาพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาเมืองอุบลขึ้นเป็นเมืองประเทศราช แต่งตั้งให้พระประทุมราชวงศาเป็นพระประทุมวรราชสุริยวงศ์ (คำผง) เจ้าครองเมือง "เมืองอุบลราชธานีศรีวนาลัยประเทศราช" พระราชทานพระสุพรรณบัตร และเครื่องยศเจ้าเมืองประเทศราช พร้อมทำพิธีสถาปนาถือน้ำพิพัฒน์สัตยา เมื่อวันที่ 8 เดือน 8 แรม 13 ค่ำ จุลศักราช 1154 ปีชวด จัตวา ตรงกับวันที่ 16 กรกฎาคม 2335 โดยเป็นเจ้าเมืองคนแรกของอุบลราชธานี ถึงปี 2338 พระพรหมวรราชสุริยวงศ์ (ทิตพรหม) น้องชายพระประทุม จึงได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองอุบลราชธานีคนต่อมา รวมมีเจ้าเมืองอุบลราชธานี ที่พระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งทั้งสิ้น 4 ท่าน

ภายหลังการก่อตั้งเมืองอุบลฯ แล้ว ก็ได้มีการตั้งเมืองสำคัญในเขตปกครองของจังหวัดอุบลราชธานีขึ้นอีกหลายเมือง เช่น ใน พ.ศ. 2357 โปรดฯ ให้ตั้งบ้านโคกพะเนียง เป็นเมืองเขมราฐธานี

ปี พ.ศ. 2366 ยกบ้านนาแกขึ้นเป็นเมืองโขงเจียม (โขงเจียม) โดยขึ้นกับนครจำปาศักดิ์

ปี พ.ศ. 2388 ในรัชกาลที่ 3 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกบ้านช่องนางให้เป็นเมืองเสนางคนิคม ยกบ้านน้ำโดมใหญ่ขึ้นเป็นเมืองเดชอุดม ให้หลวงอภัยเป็นหลวงยกบัตรหลวงมหาดไทยเป็นหลวงปลัด ตั้งหลวงธิเบศร์เป็นพระศรีสุระ เป็นเจ้าเมือง รักษาราชการแขวงเมืองเดชอุดม

ปี พ.ศ. 2390 ตั้งบ้านดงกระหหรือบ้านไร่ ขึ้นเป็นเมืองบัวกัน ต่อมาได้เปลี่ยนมาเป็นเมืองบัวบุญทริก หรืออำเภอบัวบุญทริกในปัจจุบัน

ปี พ.ศ. 2401 ตั้งบ้านค้อใหญ่ให้เป็นเมือง ขอตั้งท้าวจันทบรม เป็นพระอมรอำนาจ เป็นเจ้าเมือง ตั้งท้าวบุตรตะเป็นอุปฮาด ให้ท้าวสิงหราชเป็นราชวงศ์ ท้าวสุริโยเป็นราชบุตร รักษาราชการเมืองอำนาจเจริญขึ้นกับเมืองเขมราฐ

ปี พ.ศ. 2406 ในรัชกาลที่ 4 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านกว้างลำชะโค ตำบลปากมุล เป็นเมืองพินุลมังสาหารและให้ตั้งบ้านสะพือ เป็นเมืองตระการพิชัยพล ตั้งท้าวสุริยวงษ์ เป็นพระอมรรคโล เป็นเจ้าเมือง

ปี พ.ศ. 2422 ในรัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านท่าขัณฑ์เป็นเมืองชานุมานมณฑล และให้ตั้งบ้านเพล (บ้านพระเหลา) เป็นเมืองพนานิคม

ปี พ.ศ. 2423 โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านนาคอนจอบ เป็นเมืองวารินชำราบ

ปี พ.ศ. 2424 โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านจันทานาโคม เป็นเมืองโคมประดิษฐ์ (ปัจจุบันเป็นหมู่บ้านที่อำเภอโนนไย)

ปี พ.ศ. 2425 โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านที่เป็นเมืองเกษมสีมา ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็นอำเภอวังสามสิบนั่นเอง อุบลราชธานี จึงเป็นเมืองที่มีเขตการปกครองอย่างกว้างขวางที่สุด ทางด้านตะวันออกของภาคอีสานตอนล่างครอบคลุมที่ราบและแม่น้ำสายสำคัญของภาค อีสานถึง 3 สายด้วยกัน คือ แม่น้ำชี แม่น้ำมูล และแม่น้ำโขง อีกทั้งยังมีแม่น้ำสายเล็กๆ ที่มีกำเนิดจากเทือกเขาในพื้นที่ เช่น ลำเซบก ลำเซบาย ลำโดมใหญ่ เป็นต้น

(^ http://www.lib.ubu.ac.th/html/ub_info/introduction/history.html)

ความสำเร็จอันโดดเด่นในระบายนั้น คือ การรับวัฒนธรรมทางการศึกษาศาสนาจากทางกรุงเทพฯ และการผสมผสานชีวิตความเป็นอยู่เข้าด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่พระเจ้าองค์เอกกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ ทรงอุทธรณ์เจียงค้ำ ธิดาของท้าวสุรินทร์ชมพู่ (หมั่น) บุตรของราชบุตร (คู่) เชื้อสายของเจ้านายเมืองอุบลมาเป็นชายา ... การเกี่ยวดองเป็นเครือญาติ คือ มิตรไมตรี อันเป็นรากฐานความกลมเกลียวของหลายฝ่ายในสังคมพวกลาว-ไทย จากกลุ่มแม่น้ำโขงและลุ่มน้ำเจ้าพระยา สร้างความเกี่ยวข้องกับบรรดาเจ้าเมืองกรมการสายต่างๆ ที่สำคัญคือ ..ณ อุบล ..สุวรรณภูมิ ..แสงสิงแก้ว ..และพรหมสวรรค์ เป็นต้น (ธิดา สารยา,2536)

1.3 สังคมและวัฒนธรรมไทย-ลาว

กลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาไทย-กะได (Tai-Kadai Language Family) หรือ ที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เรียกว่ากลุ่ม “ตระกูลภาษาลาว-ไต” ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีจำนวนมากที่สุดที่อาศัยอยู่ในแถบลุ่มแม่น้ำโขงของสปป.ลาว และภาคอีสานของไทย เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ไท-ไต, กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท, กลุ่มชาติพันธุ์ขวน, กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ และกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว เป็นต้น ซึ่งนักวิชาการส่วนใหญ่มีแนวคิดเรื่องการตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่หลากหลาย เช่น 1.ถิ่นฐานเดิมจากเทือกเขาอัลไต โดยการเคลื่อนย้ายมาสร้างอาณาจักรน่านเจ้า แล้วอพยพมาตั้งถิ่นฐานยังอาณาจักรล้านนา และอาณาจักรสุโขทัย 2. ถิ่นฐานเดิมอยู่ในหมู่เกาะทะเลใต้ โดยใช้แนวคิดเรื่องความเหมือนทางภาษา และกายวิภาค เช่น คนฟิลิปปินส์ คนไทย และคนมาเลเซีย อพยพมาจากหมู่

เกาะทะเลใต้บริเวณเส้นศูนย์สูตร 3. ถิ่นฐานเดิมอยู่ในดินแดนสุวรรณภูมิ สืบเนื่องมาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ขุดพบที่ในพื้นที่ต่างๆ เช่น บ้านเชียง 4. ถิ่นฐานเดิมอยู่บริเวณจินตอนใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้บนภาคพื้นทวีป มีชื่อเรียกรวมๆว่าพวกจ้วง ซึ่งข้อคิดเห็นดังกล่าวได้รับการยอมรับมากที่สุด ในการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนที่พูดภาษาไท-กะได (เกรียงไกร เกิดศิริ,2553)

กลุ่มคนที่พูดภาษาไท-กะไดเป็นกลุ่มที่พูดภาษาเดียวกันกับภาษาตระกูลไทย-ลาว ซึ่งมีอายุราว 3,000 ปีมาแล้ว(สุจิตต์ วงษ์เทศ ,2549) อาศัยเป็นหลักแหล่งอยู่ที่ฟากตะวันออกของแม่น้ำโขงตอนใต้ของประเทศจีนแถบมณฑลกว่างสี แล้วจึงอพยพลงมาตามลำน้ำ จากข้อคิดเห็นเรื่องภาษาศาสตร์ ที่กล่าวว่า พื้นที่ที่มีความหลากหลายของจำนวนภาษาในกลุ่มตระกูลภาษาเดียวกัน จะแสดงให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐาน และวิวัฒนาการทางภาษาของพื้นที่ว่ามีการตั้งถิ่นฐานมาอย่างยาวนานจนเกิดวิวัฒนาการทางภาษาที่หลากหลาย จนทำให้บางครั้งภาษาต่างๆที่อยู่ในตระกูลเดียวกันนั้นอาจพูดกันไม่เข้าใจ การตั้งถิ่นฐานบนแผ่นดินที่ไม่คุ้นเคย ทำให้ต้องมีการปรับตัวในระบบนิเวศใหม่ และวิถีการดำเนินชีวิตแบบใหม่ แต่สิ่งเหล่านี้กลับทำให้เกิดความ สัมพันธ์อันแนบแน่นของคนในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน จนทำให้สามารถดำรงรักษาวัฒนธรรม ประเพณี และสิ่งอื่นๆที่เป็นอัตลักษณ์ของตนเองไว้ได้อย่างเหนียวแน่นบนพื้นฐานคติความเชื่อที่มามีรากฐานเดียวกัน และจากหลักฐานทางด้านมนุษยวิทยาและโบราณคดี ทำให้เชื่อว่า กลุ่มชาติพันธุ์ในวัฒนธรรมไทย-ลาว สืบเชื้อสายโยงยาวมาจากตอนใต้ของ ประเทศจีน (วิโรฒ ศรีสุโร,2544) และเลื่อนไหลลงมาตามลำน้ำโขง ปักหลักเป็นชุมชน ประสมประสานกับชนพื้นเมืองดั้งเดิมที่อยู่มาก่อน หรือที่เรียกว่าสุวรรณภูมิ ขยายเผ่าพันธุ์และอาณาเขต มีจุดศูนย์กลางอยู่บริเวณลุ่มน้ำโขงระหว่างสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและภาคอีสานในประเทศไทยตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์

จากประวัติศาสตร์ จะเห็นการอพยพโยกย้ายผู้คนจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงเข้ามาสู่แผ่นดินอีสานเป็นระลอกมาตั้งแต่โบราณ เกิดเป็นอาณาจักรต่างๆ เช่น อาณาจักรล้านช้าง อาณาจักรศรีโคตรบูรณ์ และมีความสัมพันธ์บางอย่างกับอาณาจักรล้านนา (วิโรฒ ศรีสุโร,2544) การอพยพดังกล่าว ได้นำเอาศิลปะและวัฒนธรรมหลายๆอย่างเข้ามาพร้อมกับการตั้งถิ่นฐาน เช่น การพูด การอยู่ การกิน การแต่งกาย ศาสนา ความเชื่อ ประเพณี เป็นต้น เมื่อมีการเปลี่ยนถิ่นที่อยู่อาศัยก็ต้องเกิดการปรับตัวให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตเพื่อความอยู่รอดในสภาพแวดล้อมใหม่ อย่างมีแบบแผน เกิดการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิมและวัฒนธรรมใหม่ที่มาพร้อมกับการอพยพ แล้วพัฒนาโดยการยอมรับร่วมกันของคนในสังคม จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ กล่าวได้ว่าทั้งสังคมและวัฒนธรรมต่างเป็นเครื่องอำนวยความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตของมนุษย์ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข,2552)

ราวพุทธศตวรรษที่ 19-23 มีการอพยพถ่ายเทผู้คนจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงเข้ามาตั้งรกรากถิ่นฐานอาศัย จนกลายเป็นชุมชนเล็กๆกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป จนเกิดเป็นวัฒนธรรมที่ผสมผสานระหว่างกลุ่มล้านช้างกับกลุ่มล้านนา มีวิถีชีวิตอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของ “ฮิดสิบสอง

คลองสิบสี่” โดยเรียกกลุ่มชนเหล่านี้ว่า กลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว

เนื่องจากกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว ในปัจจุบันมีโครงสร้างทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะคล้ายคลึงอาณาจักรล้านช้างในอดีต (วิโรฒ ศรีสุโร, 2544) คือ การผสมผสานคติความเชื่อในเรื่องของผี กับพุทธศาสนา ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่บริเวณลุ่มน้ำโขง อาศัยอยู่ร่วมกันด้วยความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด และมีความผูกพันเป็นสายเครือญาติมาตั้งแต่อดีต ดังนั้นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม มนุษย์กับธรรมชาติ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับจิตใจ สังคม และวัตถุ มีการสั่งสมและสืบทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจนกลายเป็นแบบแผนที่สามารถเรียนรู้และก่อให้เกิดการสร้างสรรค์วัฒนธรรมทางวัตถุและทางจิตใจ วัฒนธรรมไทย-ลาว ส่วนใหญ่มีรากฐานมาจากพุทธศาสนา จึงส่งผลทำให้ศิลปกรรมรูปแบบต่าง ๆ เกิดขึ้น อาทิ งานศิลปกรรมที่เกี่ยวกับวิจิตรศิลป์ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม งานที่เกี่ยวกับประยุกต์ศิลป์ เช่น ศาสนศิลป์ หัตถศิลป์ ถูกสร้างขึ้นเพื่อแสดงออกแห่งภาวะทางด้านจิตใจและวิถีการดำเนินชีวิต และส่วนใหญ่จะสร้างเพื่ออุทิศถวายให้พุทธศาสนาด้วยความศรัทธา

จากความสัมพันธ์ดังกล่าว จึงทำให้ผู้คนในแถบนี้ได้รับการสืบทอดศิลปะและวัฒนธรรมไทย-ลาวอย่างชัดเจน ซึ่งจะเห็นได้จาก ประเพณี ฮีต 12 คลอง 14 ที่เป็นวัฒนธรรมร่วมกันของประชากรทั้งสองประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตแบบเกษตรกรรมโดยเฉพาะการทำนาปลูกข้าวเชื่อมโยงกับคติความเชื่อในพุทธศาสนา โดยมีวัดเป็นจุดศูนย์กลางของ ความศรัทธา (สุวิทย์ จิระมณี, 2545) นอกจากนั้นยังมีประเพณีท้องถิ่นอื่นๆอีกหลายอย่างเช่น ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับทางพระพุทธศาสนา ประเพณีบายศรีสู่ขวัญ ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต การเกิด งานบวช งานแต่งงาน(กินดอง) ประเพณีเกี่ยวกับการตาย และประเพณีการขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น ผู้คนที่มีวิถีชีวิตใกล้เคียงกันย่อมมีวัฒนธรรมสอดคล้องกันไม่มากนักน้อย แม้จะผ่านมานานแล้ว และถูกขัดขวางการไปมาหาสู่ด้วยอาณาเขตของความเป็นชาติรัฐ แต่ทุกชีวิต ทุกผู้คนก็ยังคงดำเนินชีวิตไปตามวิถีและสิ่งแวดล้อมของแต่ละภูมิภาคนั้นๆ และเกิดการถ่ายทอดสั่งสมจนพัฒนากลายเป็นวัฒนธรรมที่ข้ามผ่านเหนือพรมแดนต่างๆ สืบทอดต่อกันมา โดยเฉพาะความเชื่อทางคติพื้นบ้าน(Folklore)ที่มีความเหมือนและคล้ายกันบนรากฐานอันเดียวกัน

ความเชื่อทางคติพื้นบ้านของกลุ่มชนในวัฒนธรรมไทย-ลาว ยังคงสืบทอด การเคารพนับถือกันมาอย่างเหนียวแน่น (วิโรฒ ศรีสุโร, 2544) แม้ในระบะหลังความเชื่อบางอย่างจะลดลง เพราะมีความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาเข้ามาแทน โดยเฉพาะคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการปลูกสร้างศาสนสถานทางพระพุทธศาสนาถูกสร้างขึ้นให้เกิดความประสานสัมพันธ์กับภาวะและสภาวะแวดล้อมรอบตัว ตามบริบทของสถาบันทางสังคม ทำให้เกิดแบบแผน การดำเนินชีวิตทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องประเพณีเนื่องด้วยชีวิต และประเพณีเนื่องด้วยศาสนา ผ่านประสบการณ์สั่งสมยาวนาน มี

การปรับเปลี่ยน คล้กลายของค้ประกอบของคิลปะ ให้เหมาะสมกับปัจจัยและผู้เกี่ยวข้องตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก (2538) ประทานว่าประเทศไทยเจริญตลอดมาด้วยการมีจารีตประเพณี ความประพฤติปฏิบัติแบบของไทยนี้แหละที่เป็นวัฒนธรรม วัฒนธรรมของไทยทำไทยเจริญ และเป็นที่ปรากฏแก่สายตาชาวโลกอย่างมีเกียรติมีศักดิ์ศรี แม้ว่าทุกวันนี้โลกจะเจริญกว่าที่เคยเป็นมาก็ยังเป็นที่ยอมรับของชาวโลกว่าปราณีตงดงามเป็นที่ยอมรับรู้โดยทั่วกัน ว่ารากฐานที่แท้จริงของวัฒนธรรมไทยเกิดแต่พระพุทธศาสนาที่ประเสริฐสุดไม่มีผู้ใดเสมอเหมือน

Subhadradis Diskul (1986) ได้ศึกษารูปแบบศิลปะในประเทศไทยตามประวัติศาสตร์อยู่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับศาสนามากที่สุด ซึ่งสามารถแบ่งออกได้ 2 จำพวกใหญ่ๆ คือ ยุคก่อนการเป็นรัฐและยุคของรัฐ ยุคแรกแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม คือ ยุคทวารวดี อินทูปราณ ศรีวิชัย และลพบุรี ยุคที่สองคือ เชียงแสน สุโขทัย อุทอง อชยุธา และรัตน โกสินทร์ ในแต่ละยุคเน้นการสร้างพระพุทธรูปที่มีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป และเป็นลักษณะหรือเอกลักษณ์ที่เฉพาะของแต่ละยุคและแบบของศิลปะในแต่ละยุคนั้นก็ได้แผ่ขยายออกไปสู่อาณาจักรหรือเมืองอื่นๆ หรือเป็นอิทธิพลที่สืบทอดมาสู่อีกยุค แต่ก็จะนำมาปรับปรุงให้เป็นแบบศิลปะของตนเอง เช่น ศิลปะอินเดียได้แผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง เมืองหลายเมืองได้รับอิทธิพลของศิลปะอินเดีย เช่น ลพบุรี เชียงแสน และสุโขทัย เป็นต้น

วัฒนธรรมโลก “วัฒนธรรม” คือ ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสามัคคี และศีลธรรมอันดีของประชาชน วัฒนธรรมในทางวิชาการหมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต ตรงกับภาษาอังกฤษคำว่า (The way of Life) ซึ่งเป็นพฤติกรรม และสิ่งที่คนในสังคม ผลิตสร้างขึ้นด้วยการเรียนรู้จากกัน ร่วมกันในพวกของตน วัฒนธรรมในภูมิภาคต่างๆ ได้รับอิทธิพลจากการติดต่อจากภูมิภาคอื่น เช่น การเป็นอาณานิคม การค้าขาย การย้ายถิ่นฐาน การสื่อสาร การศาสนา และมวลชน ระบบความเชื่อ ศาสนามีบทบาทในวัฒนธรรมในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติมาโดยตลอด

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2563) ได้สรุปว่า วัฒนธรรม หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ของคนกับคน คนกับธรรมชาติ ระบบความสัมพันธ์นี้มนุษย์ไม่ได้สร้างขึ้นใหม่ทุกชั่วอายุคนแต่จะรับจัดระบบความสัมพันธ์ ที่ตกทอดกันมาจากอดีต มีความซับซ้อนมาก ต้องอาศัยการถ่ายทอดปลูกฝังเป็นเวลานาน

ปรีชา พิณทอง (2534) จากอดีตถึงปัจจุบัน ดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานของไทยได้ชื่อว่าเป็นดินแดนแห่งอารยธรรม โดยเฉพาะทางด้านพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทต่อการดำรงชีวิตของผู้คน และก่อให้เกิดแรงบันดาลใจในการสร้างงานทางศิลปกรรมเพื่อสนองตอบและรับใช้พระพุทธศาสนาอย่างมากมาย การสร้างวัดวาอารามถือ

ว่าเป็นสง่าราศีของบ้านเมืองเป็นที่หมนุมนุญผู้รู้ นักปราชญ์ เป็นบ่อเกิดและที่ตั้งดำรงอยู่ของงานศิลปกรรม ตลอดจนวัฒนธรรมทุกแขนงบ้านใดเมืองใดมีวัด บ้านนั้นเมืองนั้นถือว่าเจริญรุ่งเรือง

สังคมและวัฒนธรรมในอดีต ชาวอีสานเคารพในความเชื่อตามบรรพบุรุษส่วนใหญ่ซึ่งรับอารยธรรมล้านช้าง ซึ่งมีวรรณกรรมคำสอนและแนวทางปฏิบัติจากวรรณกรรม โดยสรุปแล้ววิถีชีวิตจึงดำเนินไปตามจารีตและครรลองที่เคยปฏิบัติมาแล้วช่วยให้สังคมอยู่อย่างมีความสุขและเอาตัวรอดตามสภาพของธรรมชาติแวดล้อมได้ เรียกว่า ฮีตสิบสองคองสิบสี่

ชอบ ดิสวน โศก (2550) กล่าวว่า ฮีตสิบสองมาจากคำ 2 คำ คือ ฮีต กับ สิบสอง ฮีตมาจากคำว่า จารีต หมายถึงสิ่งที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณีที่ดำรง เรียกว่า จาฮีต หรือฮีตสิบสองในหนึ่งปีคือครบทุกเดือน ส่วนคองสิบสี่ หมายถึงครองธรรมหรือครรลองของระเบียบแบบแผน 14 อย่าง เป็นกรอบหรือแนวทางที่ใช้ปฏิบัติระหว่างกัน ของผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง พระสงฆ์ และระหว่างบุคคลทั่วไป เพื่อความสงบสุขร่มเย็นของบ้านเมือง วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอีสานที่ดำรงชีพอยู่ในสังคมเกษตรกรรม ตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่แห้งแล้งกันดารนั้น ในความเชื่อต่อการดำเนินชีวิตที่มีความผาสุกและเจริญรุ่งเรืองเกิดขึ้นแก่ครอบครัวและบ้านเมืองก็ต้องการประกอบพิธีกรรม มีการเช่นสรวงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย และร่วมทำบุญตามประเพณีทางพุทธศาสนาด้วยทุกๆเดือนในรอบปีนั้นมีการจัดงานบุญพื้นบ้านประเพณีพื้นเมืองกันเป็นประจำ จึงได้ถือเป็นประเพณี 12 เดือนเรียกกันว่า ฮีตสิบสอง ถือกันว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาถึงปัจจุบัน

สวิง บุญเจิม (2553) ให้ความเห็นว่าสังคมวัฒนธรรมชาวอีสานปัจจุบัน สภาพสังคมและวัฒนธรรมของชาวอีสานในปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนไปตามกระแสของความไหลบ่าจากทุกๆด้าน ได้แก่ การเมืองการปกครอง ทำให้เกิดค่านิยมการไปออกเสียงเลือกตั้งในรูปแบบของการทดแทนบุญคุณ ด้านเศรษฐกิจ ชาวอีสานนอกจากการเกษตรเข้าสู่กระบวนการขายแรงงานในต่างถิ่นมากขึ้น ทำให้สภาพของครอบครัวไม่เข้มแข็ง ด้านเทคโนโลยีการสื่อสารและระบบการศึกษาทำให้คนในสังคมรับรู้ เรียนรู้ และรับเอาวัฒนธรรมนานาชาติเข้าสู่สังคมตามสื่อกระแสหลัก อย่างไรก็ดี การที่เคยเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมเข้มแข็ง จึงช่วยให้ภาพรวมของสังคมอีสานยังคงมีอัตลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมที่คงเหลืออยู่

อิทธิพลของศาสนานั้นมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการวางรากฐานวัฒนธรรมด้านต่างๆ ของสังคม รวมทั้งเป็นตัวกำหนดคุณค่าสูงสุดให้แก่ชีวิตของมนุษย์ ด้วยพระพุทธศาสนาสอนให้คนรู้จักการพัฒนาการดำเนินชีวิตเพื่อให้เกิดความสุขความเจริญ ก่อเกิดซึ่งความดีทั้งหลาย โดยไม่เบียดเบียนกัน สังคมสงเคราะห์กัน และสอนให้รู้จักการพัฒนาคูณค่าของความเป็นมนุษย์ ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงได้แพร่กระจายเข้าสู่กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในภูมิภาคแถบนี้อย่างทั่วถึง ภาคอีสานของประเทศไทย มีกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ทั่วไปในแอ่งสกลนคร และแอ่งโคราช จำนวนประชากรร้อยละ 85 พูดภาษาอีสาน หรือไทยลาว

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ. (2528) ในแต่ละกลุ่มภาษามีประเพณีการแต่งกายและความเชื่อบางอย่างที่ต่างไปจากชาวไทย-ลาว กลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าว ได้แก่ เญอ ส่วย เขมร กูย โข๋ ญ้อ ผู้ไท เป็นต้น ประชากรที่พูดภาษา แสก โข๋ ญ้อ กะเลิง และผู้ไท อาศัยอยู่ทางตะวันออกของภาคตะวันออกเฉียงเหนือในเขตจังหวัดนครพนม สกลนคร และ กาฬสินธุ์

ทรงยศ วีระทวีมาศ (บทความวิชาการ, 2546) กลุ่มผู้ไท เป็นคนไทยสาขาหนึ่งที่ถูกกวาดต้อนมาจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงในพื้นที่แขวงคำม่วนของประเทศลาวตั้งแต่คราวหลังจากศึกเจ้าอนุวงศ์ (พ.ศ. 2371) เป็นต้นมาซึ่งได้ตั้งหลักแหล่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยกระจายอยู่ในแถบจังหวัดมุกดาหาร กาฬสินธุ์ และสกลนครมีวัฒนธรรมบางอย่างที่เป็นลักษณะเฉพาะและภาษาเป็นของตนเอง

บุญเกิด เหลาฮี (2552) กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท การสร้างงานศิลปกรรมที่เกิดจากแรงศรัทธาทางพระพุทธศาสนา เพื่อตอบสนองรับใช้ จึงเกิดขึ้นอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นการสร้างวัดวาอารามซึ่งถือได้ว่าเป็นสงาราศิของบ้านเมืองและชุมชน ดังนั้นสิ่งที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่มีรากฐานมาจากพุทธศาสนา จึงส่งผลทำให้ศิลปกรรมรูปแบบต่าง ๆ อาทิ งานศิลปกรรมที่เกี่ยวกับวิจิตรศิลป์ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ถูกสร้างขึ้นเพื่อแสดงออกแห่งภาวะทางด้านจิตใจและวิถีการดำเนินชีวิต อุทิศถวายไว้ในพุทธศาสนาด้วยความศรัทธา เช่น สิม วิหาร หอไตร หอแจก และธรรมาสน์ เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้การศึกษาธรรมาสน์ แขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานีที่สะท้อนมิติทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงจำเป็นต้องศึกษาจากแหล่งพื้นที่ เพื่อศึกษารูปแบบโครงสร้างกายภาพ องค์ประกอบ เรื่องคติความเชื่อเกี่ยวกับธรรมาสน์ เพื่อให้ได้ซึ่งความเข้าใจอันแท้จริงของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเกิดการดำรงอยู่ซึ่งนับเป็นปรากฏการณ์ที่คืบคลานหนึ่งของการศึกษาที่จะส่งผลต่อการมีฐานข้อมูลสำหรับใช้ศึกษาก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในองค์ความรู้สะท้อนมิติทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ของบรรพบุรุษ ว่าสร้างสรรค์มรดกทางศิลปกรรมอันทรงคุณค่า มีเอกลักษณ์ ประมาณค่ามิได้

2. ความเป็นมาธรรมาสน์ในวัฒนธรรมไทย-ลาว

2.1 ประวัติและความเป็นมาของธรรมาสน์ในวัฒนธรรมไทย-ลาว

ความหมายของธรรมาสน์ คำว่า “ธรรมาสน์” มาจากคำว่า “ธรรม” สันนิษฐานกับคำว่า “อาสน์” คำว่า ธรรม หมายถึง คุณความดี คำสั่งสอนในศาสนา หลักประพฤติปฏิบัติในศาสนา ความจริง ความยุติธรรม ความถูกต้อง กฎหรือกฎเกณฑ์ กฎหมาย หรือหมายความว่าสิ่งทั้งหลายหรือสิ่งของ ส่วนความหมายของคำว่า อาสน์ หมายถึง ที่นั่ง เครื่องปูรองนั่ง ใช้สำหรับภิกษุสามเณรในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของธรรมาสน์ไว้ว่า เป็นที่สำหรับนั่งแสดงธรรม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2531)

นิวัติ กองเพียร (2538) ให้ความหมายของ ธรรมาสน์ ว่าเป็นงานศิลปกรรมประเภท ไม้อย่างหนึ่งของไทย เป็นความงามที่ช่างไทยทำถวายเป็นพุทธบูชา ด้วยธรรมาสน์คือที่พระนั่ง เทศนา มักตั้งประดับประดาอยู่ตามศาลาการเปรียญ หรือในวิหารที่เป็นโถงโล่ง

นิยม วงศ์พงษ์คำ (2548) ธรรมาสน์ เป็นศิลปกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาประเภท หนึ่งในภาคอีสานและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวซึ่งช่างได้พยายามสร้างสรรค์ผลงาน อย่างอิสระทั้งทางด้านความคิด ระบบความเชื่อ กรรมวิธีและแบบแผน แสดงให้เห็นภูมิปัญญาใน การออกแบบที่มีเอกลักษณ์ของกลุ่มชนปรากฏชัดเจน

ธรรมาสน์ คือที่นั่งสำหรับพระสงฆ์แสดงธรรมในโอกาสต่างๆ มีเกือบทุกวัดในภาค อีสาน และ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นอีกหนึ่งผลงานทางศิลปกรรมที่มีคุณค่ายิ่ง สำหรับใช้ในพิธีทางพุทธศาสนา ธรรมาสน์ มี 2 แบบคือ ธรรมาสน์ตั้ง หรือ เก้าอี้ หอธรรมาสน์ หรือบุษบกธรรมาสน์

การสร้างมีมูลเหตุมาจาก ปัจจัยจากพระพุทธประวัติ ปัจจัยอันเนื่องมาจากพระธรรม วินัย ปัจจัยอันเนื่องมาจากประเพณี โดยเชื่อว่าการสร้างธรรมาสน์จะทำให้ได้รับอานิสงค์ เกี่ยวกับ กฏแห่งกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด

ธรรมาสน์จำแนกตามจุดมุ่งหมายการใช้ และชื่อเรียกเปลี่ยนไป เช่นขนาดเล็กเรียกบุษบก ขนาดใหญ่เรียกว่ามณฑป(กรณีชักมมออกมาสี่ด้านเรียกว่า “ปราสาท” เช่นพระที่นั่งดุสิต พระที่นั่ง ยอดมณฑป เรียก “พระที่นั่ง”) ธรรมาสน์หรือบุษบกส่วนใหญ่หลังคาซ้อนกัน 5 ชั้น คือ ชั้นเชิง กลอน รวมถึงยอดบน ซึ่งเรียกว่า “ระฆัง”(เสนอ นิลเดช,2534)

ฉวีงาม มาเจริญ,(2550)สรุปว่า บุษบกธรรมาสน์เป็นอาสนะสำหรับนั่งของพระสงฆ์ในการ แสดงพระธรรมเทศนาในวันธรรมสวนะหรือในโอกาสต่างๆ จำแนกออกได้คือ เทศน์ธรรมดา เป็น การแสดงธรรมตามธรรมเนียมแก่อุบาสก อุบาสิกา ซึ่งไปทำบุญที่วัด เทศน์คู่เกี่ยวกับธรรมนิทาน โดยมีพระ 2 รูป เป็นองค์แสดง สอดสวน จำแนก วิเคราะห์หัวข้อธรรมะเพื่อให้ผู้ฟังเกิดความรู้ความ เข้าใจได้อย่างทะลุปรุโปร่ง เทศน์มหาชาติ เทศน์แจง คือการเทศน์สังคายนาพระไตรปิฎก เนื้อหา เทศน์และสวดเป็นการย่อความในพระไตรปิฎกให้ได้แก่นสาระ บุษบกธรรมาสน์ เป็นศิลปะอัน เกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา บุษบกถูกสร้างขึ้นเพื่อยกย่องเกียรติ อำนาจและเสริมสร้างบารมี เมื่อ นำมาใช้เป็นธรรมาสน์ก็เท่ากับยกย่องพระสงฆ์แต่ละวัด ช่างผู้สร้างบุษบกธรรมาสน์ได้พยายาม สร้างสรรค์ตามเจ้าศรัทธาอย่างสุดฝีมือ มีคุณค่าด้านศิลปกรรมแสดงให้เห็นถึงความบันเทิงใจ อิทธิพลด้านลวดลายแกะสลักและการประดับตกแต่งอื่นๆ แสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของลวดลาย ช่างแต่ละท้องถิ่นมีความชำนาญการการสลักส่วนประดับแตกต่างกัน ช่างหลวงนิยมทำลวดลายบน ส่วนประดับอยู่ในระเบียบเคร่งครัดมีความปราณีตบรรจงเป็นระเบียบและความถูกต้องของสัดส่วน ส่วนช่างพื้นเมืองมีความเป็นอิสระด้านแนวคิดและแบบแผน ไม่ยึดถือความเคร่งครัดแต่ละด้านอาจ

แตกต่างกัน ถือเป็นศิลปะอันเกิดจากจินตนาการแท้ๆ และมีความบริสุทธิ์ จะเห็นได้ว่าธรรมเนียมที่สร้างขึ้นล้วนมีความหมายทางศาสนา

ธรรมเนียมเป็นสถาปัตยกรรมที่ถูกสร้างขึ้นปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางปรัชญา ซึ่งคอยเป็นกรอบบังคับ เริ่มตั้งแต่การวางผังพื้น รูปตั้ง รูปทรงส่วนใหญ่ รูปทรงส่วนละเอียดด้วยกรรมวิธีทางศิลปะและกลวิธีทางวัสดุ ประสพการณ์ทางธรรมชาติและประสพการณ์ทางสังคม ตอบสนองความต้องการตามอุดมการณ์ทางกายภาพ และสัญลักษณ์ ซึ่งแต่ละท้องถิ่นมุ่งกำหนดแนวสถาปัตยกรรมของตน และเลือกเฟ้นปรับปรุงสิ่งได้รับให้เหมาะสมกับรูปทรง ส่วนประดับตกแต่ง สี ธรรมเนียมมีองค์ประกอบที่ประสานสัมพันธ์กัน การที่ช่างใช้กรรมวิธีและกลวิธีแบบแตกต่างกัน เพื่อจัดแปลนโครงสร้างวัสดุ ก่อให้เกิดการประสานสัมพันธ์เชื่อมโยงกันและกัน ดังปรากฏให้เห็นด้านกายภาพของธรรมเนียมและปรัชญาธรรม ในแง่ของสัดส่วนและความงามที่เป็นสัจธรรมอันเกิดจากการจำลองสวรรค์มาใช้บนโลก ผลก็คือพุทธบริษัทได้เกิดจินตภาพ นับเป็นกุศโลบายของช่างผู้สร้างต้องการโน้มน้าวจิตใจบุคคล ผ่านทางวัตถุศิลปะซึ่งเกิดจากจินตนาการ ผสมกับความเชื่อถือศรัทธาที่ไม่ใช่ของจริง เมื่อบุคคลให้ความสนใจย่อมก่อให้เกิดความติดตามมาในฐานะผลแห่งเหตุนั้น(ทรงพันธ์ วรรณมาศ,2528)

ธรรมเนียมมีองค์ประกอบสามส่วน ดังที่ จีวรธรรม มาเจริญ,(2520) กล่าวสรุปว่าการศึกษาลักษณะทางศิลปะและอายุของบุษบกธรรมเนียมต้องพิจารณาออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนยอด ส่วนกลาง และส่วนฐาน แต่ละส่วนยังมีส่วนประกอบปลีกย่อยอีกเป็นจำนวนมาก มีชื่อเฉพาะแตกต่างกัน จำแนกธรรมเนียมออกได้ 3 รูปแบบคือ

- 1.ธรรมเนียมแท่นหรือเตียง มีลักษณะเป็นแท่นสี่เหลี่ยมไม่มีพนัก
 - 2.ธรรมเนียมตั้ง มีพนักพิงและพนักเท้าแขน ขนาดกว้างยาวพอเหมาะกับการนั่งขัดสมาธิ
 - 3.ธรรมเนียมยอด ได้แก่ธรรมเนียมซึ่งมีหลังคาเป็นชั้นแบบเดียวกับหลังคาปราสาท
- จำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ ธรรมเนียมเทศน์ และธรรมเนียมสวด ธรรมเนียมเทศน์ หมายถึงบุษบกธรรมเนียมซึ่งมีขนาดเล็ก พระนั่งได้คนเดียว ใช้นั่งแสดงพระธรรมเทศนา ธรรมเนียมสวด หมายถึงธรรมเนียมยอดปราสาทมีขนาดยาว พระนั่งได้รูป บุษบกธรรมเนียมหรือธรรมเนียมยอดมีหลายลักษณะ ส่วนใหญ่มีผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีทั้งย่อมุมไม้สิบสอง ละม่อมมุม ผังหกเหลี่ยม แปดเหลี่ยม และทรงกลมเป็นส่วนน้อย ยอดมักทำเป็นปราสาทเรียบๆ บุษบกธรรมเนียมทุกหลังมีบันไดสำหรับขึ้น ชั้นบันไดอยู่ระหว่าง 3-5 ชั้น เรียกว่าบันไดนาค ตามลักษณะที่ทำเป็นลำตัวนาคทอดลงมา บุษบกธรรมเนียมจำแนกรูปทรงหรือลักษณะได้ดังนี้

3.1 บุษบกผังสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองและไม่อมุม ยอดปราสาท

3.2 บุษบกทรงกลม ยอดปราสาท

3.3 บุษบกหลายเหลี่ยม(มากกว่า 4) ยอดปราสาท

3.4 บุษบกหลายเหลี่ยมขอมบายศรี

3.5 บุษบกหลายเหลี่ยม ขอมมณฑุ

พิทักษ์ น้อยวังคลังและคณะอ้างถึง ทรงพันธ์ วรรณมาศ ว่าจากการศึกษาปราสาท
 ธรรมาสน์ ในเขตจังหวัดเชียงราย และพะเยามีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับประเพณี
 ความเชื่อและความศรัทธาของกลุ่มชนต่อพระพุทธศาสนา เป็นการรวบรวมศึกษาวิเคราะห์ เรื่อง
 รูปแบบ ลักษณะคติความเชื่อที่สร้างปราสาทธรรมาสน์ จากวรรณคดี หลักศิลาจารึก ผูกธรรม ไบ
 ลาน พับสา และพระไตรปิฎก ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยและดำเนินการศึกษาโดยการประยุกต์ทฤษฎี
 ทางสถาปัตยกรรมโครงสร้างมาวิเคราะห์ตีความ และประเมินคุณค่าทางด้านโครงสร้างตลอดจน
 ความงดงามทางด้านศิลปะ ผลการศึกษาพบว่า ปราสาทธรรมาสน์ สร้างขึ้นอันเนื่องด้วยพิธีทาง
 พระพุทธศาสนาและตอบสนองกลุ่มชน จำแนกตามลักษณะจุดประสงค์การใช้ใช้ได้ 4 ประเภท
 คือ ปราสาทธรรมาสน์สำหรับพระภิกษุสงฆ์ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา มีรูปแบบเหลี่ยมและ
 กลม สำหรับบรรจุหรือเก็บศพ เจ้านาย เจ้าฟ้า มหาภคิตรีย์ พระบรมวงศานุวงศ์ ผู้ครองนคร หรือผู้มี
 อำนาจ มีรูปแบบสี่เหลี่ยมผืนผ้า ปราสาท สำหรับเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์และพระบรม
 วงศานุวงศ์ รูปแบบเป็นอาคารใหญ่ซ้อนกันหรือติดกัน ปราสาทธรรมาสน์ ใช้สำหรับประดิษฐาน
 พระพุทธรูป พระบรมสารีริกธาตุและอรหันตธาตุ รูปแบบขนาดเล็กทำด้วยโลหะแต่ละแบบ
 สามารถสื่อสัญลักษณ์ทางปรัชญา มีความเกี่ยวพันกับความสุนทรีย์ะ บทบาทอิทธิพลต่อสังคมและ
 วัฒนธรรมของไทยมานาน นอกจากนี้ ชาติา สุทธิธรรม แลชนสิทธิ์ จันทะรี,(2539) อ้างถึง มณี
 พะยอมยงค์ และศิริวัฒน์ อาสนะ ว่าธรรมาสน์นิยมทำเป็นรูปปราสาท รูปมณฑิร หรือปราสาททอง
 เพื่อจินตนาการว่าพระเป็นเจ้าวิสุทธิเทพ หมายถึงพระพุทธเจ้า หรืออนุพุทธะ ได้แก่พระ
 อรหันต์สาวก เหมาะแก่การนั่งที่วิจิตร

ธรรมาสน์ คือที่นั่งสำหรับพระสงฆ์แสดงธรรมในโอกาสต่างๆ มีเกือบทุกวัดในภาคอีสาน
 และ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นอีกหนึ่งผลงานทางศิลปกรรมที่มีคุณค่ายิ่งสำหรับ
 ใช้ในพิธีทางพระพุทธศาสนา ธรรมาสน์ มี 2 แบบคือ

1. ธรรมาสน์ตั้ง หรือ เก้าอี้ สำหรับนั่งมักทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสสูงจากพื้นพอสมควร ขา
 ทั้งสี่มักเป็นเสากลึง พนักด้านหลังเป็นสามเหลี่ยมคล้ายหน้าบันตามลิม (โบสถ์) ขอบด้านหน้าและ
 ขอบด้านข้างมักแกะสลักไม้หรือเขียนลายลงรักปิดทองทั้งหลัง

2. ธรรมาสน์ทรงปราสาท หรือธรรมาสน์ยอดแหลมมีหลังคามักทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนาดเล็กมีฐานสูงเป็นเสาสี่ต้น ด้านข้างมักกลุหรือสลักไม้โปร่งเป็นลวดลายต่างๆ เช่น ลายพันธุ์พฤกษา
 ลายกนก ลายเครือเถา ลายรูปบุคคล และลายสัตว์ ฯลฯ มักมีบันไดทางขึ้นอยู่ด้านหลัง หลังคามันิยม
 ทำหลังคาซ้อนกันหลายชั้นคล้ายภาคกลางและล้านนา ถ้าจะเปรียบเทียบกับงานแกะสลักไม้ภาคอีสาน
 และลาวกับภาคกลางและล้านนาอย่างหยาบๆ แล้ว ไม้แกะสลักอีสานและลาวก็อาจดูด้อยไปบ้าง แต่
 ถ้าจะศึกษาถึงจิตวิญญาณของชาวอีสานและลาวอย่างลึกซึ้งแล้ว ไม้แกะสลักของภาคอีสานและลาว

ยิ่งดูยิ่งน่าสนใจมีเสน่ห์โดยเฉพาะบนธรรมาสน์จะเป็นความบริสุทธิ์ เรียบง่าย ตรงไปตรงมา สมถะ รู้อยู่ รู้มี รู้ดี รู้พอ อย่างเหมาะสมลงตัว (แน่นน้อย ปัญญพรรค์, 2536) ด้วยการสร้างธรรมาสน์มีความหลากหลายในจินตนาการซึ่งมีคตินิยมแอบแฝงในตัว ดังจะเห็นได้จากวัดวาอารามต่างๆทั่วไป

3. ธรรมาสน์เสาเดียว คือธรรมาสน์ที่มีลักษณะการสร้างที่มีโครงสร้างรับน้ำหนักเสาเดียวของชาวผู้ไทซึ่งเป็นงานสถาปัตยกรรม อันเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา ใช้สำหรับเทศนาของพระสงฆ์ของชาวผู้ไทเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนผู้ไทในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์และจังหวัดมุกดาหารพบว่ามีธรรมาสน์เสาเดียวที่ใช้เสาไม้รับธรรมาสน์โดยปักเสาลงกับพื้นดิน แล้วโผล่เหนือพื้นศาลาโรงธรรมหรือหอแจกขึ้นมารับตัวเรือนของธรรมาสน์ ซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากธรรมาสน์ทั่วไปที่ทำเป็นร้านสี่เสาหรือมีฐานที่วางบนพื้นศาลา (ทรงยศ วีระทวีมาศ, 2546) และมีความสวยงามโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ ทั้งรูปแบบโครงสร้างและคติความเชื่อ ที่สร้างไว้ด้วยสติปัญญาและทักษะฝีมือจนสามารถสร้างมรดกทางศิลปกรรมที่ล้ำค่าขึ้นนี้ไว้เป็นสมบัติสืบทอดต่อกันมา ความหมายของธรรมาสน์เสาเดียวของชาวผู้ไท เป็นการปรับประสานความเชื่อเรื่องไตรภูมิในพุทธศาสนากับความเชื่อเรื่องหลักบ้าน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมร่วมกันของทั้งชาวผู้ไท ชาวอีสานและชาวข่าที่นับถือผี โดยย้ายเอาหลักเสาบ้านเดิมมาใช้เป็นเสาตั้งรับธรรมาสน์ ความเชื่อเรื่องผีและหลักบ้านจึงอาจแสดงให้เห็นร่องรอยด้วยการเจาะพื้นศาลาการเปรียญเพื่อฝังเสาธรรมาสน์ลงในดินเหมือนหลักบ้านเดิม ในขณะที่ศาลาเป็นตัวแทนของคู่มหาไม้ที่ตั้งกลางลานดินกลางบ้าน ที่เป็นสมบัติกลางของชุมชน (สมชาย นิลอาธิ, 2542) หากธรรมาสน์เสาเดียวของชาวผู้ไทที่ต้องเอาเสาปักลงดิน จะสัมพันธ์กันกับคติการนับถือผีแล้วก็นัยที่เป็นเสมือนใจบ้านที่เป็นศูนย์กลางของการทำพิธีกรรมอันเนื่องด้วยการบวงสรวงเพื่อความอุดมสมบูรณ์และสงบสุขของหมู่บ้าน

ธรรมาสน์ของสกุลช่างพื้นบ้านซึ่งมีความงดงามแบบสวชื้อของชนอีสานและลาว ได้ถูกหล่อหลอมด้วยความงดงามอย่างเป็นระบบ มีแบบแผน ถูกต้องตามคติอย่างเคร่งครัดได้ผสมผสานกันอย่างลงตัว ดังปรากฏในลวดลายไม้แกะสลักที่พบบนโครงสร้างของธรรมาสน์ในภาคอีสานและลาว จนบางครั้งแทบจะแยกออกจากกันมิได้ธรรมาสน์เป็นศิลปกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนาประเภทหนึ่งในภาคอีสานและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งช่างได้พยายามสร้างสรรค์ผลงานอย่างอิสระทั้งทางด้านกระบวนการคิด ระบบความเชื่อ กรรมวิธีและแบบแผน แสดงให้เห็นภูมิปัญญาในการออกแบบที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชนปรากฏชัดเจน (นิยม วงศ์พงษ์คำ, 2548)

ธรรมาสน์โดยทั่วไปส่วนใหญ่ทำด้วยไม้ ในช่วงเวลาที่ผ่านมารธรรมาสน์ได้เกิดการชำรุดเสียหายเป็นจำนวนมาก จากการที่ธรรมาสน์ส่วนใหญ่ใช้วัสดุที่เป็นไม้ อีกทั้งขาดการเอาใจใส่ดูแลรักษาอย่างถูกหลักวิธีของผู้เกี่ยวข้อง ผลก็คือทำให้เกิดโรคของไม้ซึ่งเกิดจากเชื้อรา การเสื่อมคุณภาพของไม้ตามธรรมชาติ เช่น การยืด หดตัว โก่งงอ การแตก ผุพังของไม้ตามกาลเวลา ยิ่งไปกว่านั้นการถูกทำลายโดยแมลงเช่น มด มอด ปลวก ล้วนเป็นต้นเหตุของการสูญเสียมรดกชิ้นนี้อย่างมากมหาศาล จนไม่สามารถประมาณค่าได้ท้ายที่สุดหากปล่อยให้สถานการณ์ดังกล่าวดำเนินไป

อย่างต่อเนื่อง หลักฐานทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น และของประเทศ หรือมรดกทางวัฒนธรรมของโลกโดยรวม ก็จะเสื่อมสูญหมดไปอย่างแน่นอน หากเราไม่ได้ใส่ใจในมรดกทางวัฒนธรรมชิ้นนี้ไว้ (พิทักษ์ น้อยวงศ์ และ คณะ, 2543)

2.2 มุลเหตุแห่งการสร้างธรรมาสันในวัฒนธรรมไทย-ลาว

ธรรมาสันเป็นศิลปกรรมอันเนื่องด้วยพระพุทธศาสนาสร้างเพื่อใช้เทศนา ประกอบศาสนกิจที่สำคัญของชาวพุทธ มุลเหตุของการสร้างธรรมาสันจึงพอสรุปได้ดังนี้ (นิยม วงศ์พงษ์คำ, 2548)

ในบรรดาเครื่องจำหลักไม่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของไทยที่เป็นของ สง่า วิจิตร รจนา เพลิดแพรว ไปด้วยลายกระจังอันอ่อนพลิ้ว ปิดทองประดับกระจก ระเบียบระเบียบ เห็นจะมีธรรมาสันเท่านั้นที่ทอดสง่าราศรีเด่นเป็นที่จับตาจับใจ ท่ามกลางผู้คนทั่วไปฟังพระธรรมเทศนา

ธรรมาสันเป็นที่สำหรับพระสงฆ์ขึ้นนั่งเทศนา ธรรมาสัน มีอยู่ทุกภาค แต่ละภาคก็แตกต่างกันไป และมีความงามตามแบบแผนของศิลปะนั้นๆ เท่าที่ค้นพบธรรมาสันที่เก่าแก่ที่สุดมีตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลางถึงสมัยอยุธยา และทางเหนือก็มีล้านนา อันอยู่ร่วมสมัย กับอยุธยา ธรรมาสันทางเหนือเท่าที่พบในลำปาง ลำพูน และเชียงใหม่ ล้วนเป็นธรรมาสันสูงแบบพม่า ลวดลายก็เป็นพม่า ดังเช่น ธรรมาสันในวิหารวัดพระธาตุหริภุญไชย และวิหารวัดสวนดอก กับทุกๆ วัดในภาคเหนือ รูปร่างคล้ายคลึงกันทั้งสิ้น

ธรรมาสันส่วนใหญ่จะทำเป็นแท่นสูงมีบันไดขึ้นธรรมาสันอีกต่อหนึ่ง ระดับความสูงของชั้นที่พระธรรมกถึกนั่งเทศนาบนอาสนะนั้นสูงอยู่ในราวระดับตาคนพอดี แต่จะมีแผงกั้นเบื้องหน้าและด้านข้างตลอดทุกด้านมิให้เห็นส่วนล่างของกายพระสงฆ์ คงเห็นเพียงส่วนศรีษะกับมือที่ถือคัมภีร์เท่านั้น เพื่อบังความอูจาตบประการ เนื่องจากพระสงฆ์ที่นั่งเทศนาบนนั้นอาจจะพลิกเปลี่ยนท่านั่งให้คลายเมื่อยขบเพราะเทศนาเป็นเวลานาน ชาวบ้านที่มานั่งฟังธรรมจะได้ไม่เห็นกริยาเหล่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ น. ณ ปากน้ำ (2545) และสอดคล้องกับคำกล่าวของชอบ ดีสวนโลก (2547) ที่ว่าพระผู้แสดงธรรมถ้าอ่านหนังสือเทศน์ไม่คล่องไม่ไพเราะหรือเป็นพระที่ชาวบ้านให้ความเคารพสนทนามาก ๆ ชาวบ้านก็จะนำปัจจัยที่บริจาคมามัดข้าวต้มมัดโยนขึ้นไปใส่ตัวท่าน เมื่อพระภิกษุสามเณรที่ขึ้นแสดงเทศน์ในกัณฑ์ที่รับนิมนต์เทศน์จบลงแต่ละกัณฑ์ ชาวบ้านก็จะหว่านข้าวสารดอกไม้ขึ้นใส่พระภิกษุสามเณรบนธรรมาสันเป็นการบูชาในแต่ละกัณฑ์ ทำให้ไปคังนี้ตลอดตั้งแต่เริ่มเทศน์จนจบประมาณเที่ยงคืนเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้จำเป็นต้องทำแผงกั้นเบื้องหน้าและด้านข้างตลอดทุกด้านของธรรมาสัน

บุญเกิด เหลาหมี่ (2552 อ้างถึงใน นิวัติ กองเพียร, 2538) อธิบายถึงลักษณะของธรรมาสันว่าเป็นงานศิลปกรรมประเภทไม้อย่างหนึ่งของไทย เป็นความงามที่ช่างไทยทำถวายเป็นพุทธบูชาด้วย ธรรมาสันคือที่นั่งเทศนา มักตั้งประดับประจำอยู่ตามศาลาการเปรียญ หรือในวิหารเป็นที่โล่ง

ธรรมาสน์ได้เกิดขึ้นในช่วงใดหรือสมัยใดไม่ปรากฏหลักฐานที่บอกชัดเจน แต่ได้มีการสันนิษฐานจากพุทธประวัติและเหตุการณ์ในสมัยพุทธกาล ซึ่งมีเนื้อความดังนี้

สมัยนั้นคนหาบหน้าชื่อว่า โสติยะ หาบหน้าเดินสวนทางรู้ว่าการของพระมหาบุรุษจึงได้ถวายหน้า 8 ก้า พระโพธิสัตว์ทรงรับหน้านั้นแล้วเสด็จไปยังโคนโพธิ์พฤกษ ชื่อต้นอัสสัตถะ ซึ่งเป็นวิชัยพฤกษอันรุ่งโรจน์กว่าหน้าต้นไม้ทั้งหลาย มีร่มเงาเย็น เว้นจากการชุมนุมของวิหคนานาชนิด ประดับตัวกิ่งอันทึบต้องลมอ่อน ๆ โขยมาประคองยินดีด้วยปีติทรงธรรมประทักษิณ พญาอัสสัตถพฤกษ 3 ครั้ง แล้วเสด็จไปยังด้านทิศตะวันออกประทับยืนผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันตก ก้นด้านทิศตะวันออกนั้นเป็นสถานที่ตั้งบัลลังก์ของพระพุทธเจ้าทั้งปวงไม่ทรงละเป็นสถานที่ไม่หวั่นไหวเป็นสถานที่กำจัดกรงคือกิเลส จึงทรงจับปลายหน้าเขย่าพันใด้นเองได้ มีบัลลังก์สูง 14 ศอกผุดขึ้น หน้าแม่เหล่านั้ก็คงตั้งอยู่โดยสันฐาน เป็นภาพที่ขางเขียนหรือช่างโบกฉาบแม้จะฉลาดยั้ก็ไม่สามารถจะเขียนหรือโบกฉาบให้เสมอเหมือนได้ (สุริย์ มิผลกิจ, 2549)

พระพุทธศาสนากับเหตุปัจจัยให้เกิดธรรมาสน์ปัจจัยที่มีความสัรทธาก่อให้เกิดการสร้าง เพื่อใช้สำหรับพระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนา เริ่มวิวัฒนาการมาจากพระพุทธประวัติ พระธรรมวินัย และประเพณีอันต้องมีการเทศนา เหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดธรรมาสน์มีดังนี้

1) เหตุปัจจัยจากพุทธประวัติ พระพุทธประวัติได้กล่าวถึงอาสนะ อันเป็นจุดเริ่มของการเกิดธรรมาสน์ไว้ว่า หลังจากทีสิทธัตถะทรงบรรลุเสด็จบรรพชาแล้ว พระองค์ทรงบำเพ็ญทุกขกิริยาหลายอย่าง ขณะนั้นได้เกิดอุปมาแก่พระองค์ขึ้น 3 อย่าง คือ ผู้มีกายและจิตยังไม่ออกจากกามตรัสรู้ไม่ได้ และผู้มีกายและจิตออกจากกามแล้วควรตรัสรู้ได้ หลังจากเสวยข้าวมธุปายาสของนางสุชาดาแล้ว พระองค์เสด็จไปประทับในดงไม้ ประทับริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ทรงทำความเพียรทั้งวันทรงกำหนดสถานที่ที่จะประกอบความเพียร จึงได้เสด็จออกจากดงไม้บ้ายพระพักตร์ไปทางต้นโพธิ์ ระหว่างทางทรงพบชายคนหนึ่งชื่อ โสติยะ ก้าหลังหาบหน้าเดินสวนทางมา เมื่อนายโสติยะเห็นพระองค์ก็เกิดความเลื่อมใส ได้ถวายหน้า 8 ก้า พระองค์ก็ทรงรับไว้แล้วเสด็จไปยังต้นโพธิ์ ทรงลดหน้ามาใช้เป็นที่ประทับต่างบัลลังก์แล้วประทับนั่งบนหน้าคานั้ (กรมการศาสนา, 2538) ฉะนั้นพระองค์ทรงตรัสรู้และแสดงธรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป

พระพุทธศาสนิกชนได้ให้ความสำคัญกับการรับฟังพระธรรมเทศนาอันเป็นพระธรรมทีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ ถือว่าเป็นกุศลอันแรงอย่างหนึ่ง การฟังพระธรรมนั้นมีความสำคัญยิ่งใหญ ธรรมคือคำสอนธรรมของพระพุทธองค์ การแสดงหาธรรม การคบค้าสมาคมกับนักปราชญ์ย่อมได้ชื่อว่าเป็นการแสวงความสุขใส่ตัว เพราะธรรมนั้นเมื่อฟังแล้วสามารถโน้มน้าจิตใจให้ไปในที่ถูกทีควรไม่หันเหไปในทางที่ชั่ว การคบกับบัณฑิตหรือนักปราชญ์ก็เช่นเดียวกัน ย่อมทำให้เกิดอานิสงส์ คือความสงบทางใจ ปราชญ์ย่อมแนะนำให้เราประพฤติดีมีศีลธรรม ดังพระพุทธองค์ทรงตรัสว่า “ธรรม ทีประพฤติดีแล้ว ย่อมนำสุขมาให้” พระพุทธองค์ทรงตรัสเช่นนี้ก็เพราะทรงเห็นว่าธรรมอันเป็นคำสั่งสอนของพระองค์นั้น ผู้ใดได้ยินได้ฟังและปฏิบัติตามย่อมทำ

ให้เกิดความสุขเนื่องจากธรรมเป็นสิ่งที่มิมีติงาม เป็นคำสั่งสอนที่ประเสริฐแล้ว เมื่อผู้ใดปฏิบัติตามก็จะทำให้เกิดความดีขึ้น ใจบริสุทธิ์ผุดผ่อง จะทำอะไรก็สะดวกสบายมีคนเคารพนับถือ สรรเสริญ เพราะเราปฏิบัติแล้ว

การฟังพระธรรมเทศนามีมาแต่โบราณกาล ครั้งกรุงสุโขทัย ในสมัยของพ่อขุนรามคำแหงทรงโปรดให้สร้างที่สำหรับนั่งฟังธรรมขึ้น โดยนิมนต์พระสงฆ์ผู้แตกฉานในคำสั่งสอนของพระพุทธองค์มาเทศนา บรรดาอำมาตย์ ข้าราชการบริพารและพุทธศาสนิกชนต่างก็นั่งฟังธรรม ทำให้ผู้ฟังได้ซาบซึ้งในรสพระธรรม ยังผลให้เกิดสุข ทั้งชาตินี้และชาติหน้า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงกำหนดวันในการฟังธรรมเฉพาะกาลพิเศษไว้ เช่น วันอุโบสถขึ้น 8 ค่ำ 14 ค่ำ เรียกว่าวันธรรมสวนะ คือวันที่ฟังธรรมนั่นเอง เมื่อถึงวันธรรมสวนะ บรรดาพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ก็เข้าวัดฟังธรรมถือศีล 5 ศีล 8 ตามศรัทธา การหมั่นฟังธรรมอยู่เป็นนิจ ได้ชื่อว่าเป็นผู้ไม่ประมาท

อานิสงส์ ที่จะได้รับจากการฟังธรรม คือมีคนนับหน้าถือตา มีคนรักใคร่นับถือ ส่งผลให้ได้รับความสุข นอกจากนี้แล้ว การฟังธรรมยังก่อให้เกิดอานิสงส์ คือ

- (1) ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
- (2) สิ่งได้ฟังแล้วแต่ยังไม่เข้าใจย่อมจะเข้าใจในสิ่งนั้นดีขึ้น
- (3) กำจัดความสงสัยเคลงใจให้สิ้นไป เพราะได้ฟังธรรม
- (4) ผู้ฟังธรรมสามารถให้ความเห็นของตนถูกต้อง

สำหรับพระสงฆ์นั้น การเทศนาถือว่าเป็นกิจอย่างหนึ่งที่จะต้องปฏิบัติใน 10 กิจวัตรใหญ่อันได้แก่ การลงอุโบสถ บิณฑบาตเลี้ยงชีพ สวดมนต์ไหว้พระ กวาดอาวาสวิหาร ลาดพระเจดีย์ รักษาผ้า ครองอยู่ในบวรวิาสกรรม โกนผม ตัดเล็บ ศึกษาสิกขาบท และปฏิบัติอาจารย์ เทศนาบัตติและพิจารณาปัจจุวัณณะทั้ง 4 การเทศนาและการฟังเทศนาจึงมีความสำคัญทั้งต่อพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน ดังนั้น การสร้างธรรมาสน์เพื่อให้พระสงฆ์ใช้นั่งเทศนาจึงมีเหตุมาจากการเทศนาประการหนึ่ง

2) เหตุปัจจัยอันเนื่องมาจากพระธรรมวินัย เนื่องจากพระธรรมวินัยเป็นสิ่งที่สูงส่ง เป็นสิ่งที่ไม่สูญสิ้นไปตามกาลเวลา องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงได้ทรงกำหนดพระวินัยในการเกี่ยวกับการแสดงธรรมไว้ในเรื่อง ฐัมเทศนาปฏิสังยุตที่ 3 ดังนี้

- (1) ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ มีร่มในมือ
- (2) ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ มีไม้พลอง

ในมือ

- (3) ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ มีศาสตรา

ในมือ

(4) ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ มีอาวุธ
ในมือ

(5) ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ มีสวมเจียง
เท้า

(6) ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ สวม
รองเท้า

(7) ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ ไปในยาน

(8) ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ อยู่บนที่
นอน

(9) ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ นั่งรัดเข่า

(10) ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ พันศรีษะ

(11) ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ กลุมศรีษะ

(12) ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เรานั่งอยู่บนแผ่นดินหิน ภิกษุ เราจักไม่แสดงธรรม
แก่คนไม่เป็นไข้ นั่งบนอาสนะ

(13) ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เรานั่งบนอาสนะต่ำ เราจักไม่แสดงธรรมแก่คน
ไม่เป็นไข่นั่งบนอาสนะสูง

(14) ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เรายืนอยู่ เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ ผู้
นั่งอยู่

(15) ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราเดินไปข้างหลัง เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่
เป็นไข้ ผู้เดินไปข้างหน้า

(16) ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราเดินไปนอกทาง เราจักไม่แสดงธรรมแก่คน
ไม่เป็นไข้ ผู้เดินไปในทาง เป็นการให้ความสำคัญในการแสดงพระธรรมเทศนา โดยคำนึงถึงความ
เหมาะสมทั้งในตัวของผู้ที่รับฟัง สถานการณ์ในการแสดงพระธรรมและสถานที่ในการแสดงพระ
ธรรม (นิยม วงศ์พงษ์คำ, 2548 อ้างถึงใน วรยุทธ จันทมูล, 2542)

3) เหตุปัจจัยอันเนื่องมาจากประเพณี สำหรับสถานการณ์ในการแสดงพระธรรม
และสถานที่แสดงพระธรรมนั้น ยังจัดแยกได้ตามประเพณีคือ การเทศนาพระธรรมในประเพณีบุญ
มหาชาติ และการเทศนาแสดงพระธรรมที่ไม่ใช่ประเพณีบุญมหาชาติ ซึ่งการใช้ธรรมาสน์อาจจะ
เป็นวันธรรมสวนะหรือเทศกาลงานบุญที่มีผู้คนในชุมชนมาชุมนุมกัน

การเทศนาแสดงพระธรรมในประเพณีบุญมหาชาติซึ่งเป็นประเพณีหนึ่งในประเพณี
12 เดือน หรือฮีต 12 ของชาวอีสาน ซึ่งโดยปกติแล้วชาวอีสานจะมีการทำบุญทุกเดือน

ประเพณีอีสานและพิธีกรรมตามประเพณีของชาวอีสานเกี่ยวข้องกับทั้งความเชื่อใน
อำนาจ นอกเหนือธรรมชาติและพุทธศาสนาเถรวาท มีทั้งพิธีกรรมอันเป็นประเพณีที่เป็นสิ่งปฏิบัติ

และ จาริตที่ขัดถือสืบทอดกันมา ฮิตสิบสอง หมายถึงประเพณี 12 เดือนที่เกี่ยวข้องกับหลักทางพุทธศาสนา ความเชื่อและ การดำรงชีวิตทางเกษตรกรรมซึ่งชาวอีสานยึดถือปฏิบัติกันมาแต่โบราณ มีแนวปฏิบัติแตกต่างกัน ไปในแต่ละเดือนเพื่อให้เกิดสิริมงคลในการดำเนินชีวิต เรียกอย่างท้องถิ่นว่า งานบุญ ชาวอีสานให้ความสำคัญกับประเพณีฮิตสิบสองเป็นอย่างมากและยึดถือปฏิบัติมาอย่างสม่ำเสมอ นับเป็น เอกลักษณะของชาวอีสานอย่างแท้จริง คำว่า “ฮิตสิบสอง” มาจากคำว่า “ฮิต” อันหมายถึงจาริต การปฏิบัติที่สืบทอดกันมาจน กลายเป็นประเพณี “สิบสอง” คือประเพณีที่ปฏิบัติตาม เดือนทางจันทรคติทั้งสิบสองเดือน

เดือนอ้าย : บุญเข้ากรรม งานบุญเดือนอ้ายหรือเดือนเจียง พระสงฆ์จะทำพิธีเข้ากรรมหรือที่เรียกว่า “เข้าปริวาส กรรม” เพื่อทำการชำระมลทินที่ได้ล่วงละเมิดพระวินัยคือ ต้องอาบัติสังฆาทิเสส การอยู่กรรมนั้นจะ ใช้เวลา 6-9 วันในระหว่างนี้เองชาวบ้านจะเตรียมอาหาร หวานหวานนำไปถวายพระภิกษุทั้งเช้าและ เพล เพราะการอยู่กรรมจะต้องอยู่ในบริเวณสงบ เช่น ชายป่าหรือที่ห่างไกลชุมชน (หรืออาจเป็นที่ สงบในบริเวณวัดก็ได้) ชาวบ้านที่นำอาหารไปถวายพระภิกษุในระหว่างอยู่กรรมนี้เชื่อว่าจะทำให้ ใ้บุญกุศลมาก

มูลเหตุของพิธีกรรม เพื่อลงโทษภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ต้องเข้าปริวาสกรรม จึงจะพ้นอาบัติหรือพ้นโทษ กลับเป็นภิกษุ ผู้มีศีล บริสุทธิ์อยู่ในพุทธศาสนาต่อไป คำ “เข้าปริวาสกรรม” นี้ภาษาลาวและไทอีสานตัดคำ “ปริวาส” ออกเหลือเป็น “เข้ากรรม” ดังนั้นบุญเข้ากรรมก็คือ “บุญเข้าปริวาสกรรม” นั่นเอง

พิธีกรรม ภิกษุผู้ต้องอาบัติหมวดสังฆาทิเสสที่จะเข้าอยู่ปริวาสกรรม เพื่อชำระล้างความมัว หมองของศีลให้แก่ตนเองต้องไปขอปริวาสจากสงฆ์ เมื่อสงฆ์อนุญาตแล้วจึงมาจัดสถานที่ที่จะเข้า อยู่ปริวาสกรรมเมื่อจัดเตรียมสถานที่เรียบร้อยแล้ว ภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสสข้อใดข้อหนึ่งจะต้อง อยู่ ปริวาส (ถาวรอยู่ค้างคืน) และต้องประพฤติดวัตร (การปฏิบัติกรจำศีล) ต่าง ๆ เช่น งดใช้สิทธิ บางอย่างลดฐานะและประจานตนเอง เพื่อเป็นการลงโทษตนเอง โดยต้องประพฤติดวัตรให้ครบ จำนวนวันที่ปักปัดอาบดินนั้น ๆ เพื่อปลดเปลื้องตนจากอาบัติสังฆาทิเสส และต้องไปหา “สงฆ์ จตุรวรรค” (คือภิกษุสี่รูปขึ้นไป) เพื่อจะขอ “มานัต” และมีภิกษุอีกรูปหนึ่งจะสวดประกาศให้มานัตแล้ว ภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสต้องประพฤดีมานัตอีก 6 คืน แล้วสงฆ์ผู้บริสุทธิ์จึงจะเรียกเข้าห่ม กลายเป็นผู้บริสุทธิ์ต่อไป

เดือนยี่ บุญคูณลานหรือบุญคูณข้าว บุญคูณลานหรือบุญคูณข้าวเป็นพิธีกรรมฉลอง ภายหลังจากเสร็จสิ้นการเก็บเกี่ยว ชาวบ้าน รู้สึกยินดีที่ได้ผลผลิตมาก จึงต้องการทำบุญโดยนิมนต์ พระสงฆ์มาสวดมนต์ในลานข้าวและในบางแห่งจะมีการสู่ขวัญข้าวเพื่อฉลองความอุดมสมบูรณ์ กล่าวขอขอบคุณแม่โพสพและขอโทษที่ได้เหยียบย่ำ พื้นแผ่นดินในระหว่างการทำนา เพื่อความเป็นสิริมงคลและให้ผลผลิตเป็นทวีคูณในปีต่อไป

มูลเหตุของพิธีกรรม มูลเหตุของพิธีทำบุญคูณข้าวหรือบุญคูณลาน เนื่องมาจากเมื่อชาวนาเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จจะ หาบฟ่อนข้าวมารวมกันเป็น “ลอมข้าว” ไว้ที่นาของตน ถ้าลอมข้าวของใครสูงใหญ่ก็แสดงให้เห็นว่าคน ที่ผ่านไปมารู้ว่านาทุ่งนั้นเป็นนาดี ผู้เป็นเจ้าของก็ดีใจ หายเหน็ดเหนื่อยจิตใจเบิกบานอยากทำบุญทำทาน เพื่อเป็นกุศลส่งให้ในปีต่อไปจะได้ผลผลิตข้าวเพิ่มขึ้นอีก เรียกว่า “คูณให้ใหญ่ให้สูงขึ้น” เพราะคำว่า “คูณ” นี้มาจาก “ค้าคูณ” หมายถึงอุดหนุนให้ดีขึ้น ช่วยให้เจริญขึ้น

พิธีกรรม ผู้ประสงค์จะทำบุญคูณข้าวหรือบุญคูณลาน ต้องจัดสถานที่ทำบุญที่ “ลานนวดข้าว” ของตนโดยนิมนต์พระภิกษุสงฆ์มาเจริญพุทธมนต์มีการวางค้าย สายสิญจน์และปักเจวรวอบ กองข้าว เมื่อพระสงฆ์เจริญพุทธมนต์เสร็จแล้วก็จะถวายภัตตาหารเลี้ยงเพลแก่พระภิกษุสงฆ์ จากนั้นนำข้าวปลาอาหารมาเลี้ยงญาติพี่น้องผู้มาร่วมทำบุญ เมื่อพระภิกษุสงฆ์ฉันเสร็จก็จะประพรมน้ำพุทธมนต์ให้กองข้าว ให้เจ้าภาพและทุกคนที่มาร่วมทำบุญจากนั้นท่านก็จะให้พรเจ้าภาพก็จะนำน้ำพระพุทธมนต์ที่เหลือไปประพรมให้แก่วัวควาย ตลอดจนไร่นาเพื่อความเป็นสิริมงคล และเชื่อว่าผลของการทำบุญจะช่วยอุดหนุนเพิ่มพูนให้ได้ข้าวมากขึ้นทุก ๆ ปี

เดือนสาม บุญข้าวจี บุญข้าวจีเป็นประเพณีที่เกิดจากความสมัครสมานของชุมชน ชาวบ้านจะนัดหมายกันมา ทำบุญร่วมกันโดยช่วยกันปลูกพริกหรือปะรำเตรียมไว้ในตอนบ่าย ครั้นเมื่อถึงรุ่งเช้าในวันต่อมา ชาวบ้านจะช่วยกันจีข้าว หรือปักข้าวและดักบาตรข้าวจีร่วมกัน หลังจากนั้นก็ให้มีการเทศน์นิทาน ชาดกเรื่องนางปุลณทาสีเป็นเสร็จพิธี

มูลเหตุของพิธีกรรม มูลเหตุจากความเชื่อทางพุทธศาสนา เนื่องมาจากสมัยพุทธกาล มีนางทาสชื่อปุลณทาสี ได้ นำแป้งข้าวจี (แป้งทำขนมจีน) ไปถวายพระพุทธเจ้า แต่จิตใจของนางคิดว่า ขนมแป้งข้าวจีเป็นขนม ของผู้ต่ำต้อย พระพุทธเจ้าคงไม่ฉัน ซึ่งพระพุทธเจ้ายังรู้จิตใจนาง จึงทรงฉันทแป้งข้าวจี ทำให้นางปิติดีใจ ชาวอีสานจึงเอาแบบอย่างและพากันทำแป้งข้าวจีถวายพระมาตลอด อีกทั้งเนื่องจากในเดือนสาม อากาศของภูมิภาคอีสานกำลังอยู่ในฤดูหนาว ในตอนเช้าผู้คนจะใช้ฟืนก่อไฟ ผิงแก้หนาว ชาวบ้านจะเชิญเอาน้ำออกมากลั้วด้านหนึ่งของกองไฟแล้วนำข้าวเหนียวมาปั้นเป็นก้อนกลมโรย เกลือวางลงบนถาดไฟแดง ๆ นั้นเรียกว่า ข้าวจี ซึ่งมีกลิ่นหอม ผิวเกรียมกรอบรับประทานทำให้ นึกถึงพระภิกษุสงฆ์ ผู้บวชอยู่วัดอยากให้ได้รับประทานบ้าง จึงเกิดการทำบุญข้าวจีขึ้น ดังมีคำกล่าว ว่า “เดือนสามคือย เจ้าหัวคอยปั้นข้าวจี ข้าวจีมีน้ำอ้อย จวนน้อยเช็ดน้ำตา” (พอถึงปลายเดือนสาม ภิกษุก็คอยปั้นข้าวจี ถ้าข้าวจีไม่มีน้ำอ้อยยัดใส่ เณรน้อยเช็ดน้ำตา)

พิธีกรรม พอถึงวันนัดหมายทำบุญข้าวจีทุกครัวเรือนในหมู่บ้านจะจัดเตรียมข้าวจีตั้งแต่ ตอนย่ำรุ่งของวันนั้นเพื่อให้ข้าวจีสุกทันใส่บาตรจังหัน นอกจากข้าวจีแล้วก็นำ “ข้าวเจียบ” (ข้าว เกรียบ) ทั้งที่ยังไม่ย่างเพื่อให้พระเณรย่างกินเองและที่ย่างไฟจน โป่งพองใส่ถาดไปด้วยพร้อมจัด อาหารคาวไปถวายพระที่วัด ข้าวจีบางก้อนผู้เป็นเจ้าของได้ยัดใส่น้ำอ้อย แล้วทาด้วยไข่เพื่อให้ เกิดรสหวานหอมชวนรับประทาน ครั้นถึงหอแจกหรือศาลาโรงธรรมพระภิกษุสามเณร

ทั้งหมดใน วัดจะลงศาลาที่ญาติโยมที่มาด้วยกันอยู่บนศาลาก่อนแล้วประธานในพิธีเป็นผู้อาราธนาศีล พระภิกษุ ให้ศีล ญาติโยมรับศีล แล้วกล่าวคำถวายข้าวจี จากนั้นก็จะนำข้าวจีใส่บาตรพระ ซึ่งตั้งเรียงไว้เป็น แถวเท่าจำนวนพระเถร พร้อมกับถวายปันโต สำหรับข้าวกาวหวาน เมื่อพระฉันจังหันเทศน์เสร็จ แล้วก็ให้พร ญาติโยมรับพรเป็นเสร็จพิธี

เดือนสี่ บุญผะเหวด “บุญผะเหวด” เป็นสำเนียงชาวอีสานที่มาจากคำว่า “บุญพระเวส” หรือพระเวสสันดร เป็น ประเพณีตามคติความเชื่อของชาวอีสานที่ว่า หากผู้ใดได้ฟังเทศน์เรื่องพระเวสสันดรทั้ง 13 กัณฑ์จบ ภายในวันเดียว จะได้เกิดร่วมชาติภพกับพระศรีอริยเมตไตรยบุญผะเหวดนี้จะทำติดต่อกันสามวัน วันแรกจัดเตรียมสถานที่ ตกแต่งศาลาการเปรียญวันที่สองเป็นวันเฉลิมฉลองพระเวสสันดรชาวบ้านรวมทั้งพระภิกษุสงฆ์จากหมู่บ้านใกล้เคียงจะมาร่วมพิธีมีทั้งการจัดขบวนแห่เครื่อง ไทยทานฟังเทศน์และแห่พระเวส โดยการแห่ผ้าผะเหวด (ผ้าผืนยาวเขียนภาพเล่าเรื่องพระเวสสันดร) ซึ่งสมมติเป็นการแห่พระเวสสันดรเข้าสู่เมือง เมื่อถึงเวลาค่ำจะมีเทศน์เรื่องพระมาลัย ส่วนวันที่สาม เป็นงานบุญพิธี ชาวบ้านจะร่วมกันตักบาตรข้าวพันก้อน พิธีจะมีไปจนค่ำชาวบ้านจะแห่แห่น ฟ้อน รำตั้งขบวนเรียงรายตั้งกันขบวนมาถวาย พระสงฆ์จะเทศน์เรื่องเวสสันดรชาดกจนจบและเทศน์ อานิสงส์อีกกัณฑ์หนึ่ง จึงเสร็จพิธี

มูลเหตุของพิธีกรรม จากเรื่องในหนังสือมโนลยหมื่นมาโลยแสนกล่าววาทะครั้งหนึ่งพระมาลัยเถระได้ขึ้นไปไหว้ พระธาตุเกษแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และได้พบปะสนทนากับพระศรีอริยเมตไตรย ผู้ที่จะ มาเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตและพระศรีอริยเมตไตรยได้สั่งความมากับพระมาลัยว่า “ถ้ามนุษย์อยากจะได้พบและร่วมเกิดในศาสนาของพระองค์แล้วจะต้องปฏิบัติตนดังต่อไปนี้ คือ”

- 1) จงอย่าฆ่าพ่อตีแม่สมณพราหมณ์
- 2) จงอย่าทำร้ายพระพุทธรเจ้า และขย่งให้สงฆ์แตกแยกกัน
- 3) ให้ตั้งใจฟังเทศน์เรื่อง พระเวสสันดรให้จบในวันเดียวด้วยเหตุที่ ชาวอีสานต้องการจะได้พบ พระศรีอริยเมตไตรยและเกิดร่วมศาสนาของพระองค์ จึงมีการทำบุญผะเหวด ซึ่งเป็นประจำทุกปี

พิธีกรรม การเตรียมงาน

- 1) แบ่งหนังสือ นำหนังสือลำผะเหวดหรือลำมหาชาติ (หนังสือเรื่องพระเวสสันดรชาดก) ซึ่งมีจำนวน 13 กัณฑ์ (หรือ 13 ผูกใหญ่) แบ่งเป็นผูกเล็ก ๆ เท่ากับจำนวนพระเถรที่จะนิมนต์มาเทศน์ในคราวนั้น ๆ
- 2) การใส่หนังสือ นำหนังสือผูก เล็กที่แบ่งออก จากกัณฑ์ต่าง ๆ 13 กัณฑ์ ไปนิมนต์พระ เณรทั้งวัดในหมู่บ้านตนเองและจากวัด ในหมู่บ้านอื่นที่อยู่ใกล้เคียงให้มาเทศน์ โดยจะมีใบฎีกาบอก รายละเอียดวันเวลาเทศน์ ตลอดจนบอกเจ้าศรัทธา ผู้ที่จะเป็นเจ้าของกัณฑ์นั้น ๆ ไว้ด้วย

3) การจัดแบ่งเจ้าศรัทธา เมื่อพระเณรท่านเทศน์จบในแต่ละกัณฑ์ ผู้เป็นเจ้าศรัทธา ก็จะนำเครื่องปัจจัยไทยทานไปถวายตามกัณฑ์ที่ตนเองรับผิดชอบ ชาวบ้านจะจัดแบ่งกันออกเป็น หมู่ ๆ เพื่อรับเป็นเจ้าศรัทธากัณฑ์เทศน์ร่วมกัน โดยจะต้องจัดหาที่พัก ข้าวปลาอาหารไว้คอยเลี้ยงต้อนรับ ญาติโยมที่ติดตามพระเณร จากหมู่บ้านอื่นเพื่อมาเทศน์พะเหวดครั้งนี้ด้วย

4) การเตรียมสถานที่พัก พวกชาวบ้านจะพากันทำความสะอาดบริเวณวัดแล้ว ช่วยกัน “ปลูก ผาม” หรือ ปะรำไว้รอบ ๆ บริเวณวัด เพื่อใช้เป็นที่ต้องรับพระเณรและญาติโยม ผู้ติดตามพระเณร จากหมู่บ้านอื่น ให้เป็นที่พักแรมและที่เลี้ยงข้าวปลาอาหาร

5) การจัดเครื่องกริยาบูชาหรือเครื่องครุภัณฑ์ ในการทำบุญพะเหวดนั้นชาวบ้าน ต้องเตรียม “เครื่องฮ้อยเครื่องพัน” หรือ “เครื่องบูชาคาถาพัน” ประกอบด้วยรูปหนึ่งพันดอก เทียนหนึ่งพันเล่ม ดอกบัวโป้ง (บัวหลวง) ดอกบัวแบ้ (บัวผัน) ดอกบัวทอง (บัวสาย) ดอกผักตบ และดอก ก้างทอง (ดอกปีบ) อย่างละหนึ่งพันดอก เมี่ยง หมากอย่างละหนึ่งพันคำ มวนยาสูบหนึ่งพันมวน ข้าวตอกใส่ กระตงหนึ่งพันกระตง ธูปกระดาย (ธงกระดาย) หนึ่งพันธูป

6) การจัดเตรียม สถานที่ที่จะเอาบุญพะเหวด

(1) บนศาลาโรงธรรม ตั้งธรรมมาสน์ไว้กลางศาลาโดยรอบนั้นจัดตั้ง “ธุงไช” (ธงชัย) ไว้ ทั้งแปดทิศ และจุดที่ตั้ง “ธุงไช” แต่ละต้นจะต้องมี “เสดละสัด” (เสวดฉัตร) “ผ่านตา เว็น” (บังสุรย์) และตะกร้าหนึ่งใบสำหรับใส่ข้าวพันก้อนพร้อมทั้ง “บั้งดอกไม้” สำหรับใส่ดอกไม้แห้ง ซึ่ง ส่วนมากทำจากต้นโสนและไผ่ “ธุงหัวคืบ” นอกจากนี้ที่บั้งดอกไม้ยังปักนกปักปลาซึ่งสานจากใบมะพร้าวหรือใบตาลไว้อีกจำนวนหนึ่งและตั้งโองน้ำไว้ 5 โอง รอบธรรมมาสน์ซึ่งสมมติเป็นสระ 5 สระ ในหม้อน้ำใส่จอกแทน (แทนคือสาหร่าย) กุ้ง เหนียว ปลา ปู หอย ปลูกต้นบัว ในบ่อให้ใบบัว และดอกบัวลอยยิ่งดี รวมทั้งจะต้องจัดให้มีเครื่องสักการบูชาคาถาพันและขันหมากเบ็งวางไว้ตาม มุมธรรมมาสน์ ณ จุดที่วางหม้อน้ำ ที่สำคัญบนศาลาโรงธรรมต้องตกแต่งให้มีสภาพคล้ายป่า โดยนำเอาต้นอ้อย ต้นกล้วย มามัดตามเสาทุกต้น และชิงด้วยสายสิญจน์รอบศาลา ทำราวไม้ไผ่สูงเหนือศีรษะประมาณหนึ่งศอกเพื่อ เอาไว้เสียบดอกไม้แห้งต่าง ๆ นอกจากนี้ยังใช้เป็นที่ย่อยนก ปลา ตะเพียน และใช้เมล็ดแห้งของฝัก ลิ่นฟ้า (เพกา) ร้อยด้วยเส้นด้ายยาวเป็นสายนำไปแขวนเป็นระยะ ๆ และถ้าหากดอกไม้แห้งอื่นไม่ได้ ก็จะใช้เส้นด้ายชุบแป้งเปียกแล้วนำไปคลุกกับเมล็ดข้าวสาร ทำให้เมล็ดข้าวสารติดเส้นด้ายแล้วนำ เส้นด้ายเหล่านั้นไปแขวนไว้แทน ด้านทิศตะวันออกของศาลาโรงธรรมต้องปลูก “หออุปคุต” โดยใช้ไม้ไผ่ทำเป็นเสาสี่ต้นสูง เพียงตา หออุปคุตนี้เป็นสมมติว่าจะเชิญพระอุปคุตมาประทับ เพื่อปราบมารที่จะมาขัดขวางการ ทำบุญ ต้องจัดเครื่องใช้ของพระอุปคุตไว้ที่นี่ด้วย

(2) บริเวณรอบศาลาโรงธรรมก็ปัก “ธุงไช” ขนาดใหญ่ 8 ธง ปักไว้ตามทิศทั้งแปดซึ่งแต่ละ หลักระงจะปัก “กรวยไม้ไผ่สำหรับใส่ข้าวพันก้อน” “เสดละสัด” (เสวดฉัตร) “ผ่านตา เว็น” (บังสุรย์) และ “ขันดอกไม้” เช่นเดียวกับบนศาลาโรงธรรม นอกจากนี้ก็ปักธุงช่อไว้ ณ จุด

เดียวกับที่ปัก “ธงไช” อีกด้วย ครึ่งถึงเวลาประมาณ 14-15 นาฬิกาของมือโสมหรือวันรวม ผู้เฒ่าผู้แก่จะพากันนำเครื่อง สักการะบูชาประกอบด้วยขันห้าขันแปดบาตรจิ๋ว ร่ม กระโถนกาน้ำ และไม้เท้าเหล็กไปเชิญพระ อุปคุตซึ่งสมมติว่าท่านอาศัยอยู่ในแหล่งน้ำ อาจเป็นบึง หนอง แม่น้ำ อ่างเก็บน้ำ (ที่อยู่ใกล้วัด) เมื่อไปถึงผู้เป็นประธานจะตั้งนะโมขึ้น 3 จบ กล่าว “สัคเค” เชิญเทวดามาเป็นพยานแล้วจึงกล่าวหลังจากเชิญพระอุปคุตเสร็จแล้วก็ถึงพิธีแห่พะเหวดเข้าเมืองซึ่งจะเป็นเวลาประมาณ 16.00-17.00 น. ของมือโสม พิธีกรรมก่อนแห่เมื่อถึงเวลาแห่ ผู้เป็นประธานจะนำญาติโยม (ที่มาพร้อมกันในบริเวณชาย ป่าที่ถูกสมมติให้เป็นป่าหิมพานต์) ไหว้พระรับศีลและฟังเทศการเทศน์ ณ จุดนี้เป็นการเทศน์จบ แล้วก็จะลั่นฆ้อง จัดขบวนแห่พะเหวดเข้าเมือง เดินผ่านหมู่บ้านเข้าสู่วัด แล้วแห่เวียนขวารอบศาลา โรงธรรมสามรอบ จากนั้นจึงนำพระพุทธรูปขึ้นตั้งไว้ในศาลาโรงธรรม ญาติโยมที่เก็บดอกไม้มา จากป่า เช่น ดอกพะยอม ดอกจิก (ดอกเต็ง) ดอกยี่งอ (ดอกกรัง) ดอกจาน ฯลฯ ก็จะนำดอกไม้ไปวางไว้ข้าง ๆ ธรรมาสน์ แล้วจึงฝ่าพะเหวดรอบศาลาโรงธรรม หลังจากแห่พะเหวดเข้าเมืองแล้วญาติโยมจะพากันกลับบ้านเรือนของตน รับประทาน อาหารเย็น พร้อมทั้งเลี้ยงดูญาติพี่น้องที่เดินทางมาร่วมทำบุญเวลาประมาณหนึ่งทุ่มเศษ ๆ ทางวัดจะ ตี “กลองโสม” เป็นสัญญาณบอกให้ชาวบ้านรู้ว่าถึงเวลา “ลงวัด” ญาติโยมจะพากันมารวมกันที่ ศาลาโรงธรรม พระภิกษุสงฆ์สวด พระปริตมงคลหลังจากสวดมนต์จบก็จะ “เทศน์มัลลย์หมื่นมา ลัยแสน” หลังจากฟังเทศน์จบก็จัดให้มีมหรสพ เช่น หมอลำ ภาพยนตร์ให้ชมจนถึงสว่าง เวลาประมาณ 04.00 น. ของวันบุญพะเหวด ญาติโยมจะนำข้าวเหนียวก้อนเล็ก ๆ ขนาดเท่า หัวแม่มือจำนวนหนึ่งพันก้อนซึ่งเท่ากับหนึ่งพระคาถา ในเรื่องราวของพระเวสสันดรชาดก ไล่ถาด ออกจากบ้านเรือน แห่จากหมู่บ้านมาที่ศาลาโรงธรรมเวียนรอบศาลาโรงธรรมสามรอบ แล้วจึงนำ ข้าวพันก้อนไปใส่ไว้ในกรวยไม้ไผ่ที่หลักธงไชทั้งแปดทิศและใส่ในตะกร้าที่วางอยู่บนศาลาตามจุด ที่มีธงไชและเสดะศักดิ์ เมื่อแห่ข้าวพันก้อนเสร็จแล้วก็มีเทศน์สังกาศ คือ การเทศน์บอกปีศักราช เมื่อจบสังกาศจะหยุดพักให้ญาติโยมกลับไปบ้านเรือน นำอาหารมาใส่บาตรจันทน์หลังจากพระฉัน จันทน์แล้วก็จะเริ่มเทศน์พะเหวด โดยเริ่มจากกัณฑ์ทศพรไปจนถึงนครกัณฑ์รวมสิบสามกัณฑ์ ใช้เวลาตลอดทั้งวันจนถึงค่ำมีความเชื่อกันว่าหากใครฟังเทศน์เรื่องพระเวสสันดรจบผู้นั้นจะได้รับ อานิสงส์มาก

พิธีกรรมขณะฟังเทศน์ ในการฟังเทศน์ “บุญพะเหวด” นั้นต้องมีทายกหรือทายิกา คอย ปฏิบัติพิธีกรรม ขณะฟังเทศน์แต่ละกัณฑ์ โดยจุดธูปเทียน เพื่อบูชากัณฑ์นั้น ๆ ตามจำนวนคาถาใน แต่ละกัณฑ์ นอกจากนั้นต้องหว่านข้าวตอก ดอกไม้ ข้าวสาร และลั่นฆ้องชัย เมื่อเทศน์จบในแต่ละ กัณฑ์ โดยผู้ทำหน้าที่ดังกล่าวนี้ต้องนั่งอยู่ประจำที่ตลอดเวลาที่เทศน์ ส่วนเครื่องส้อยเครื่องพัน หรือเครื่องครุพั้นนั้นต้องตั้งบูชาไว้ตลอดงาน เมื่อเทศน์จบแล้ว บางวัดก็นำเครื่องส้อย เครื่องพันใส่ไว้ในภาชนะที่สานด้วยดอกไม้ไผ่ มีลักษณะเหมือนกะออม

เดือนห้า บุญสงกรานต์ หรือ บุญสวดสงกรานต์ บุญสวดสงกรานต์ หรือ บุญสงกรานต์ จัดให้มีในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า ซึ่งถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทยมาตั้งแต่โบราณ ในวันขึ้นปีใหม่ของไทยมาแต่

โบราณในวันนี้พระสงฆ์นำพระพุทธรูปออกจากโบสถ์มาไว้ที่หอสงฆอนบายชาวบ้านจะนำน้ำอบ น้ำหอม มาร่วมกันสงฆ์นำพระพุทธรูปที่หอสงฆ์ จากนั้นก็ออกไปเก็บดอกไม้มาจัดประกวด ประชันในการบูชาพระ ระหว่างนี้ชาวบ้านจะพากันเล่นแคน จิ้งจอก เพื่อความสนุกสนานรดน้ำคำ หัวญาติผู้ใหญ่และเล่นสาดน้ำกัน โดยชาวบ้าน อาจเล่นสนุกสนานถึง 15 วัน

มูลเหตุของพิธีกรรม เนื่องจากเดือนนี้ถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่มาร่วมแต่โบราณ โดยจะ ถือเอาวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 เป็นวันเริ่มต้นการทำบุญ

พิธีกรรม เมื่อถึงวันเพ็ญเดือนห้าเวลาบ่ายสามโมง ถือว่า “เป็นมือเอาพระสงฆ์” หมายถึงการ นำเอา พระพุทธรูปทั้งหมดในวัดมาทำความสะอาดแล้วนำมาตั้งรวมไว้ที่กลางศาลา โรงเรือน หรือ “หอแจก” พิธีเริ่มจากผู้เป็นประธานนำดอกไม้ธูปเทียนเครื่องสักการะพระพุทธรูป แล้วนำกล่าวบูชา พระรัตนตรัย อาราธนาศีล พระสงฆ์ให้ศีลญาติโยมรับศีลแล้วผู้เป็นประธาน อาราธนาพระปริตร พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ จบแล้วญาติโยมก็เอาน้ำอบ น้ำหอมสงฆ์ พระพุทธรูป จากนั้นหนุ่มสาว ก็จะพากันหาน้ำจากบ่อหรือหนอง บึง ไปเทไว้ในโอ่งของวัดให้ พระภิกษุ สามเณรได้ใช้อาบ ขณะเดียวกันก็จะเริ่มเล่นสาดน้ำกันและกันเป็นที่สนุกสนาน ตอนค่ำ นิมนต์พระสงฆ์มาสวดไชยมงคล (มงคลสูตร) ที่ผามไชย์กลางหมู่บ้าน รุ่งเช้า (วันแรมหนึ่งค่ำ) เป็น “มือเนา” ถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ มีการทำบุญให้ทาน โดยนำข้าวปลาอาหารมาถวายพระที่ผามไชย์ การ สวดไชยมงคล (มงคลสูตร) นี้ต้องสวดให้ครบ 7 ค่ำ โดยมีบาติใส่น้ำมันตีไว้ 7 ใบ พร้อมทั้งมีธูปใส่ กรวดทรายไว้จำนวนหนึ่ง เมื่อครบ 7 ค่ำแล้ว พระสงฆ์จะเดินสวดไชยมงคลไป รอบหมู่บ้าน พร้อม กับสาดน้ำมัน ส่วนญาติโยมจะหว่านกรวดทรายไปพร้อม ๆ กัน ถือว่าเป็นการ ขับไล่สิ่งอัปมงคล และเสนียดจัญไรออกไปจากหมู่บ้าน ทำให้คนทั้งหมู่บ้านประสบแต่ความสุข ความเจริญในปีใหม่ ที่จะมาถึง คนอีสานเรียกวันสงกรานต์ดังนี้ คือ วันที่ 13 เมษายน เรียกว่า วัน สังขารล่วง วันที่ 14 วัน เนา และ วันที่ 15 เรียกว่า วันสังขารขึ้น

เดือนหก บุญบังไฟ บุญบังไฟ เป็นประเพณีที่เกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับแถน เมื่อถึง เดือนหกเริ่มต้นการทำนา ชาวบ้านจะจุดบังไฟเป็นการบูชาขอให้พญาแถนบันดาลฝนให้ตกลงมา ประเพณีบุญบังไฟเป็น กิจกรรมร่วมกันของชุมชนอีสานหลาย ๆ หมู่บ้าน หมู่บ้านเจ้าภาพจะปลูก โรงเรือน เรียกว่า ผามบุญ ไว้ต้อนรับชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่น และดูแลจัดหาอาหารสำหรับทุก ๆ คน เข้าของวันงานชาวบ้าน จะร่วมกันทำบุญ ประกวดประชัน แห่ และจุดบังไฟที่ตกแต่งอย่าง งดงาม บังไฟของหมู่บ้านใดจุดไม่ขึ้นชาวบ้านหมู่บ้านนั้นจะถูกโยนลงโคลนเป็นการทำโทษ และ จะมีการแข่ง ฟ้อน กันอย่าง สนุกสนาน และจะมีการแข่งปลัดขิกร่วมอยู่ในขบวนด้วยเสมอ โดยมิ ความเชื่อว่าเป็นการไล่ผีให้พ้น ออก ไปจากหมู่บ้านและเร่งให้แถนส่งฝนลงมาเร็ว ๆ

มูลเหตุของพิธีกรรม ตามตำนานพื้นบ้านอีสานเชื่อว่าเป็นการจุดบังไฟเป็นสัญญาณ เดือนให้พญาแถนรู้ว่าถึงฤดูทำนาแล้วให้พญาแถนบันดาลให้ฝนตกและมีปริมาณเพียงพอแก่การ ปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหาร

พิธีกรรม เมื่อได้ประชุมกำหนดวันจะทำบุญบั้งไฟแล้ว พวกช่างบั้งไฟก็จะถนัดคนทำบั้งไฟ หาง บั้งไฟกองข้าว ไว้ตามจำนวนและขนาดที่ชาวบ้านศรัทธาร่วมกันบริจาคเงินซื้อศรัทธาซื้อ “จี่เกีย หรือ จี่เจีย” (ดินประสิว) มาทำ “หมื่อ” ปัจจุบันมักจะมีการแข่งขันบั้งไฟระหว่างคุ้มบอกกล่าวไปยังหมู่บ้านอื่น ๆ ให้ทำบั้งไฟมาแข่งขันกันตามขนาดที่กำหนดอาจเป็น “บั้งไฟหมื่น” (มีน้ำหนักไม่เกิน 120 กิโลกรัม) “บั้งไฟแสน” (มีน้ำหนักมากกว่า 120 กิโลกรัม) ก็ได้ พอถึง “มื่อโสมบุญ” หรือวันรวม ชาวบ้านจะจัดทำบุญเลี้ยงพระเพล แล้วจะมี “พิธีสดสง” พระภิกษุผู้มีศีลศึกษาธรรมวินัยมาตลอดพรรษาให้ได้เลื่อนเป็นตำแหน่งสูงขึ้น คือ “สด” จาก พระภิกษุธรรมดาให้เป็นภิกษุชั้น “อาจารย์” แต่เรียกสั้น ๆ ว่า “จารย์” ผู้มีอายุครบบวชถ้อยากบวช พ่อแม่ก็จะจัดให้บวชในเดือนนี้ไปพร้อม ๆ กับพิธีนี้ ประมาณเวลา 15.00 น. ของมื่อโสม นำ “กองสด” และ “กองบวช” มาตั้งไว้กลางศาลาโรงธรรมทางวัดจะติดธงเป็นสัญญาณ บอกให้ทุกคุ้มนำบั้งไฟมารวมกันที่วัด แต่ละคุ้มจะเอ้บั้งไฟ (ตกแต่งบั้งไฟ) ของตนให้สวยงามเป็นการประกวดประชันกันเบื้องต้น มีการจัดขบวนแห่บั้งไฟ และในขณะที่แห่บั้งไฟจะแข่งบั้งไฟไปพร้อม ๆ กันด้วย การแข่งบั้งไฟนี้จะมีหัวหน้ากล่าวนำคำแข่งเป็นวรรค ๆ ไปแล้วให้ผู้เข้าร่วมขบวนแห่ทุกคนกล่าวตาม ขณะที่กล่าวก็ทำให้เข้ากับจังหวะเข้มนั้นด้วย รุ่งเช้าของวันบุญบั้งไฟ ญาติโยมจะนำข้าวปลาอาหารทั้งขนมหวาน มาทำบุญตักบาตร ร่วมกันที่วัด หลังจากพระฉันจังหันเสร็จแล้วก็นำบั้งไฟมารวมกันที่วัดแล้วนำไปจุดที่ “ถ้ำบั้งไฟ” (ร้านสำหรับจุดบั้งไฟ) ที่สำคัญจุดจุดต้องหันหัว บั้งไฟไปทางทุ่งนาหรือหนองน้ำเพื่อป้องกันบั้งไฟเขาไปตกในหมู่บ้านซึ่งเป็นอันตรายอาจเกิดเพลิงไหม้ได้

เดือนเจ็ด บุญข้าชะ บุญข้าชะ หรือข้าชะ เกิดตามความเชื่อที่ว่าเมื่อถึงเดือนเจ็ดต้องทำบุญชำระจิตใจให้สะอาด และเพื่อเปิดเป่ารังควาญสิ่งไม่เป็นมงคลออกจากหมู่บ้านบางท้องถิ่นเรียกประเพณีนี้ว่าบุญเบิกบ้าน ซึ่งมีพิธีกรรมทั้งทางศาสนาพุทธและไสยศาสตร์ ในวันงานชาวบ้านจะพากันนำภัตตาหารมาถวาย แต่พระภิกษุสงฆ์และร่วมกันฟังเทศน์ฟังธรรม รวมทั้งมีการเซ่นไหว้ศาลหลักบ้าน เพื่อขอความ คุ้มครองให้พ้นจากภัยพิบัติและช่วยขับไล่สิ่งไม่ดีไม่งามออกไปจากหมู่บ้าน ให้บ้านเกิดความเป็นสิริมงคล

มูลเหตุของพิธีกรรม มีเรื่องเล่าไว้ในคัมภีร์ธรรมบทว่าครั้งหนึ่งเมืองไพสาลีเกิด “อุพภิกขภัย” ข้าวยาก หมาк แพง ประชาชนขาดแคลนอาหารเพราะฝนแล้ง สัตว์เลี้ยงต่าง ๆ ล้มตายเพราะความหิว ซ้ำร้าย อหิวาตกโรคหรือ “โรคห่า” ก็ระบาดทำให้ผู้คนล้มตายกันมากมาย ชาวเมืองกลุ่มหนึ่งจึงพากัน เดินทางไปนิมนต์พระพุทธเจ้าให้มาเปิดเป่าภัยพิบัติครั้งนี้ ครั้นพระพุทธเจ้าเสด็จถึงเมืองไพสาลีก็เกิดฝน “ห่าแก้ว” ตกลงอย่างหนักจนน้ำฝนท่วมแผ่นดินสูงถึงหัวเข่าและน้ำฝนก็ได้พัดพาเอา ซากศพของผู้คนและสัตว์ต่าง ๆ ไหลล่องลอยลงแม่น้ำไปจนหมดสิ้น พระพุทธเจ้าทรงทำน้ำพระพุทธมนต์ใส่บาติแล้วมอบให้พระอานนท์นำไปประพรมทั่วเมือง โรคภัยไข้เจ็บก็สูญสิ้นไปด้วย เฑชะพระพุทธานุภาพ ดังนั้น คนลาวโบราณรวมทั้งไทยอีสานจึงทำบุญข้าชะขึ้นในเดือน 7 ของทุก ๆ ปี

พิธีกรรม พอถึงวันทำบุญชาวบ้านทุกครัวเรือนจะนำดอกไม้ธูปเทียน ชันน้ำมันต์ ชันใส่ กรวด ทรายและฝ้ายผูกแขนมารวมกันที่ศาลากลางบ้าน ถ้าหมู่บ้านใดไม่มีศาลากลางบ้าน ถ้าหมู่บ้านใดไม่มีศาลากลางบ้าน ชาวบ้านจะช่วยกันปลูกปะรำพิธีขึ้นกลางหมู่บ้าน ตกตอนเย็นจะนิมนต์ พระสงฆ์มาสวดชัยมงคลคาถา (ชาวอีสานเรียกว่า ตั้งมุงขุน) เช้าวันรุ่งขึ้นจะพากันทำบุญตักบาตร เลี้ยงพระถวายจังหันเมื่อพระสงฆ์ฉันเสร็จแล้วจะให้พรและประพรมน้ำพุทธมนต์ให้แก่ทุกคนที่มาร่วมทำบุญ จากนั้นชาวบ้านจะนำชันน้ำมันต์ฝ้ายผูกแขน ชันกรวดทรายกลับไปที่บ้านเรือนของตนเองแล้วนำน้ำมันต์ไป ประพรมให้แก่ทุกคนในครอบครัว ตลอดจนบ้านเรือนและวัวควายเอา ฝ้ายผูกแขนลูกหลานทุกคนเพราะเชื่อว่าจะนำความสุขและสิริมงคลมาสู่สมาชิกทุกคน ส่วนกรวด ทรายก็จะเอามาหว่านรอบ ๆ บริเวณบ้านและที่สวนที่นา เพื่อขับไล่เสนียดจัญไร และสิ่งอัปมงคล

เดือนแปด บุญเข้าพรรษา บุญเข้าพรรษาของภาคอีสานเป็นประเพณีทางพุทธศาสนา คล้ายคลึงกับทางภาคกลางคือจะมีการทำบุญตักบาตร ถวายผ้าอาบน้ำฝน สบง จีวรและเทียนพรรษา หากแต่ในภาคอีสานจะจัด ขบวนแห่เทียนอย่างยิ่งใหญ่ และมักมีการประกวดความสวยงามของเทียนจากแต่ละหมู่บ้าน ซึ่ง ตกแต่งสลักเสลาเทียนเป็นลวดลาย เรื่องราวทางพุทธศาสนาอย่างสวยงาม เมื่อแห่เทียนมาถึงวัด ชาวบ้านจะรับศีล รับพรฟังธรรม ตอนค่ำจะเวียนเทียนรอบพระอุโบสถ

มูลเหตุของพิธีกรรม เนื่องจากในสมัยพุทธกาล พระภิกษุเที่ยวจาริกสอนธรรมไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ตลอดทั้งปี ไม่ว่าจะเป็นฤดูฝน ฤดูหนาว หรือฤดูร้อน แต่ในฤดูฝนนั้นภิกษุได้เหยียบย่ำข้าวกล้าในนาของ ชาวบ้านเสียหาย สัตว์ตัวน้อยต่าง ๆ พลอยถูกเหยียบตายไปด้วย พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติให้ภิกษุ ต้องจำพรรษา 3 เดือนในฤดูฝนโดยมิให้ ไปค้างแรมที่อื่นใด นอกจากในวัดของตน ถึงภิกษุฝ่าฝืนถือ ว่า “ศีลขาดและต้องอาบัติทุกกฏ” เว้นแต่กรณีจำเป็นที่เรียกว่า “สัตตนากรณียะ” เช่น บิดามารดา ป่วย เป็นต้น แต่ต้องกลับมาภายใน 7 วันพรรษาจึงจะไม่ขาด

พิธีกรรม เมื่อถึงวันเพ็ญเดือนแปดตอนเช้าญาติโยมก็จะนำดอกไม้ธูปเทียน ข้าวปลาอาหาร มาทำบุญตักบาตรที่วัดตอนบ่ายจะนำสบงจีวร ผ้าอาบน้ำ เทียนพรรษา และดอกไม้ธูปเทียน มาถวาย พระภิกษุที่วัดแล้วรับศีลฟังธรรมพระเทศนาพอถึงเวลาประมาณ 19.00-20.00 น. ชาวบ้านจะนำดอกไม้ธูปเทียนมารวมกันที่ศาลาโรงธรรมเพื่อรับศีล และเวียนเทียนจนครบสามรอบ แล้วจึงเข้าไป ในศาลาโรงธรรมเพื่อฟังพระธรรมเทศนาจนจบจากนั้นจะแยกกันกลับบ้านเรือนของตน ส่วนผู้ที่มิ ศรัทธาแก่กล้าก็จะพากันรักษาศีลแปดจนถึงเช้าวันรุ่งขึ้น ซึ่งเป็นวันแรมหนึ่งค่ำเดือนแปด อันเป็นวันเข้าพรรษา ซึ่งพระภิกษุจะต้องจำพรรษาในวัดของตนเป็นเวลาสามเดือน

เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวประดับดิน จัดขึ้นในช่วงปลายเดือนเก้าเป็นการทำบุญให้ญาติผู้ล่วงลับ โดยการนำ ข้าวปลาอาหารคาวหวาน หมากพลู บุหรี่อย่างละเล็กละน้อย ห่อ

ด้วยใบต้องเป็นสองห่อกลัดติดกัน เตรียมไว้ตั้งแต่หัวค่ำ ครั้นถึงเวลาตีสาม ตีสี่ของวันรุ่งขึ้นจะนำห่ออาหารและหมากพลูไปวางไว้ตาม โคนต้นไม้รอบ ๆ วัด เพื่อให้ญาติพี่น้องผู้ล่วงลับ รวมทั้งผีไร้ญาติอื่น ๆ ซึ่งเชื่อว่าจะมาเยี่ยมญาติพี่น้องในเวลานี้มารับไปเพื่อจะได้ไม่ต้องคอยหากิน โห่ โหย นอกจากจะเป็นการทำบุญและทำทานแล้ว ยังแสดงถึงความกตัญญูอีกด้วย

มูลเหตุของพิธีกรรม คนลาวและไทยอีสานมีความเชื่อสืบต่อกันมาแต่โบราณกาลว่า กลางคืนของเดือนเก้าดับ (วันแรมสิบสี่ค่ำเดือนเก้า) เป็นวันที่ประตูนรกเปิดในรอบปี ยมบาลจะปล่อยให้ผีรอกออกมาเยี่ยม ญาติในโลกลมนุษย์ ในคืนนี้กินเดียวเท่านั้น ดังนั้นจึงพากันจัดห่อข้าวไว้ให้ญาติพี่น้องที่ตายไปแล้ว ถือว่าเป็นงานบุญเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ญาติพี่น้องผู้ล่วงลับไปแล้ว

พิธีกรรม ตอนเย็นของวันแรม 13 ค่ำเดือนเก้า แม่บ้านแม่เรือนทุกครัวเรือนจะ “ห่อข้าว น้อย” ซึ่งมีวิธีห่อดังนี้ ฉีกใบตองออกให้มีความกว้างเท่ากับหนึ่งฝ่ามือ ส่วนความยาวนั้นให้ยาวสุด ซึ่งของใบกล้วย นำเอาข้าวเหนียวหนึ่งสุกแล้วปั้นเป็นก้อนเล็ก ๆ ขนาดเท่าหัวแม่มือ วางบนใบตองที่จะห่อ จากนั้นแกะเนื้อปลา ไก่ หมู ไล่ลงไปอย่างละเล็กน้อย (ถือว่าเป็นอาหารคาว) แล้วใส่น้ำอ้อย กล้วยสุก มะละกอสุกหรือขนมหวานอื่น ๆ ลงไปอีกนิด (ถือว่าเป็นของหวาน) จากนั้นใส่หมากหนึ่ง คำ บุหรี่หนึ่งมวน เมียงหนึ่งคำ แล้วจึงห่อใบตองเข้าหากัน โดยใช้ไม้กลัดหัวท้ายและตรงกลางก็จะ ได้ห่อข้าวน้อยที่มีลักษณะยาว ๆ (คล้ายห่อข้าวเหนียวปิ้ง) สำหรับจำนวนของห่อข้าวน้อยนี้ก็จะควรจะให้มากกว่าจำนวนญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว ทั้งนี้เพราะจะต้องมีจำนวนหนึ่งเพื่อผีไม่มีญาติด้วย ครั้นถึงเวลาประมาณ 03.00-04.00 น. ของวันแรม 14 ค่ำ เดือนเก้าพวกผู้ใหญ่ในแต่ละ ครัวเรือนจะนำเอาห่อข้าวน้อยไปวางไว้ตาม โคนต้นไม้ในวัด ตามดินริมกำแพงวัดข้าง ริมโบสถ์ ริม เจดีย์ในวัดบ้าง การนำเอาห่อข้าวน้อยไปวางไว้ตามที่ต่าง ๆ ในวัดนี้เรียกว่า “การขायห่อข้าว น้อย” ซึ่งจะพากันทำเงียบ ๆ ไม่มีฆ้องกลองแห่แต่อย่างใด หลังจากขायห่อข้าวน้อยเสร็จแล้ว จะกลับบ้าน เตรียมหุงหาอาหารในตอนรุ่งเช้าของวันแรม 14 ค่ำ เดือนเก้า ซึ่งญาติโยมทุกครัวเรือนจะนำข้าวปลาอาหารไปทำบุญตักบาตรเลี้ยงพระ จากนั้นพระสงฆ์จะแสดงพระธรรมเทศนาเกี่ยวกับ อานิสงส์ของ บุญข้าวประดับดินให้ฟัง ญาติโยมถวายจตุปัจจัยไทยทาน พระสงฆ์ให้พรญาติโยม ครบถ้วนอุทิศ ส่วนบุญกุศลไปให้ญาติผู้ล่วงลับ

เดือนสิบ บุญข้าวสาก บุญข้าวสากเป็นประเพณีในวันขึ้น 15 ค่ำ ซึ่งชาวบ้านจะจัดเตรียมสำหรับอาหาร ซึ่งบรรจุข้าว เหนียว อาหารแห้ง เช่น ปลาแห้ง เนื้อย่าง แฉ่วบอง หรือน้ำพริก ปลาร้า และห่อข้าวเล็ก ๆ อีกห่อหนึ่ง สำหรับอุทิศให้ญาติผู้ล่วงลับและนำไปทำบุญที่วัด โดยจะเขียนชื่อเจ้าของสำหรับอาหารและเครื่องไทยทานใส่ไว้ในบาตร เพื่อให้พระในวัดจับสลาก หากภิกษุรูปใดจับสลากได้ชื่อผู้ใด ก็จะได้สำหรับ อาหารพร้อมเครื่องไทยทานของเจ้าภาพนั้น ๆ

มูลเหตุพิธีกรรม เพื่อจะทำให้ข้าวกู้ในนาที่ปักดำไปนั้นงอกงามและได้ผลบริบูรณ์และเป็นการอุทิศส่วน กุศลถึงญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว

พิธีกรรม เช้าวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสิบ ญาติโยมจะพากันทำบุญใส่บาตร ครั้นถึงเวลาพระฉันเพล ญาติโยมชาวบ้านเกือบทุกครั้งคาเรือนจะจัด “พาข้าว” (คือสำหรับกับข้าว) พร้อมทั้งปัจจัย ไทยทาน 1 ชุด แล้วเขียนชื่อของตนลงบนแผ่นกระดาษม้วนลงใส่ในบาตรเดียวกัน เมื่อทุกคนพร้อม แล้ว ผู้เป็นหัวหน้ากล่าวนำคำถวายสลากภัต ญาติโยมว่าตามจบแล้วนำไปให้พระเณรจับสลากที่อยู่ในบาตร พระเณรรูปใดจับได้สลากของใครผู้เป็นเจ้าของพาข้าวและเครื่องปัจจัยไทยทานก็นำไป ประเคนให้พระเณรรูปนั้น ๆ จากนั้นพระเณรจะฉันท์เพลแล้วให้พรญาติโยมจะพากันรับพรแล้ว กรวดน้ำอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้แก่ญาติพี่น้องผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา บุญออกพรรษาในเดือนสิบเอ็ดนอกจากจะเป็นโอกาสที่พระภิกษุสงฆ์จะแสดงอาบัติและว่ากล่าวตักเตือนกันแล้ว ชาวบ้านในภาคอีสานยังมีกิจกรรมกันอีกหลายอย่าง ทั้งประเพณีตักบาตรเทโว การจุดประทีปโคมไฟประดับประดาตามต้นไม้ บางแห่งนำต้นอ้อย หรือไม้ไผ่มามัดเป็นเรือจุด โคมแล้วนำไปลอยในแม่น้ำที่เรียกว่า การไหลเรือไฟ เพื่อเป็นพุทธบูชาสำหรับหมู่บ้านที่อยู่ไกล แหล่งน้ำจะนิยมทำปราสาทผึ้งหรือผาสาทผึ้งทำจากกาบกล้วยประดับประดาด้วยขี้ผึ้ง ซึ่งทำเป็น ดอกไม้ แต่ปัจจุบันมักใช้ขี้ผึ้งมาตกแต่งปราสาททั้งหลังแล้วจัดขบวนแห่มาถวายที่วัดอย่างสนุกสนาน

มูลเหตุพิธีกรรม เพื่อเปิดโอกาสให้ภิกษุสงฆ์ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ และเพื่อพระภิกษุสงฆ์จะได้จาริกไปใน ที่ต่าง ๆ เพื่อเที่ยวสั่งสอนศีลธรรมและธรรมะแก่ประชาชน หรือเพื่อแสวงหาความสงบวิเวกในการ ปฏิบัติธรรม โดยไม่ต้องกลับมาค้างแรมที่วัดและให้ภิกษุหาผ้าคลุมห่มใหม่มาผลัดเปลี่ยน

พิธีกรรม ในเช้าวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 1 พระสงฆ์จะไปรวมกันที่อุโบสถเพื่อแสดงอาบัติต่อกัน จากนั้นจะทำวัตรและทำปวารณาแทนการสวดปาฏิโมกข์ (ปวารณา คือ พิธีกรรมทางศาสนาที่ สงฆ์ยอมให้ว่ากล่าวตักเตือนกับการปวารณาจะทำในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งเป็นวันออกพรรษา จึงเรียกวสันออกพรรษาว่าวันปวารณาหรือวันมหาปวารณา (จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2538) ส่วนชาวบ้านก็จะเตรียมข้าวปลาอาหารเพื่อให้ทำบุญตักบาตรที่วัดในตอนรุ่งเช้าและถวายผ้าจำนำพรรษาแด่ภิกษุสามเณร ตอนค่ำมีการเวียนเทียน

เดือนสิบสอง บุญกฐิน บุญกฐินคือ บุญที่เรียกว่า “กาลทาน” นี้มีกำหนดให้ทำได้เฉพาะในช่วงวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึง 15 ค่ำ เดือน 12 ของทุกปี จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า “บุญเดือน 12” ชาวอีสานเชื่อว่าผู้ใดได้ ทำบุญกฐินจะไม่ตกนรกและจะได้รับผลบุญที่ทำในชาตินี้ไว้เก็บกินในชาติหน้า งานบุญกฐินจึง จัดเป็นงานสำคัญ ในส่วนพิธีกรรมนั้นคล้ายคลึงกับภาคกลางแต่ที่ชาวอีสานและเครื่องบริวารกฐิน ซึ่งส่วนมากจะเป็นเครื่องใช้ในครัวเรือนมาตั้งวางไว้ในที่เปิดเผยเพื่อให้ญาติพี่น้องหรือชาวบ้าน ใกล้เคียงนำสิ่งของ เช่น เสื้อ หมอน อาสนสงฆ์ ฯลฯ มาร่วมสทบตอนเย็นของวันรวมก็จะนิมนต์ พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ตอนกลางคืนอาจจัดให้มีมหรสพต่าง ๆ และที่ขาดไม่ได้ในงานบุญ กฐินก็คือ ต้องจุด “บั้งไฟพญานาค” อย่างน้อยจำนวน 4 บั้ง เอาไว้จุด

เมื่อตอนหัวค่ำหนึ่งลูก ตอนดึกหนึ่ง ลูก ตอนใกล้สว่างหนึ่งลูก และตอนถวายกลิ่นอีกหนึ่งลูก นอกจากจุดบั้งไฟพลุแล้วก็จะจุดบั้งไฟ ตะไลเป็นระยะ ๆ ในขณะที่แห่กลิ่น รุ่งเช้าเป็นขบวนแห่กลิ่นจากบ้านไปถวายพระสงฆ์ที่วัด เมื่อถึงวัดต้องแห่เครื่องกลิ่นเวียน ขวาสามรอบ รอบศาลาโรงธรรม จากนั้นจึงนำเครื่องกลิ่นขึ้นตั้งบนศาลาโรงธรรม นำข้าวปลาอาหาร ถวายพระ ถวายตอนเช้าก็เลี้ยงพระตอนฉันจังหัน แต่ถ้าถวายตอนบ่ายก็จะเลี้ยงพระตอนเพล เมื่อ พระสงฆ์สามเณรฉันเสร็จแล้วผู้เป็นเจ้าภาพองค์กลิ่นจะจุดรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย นำรับศีลแล้ว กล่าวคำถวายกลิ่นเป็นเสร็จพิธี ส่วนพระสงฆ์เมื่อมีกลิ่นมาทอดที่วัดก็จะประชุมสงฆ์แล้วให้ภิกษุรูป หนึ่งเสนอต่อที่ประชุมสงฆ์ว่าควรให้แก่ภิกษุ (เอ่ยนามภิกษุ) ที่สมควรจะได้รับกลิ่น ส่วนมากก็เป็น เจ้าอาวาสวัดนั้น ๆ เมื่อที่ประชุมสงฆ์เห็นชอบตามที่ผู้เสนอ ก็จะเปล่งคำว่า “สาธุ” พร้อมกัน จากนั้นญาติโยมก็จะพากันถวายเครื่องปัจจัยไทยทานแด่ภิกษุสามเณรอื่น ๆ ทั้งวัด พระสงฆ์รับแล้วจะอนุโมทนาและให้พรเป็นเสร็จพิธีจะขาดไม่ได้ คือ การเฉลิมฉลองโดยการจุดพลุบั้งไฟอย่าง เอ็กเกริกในขณะที่แห่ขบวนกลิ่นมาที่วัด

มูลเหตุพิธีกรรม เพื่อให้ภิกษุสงฆ์มีโอกาส ได้ผลัดเปลี่ยนไตรจีวรใหม่ เนื่องจากของเก่าใช้นุ่งห่มมาตลอด ระยะเวลาสามเดือนที่เข้าพรรษา ย่อมเก่าคร่ำคร่ามีเรื่องเล่าว่าในสมัยพระพุทธองค์ยังทรงมีพระชนม์ชีพอยู่ ภิกษุชาวเมืองปาฐาจำนวน 30 รูปพากันเดินทางไปเฝ้าพระพุทธองค์ที่พระเชตุวันมหาวิหาร ไม่ทันวันเข้าพรรษา จึงต้องพากันพักจำพรรษาอยู่ที่เมืองสาเกตพ้อออกพรรษาแล้วก็รีบพากัน เดินทางกราบแด่ภควินไปเฝ้าพระพุทธองค์ จีวรที่นุ่งห่มก็เปียกปอน เมื่อพระพุทธองค์ทรงเห็น ความยากลำบากของพระภิกษุเหล่านั้นก็ทรงอนุญาตให้รับผ้ากลิ่นได้ เพื่อจะได้มีจีวรเปลี่ยนใหม่

พิธีกรรม ผู้มีศรัทธาประสงค์จะนำกลิ่นไปทอดต้องไปขออนุญาตโดยปกติมักจะติดต่อ ตั้งแต่ตอนเช้าเข้าพรรษาใหม่ ๆ ซึ่งอาจเป็นเดือนเก้า เดือนสิบ เมื่อเจ้าอาวาสแจ้งว่าวัดนั้นยังไม่มีผู้ใด จองกลิ่น ผู้มีจิตศรัทธาที่จะทำบุญจะปักสลากเพื่อประกาศให้คนทั้งหลายรู้ว่าตนเป็นผู้จ้อง และจะนำกลิ่นมาทอดที่วัดดังกล่าวสลากต้องปักไว้ในที่เปิดเผย เช่น ศาลาโรงธรรม หรือฝาผนังด้านนอกของ โบสถ์ รายละเอียดในสลากก็จะบอกถึงชื่อที่อยู่ของผู้ที่จะนำกลิ่นมาทอด รวมทั้งบอกวันเวลาที่ จะ ทอดด้วย เพื่อไม่ให้เจ้าศรัทธาอื่นนำกลิ่นมาทอด รวมทั้งบอกวันเวลาที่ จะทอดด้วย เพื่อไม่ให้เจ้า ศรัทธาอื่นนำกลิ่นมาทอดซ้ำซ้อนกัน เพราะวัดหนึ่ง ๆ จะรับกลิ่นได้ปีละหนึ่งกองเท่านั้น คนอีสานมีความเชื่อว่าถ้าผู้ใดได้ทำบุญกลิ่น แล้วตายไปจะไม่ตกนรก มีแต่จะได้รับผลบุญที่ตนเองกระทำ เอาไว้เก็บกินในชาติหน้า การทำบุญกลิ่นจึงจัดเป็นงานสำคัญ ผู้ที่จะทำบุญกลิ่นจึงบอกกล่าวลูกหลาน ญาติมิตรของตนให้โดยพร้อมหน้า ครั้นถึงวันรวมก็จะตั้งองค์กลิ่นที่บ้านของตน (สังคม และวัฒนธรรมอีสาน เอกสารประกอบนิทรรศการถาวร “อีสานนิทัศน์”, 2549)

2.3 ลักษณะและรูปแบบของธรรมาสันในวัฒนธรรมไทย-ลาว

ธรรมาสน์ เป็นแท่นสำหรับพระสงฆ์ ใช้เป็นที่นั่งแสดงพระธรรมเทศนา มักทำเป็นแท่นสูงขึ้นไปราวระดับสายตา ส่วนฐานของธรรมาสน์ และอาสนะ จะเป็นรูป 4 เหลี่ยม ขนาดกว้างพอที่พระรูปหนึ่งจะนั่งได้อย่างสบาย ส่วนฐานมักจะถูกตกแต่งด้วยลวดลายคล้ายพระแท่นที่ประทับของกษัตริย์มีการประดับด้วยสิงห์ บัวและกระจัง และแกะสลักลงรักปิดทอง มีความงดงาม ส่วนเหนือจากฐานขึ้นไปเป็นที่นั่งของพระสงฆ์ มีแผงไม้กั้นทั้ง 3 ด้าน ด้านหนึ่งจะเว้นช่องไว้สำหรับให้พระขึ้นทางบันได บันไดธรรมาสน์มักทำเป็นรูปตัวนาค ตัวหงา หรืออาจมีรูปร่างเป็นอย่างอื่น ตามสมัยนิยมที่มุมทั้งสี่ของฐานจะมีเสาสี่ต้น ตั้งขึ้นรับหลังคา ซึ่งนิยมทำเป็นรูปยอดปราสาท หลังคาธรรมาสน์นี้จะมีส่วนประกอบและการตกแต่ง เช่นเดียวกับหลังคาปราสาทเพียงแต่ย่อขนาดลงมาเท่านั้น

ธรรมาสน์ในสมัยโบราณพุทธศาสนิกชน ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญสิ่งหนึ่ง จึงมีการประดับตกแต่งให้มีความวิจิตรพิสดาร บางแห่งทำเหมือนจำลองปราสาทและแท่นที่ประทับของกษัตริย์ โดยย่อสัดส่วนให้เล็กลง ธรรมาสน์ส่วนมากจะทำด้วยไม้ มีการแกะสลักลงรักปิดทองและประดับด้วยกระจกสีอย่างปราณีตงดงาม

การใช้ธรรมาสน์เป็นแท่นที่นั่งของพระสงฆ์เมื่อมีการแสดงพระธรรมเทศนา ธรรมาสน์นี้มาตั้งแต่สมัยใดไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัด แต่สันนิษฐานว่าอาจเป็นการวิวัฒนาการมาจากความคิดที่ต้องการจะสร้างที่นั่งสำหรับพระสงฆ์แทนการนั่งบนแท่นหินหรือขอนไม้แต่โบราณ โดยในขั้นแรกอาจจะเป็นเพียงแท่นไม้ธรรมดา คล้ายโต๊ะ ต่อมาภายหลังจึงได้ดัดแปลง ตกแต่งให้ธรรมาสน์มีรูปทรงสวยงามมากขึ้น จากความคิดที่ว่าพระสงฆ์เป็นผู้ทรงศีล ได้รับความเคารพอย่างสูงจากพุทธศาสนิกชน และเมื่อพระสงฆ์เป็นผู้นำพระคัมภีร์ ซึ่งเป็นพระธรรมอันศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธเจ้ามาเทศนาถ่ายทอดสู่ประชาชน ดังนั้นพระสงฆ์จึงควรจะได้นั่งในที่อันควร ในที่ที่สูงกว่าคนธรรมดา ธรรมาสน์โดยทั่วไปจะประดับตกแต่งให้งดงาม การปรับปรุงลักษณะรูปแบบโดยทั่วไปของธรรมาสน์แบ่งได้เป็น 3 แบบคือ

1. ธรรมาสน์แบบแท่นหรือเตียง เป็นธรรมาสน์แบบเก่าแก่ที่สุดตั้งแต่สมัยสุโขทัย มีขนาดไม่ใหญ่นักเป็นแท่นสี่เหลี่ยม ไม่มีพนัก สูงจากพื้นประมาณ 1 ศอก ขาเตียงอาจเป็นขาตรงธรรมดา หรืออาจเป็นขาสิงห์หรือขาหนู สร้างขึ้นด้วยไม้หรือหิน เมื่อพระสงฆ์ขึ้นนั่งเทศนาอาจปูด้วยพรม เสื่อ หรือผ้า หรือไม้ปูอะไรเลย สันนิษฐานว่าธรรมาสน์แบบแท่นหรือเตียงนี้ใช้กันมากในสมัยสุโขทัย เพราะเป็นยุคที่เคร่งครัดต่อพระธรรมวินัย พระภิกษุนิยมความเรียบง่ายและสันโดษ แม้จะมีการค้นพบหลักฐาน ทางศิลปวัตถุต่างๆ เช่น เครื่องปั้นดินเผา เครื่องสำริด เครื่องสังคโลก และเครื่องจำหลักไม้อยู่เป็นจำนวนมาก แต่ก็ไม่ปรากฏร่องรอยของธรรมาสน์แบบอื่นเลย

ธรรมาสน์แบบแท่นหรือเตียงนี้ ยังมีความนิยมใช้กันอยู่จนถึงปัจจุบัน แต่วัดบางแห่งที่อยู่ตามชนบทที่ไม่มีธรรมาสน์แบบอื่น จะปูเสื่อ หรือผ้าเอาไว้สำหรับพระสงฆ์ผู้จะแสดงธรรมนั่งข้างหน้าแถวพระรูปอื่น เมื่อจะแสดงธรรมท่านก็จะนั่งอาสนะที่เตรียมไว้เป็นกรณีที่จะให้พระสงฆ์

นั่งกับพื้น บางแห่งก็จัดปูแท่นหรือเตียงเป็นอาสนะสำหรับแสดงธรรมมักเป็นเตียงทำสังฆปัดทอง ร่องชาด ขนาดไม่ใหญ่นัก สูงจากพื้นพอเหมาะ กับการก้าวขึ้นนั่งได้อย่างเรียบร้อย

2. ธรรมาสน์ตั้ง มีลักษณะคล้ายเก้าอี้เตี้ย สูงไม่มาก มีพนักพิงและพนักเท้าแขนทั้ง 2 ด้าน ขนาดกว้างยาวพอเหมาะพอที่พระสงฆ์จะนั่งขัดสมาธิหรือพับเพียบได้อย่างสบาย ธรรมาสน์แบบนี้ มั่งทำเป็นตั่งทำสังฆ ส่วนที่ได้รับการประดับตกแต่งอย่างงดงามคือพนักทั้ง 3 ด้านและฐานโดยรอบ ธรรมาสน์แบบนี้สร้างด้วยไม้ ลวดลายส่วนมากเป็นการแกะสลักปิดทองร่องชาด บางหลังลงรัก ประดับमुख วัดบางแห่งตั้งธรรมาสน์กับพื้น บางแห่งตั้งบนเตียงขาสิงห์อีกทีหนึ่ง ทำให้สูงกว่าพื้น ธรรมดามาก พระสงฆ์ต้องก้าวขึ้นหลายทอดจึงจะถึงธรรมาสน์ การตั้งธรรมาสน์ให้สูงขึ้นภายหลัง เพราะต้องการให้พระสงฆ์สูงดูเด่นกว่าคนทั่วไป และมีธรรมเนียมนิยมนั่งเก้าอี้ฟังเทศน์กันมากขึ้น นิยม วงศ์พงษ์คำอ้างถึงพิทักษ์ น้อยวงศ์ และ คณะ, (2543)

3. หอธรรมาสน์หรือบุษบกธรรมาสน์ คำว่า “บุษบก” ว่าเป็นศัพท์มาจากอินเดีย หมายถึง สิ่งที่ทำด้วยดอกไม้ มีรากศัพท์มาจากคำว่า “บุษบา” ซึ่งแปลว่าดอกไม้ ส่วนบุษบกของไทย หมายถึง เรือนยอดขนาดเล็ก บางแห่งเรียกว่าซุ้มยอดบุษบก บุษบกนี้สามารถเคลื่อนที่ได้ มีขนาดใหญ่ตั้งแต่คนสามารถเข้าไปนั่งได้คนเดียวจนถึงขนาดเล็กที่คนไม่สามารถเข้าไปได้เลย ทำหลังคาซ้อนกันตั้งแต่ 3 ชั้น ถึง 5 ชั้น ผังบุษบกส่วนมากเป็นรูป 4 เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุมไม้ 12 มีส่วนน้อยที่ทำเป็นทรงกลมหรือทรง 8 เหลี่ยม (ราชบัณฑิตยสถาน.2530)

บุษบกมีความสัมพันธ์กับมณฑปและปราสาท รูปทรงของสถาปัตยกรรมทั้ง 3 แบบนี้ตามคติช่างไทยสร้างเป็นเรือนยอด คือหลังคาซ้อนกันเป็นชั้นๆปลายสุดมียอดแหลม ชั้นของหลังคานี้จะค่อยๆลดขนาดลงตามลำดับ ฉะนั้นทรงของหลังคาเรือนยอดทั้ง 3 แบบนี้ จึงมีขนาดเล็กเรียกขึ้นไปเป็นลักษณะที่ช่างเรียกว่า “ทรงจอมแห” ที่เรียกเช่นนี้เพราะคล้ายกับรูปทรงของแห

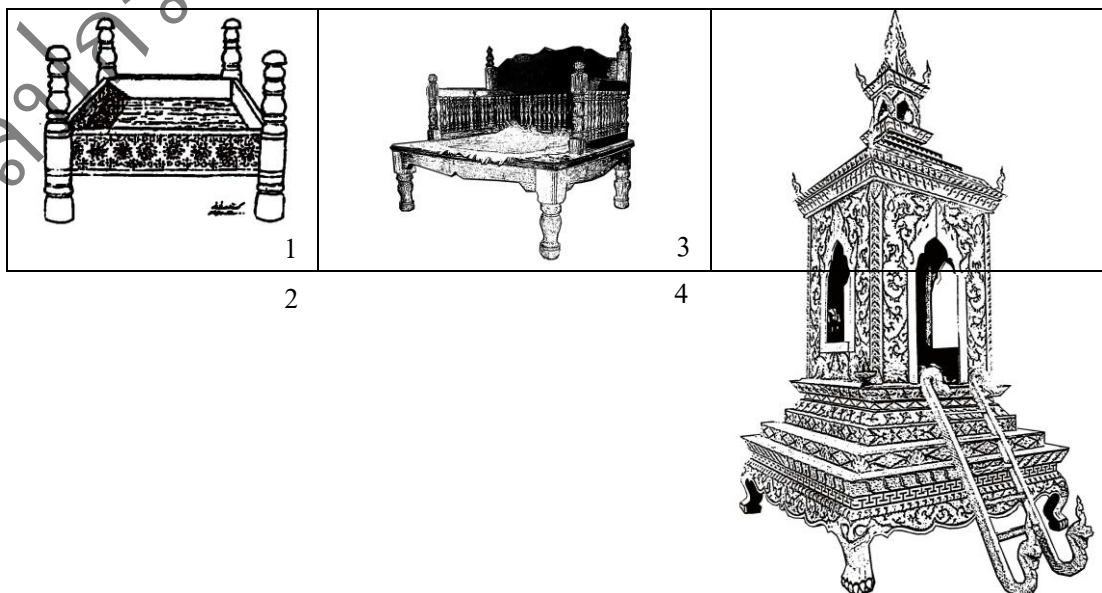
ทั้งปราสาท มณฑปและบุษบกของไทยเป็นเรือนยอดเหมือนกันในภาษาบาลีมีคำเฉพาะใช้เรียกอาคารที่มียอดซ้อนกันหลายชั้นว่า “กุฎาคาร” ฉะนั้น บรรดาเรือนยอดทั้งหลายของอินเดีย จึงเรียกว่า กุฎาคารทั้งสิ้น ที่มาของเรือนยอดหลังคาเป็นชั้นๆของไทยนี้ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้ประทานข้อวินิจฉัยไว้ว่า เดิมคงสร้างเป็นเรือนชั้นซ้อนกันแบบ “ละ” ของจีนหรือแบบปราสาทของพม่า ต่อมาภายหลังทำซ้อนกันเฉพาะหลังคา หน้าต่างของเรือนแต่ละชั้นจึงหายไป ทำเป็นซุ้มบันแถลง ประดับไว้ตามชั้นของหลังคา เครื่องยอดแทน การย่อหน้าต่างเหลือเพียงเป็นซุ้มเครื่องประดับเช่นนี้ ปรากฏอยู่ในอินเดียเช่นกัน โดยทำเป็นวงโค้งเกือบมาขนาดเล็กรเรียกว่า “กุฑู” นอกจากนี้ซุ้มจะนำขนาดเล็ก ที่ประดับกันบนยอดปราสาทนั้น ก็มีความหมายถึงหน้าต่างของเรือนเช่นกัน ถ้าพิจารณาสถาปัตยกรรมภาคเหนือประกอบจะเห็นว่า หลังคาแต่ละชั้นประดับด้วยรูป 3 เหลี่ยม ซึ่งย่อมาจากหน้าจั่วหรือหน้าบัน จึงอาจสันนิษฐานได้อีกประการหนึ่งว่า บันแถลงซึ่งประดับหลังคาอาจจำลองมาจากหน้าบันก็ได้ นิยม วงศ์พงษ์คำ อ้างถึง(ปราณี วงศ์เทศ,2526)

ในการแสดงพระธรรมเทศนา บุษบกก็เข้าไปเกี่ยวข้องด้วย คือ บุษบกธรรมาสน์ซึ่งมีลักษณะเป็นบุษบกขนาดใหญ่คนเข้าไปนั่งได้ มีบันไดนาคสำหรับขึ้นลง มีแท่นสำหรับเหยียบขึ้นบันไดบางแห่งทำเป็นรูปสัตว์ เช่น กวางหรือช้าง ซึ่งสัตว์เหล่านี้ อาจจะแสดงถึงสัญลักษณ์ของปางก็ได้

บุษบกธรรมาสน์หรือหอธรรมาสน์แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ตามลักษณะการใช้งาน คือ

1. ธรรมาสน์เทศน์ เป็นธรรมาสน์มีหลังคาขนาดเล็ก พระสงฆ์นั่งได้อีกเดียว ใช้นั่งแสดงพระธรรมเทศนา
2. ธรรมาสน์สวด เป็นธรรมาสน์มีหลังคา ขนาดยาว พระสงฆ์นั่งได้ประมาณ 3-5 รูป ผนังธรรมาสน์เป็นรูป 4 เหลี่ยมผืนผ้าอาจย่อมุมหรือไม่ย่อมุมก็ได้ การที่พระสงฆ์สามารถนั่งได้หลายรูปนั้น จึงนิยมใช้เป็นธรรมาสน์สำหรับสวด

ดังนั้น ลักษณะโครงสร้างหลักของธรรมาสน์จะประกอบไปด้วย 2 ส่วน ที่สำคัญคือ ส่วนฐานและส่วนเรือนธรรมาสน์ ส่วนที่เป็นเรือนธรรมาสน์คือ ส่วนที่ใช้สำหรับพระสงฆ์นั่งเทศนา ซึ่งอยู่ในสถานที่ที่สูงกว่าพุทธศาสนิกชนผู้รับฟัง พระธรรมเทศนาตามพุทธบัญญัติในพระธรรมวินัย แต่อาจจะมีการประดับตกแต่งในส่วนต่างๆหรือเพิ่มส่วนต่างๆให้สวยงามตามความเหมาะสมและคติความเชื่อของชนแต่ละท้องถิ่นก็ได้ (วิโรฒ ศรีสุโร, 2537)

		5
แบบแท่นหรือเตียง	แบบตั้ง	แบบหอธรรมาสน์

ภาพที่ 1 ลักษณะรูปแบบโดยทั่วไปของธรรมาสน์

ที่มา: หมายเลข 1, 2 (ตึก แสนบุญ, 2553)

หมายเลข 3 วัดโพธิ์

หมายเลข 4 วัดกลาง (วัดชัยภูมิการาม) อำเภอเขมราฐ

จังหวัดอุบลราชธานี

หมายเลข 5 วัดจอมทอง เมืองโขง แขวงจำปาสัก สปป. ลาว

บุษบกมีความสัมพันธ์กับมณฑปและปราสาท รูปทรงของสถาปัตยกรรมทั้ง 3 แบบนี้ ตามปกติช่างไทยสร้างเป็นเรือนยอด คือหลังคาซ้อนกันเป็นชั้น ๆ ปลายสุดมียอดแหลม ชั้นของหลังคานี้จะค่อย ๆ ลดขนาดลงตามลำดับ ฉะนั้นทรงของหลังคาเรือนยอดทั้ง 3 แบบนี้ จึงมีขนาดเล็กเรียงขึ้นไป เป็นลักษณะที่ช่างเรียกว่า “ทรงจอมแห” ที่เรียกเช่นนี้เพราะคล้ายกับรูปทรงของแหทั้งปราสาท มณฑปและบุษบกของไทยเป็นเรือนยอดเหมือนกันในภาษาบาลีมีคำเฉพาะใช้เรียกอาคารที่มียอดซ้อนกันหลังยชั้นว่า “กุฎาคาร” ฉะนั้น บรรดาเรือนยอดทั้งหลายของอินเดีย จึงเรียกว่า กุฎาคารทั้งสิ้น ที่มาของเรือนยอดหลังคาเป็นชั้นๆของไทยนี้ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้ประทานข้อวินิจฉัยไว้ว่า เดิมคงสร้างเป็นเรือนชั้นซ้อนกันแบบ “อะ” ของจีนหรือแบบปราสาทของพม่า ต่อมาภายหลังทำซ้อนกันเฉพาะหลังคา หน้าต่างของเรือนแต่ละชั้นจึงหายไป ทำเป็นซุ้มบันแถลง ประดับไว้ตามชั้นของหลังคา เครื่องยอดแทน การย่อหน้าต่างเหลือเพียงเป็นซุ้มเครื่องประดับเช่นนี้ ปรากฏอยู่ในอินเดียเช่นกัน โดยทำเป็นวงโค้งเกือกม้าขนาดเล็กเรียกว่า “กุฑู” นอกจากนี้ซุ้มจะทำขนาดเล็ก ที่ประดับกันบนยอดปราสาทนั้น ก็มีความหมายถึงหน้าต่างของเรือนเช่นกัน ถ้าพิจารณาสถาปัตยกรรมภาคเหนือประกอบจะเห็นว่า หลังคาแต่ละชั้นประดับด้วยรูป 3 เหลี่ยม ซึ่งย่อมาจากหน้าจั่วหรือหน้าบัน จึงอาจสันนิษฐานได้อีกประการหนึ่งว่า บันแถลงซึ่งประดับหลังคาอาจจำลองมาจากหน้าบันก็ได้ (นิคม วงศ์พงษ์คำ, 2548 อ้างถึงใน ปราณี วงศ์เทศ, 2526)

ในการแสดงพระธรรมเทศนา นุชบกก็เข้าไปเกี่ยวข้องด้วย คือ นุชบกธรรมาสน์ซึ่งมีลักษณะเป็นนุชบกขนาดใหญ่คนเข้าไปนั่งได้ มีบันไดนาสำหรับขึ้นลง มีแท่นสำหรับเหยียบขึ้นบันไดบางแห่งทำเป็นรูปสัตว์ เช่น กวางหรือช้าง ซึ่งสัตว์เหล่านี้ อาจจะแสดงถึงสัญลักษณ์ของปากก็ได้

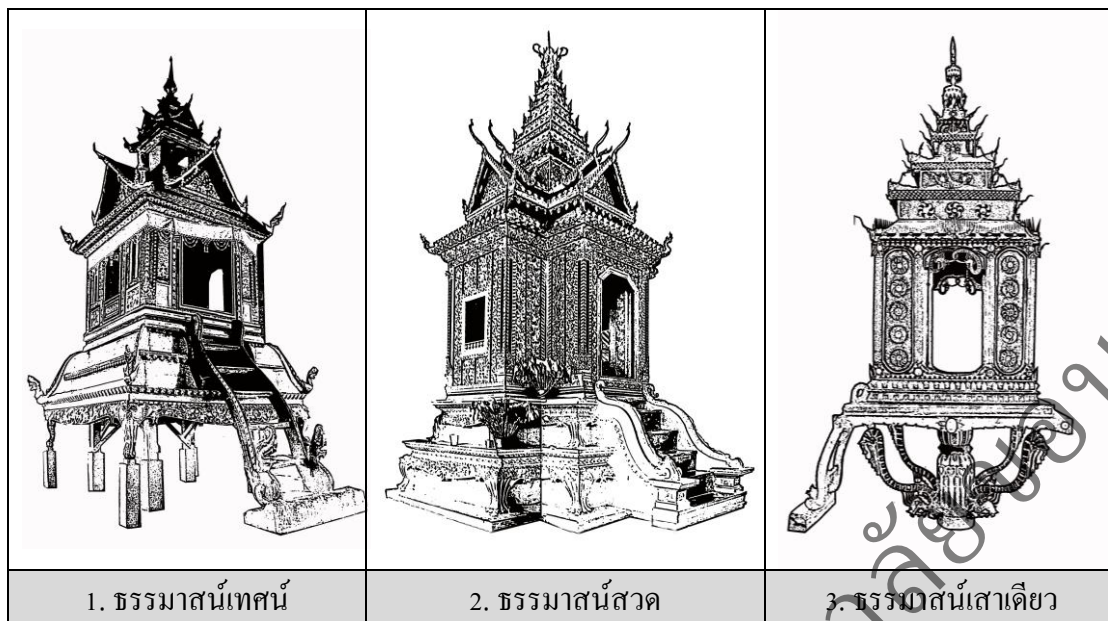
นุชบกธรรมาสน์ หรือหอธรรมาสน์แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ตามลักษณะการใช้งาน คือ

1) ธรรมาสน์เทศน์ เป็นธรรมาสน์มีหลังคาขนาดเล็ก พระสงฆ์นั่งได้อีกเดียวใช้นั่งแสดงพระธรรมเทศนา

2) ธรรมาสน์สวด เป็นธรรมาสน์มีหลังคา ขนาดยาว พระสงฆ์นั่งได้ประมาณ 3-5 รูป พนักธรรมาสน์เป็นรูป 4 เหลี่ยมพื้นผ้าอาจย้อมหรือไม่ย้อมก็ได้ การที่พระสงฆ์สามารถนั่งได้หลายรูปนั้น จึงนิยมใช้เป็นธรรมาสน์สำหรับสวด

ดังนั้น ลักษณะโครงสร้างหลักของธรรมาสน์จะประกอบไปด้วย 2 ส่วน ที่สำคัญคือ ส่วนฐานและส่วนเรือนธรรมาสน์ ส่วนที่เป็นเรือนธรรมาสน์คือ ส่วนที่ใช้สำหรับพระสงฆ์นั่งเทศนา ซึ่งอยู่ในสถานที่ที่สูงกว่าพุทธศาสนิกชนผู้รับฟัง พระธรรมเทศนาตามพุทธบัญญัติในพระธรรมวินัย แต่อาจจะมีการประดับตกแต่งในส่วนต่าง ๆ หรือเพิ่มส่วนต่าง ๆ ให้สวยงามตามความเหมาะสมและคติความเชื่อของชนแต่ละท้องถิ่นก็ได้ (จิโรฒ ศรีสุโร, 2536)

หอธรรมาสน์ ธรรมาสน์ทรงปราสาท หรือธรรมาสน์ยอดแหลมมีหลังคามักทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนาดเล็กมีฐานสูงเป็นเสาสี่ต้น ด้านข้างมักกลุหรือสลักไม้โปร่งเป็นลวดลายต่าง ๆ เช่น ลายพันธุ์พฤกษา ลายกนก ลายเครือเถา ลายรูปบุคคล และลายสัตว์ ฯลฯ มักมีบันไดทางขึ้นอยู่ด้านหลัง หลังคามักมุงหลังคาซ้อนกันหลายชั้นคล้ายภาคกลางและล้านนา ถ้าจะเปรียบเทียบงานแกะสลักไม้ภาคอีสานและลาวกับภาคกลางและล้านนาอย่างหยาบ ๆ แล้ว ไม้แกะสลักอีสานและลาวก็อาจดูคล้ายไปบ้าง แต่ถ้าจะศึกษาถึงจิตวิญญาณของชาวอีสานและลาวอย่างลึกซึ้งแล้ว ไม้แกะสลักของภาคอีสานและลาว ยิ่งดูยิ่งน่าสนใจมีเสน่ห์ โดยเฉพาะบนธรรมาสน์จะเป็นความบริสุทธิ์ เรียบง่าย ตรงไปตรงมา สมถะ รู้อยู่รู้มี รู้ดี รู้พอ อย่างเหมาะสมลงตัว (เน่งน้อย ปัญจพรรค, 2535) ด้วยการสร้างธรรมาสน์มีความหลากหลายในจินตนาการซึ่งมีคตินิยมแอบแฝงในตัว ดังจะเห็นได้จากวัดวาอารามต่าง ๆ ทั่วไปทั้งในประเทศไทยและสปป.ลาว

ภาพที่ 2 นุชบกธรรมาสันหรือหอธรรมาสัน

หมายเลข 1 วัดหินสั่ว เมืองโขง แขวงจำปาสัก สปป. ลาว

หมายเลข 2 วัดกลางโขง (วัดพวงแก้วอรุโนทัย)

แขวงจำปาสัก สปป. ลาว

หมายเลข 3 วัดท่าสินเชาว์ บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า

อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

2.4) แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับธรรมาสันในวัฒนธรรมไทย-ลาว

นิยม วงศ์พงษ์คำ (2548) ได้ศึกษารูปแบบโครงสร้างของธรรมาสันโดยได้ยึดเอารูปแบบและโครงสร้างของฐานเป็นองค์ประกอบหลักสำหรับการจำแนกลักษณะรูปแบบและโครงสร้างของธรรมาสัน ส่วนอื่นเป็นลำดับรองลงมา ทั้งนี้เพราะโครงสร้างส่วนฐานธรรมาสันค่อนข้างมีความหลากหลาย และมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน ฐานธรรมาสันบางหลังสามารถมองเห็นชาติพันธุ์ในการสร้าง เช่น ธรรมาสันเสาเดียว คือลักษณะเฉพาะที่นิยมสร้างกันเฉพาะในกลุ่มชาวลูไท ในขณะที่ฐานธรรมาสันแบบสี่เสานิยมสร้างในกลุ่มชาวไทย-ลาว เป็นต้น

โครงสร้างส่วนฐานของธรรมาสันคือตำแหน่งส่วนประกอบสำหรับรองรับเรือนธรรมาสันโดยปกติแล้วจะขึ้นอยู่กับคติในการสร้างที่ช่างแต่ละคนได้รับการถ่ายทอดตามแบบวิธีโบราณอย่างเคร่งครัด อย่างไรก็ตามก็ยังมีธรรมาสันบางหลังไม่ได้เคร่งครัดการทำฐานตามคติเดิม หากได้เพิ่มเติมความคิดและจินตนาการของตนเข้าไปอย่างอิสระ ซึ่งแสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ของคนอีสานได้เป็นอย่างดี

ส่วนประกอบของฐานธรรมาสน์รองรับเรือนธรรมาสน์ นิยมทำโดยเริ่มจากส่วนที่เป็นตง (ตงหมายถึง ไม้เนื้อแข็งทำหน้าที่รองรับพื้น โดยวางอยู่บนรอดหรือการเข้าไม้ยึดกับรอด โดยวิธีการตอกตะปูหรือเข้าเดือย) ส่วนขาและส่วนเชิงฐานตามลำดับ

พื้นธรรมาสน์ถือเป็น โครงสร้างสำคัญส่วนหนึ่ง ทำหน้าที่สำหรับการนั่งประกอบพิธีกรรมของพระสงฆ์ โครงสร้างที่สำคัญของพื้นธรรมาสน์มีดังนี้

- 1) ตง ทำหน้าที่รองรับพื้น โดยวางอยู่บนรอด
- 2) พื้น เป็นส่วนรองรับอาสนะสำหรับให้พระสงฆ์นั่ง นิยมทำด้วยไม้เนื้อแข็งบางแห่งเป็นปูนซีเมนต์
- 3) ฐาน ฐานของธรรมาสน์มีหลายรูปแบบด้วยกันคือ ฐานธรรมาสน์แบบขาและเสา ฐานธรรมาสน์แบบฐานทึบ ฐานธรรมาสน์แบบย่อมุมไม้สิบสอง และฐานธรรมาสน์รูปสัตว์ และฐานธรรมาสน์แบบเสาเดี่ยว

ฉวี มาเจริญ (2520) ได้ศึกษาถึงลักษณะและรูปแบบของธรรมาสน์ทรงนุชบกในประเทศไทยพบว่า ธรรมาสน์ทรงนุชบกจะนิยมแพร่หลายในภาคกลางเท่านั้น ส่วนธรรมาสน์ในภาคอื่น ๆ จะเป็นธรรมาสน์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตน แตกต่างกันไปไม่เหมือนกัน

ผลงานการสร้างธรรมาสน์ในอดีตที่ผ่านมา แสดงให้เห็นภูมิปัญญาอันสูงส่งของช่างอดีตที่ผ่านมาช่างไทย เป็นผู้ที่มีภูมิปัญญาสูงส่งดังปรากฏในผลงานเชิงประจักษ์ กล่าวคือประการแรก สะท้อนให้เห็นถึงสติปัญญา ความรู้ความเข้าใจ (แนวคิดปรัชญา) และทักษะฝีมืออันสูงส่ง ประการที่สอง ถือได้ว่าเป็นสถาปนิกที่ยิ่งใหญ่ในการประกอบส่วนต่าง ๆ เป็นโครงสร้างใหญ่ด้วยกลวิธีของช่างโบราณเรียกว่าการใช้เดือยและสลัก โดยไม่ใช้วัสดุอื่นสำหรับยึดส่วนต่าง ๆ ของธรรมาสน์เข้าด้วยกัน ประการที่สามแนวคิดเกี่ยวกับลวดลายและรูปทรงมีวิวัฒนาการที่ไม่หยุดนิ่ง และล้วนได้รับแรงบันดาลใจจากธรรมชาติ แม้ว่าบนส่วนประดับต่าง ๆ มีการกำหนดลวดลายอย่างเคร่งครัดแต่ช่างสามารถเพิ่มรายละเอียดปลีกย่อยแทรกเข้าไปตามแนวคิดเฉพาะตน ส่วนรูปทรงของนุชบกธรรมาสน์มีความแตกต่างกันไปในแต่ละส่วน ได้รับแนวคิดด้านการออกแบบและองค์ประกอบสถาปัตยกรรมไทยจากวัฒนธรรมอินเดีย ส่งผลให้สถาปัตยกรรมประกอบด้วยสัญลักษณ์ของระบบจักรวาล และไตรภูมิเป็นสำคัญ ในส่วนของธรรมาสน์จำแนกองค์ประกอบออกได้เป็นสามส่วน คือ ส่วนฐาน ส่วนตัว และหรือส่วนหลังคา องค์ประกอบดังกล่าวมีลักษณะโครงสร้างเป็นรูปร่างธรรมาสน์ กับเป็นองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ซึ่งแต่ละส่วนมีการตกแต่ง เป็นส่วนประกอบสำคัญ แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญา และทักษะฝีมืออันสูงส่ง (พิทักษ์น้อยวงศ์ และคณะ, 2543)

ฉวีวรรณ มาเจริญ (2550) สรุปว่า คำว่า “นุชบก” มีรากศัพท์มาจากคำว่า “นุชป” หรือ “นุชบา” ซึ่งแปลว่าดอกไม้นุชบก ตามความหมายของศัพท์ฝ่ายอินเดีย หมายถึง สิ่งที่ทำด้วยไม้ “นุชบก” ตามความหมายของไทยหมายถึง เรือนยอดขนาดเล็กหรือชุ่มยอด หลังคาซ้อนกัน 3-5 ชั้น

ผังบุษบกส่วนมากเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส หรือย่อมุมไม้สิบสอง คติช่างไทยสร้างบุษบกเป็นเรือนยอดหลังคาซ้อนกันเป็นชั้นๆปลายสุดมียอดแหลม หลังคาลดขนาดลงตามลำดับลักษณะดังกล่าวช่างเรียกว่า “ทรงจอมแห”

ธรรมเนียมจำแนกตามจุดมุ่งหมายการใช้ และชื่อเรียกเปลี่ยนไป เช่นขนาดเล็กเรียกบุษบก ขนาดใหญ่เรียกว่ามณฑป (กรณีชักมอมออกมาสี่ด้านเรียกว่า “ปราสาท” เช่นพระที่นั่งคูสิตพระที่นั่งยอดมณฑป เรียก “พระที่นั่ง”) ธรรมเนียมหรือบุษบกส่วนใหญ่หลังคาซ้อนกัน 5 ชั้น คือชั้นเชิงกลอน รวมถึงยอดบน ซึ่งเรียกว่า “ระฆัง” (เสนอ นิลเดช, 2534)

ฉวีงาม มาเจริญ (2550) สรุปว่า บุษบกธรรมเนียมเป็นอาสนะสำหรับนั่งของพระสงฆ์ในการแสดงพระธรรมเทศนาในวันธรรมสวนะหรือในโอกาสต่าง ๆ จำแนกออกได้คือเทศน์กรรมคา เป็นการแสดงธรรมตามธรรมเนียมแก่อุบาสก อุบาสิกา ซึ่งไปทำบุญที่วัด เทศน์คู่เกี่ยวกับธรรมนิทาน โดยมีพระ 2 รูป เป็นองค์แสดง สอบสวน จำแนก วิเคราะห์ หัวข้อธรรมะเพื่อให้ผู้ฟังเกิดความรู้ความเข้าใจได้อย่างทะลุปรุโปร่ง เทศน์มหาชาติ เทศน์แจ้ง คือการเทศน์สังคายนาพระไตรปิฎก เนื้อหาเทศน์และสวดเป็นการขอความในพระไตรปิฎกให้ได้แก่นสาระ บุษบกธรรมเนียม เป็นศิลปะอันเกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา บุษบกถูกสร้างขึ้นเพื่อยกย่องเกียรติ อำนาจและเสริมสร้างบารมี เมื่อนำมาใช้เป็นธรรมเนียมที่เท่าเทียมยกย่องพระสงฆ์แต่ละวัด ช่างผู้สร้างบุษบกธรรมเนียมได้พยายามสร้างสรรค์ตามเจ้าศรัทธาอย่างสุดฝีมือ มีคุณค่าด้านศิลปกรรมแสดงให้เห็นถึงความบันดาลใจ อิทธิพลด้านลวดลายแกะสลักและการประดับตกแต่งอื่น ๆ แสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของลวดลายช่างแต่ละท้องถิ่นมีความชำนาญการการสลักส่วนประดับแตกต่างกัน ช่างหลวงนิยมทำลวดลายบนส่วนประดับอยู่ในระเบียบเคร่งครัดมีความประณีตบรรจงเป็นระเบียบและความถูกต้องของสัดส่วน ส่วนช่างพื้นเมืองมีความเป็นอิสระด้านแนวคิดและแบบแผน ไม่ยึดถือความเคร่งครัดแต่ละด้านอาจแตกต่างกัน ถือเป็นศิลปะอันเกิดจากจินตนาการแท้ ๆ และมีความบริสุทธิ์ จะเห็นได้ว่าธรรมเนียมที่สร้างขึ้นล้วนมีความหมายทางศาสนา

ธรรมเนียมเป็นสถาปัตยกรรมที่ถูกสร้างขึ้นปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางปรัชญา ซึ่งคอยเป็นกรอบบังคับ เริ่มตั้งแต่การวางผังพื้น รูปตั้ง รูปทรงส่วนใหญ่ รูปทรงส่วนละเอียดด้วยกรรมวิธีทางศิลปะและกลวิธีทางวัสดุ ประสพการณ์ทางธรรมชาติและประสพการณ์ทางสังคม ตอบสนองความต้องการตามจุดมุ่งหมายทางกายภาพ และสัญลักษณ์ ซึ่งแต่ละท้องถิ่นมุ่งกำหนดแนวสถาปัตยกรรมของตน และเลือกพื้นปรับปรุงสิ่งได้รับให้เหมาะสมกับรูปทรง ส่วนประดับตกแต่งสี ธรรมเนียมมีองค์ประกอบที่ประสานสัมพันธ์กัน การที่ช่างใช้กรรมวิธีและกลวิธีแบบใดต่างๆ เพื่อจัดแปลนโครงสร้างวัสดุ ก่อให้เกิดการประสานสัมพันธ์เชื่อมโยงกันและกัน ดังปรากฏให้เห็นด้านกายภาพของธรรมเนียมและปรัชญาธรรม ในแง่ของสัดส่วนและความงามที่เป็นสัจธรรมอันเกิดจากการจำลองสวรรค์มาอยู่บนโลก ผลก็คือพุทธบริษัทได้เกิดจินตภาพ นับเป็นกุศโลบายของช่างผู้สร้างต้องการโน้มน้าวจิตใจบุคคล ผ่านทางวัตถุศิลปะซึ่งเกิดจากจินตนาการ ผวนกับความเชื่อถือ

ศรัทธาที่ไม่ใช่ของจริง เมื่อบุคคลให้ความสนใจยอมก่อให้เกิดความปิติตามมาในฐานะผลแห่งเหตุ นั้น (ทรงพันธ์ วรรณมาศ, 2528)

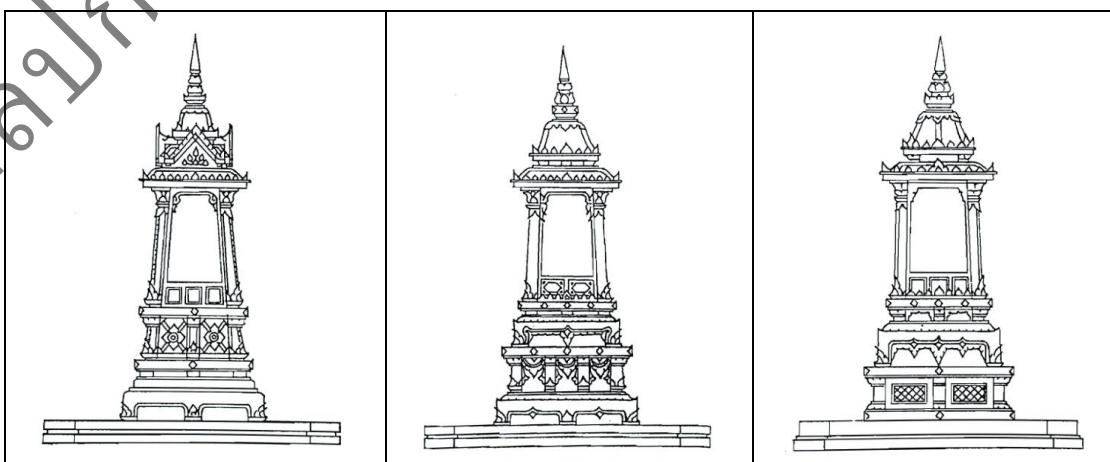
ธรรมาสน์มีองค์ประกอบสามส่วน ดังที่ จิวรรณ มาเจริญ (2550) กล่าวสรุปว่า การศึกษาลักษณะทางศิลปะและอายุของบุษบกธรรมาสน์ต้องพิจารณาออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วน ยอด ส่วนกลาง และส่วนฐาน แต่ละส่วนยังมีส่วนประกอบปลีกย่อยอีกเป็นจำนวนมาก มีชื่อเฉพาะ แตกต่างกัน จำแนกธรรมาสน์ออกได้ 3 รูปแบบ คือ

- 1) ธรรมาสน์แท่นหรือเตียง มีลักษณะเป็นแท่นสี่เหลี่ยมไม่มีพนัก
- 2) ธรรมาสน์ตั้ง มีพนักพิงและพนักเท้าแขน ขนาดกว้างยาวพอเหมาะกับการนั่งขัดสมาธิ

3) ธรรมาสน์ยอด ได้แก่ ธรรมาสน์ซึ่งมีหลังคาเป็นชั้นแบบเดียวกับหลังคา ปราสาทจำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ ธรรมาสน์เทศน์ และธรรมาสน์สวด ธรรมาสน์เทศน์ หมายถึง บุษบกธรรมาสน์ซึ่งมีขนาดเล็ก พระนั่งได้คนเดียว ใช้นั่งแสดงพระธรรมเทศนา ธรรมาสน์สวดหมายถึงธรรมาสน์ยอดปราสาทมีขนาดยาว พระนั่งได้หลายรูป บุษบกธรรมาสน์หรือ ธรรมาสน์ยอดมีหลายลักษณะ ส่วนใหญ่มีผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีทั้งย่อมุมไม้สิบสอง ละม่อมย่อมุม ผังหกเหลี่ยม แปดเหลี่ยม และทรงกลมเป็นส่วนใหญ่ ยอดมักทำเป็นปราสาทเรียบ ๆ บุษบก ธรรมาสน์ทุกหลังมีบันไดสำหรับขึ้น ขึ้นบันไดอยู่ระหว่าง 3-5 ชั้น เรียกว่าบันไดนาค ตามลักษณะที่ ทำเป็นลำตัวนาคทอดลงมา บุษบกธรรมาสน์จำแนกรูปทรงหรือลักษณะได้ดังนี้

- (1) บุษบกผังสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองและไม่อมุม ยอดปราสาท
- (2) บุษบกทรงกลม ยอดปราสาท
- (3) บุษบกหลายเหลี่ยม (มากกว่า 4) ยอดปราสาท
- (4) บุษบกหลายเหลี่ยมยอดบายศรี
- (5) บุษบกหลายเหลี่ยม ยอดมงกุฏ

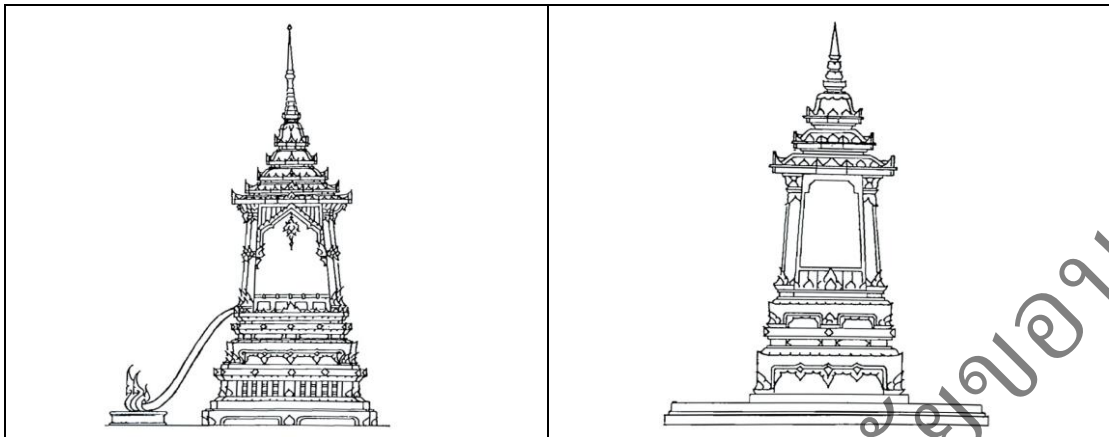
ธรรมาสน์ภาคกลาง

บุษบกธรรมาสน์ แบบที่ 1

บุษบกธรรมาสน์ แบบที่ 2

บุษบกธรรมาสน์ แบบที่ 3

บุษบกธรรมาสน์ แบบที่ 4

บุษบกธรรมาสน์ แบบที่ 5

ภาพที่ 3 ลักษณะรูปแบบบุษบกธรรมาสน์

ที่มา: วรยุทธ จันทมูล (2542)

พิทักษ์ น้อยวงศ์ และคณะ (2543 อ้างถึงใน ทรงพันธ์ วรรณมาศ, 2529) ว่าจากการศึกษาปราสาทธรรมาสน์ ในเขตจังหวัดเชียงราย และพะเยามีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับประเพณี ความเชื่อและความศรัทธาของกลุ่มชนต่อพระพุทธศาสนา เป็นการรวบรวมศึกษาวิเคราะห์ เรื่องรูปแบบ ลักษณะคติความเชื่อที่สร้างปราสาทธรรมาสน์ จากวรรณคดี หลักศิลาจารึก ผูกธรรม ไบลาน พับสา และพระไตรปิฎก ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยและดำเนินการศึกษาโดยการประยุกต์ทฤษฎีทางสถาปัตยกรรม โครงสร้างมาวิเคราะห์ตีความ และประเมินคุณค่าทางด้านโครงสร้างตลอดจนความงามทางด้านศิลปะ ผลการศึกษาพบว่า ปราสาทธรรมาสน์ สร้างขึ้นอันเกี่ยวเนื่องด้วยพิธีทางพระพุทธศาสนาและตอบสนองกลุ่มชน จำแนกตามลักษณะจุดประสงค์การใช้ใช้ได้ 4 ประเภท คือ ปราสาทธรรมาสน์สำหรับพระภิกษุสงฆ์ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา มีรูปแบบเหลี่ยมและกลม สำหรับบรรจุหรือเก็บศพ เจ้านาย เจ้าฟ้า มหาภักตร์ย พระบรมวงศานุวงศ์ ผู้ครองนคร หรือผู้มีอำนาจ มีรูปแบบสี่เหลี่ยมผืนผ้า ปราสาท สำหรับเป็นที่ประทับของพระมหาภักตร์ยและพระบรมวงศานุวงศ์ รูปแบบเป็นอาคารใหญ่ซ้อนกันหรือติดกัน ปราสาทธรรมาสน์ ใช้สำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป พระบรมสารีริกธาตุและอรหันตธาตุ รูปแบบขนาดเล็กทำด้วยโลหะแต่ละแบบสามารถสื่อสัญลักษณ์ทางปรัชญา มีความเกี่ยวพันกับความสุนทรีย์ะบพบาทอิทธิพลต่อสังคมและวัฒนธรรมของไทยลานั้น นอกจากนี้ ชาติา สุทธิธรรม และ ธนสิทธิ์ จันทะรี (2539 อ้างถึงใน มณี พะยอมยงค์ และ ศิริวัฒน์ อาสนะ, 2530) ว่าธรรมาสน์นิยมทำเป็นรูปปราสาท รูปมณฑิร หรือปราสาททอง เพื่อจินตนาการว่าพระเป็นตัวแทนวิสุทธิเทพ หมายถึงพระพุทธเจ้า หรืออนุพุทธะ ได้แก่ พระอรหันต์สาวก เหมาะแก่การนั่งที่วิจิตร

ธรรมเนียมของสกุลช่างพื้นบ้านซึ่งมีความงดงามแบบสวच्छื่อของคนอีสานและลาว ได้ถูกหล่อหลอมด้วยความงดงามอย่างเป็นระบบ มีแบบแผน ถูกต้องตามคติอย่างเคร่งครัด ได้ผสมผสานกันอย่างลงตัว ดังปรากฏในลวดลายไม้แกะสลักที่พบบนโครงสร้างของธรรมาสันในภาคอีสานและลาว จนบางครั้งแทบจะแยกออกจากกันมิได้ธรรมเนียมเป็นศิลปกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนาประเภทหนึ่งในภาคอีสานและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งช่างได้พยายามสร้างสรรค์ผลงานอย่างอิสระทั้งทางด้านกระบวนการคิด ระบบความเชื่อ กรรมวิธีและแบบแผน แสดงให้เห็นภูมิปัญญาในการออกแบบที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชนปรากฏชัดเจน (นิยมนวศัพย์คำ, 2548)

ธรรมาสันโดยทั่วไปส่วนใหญ่ทำด้วยไม้ ในช่วงเวลาที่ผ่านมารธรรมาสันได้เกิดการชำรุดเสียหายเป็นจำนวนมาก จากการที่ธรรมาสันส่วนใหญ่ใช้วัสดุที่เป็นไม้ อีกทั้งขาดการเอาใจใส่ดูแลรักษาอย่างถูกหลักวิธีของผู้เกี่ยวข้อง ผลก็คือทำให้เกิดโรคของไม้ซึ่งเกิดจากเชื้อรา การเสื่อมคุณภาพของไม้ตามธรรมชาติ เช่น การยืด หดตัว โก่งงอ การแตก ผุพังของไม้ตามกาลเวลา ยิ่งไปกว่านั้นการถูกทำลายโดยแมลง เช่น มด มอด ปลวก ล้วนเป็นต้นเหตุของการสูญเสียมรดกชิ้นนี้อย่างมากมายมหาศาล จนไม่สามารถประมาณค่าได้ทำที่สุดหากปล่อยให้สถานการณ์ดังกล่าวดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง หลักฐานทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น และของประเทศ หรือมรดกทางวัฒนธรรมของโลกโดยรวม ก็จะเสื่อมสูญหมดไปอย่างแน่นอน หากเราไม่ได้ใส่ใจในมรดกทางวัฒนธรรมชิ้นนี้ ไว้ (พิทักษ์ น้อยวงศ์คลัง และคณะ, 2543)

ฐิติ เสงี่ยม (2530) ได้ศึกษา“สถาปัตยกรรมอีสาน” งานสถาปัตยกรรมในภาคอีสานทุกประเภท รวมทั้งธรรมาสันก็จัดเป็นสถาปัตยกรรมที่บ่งบอกถึงความเป็นอีสานได้เป็นอย่างดี

วราวุธ จันทมูล (2542) ได้ศึกษารวบรวมลักษณะรูปแบบต่าง ๆ ธรรมาสันที่พบในจังหวัดมหาสารคาม พบว่า ธรรมาสันในจังหวัดมหาสารคามมี 2 ลักษณะ คือ ธรรมาสันแบบตั้ง กับ ธรรมาสันทรงปราสาท หรือธรรมาสันทรงบุษบก

ปิยะศักดิ์ ปักโคทานัง (2543) ได้ศึกษาเฉพาะรูปแบบโครงสร้างของธรรมาสันที่บ้านชีทวน พบว่า ธรรมาสันสิงห์เทินบุษบก วัดศรีนวลสว่างอารมณ์ บ้านชีทวน ตำบลชีทวน อำเภอเมืองใน จังหวัดอุบลราชธานี เป็นธรรมาสันที่แปลกที่สุดในประเทศไทย เป็นธรรมาสันที่ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะเขมร ผสมกับศิลปะลาว

วิโรฒ ศรีสุโร และคณะ (2540) ได้ศึกษาผลงานสถาปัตยกรรม และศิลปกรรมในภาคอีสาน พบว่า “หลากหลายนิมิตกรรมอีสาน” ธรรมาสันเป็นผลงานที่รวมเอาความงดงามทางรูปแบบและโครงสร้างตามคติทางสถาปัตยกรรม และความงดงามทางด้านศิลปกรรมไว้ในที่แห่งเดียวกันได้อย่างกลมกลืน

พิทักษ์ น้อยวงศ์คลัง (2543) ได้ศึกษาคติความเชื่อและรูปแบบของธรรมาสันบริเวณลุ่มน้ำโขงในภาคอีสาน” พบว่า ธรรมาสันมีหลายรูปแบบ เช่น ธรรมาสันตั้ง ธรรมาสันเตียง และหอ

ธรรมาสน์ ธรรมาสน์ที่นิยมประดับตกแต่งให้อลังการมากที่สุด คือ หอธรรมาสน์ คติในการใช้ ธรรมาสน์นิยมใช้ธรรมาสน์ในบุญเดือนสี่การเทศน์มหาชาติ มีลิลาทึงดงาม ซึ่งเนื้อหาหนักไปในการเสียดสี ไม่เห็นแก่ตัว แต่ในปัจจุบันประเพณีนี้กำลังลดน้อยลงไปมาก

สมชาย นิลอาธิ (2542) ได้ศึกษาความหมายของธรรมาสน์เสาเดียวของผู้ไทได้เคยเสนอแนวคิดที่มาของธรรมาสน์เสาเดียวว่า อาจเป็นการปรับ-ผสมประสานความเชื่อเรื่องไตรภูมิในพระพุทธศาสนากับความเชื่อเรื่องหลักบ้าน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมร่วมของทั้งชาวภูไท ชาวอีสานและพวกข่าที่นับถือผี โดยย้ายเอาเสาบ้านเดิมมาใช้เป็นเสาตั้งรับธรรมาสน์ ความเชื่อเรื่องผีและหลักบ้านจึงแสดงให้เห็นร่องรอยด้วยการเจาะพื้นศาลาเพื่อฝังเสาธรรมาสน์ลงในดินเหมือนหลักบ้านเดิม ในขณะที่ศาลาเป็นตัวแทนของตูมผามที่ตั้งกลาง-ลานดิน-กลางบ้านที่เป็นสมบัติกลางของชุมชน

บุญเกิด เหลาหมี่ (2552) ได้ศึกษารูปแบบการอนุรักษ์พื้นฟูธรรมาสน์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนชาวผู้ไท ในภาคอีสาน รูปแบบการอนุรักษ์พื้นฟูกับหลายฝ่ายคือ ฝ่ายผู้นำชุมชน ฝ่ายผู้รู้ ช่าง ภาครัฐราชการ และส่วนของวัด ในส่วนของราชการนั้น คือส่วนของสถานศึกษา ส่วนของสภาวัฒนธรรม ส่วนขององค์กรปกครองท้องถิ่น และส่วนของวัด มีกรรมการจะร่วมพื้นฟูธรรมาสน์ได้ตามองค์ประกอบ ตามรูปแบบ โครงสร้างของธรรมาสน์เสาเดียวของชาวผู้ไท ซึ่งมีลักษณะโครงสร้างที่โดดเด่น และเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ

พระมหาจริญ ยาวินัน (2549) ได้ศึกษาธรรมาสน์พื้นเมืองในจังหวัดลำปางพบว่า ได้รับอิทธิพลและแรงบันดาลใจทางด้านรูปแบบจากศิลปกรรมประเภทอาคารทรงต่างๆ และศิลปกรรมอื่น ๆ ที่ใกล้เคียงกัน รวมถึงการพัฒนาการด้านรูปแบบในการตกแต่งลวดลายที่สืบเนื่องคือศิลปะล้านนาและแหล่งศิลปะอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง เช่น ศิลปะจีน ศิลปะสุโขทัย ศิลปะอยุธยา ศิลปะรัตนโกสินทร์

3 คติความเชื่อในการสร้างธรรมาสน์ วัฒนธรรมไทย-ลาว

การสร้างธรรมาสน์ขึ้นไซ้ประโยชน์ในแต่ละชุมชน ทำให้เห็นถึงความศรัทธาอย่างแรงกล้า ทั้งนี้การสร้างจะอยู่ภายคติความเชื่อซึ่งเป็นการสร้างมโนทัศน์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติหรือเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ คติความเชื่อรูปแบบและโครงสร้างในการสร้างธรรมาสน์ในภาคอีสานและลาว มีปรากฏดังนี้ (นิยม วงศ์พงษ์คำ, 2548)

3.1 คติความเชื่อเกี่ยวกับการใช้วัสดุอุปกรณ์ในการสร้างธรรมาสน์

วัสดุ-อุปกรณ์ สำหรับในการสร้างและประดับตกแต่งธรรมาสน์ ซึ่งนับได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งได้แก่ ไม้ ปูน อิฐ (ดินจี่) กระจก สังกะสี สี รัก กระจกเงิน กระจกทอง วัสดุดังกล่าวสามารถตอบสนองการสร้างให้เกิดรูปทรง ส่งผลต่อพื้นที่ที่ใช้สอยให้บรรลุความมุ่งหมาย ผนวกกับความงามอันวิจิตร จากการศึกษาพบว่ามีการใช้วัสดุได้แก่ ไม้ปูน อิฐ กระจก สังกะสี สี รัก กระจกเงิน กระจกทอง นำมาใช้สำหรับสร้างและประดับตกแต่งธรรมาสน์ การเลือกใช้วัสดุดังกล่าวล้วนมีคติความเชื่อท้องถิ่น เป็นกรอบบังคับแฝงเร้นอยู่ และหรือคล้ายคลึงกัน และหรือแตกต่างกัน เช่น

ปูน อิฐ ทราช สำหรับนำมาใช้ก่อโบก และหรือปั้นขึ้นรูปลวดลาย ลวดบัว ตัวภาพ จากการศึกษาพบว่ามีการใช้ปูน อิฐ ดินเผาเป็นส่วนประกอบสำคัญในการสร้างส่วนฐานหอธรรมาสน์ เช่น หอธรรมาสน์วัดกลางโงง วัดเวินทอง แขวงจำปาสัก สปป.ลาว และใช้ปูนปั้นสิ่งเทินส่วนตัวหอธรรมาสน์ ปูนปั้นประดับส่วนตัวหอธรรมาสน์ วัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์ บ้านชีทวน ตำบลชีทวน อำเภอบึงโขง จังหวัดอุบลราชธานี วัสดุดังกล่าว ไม่มีตติความเชื่อเกี่ยวกับข้อห้าม หรือสิ่งอัปมงคล หากช่วงมีความประสงค์ใช้วัสดุดังกล่าวต้องการขออนุญาตสิ่งเหนือธรรมชาติที่ไม่มีตัวตน ซึ่งเชื่อว่าเป็นเจ้าผู้ดูแลรักษาให้ทราบจุดมุ่งหมายก่อนทุกครั้ง เช่น การขุดดินเหนียวจากแหล่งมาปั้นเป็นก้อนอิฐ แล้วนำไปเผา(ดินจี่) การถากเปลือกบงจากลำต้นบงในป่า และเครือเชื่อมมาต้มเอาน้ำเป็นตัวกลางในการประสานระหว่างทราชกับปูนสำหรับเชื่อมอิฐและฉาบ(ก่อโบก) เป็นต้น

ไม้ เติมป่าไม้ในภาคอีสานเป็นป่าไม้ขนาดกลางและป่าโปร่ง ได้แก่ ป่าแดงหรือป่าแพะหรือป่าโคก(SAWANNA)ป่าผัดใบผสมหรือป่าเบญจพรรณและป่าดงดิบ ไม้เป็นวัสดุสำคัญที่นำมาใช้สร้างธรรมาสน์ จากการศึกษาพบว่าวัสดุเกี่ยวกับไม้ที่นำมาใช้สร้างธรรมาสน์ได้แก่ ไม้เนื้อแข็งมาก ไม้เนื้อแข็งปานกลาง ไม้อัด และไม้ไผ่

ไม้เนื้อแข็งมาก เป็นวัสดุที่มีความแข็ง ไม่เหมาะสำหรับการใช้กรรมวิธีสับ ถาก เจาะ แต่สามารถนำมาแปรรูปใสให้เรียบได้ ไม้แต่ละชนิดล้วนมีคุณสมบัติเหมือนกัน และหรือแตกต่างกัน สามารถนำมาใช้ตอบสนองความต้องการสมความมุ่งหมายได้ดี ดังนี้

ไม้เต็ง (จิก) เป็นไม้เนื้อแข็งมาก ใช้สำหรับทำโครงสร้างส่วนขา หรือส่วนเสา

ไม้ประคู้(คู้) เป็นไม้เนื้อแข็งมาก ใช้สำหรับทำโครงสร้างส่วนตัว หลังคา พื้น

ไม้เหียง (ชาด) เป็นไม้เนื้อแข็งมาก ใช้สำหรับทำโครงสร้างส่วนพื้น

ไม้เคี่ยม เป็นไม้เนื้อแข็งมาก ใช้สำหรับทำโครงสร้างส่วนเสา

ไม้รัง (ฮัง) เป็นไม้เนื้อแข็งมาก ใช้สำหรับทำโครงสร้างส่วนพื้นเสา

ไม้เนื้อแข็งปานกลาง เป็นวัสดุที่มีความแข็งสามารถใช้กรรมวิธี เจาะ บาก สับ แกะ แปรรูปใสให้เรียบได้ ไม้แต่ละชนิดล้วนมีคุณสมบัติเหมือนกัน และหรือแตกต่างกัน สามารถนำมาใช้ตอบสนองความต้องการสมความมุ่งหมายได้ดี ดังนี้

ไม้อย่าง เป็นไม้เนื้อแข็งปานกลาง ใช้สำหรับทำโครงสร้างส่วนฐาน ส่วนตัว หลังคา

ไม้พลวง (กุง) เป็นไม้เนื้อแข็ง ใช้สำหรับทำโครงสร้างส่วนพื้น โครงสร้างหลังคา

ไม้ตะเคียน (แคน) เป็นไม้เนื้อแข็ง ใช้สำหรับทำป้องกันมดโครงสร้างส่วนเสา ส่วนขา เป็นไม้ที่มีชันหรือน้ำมันมาก ป้องกันมดและแมลงได้ดี

ไม้ตะแบก เปื่อย) เป็นไม้เนื้อแข็ง ใช้สำหรับโครงสร้างพื้น

ไม้แดง เป็นไม้เนื้อแข็ง ใช้สำหรับโครงสร้างพื้น

ไม้พยุง (ยุง) เป็นไม้เนื้อแข็ง ใช้สำหรับโครงสร้างเสา ขา รอด อเส

ไม้มะค่า (แด้, โมง) เป็นไม้เนื้อแข็ง ใช้สำหรับทำโครงสร้างพื้น

ไม้สัก เป็นไม้เนื้อแข็ง ใช้สำหรับทำโครงสร้างส่วนฐาน ส่วนตัว หลังคาและสลักตัวภาพ ลวดลายประดับบนส่วนประดับต่างๆ

ไม้ไผ่ ได้แก่ ไม้สัก นาม่า จัก เหลา สานเป็นแผ่นตามรูปแบบลายสานที่ต้องการ นำไป แชนน้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติ เพื่อป้องกันมอด แลง กัด ไช เมื่อนำมาเป็นส่วนประกอบธรรมาสน์ นอกจากนี้นิยมนำไม้ไผ่มาผ่า เหลาซีกทำพื้นสำหรับนั่ง เหลาทำสลักยึดเสากับรอด สลักยึดหาง หงส์ กับบ้านลม ทำแผ่นลายสานมุงหลังคา เหลากลมทำลูกกรงพนัก เหลานี้เป็นต้น

ไม้ที่นำมาเป็นวัสดุในการสร้างธรรมาสน์ ล้วนมีเหตุปัจจัย หลักเกณฑ์การพิจารณาหลาย ประการ ทั้งนี้เพื่อให้ถูกต้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี คติความเชื่อของสมาชิกในสังคม ซึ่งเหตุ ปัจจัยแต่ละอย่างล้วนส่งผลต่อความคงทนถาวร สามารถทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศซึ่งเปลี่ยนแปลง ทุกเวลาและสถานการณ์ กอปรกับความเป็นสิริมงคลแก่พระภิกษุสงฆ์ผู้ใช้ธรรมาสน์เอง และชุมชน ของผู้สร้างธรรมาสน์

วัสดุที่นำมาใช้สำหรับการสร้างธรรมาสน์เป็นหลักได้แก่ ไม้ ไม้เป็นวัสดุที่มีความคงทน ถาวรหาได้ง่ายในชุมชน อีกทั้งเป็นวัสดุที่เคียงคู่มากับการก่อสร้างที่อยู่อาศัยของมนุษย์ และได้ พัฒนาการวิธีการก่อสร้างมาโดยตลอด

ไม้ที่นำมาใช้เป็นวัสดุในการสร้างธรรมาสน์ต้องมีคุณสมบัติถูกต้องตามคติความเชื่อ เช่น เสา ไม้ที่นำมาทำเสาใช้ ไม้เตง รั้ง เนื้อไม้แข็งแรง ทนทาน ซึ่งมีความอุดม หาได้ไม่ยากนัก มีมาก บริเวณป่ารอบชุมชน นอกจากนี้ยังนิยมไม้รองอันดับรองลงมา ได้แก่ ประดู่ ไม้เหียง ไม้เถียม สาเหตุที่มีความนิยมเป็นอันดับรองลงมาเพราะว่าไม้ดังกล่าวมีเนื้อแข็งเกินไป ไม่สะดวกสำหรับการ สับ ถาก หรือเจาะ หรือกรรมวิธีการสร้าง

ส่วนไม้ที่ไม่นิยมนำมาใช้เป็นส่วนประกอบในการก่อสร้าง เช่น ไม้ฉาก ไม้กะบก ไม้กะเบา ไม้พะยอม ไม้มะม่วง เพราะตามคติความเชื่อถือเป็นไม้ที่มีชื่อไม่เป็นสิริมงคล เป็นเรื่องซาก เรื่องบก เรื่องเบา เรื่องขอม ปราภฏการณดังกล่าวล้วนไม่เป็นสิริมงคลทั้งนั้น อนึ่งคงเกี่ยวข้องกับกุศโลบาย เพราะไม้ดังกล่าวเนื้อแข็งก็จริงแต่ไม่ทนกับความชื้น เกิดเชื้อรา และผุพังได้ง่าย ดังนั้น การนำไม้มา เป็นวัสดุการสร้างธรรมาสน์จึงนิยม ไม้เตง ไม้รั้ง หากพิจารณาด้วยเหตุและผลนับว่าเป็นกุศโลบาย ของปราชญ์ท้องถิ่นที่ได้กระตุ้นสร้างความตระหนักและเตือนสติสังคมให้ใคร่ครวญให้รอบคอบ เกี่ยวกับการพิจารณาเหตุผลถึงอายุการใช้งาน ความทนทาน มั่นคงแข็งแรง รวมถึงความปลอดภัย ของผู้ใช้ของธรรมาสน์และผู้เกี่ยวข้องเป็นสำคัญ

ไม้สำหรับการสร้างธรรมาสน์ไม่มีการซื้อหา(ยกเว้นไม้อัด)หากมีความประสงค์จะสร้าง สามารถตัดไม้ในป่าที่ขึ้นอยู่รายรอบหมู่บ้าน ซึ่งมีพันธุ์ไม้หลายชนิดล้วนมีความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านร่วมแรงร่วมใจกันเสาะหาไม้ที่ได้ขนาดและคุณลักษณะตามต้องการ หลังจากนั้น ก็จะทำ พิธีขอไม้โดยเริ่มจากกล่าวจุดประสงค์ของการนำไม้ไปใช้ ผู้นำในการตัดไม้ จะตัดกิ่งไม้มีลักษณะ คล้ายขอ นำไปเกี่ยวกับกิ่งไม้ เพื่อเป็นการแสดงว่าได้มีการขอเรียบร้อยแล้ว

การโค่นต้นไม้ ผู้ตัดต้องตัดไม้ให้ต้นไม้ขาดออกจากตอไม้ โดยไม่ให้เนื้อไม้ติดกับตอ เพราะอาจจะทำให้ต้นไม้เป็นโพรง การตัดต้นไม้ขั้นตอนแรก ต้องฟันให้ลึกถึงจุดศูนย์กลางของลำต้น หลังจากนั้น จึงเฉาะด้านตรงกันข้าม แต่ต้องให้อยู่สูงกว่าระดับแนว ซึ่งเฉาะไว้ครั้งแรก ประมาณหนึ่งคืบ เพื่อเป็นการบังคับต้นไม้ให้ล้มไปในทิศทางที่ต้องการ และเพื่อป้องกันมิให้ถอนยวบ ถ้าไม้ถอนยวบจะเกิดโพรงในลำต้น อย่างไรก็ตามหากเกิดกรณีไม้ถอนยวบจะถูกนำไปแปรรูปเป็นไม้กระดาน แป อเส หรืออื่นๆ

การเลือกไม้ ผู้ตัดจะเลือกเอาไม้ที่มีความแก่ การพิสูจน์ว่าไม้แก่หรือไม่นั้นใช้กรรมวิธีเฉาะลำต้น หากไม้มีอายุแก่มากเฉาะลึกประมาณ 2 นิ้วก็จะสามารถมองเห็นแก่นไม้ ส่วนไม้อ่อนเฉาะลึกประมาณ 3 นิ้วก็ยังไม่สามารถมองเห็นแก่นไม้ ในกรณีที่ไม้ต้องการเฉาะไม้สามารถสังเกตได้โดยพิจารณาว่าไม้อ่อนมีความอวบงามเพราะกำลังเจริญเติบโต

นอกจากนี้ยังนิยมวัสดุที่สำคัญ ได้แก่ กระจก(แว่น) สีทอง แดง คำ สังกะสี รัก ตะปูจีน นอต ตะปู กระดาษเงิน-ทอง ประดับตกแต่งเพื่อให้เกิดความงามอันวิจิตร การดอกยัด ชันนอต เพื่อให้เกิดความมั่นคงแข็งแรง มีโครงสร้างที่สมบูรณ์ตามศักยภาพของช่าง และหรือผู้เกี่ยวข้อง

คติเกี่ยวกับฤกษ์ วัน เดือน ในการสร้างธรรมาสน์เกี่ยวข้องกับวันดีวันมงคลที่ชาวอีสานนับถือ ส่วนใหญ่คือวันจรม วันพุธ ดังนี้

เดือน	วันจรม	วันพุธ
เจียง (อ้าย)	ศุกร์	จันทร์
ยี่	เสาร์	อังคาร
สาม,แปด	อาทิตย์	พุธ
สี่,เก้า	จันทร์	พฤหัสบดี
ห้า,สิบ	อังคาร	ศุกร์
หก,	พุธ	เสาร์
เจ็ด,สิบสอง	พฤหัสบดี	อาทิตย์

สำหรับเดือนนั้น จะยึดถือแบบเดียวกันกับปลูกเรือนอีสาน เดือนที่นิยมคือ เดือนอ้าย ยี่ หก เก้า และเดือนสิบสอง ทั้งนี้มูลเหตุอาจเกี่ยวข้องกับฤดูกาลเดือน สี่ ห้า เป็นช่วงอากาศร้อนไม่เหมาะกับการหนัก เดือนสิบ สิบเอ็ด เป็นช่วงฤดูฝน การสร้างธรรมาสน์จึงเริ่มต้นทำจากวันที่เป็นมงคลแล้วไปจนเสร็จ โดยอาศัยเวลาว่างจากการทำนาและเร่งให้ทันบุญสำคัญเท่าที่พบส่วนมากคือ บุญกฐิน ธรรมาสน์ถูกนำไปตั้งองค์กฐินเพื่อนำไปถวายในคราวเดียวกัน โดยให้มีการใช้เทศนาในบุญเดือน 4 หรือบุญมหาชาติ ธรรมาสน์ถูกนำไปใช้สำหรับพระนั่งเทศน์มหาชาติ ธรรมาสน์เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับประเพณีเดือน 5 บุญสดสง ธรรมาสน์ถูกนำไปใช้สำหรับพระนั่งร่วมขบวนแห่สงฆ์ และการแห่ฉลองเนื่องในการเลื่อนสมณศักดิ์เถราภิเษก ตามขนบประเพณีดั้งเดิมของชาว

อีสาน ดังนั้นฤกษ์เดือน วัน ในการสร้างธรรมาสน์ซึ่งถือว่าเหมาะสมจะเป็นช่วงระยะเวลาก่อน ประเพณีประจำเดือนนั้นๆ

การสร้างธรรมาสน์ล้วนใช้กรรมวิธีการสร้างอย่างหลากหลาย กล่าวคือ ธรรมาสน์แต่ละ หลังที่มีรูปแบบเดียวกัน และหรือรูปแบบแตกต่างกัน มีความเหมือนกัน และหรือแตกต่างกัน และ หรือคล้ายคลึงกัน ในการใช้กรรมวิธีเข้าไม้ การต่อไม้ การใช้สลัก การบากและหนูน วิธีกรตอก ตะปูยึด ผนัง ฝ้าเพดาน หลังคา กรรมวิธีต่างๆ ดังกล่าวล้วนสนับสนุนเกื้อกูลก่อให้เกิดรูปทรง ความ มั่นคงแข็งแรง

3.2 คติความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ธรรมาสน์

คติความเชื่อมักปรากฏให้เห็นได้จากคติอันเนื่องด้วยการดำเนินชีวิต และคติความเชื่ออัน เนื่องด้วยการนับถือศาสนา ผลก็คือทำให้เกิดการยอมรับ นับถือ โดยผ่านการไตร่ตรองด้วย สติปัญญาอย่างมีเหตุผล และหรือความศรัทธาโดยปราศจากเหตุผลรองรับ กล่าวได้ว่าคติความเชื่อ เป็นพื้นฐานก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในสังคม

ความเชื่อเป็นสิ่งที่ทำให้สมาชิกในสังคมมีระบบความคิด และการประพฤติปฏิบัติ เหมือนกัน ส่งผลให้เกิดความมั่นใจ เกิดพลัง สร้างสรรค์ สามัคคี และเป็นพื้นฐานนำไปสู่การเกิด ปัญญา พินิจ น้อยวังคลั่งและคณะอ้างถึง มณี พะยอมยงค์,(2530) สังคมชาวอีสานมีความเชื่อเป็น ดังกัน พระอริยานุวัตร เขมจารี,(2530) สรุปว่าชาวอีสานได้รับการสืบทอดความเชื่อมาจากบุรุษ ได้แก่ ความเชื่อในฤกษ์ยาม เทวดา การตัดเวรตัดกรรม และเชื่อในฮีดสิบสอง กล่าวได้ว่าคติความ เชื่อล้วนมีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลกับการดำรง และดำเนินชีวิต ทั้งที่เป็นประเพณี และพิธีกรรม

ธรรมาสน์มีบทบาทสำคัญเกี่ยวข้องประกอบในประเพณี และพิธีกรรมของชาวอีสาน การที่ จะศึกษาเรื่องเกี่ยวกับคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับธรรมาสน์ในภาคอีสานจะทำให้ทราบถึงมูลเหตุ ของการสร้างธรรมาสน์ในภาคอีสาน คติเกี่ยวกับการสร้างธรรมาสน์ในภาคอีสาน คติเกี่ยวกับการ สร้างธรรมาสน์ ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญต่อการนำมาใช้เป็นส่วนประกอบในการสร้างธรรมาสน์ รูปแบบต่างๆ การที่ผู้สร้างธรรมาสน์จะมีความสามารถในการสร้างธรรมาสน์ได้นั้น ผู้สร้างจะต้อง มีความรู้ ประสบการณ์ และทักษะในการทำงาน เพื่อนำมาซึ่งความเหมาะสมสอดคล้องต่อ ประโยชน์ใช้สอย ซึ่งแสดงออกได้ในธรรมาสน์รูปแบบต่างๆ

คติเกี่ยวกับการใช้ธรรมาสน์ จากการศึกษาการใช้ธรรมาสน์ในพิธีอันเกี่ยวข้องตามสถานะ ของผู้ใช้เป็นเกณฑ์จำแนก เช่น ฆราวาส ได้แก่อุบาสก อุบาสิกา พระภิกษุสงฆ์ กล่าวคือในส่วนของ ฆราวาสจะใช้ธรรมาสน์สำหรับเป็นที่ตั้งองค์มหากฐิน ซึ่งมีส่วนประกอบสำคัญที่ขาดเสียไม่ได้คือ เครื่องอัฐบริขาร และอื่นๆ นอกจากนี้ฆราวาสจะใช้ธรรมาสน์สำหรับเป็นที่ตั้งกองผ้าป่าสามัคคีของ ชุมชน หรือระหว่างชุมชน ในส่วนของพระภิกษุสงฆ์จะใช้ธรรมาสน์ในพิธีต่างๆ เช่น เทศนา ได้แก่ เทศน์คู่ เทศนาธรรม เทศแจง นั่งสวดปาติโมกข์ในที่ประชุมสงฆ์ทุกวันอุโบสถ ในประเพณีอัน เกี่ยวเนื่องทางพุทธศาสนา ธรรมาสน์อีสานและลาวมีบทบาทมากที่สุดคือบุญมหาชาติและใช้เทศใน

วันธรรมสวนะ เมื่อมีศรัทธาสร้างธรรมาสน์ถวายกรณีใดก็ตามมักจะถวายให้เป็นครุภัณฑ์ของสงฆ์เสียก่อนจึงสามารถนำมาใช้ได้

การถวายธรรมาสน์ หลังจากการสร้างธรรมาสน์เสร็จแล้ว พุทธศาสนิกชนในภาคอีสานจึงถวายธรรมาสน์ การถวายต้องกล่าวคำถวาย และรวมถึงขั้นตอนพิธีการดังนี้

คำถวายธรรมาสน์

อิมัง ภันเต ธัมมานัง สปริวารัง ภิกขุสงฆ์สส โอโณชยาม สาธุ โน ภันเต ภิกขุสงฆ์โม อิมัง ธัมมานัง สปริวารัง ปฏิคคัณหตุ อัมหากัง ทิฆรตตัง หิตาย สุขาย ฯ

คำแปล

ข้าแต่ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายธรรมาสน์ กับทั้งบริวารเหล่านี้ แก่ภิกษุสงฆ์ ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับ ธรรมาสน์กับทั้งบริวารเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลายเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญฯ (อุดม บัวศรี, 2541)

ในการถวายมีลำดับขั้นตอนของพิธีกรรมดังนี้คือ เริ่มจาก การไหว้พระสมาทานศีล กล่าวคำถวายเป็นภาษาบาลี และคำแปลจนจบ จึงนำสิ่งถวายยกไปประเคน ขณะที่มรรคทายกกล่าวคำถวายเป็นภาษาบาลีและคำแปล พระสงฆ์พนมมือพร้อมกัน เมื่อมรรคทายกกล่าวคำแปลเสร็จแล้ว พระสงฆ์พร้อมกันว่า “สาธุ” การกระทำดังนี้ได้ผลทั้งผู้ให้และผู้รับ ในแง่ของสภาพจิตใจ ศรัทธา ความพึงพอใจ จากการให้และการยอมรับ เป็นอันส่งผลอันยิ่งใหญ่อันประมาณมิได้ และเป็นอุบายเสริมสร้างความศรัทธาที่จะนำไปสู่ปัญญอันเป็นที่สุด

3.3 คติความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งธรรมาสน์

คติในการตั้งธรรมาสน์ นิคม วงศ์พงษ์คำ อ้างถึง วรยุทธ จันทมูล, (2542) ได้ศึกษาไว้ดังนี้ การเลือกพื้นที่ตั้งธรรมาสน์จะคำนึงถึงความเหมาะสมตามเงื่อนไขของเวลาและสถานที่ที่เป็นเกณฑ์ จากการศึกษาพบว่า การตั้งธรรมาสน์ เพื่อใช้ในพิธีที่เกี่ยวข้องจำแนกออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ การตั้งธรรมาสน์แบบถาวร และการตั้งธรรมาสน์แบบเฉพาะกิจหรือชั่วคราว

การตั้งธรรมาสน์แบบถาวร จำแนกตามศาสนาการ ซึ่งธรรมาสน์ตั้งอยู่ออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ กรรที่ตั้งในโบสถ์ และกรณีตั้งในศาลาการเปรียญ

การตั้งในโบสถ์ เช่น หอธรรมาสน์วัดโพธิ์ชัย บ้านนาพิง ส่วนฐานใช้อิฐ-ปูนแบบก่อโบก ต่อเชื่อมกับฐานชุกชี หอธรรมาสน์ตั้งอยู่ด้านขวาของพระพุทธรูปปฏิมากร หอธรรมาสน์วัดศรีสัตตนาคน ตั้งอยู่ในตำแหน่งกึ่งกลางโบสถ์ หอธรรมาสน์ดังกล่าว ใช้สำหรับพระนั่งเทศนาธรรม เทศน์มหาชาติ

กรณีในศาลาการเปรียญ เช่น หอธรรมาสน์วัดพิจิตสังฆาราม วัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์ ฯลฯ ใช้สำหรับพระนั่งเทศน์มหาชาติ

การตั้งธรรมาสน์แบบชั่วคราวหรือเฉพาะกิจ จำแนกตามศาสนาการ หรือสิ่งปลูกสร้างซึ่งธรรมาสน์ตั้งอยู่ได้ 3 ลักษณะ คือ กรณีตั้งในโบสถ์ กรรที่ตั้งในศาลาการเปรียญ และกรณีตั้งในปะรำ

พี (วรายุทธ จันทมูล, 2542) โดยมากเป็นธรรมเนียมตั้งและเตียงซึ่งเคลื่อนย้ายได้ตามกิจในการประกอบพิธีเมื่อใช้แล้วจะเก็บในพื้นที่ที่เหมาะสม

กรณีตั้งในโบสถ์ เช่น ธรรมเนียมวัดโพธิ์ชัย บ้านนาฬิง ตั้งอยู่ด้านซ้ายพระพุทธรูปปฏิมากร โดยตั้งอยู่บนพื้นโบสถ์ ธรรมเนียมตั้งวัดทุ่งขุ่นใหญ่ 1 ตั้งอยู่ด้านขวาพระพุทธรูปปฏิมากร โดยตั้งอยู่บนพื้นโบสถ์ สามารถเคลื่อนที่ได้ตามความเหมาะสมกับสภาพการใช้สอย ใช้สำหรับนั่งสวดปาติโมกข์ในที่ประชุมสงฆ์ทุกวันอุโบสถ

กรณีตั้งในศาลาการเปรียญ ธรรมเนียมตั้งหรือธรรมเนียมเตียงของวัดส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนพื้นศาลาการเปรียญ ระดับพื้นศาลาเป็นระดับที่อยู่ต่ำกว่าพระภิกษุสงฆ์นั่ง หรือโต๊ะหมู่บูชาตั้งอยู่ ธรรมเนียมสามารถเคลื่อนที่ได้ตามความเหมาะสมกับสภาพการใช้สอย เช่น ใช้สำหรับพระนั่งเทศน์มหาชาติ เทศนา

กรณีตั้งในปะรำพิธีงานประเพณีบุญกฐิน จะคำนึงถึงตำแหน่งที่ตั้งธรรมเนียมเป็นจุดรวมสายตาของพุทธศาสนิกชน กรณีใช้สำหรับพระนั่งเทศนาธรรม หรือเทศน์คู่

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าตำแหน่งที่ตั้งธรรมเนียมไม่มีกฎเกณฑ์เคร่งครัด แต่จะคำนึงถึงแนวแกนของศาสนาการที่ธรรมเนียมตั้งอยู่ รวมถึงทิศทางการมองเห็นระหว่างพุทธศาสนิกชน นอกจากนี้ยังคำนึงถึงขนาด สัดส่วน โครงสร้าง น้ำหนักของธรรมเนียมเป็นประเด็นพิจารณา ก่อน มีการเคลื่อนย้ายเพื่อใช้งาน เพื่อความคงทนถาวรของโครงสร้างเป็นสำคัญ

วัดจอมทอง เมืองโขง

วัดหัวโขงพระใหญ่ เมืองโขง

ภาพที่ 4 ลักษณะการตั้งธรรมเนียม แขวงจำปาสัก สปป.ลาว

3. แผน นโยบายและยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาและวิจัยเพื่อเปรียบเทียบธรรมเนียม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี สืบค้นจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับเปรียบเทียบมิติที่สะท้อนออกมา โดยนโยบายทางด้านศิลปวัฒนธรรมนั้นในปัจจุบันทั้งประเทศไทยและ สปป.ลาว ต่างมีนโยบายหรือยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมดังนี้

3.1 นโยบายทางด้านศิลปวัฒนธรรมของไทย

นโยบายทางด้านศิลปวัฒนธรรมของไทย ในปัจจุบันเห็นได้ชัดเจนตามกรอบของแผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. 2550-2559) ที่ถือเป็นแผนยุทธศาสตร์ที่จัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นกรอบทิศทางการพัฒนางานศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมของประเทศ โดยมีเป้าหมายสำคัญ คือ พัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีความเข้มแข็ง และมั่นคงทางวัฒนธรรม คนไทยมีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม (unity in diversity) มีความรู้ คู่คุณธรรม สามารถดำรงภูมิปัญญาของสังคมไทย ตลอดจนสามารถปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสมและเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบันและอนาคต ซึ่งแสดงถึงการมีภูมิคุ้มกัน และสามารถดำรงตนได้อย่างมีเหตุ มีผล พอดี พอประมาณตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อันจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศให้เกิดความสมดุล มั่นคง และยั่งยืนสืบไป ภายใต้วิสัยทัศน์คือ ใช้มิติทางศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมในการขับเคลื่อนและประสานความร่วมมือกับทุกภาคส่วน เพื่อสร้างสังคมคุณธรรม และพันธกิจ 5 พันธกิจ ที่มุ่งเน้นการอุปถัมภ์ คุ้มครองและส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ และความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้คงอยู่อย่างมั่นคง เพื่อสนองงานสำคัญของสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ให้สืบทอด และพัฒนาอย่างยั่งยืน และการสร้างสรรค์สังคมสันติสุขด้วยมิติทางศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมในทุกระดับ รวมถึงการส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนสนับสนุนและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานทางวัฒนธรรมเพื่อเชิดชูคุณค่าและจิตวิญญาณของความเป็นไทย สร้างคุณค่าทางสังคม และส่งเสริมมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจด้วยทุนทางวัฒนธรรม ดังนี้

พันธกิจที่ 1 อุปถัมภ์ คุ้มครองและส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ และความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้คงอยู่อย่างมั่นคง ประกอบด้วย 2 ยุทธศาสตร์ 5 กลยุทธ์ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 พัฒนาระบบบริหารจัดการงาน ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม
เป้าหมาย

ยุทธศาสตร์ที่ 2 อนุรักษ์ สืบทอด และส่งเสริมการดำเนินงานด้าน ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมบนพื้นฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม

พันธกิจที่ 2 สนองงานสำคัญของสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ให้สืบทอด และพัฒนาอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย 1 ยุทธศาสตร์ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 3 รักษา สถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ให้คงอยู่คู่
สังคมไทย

พันธกิจที่ 3 สร้างสรรค์สังคมสันติสุขด้วยวิถีทางศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมในทุก
ระดับ ประกอบด้วย 1 ยุทธศาสตร์ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 4 สร้างสังคมคุณธรรมในกระแสโลกาภิวัตน์

พันธกิจที่ 4 ส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนสนับสนุนและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานทาง
วัฒนธรรมเพื่อเชิดชูคุณค่าและจิตวิญญาณของความเป็นไทย ประกอบด้วย 1 ยุทธศาสตร์
ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 5 สร้างภาคีขับเคลื่อนการดำเนินงานทางศาสนา ศิลปะ และ
วัฒนธรรม

พันธกิจที่ 5 สร้างคุณค่าทางสังคม และส่งเสริมมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจด้วยทุนทาง
วัฒนธรรม ประกอบด้วย 1 ยุทธศาสตร์ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 6 นำทุนทางวัฒนธรรมสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ และคุณค่าทาง
สังคมเป้าหมาย

จากข้อมูลจะเห็นได้ชัดเจนว่าประเทศไทยในปัจจุบันได้ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และ
ส่งเสริมทางด้านศิลปวัฒนธรรมเป็นอย่างยิ่งซึ่งนอกจากแผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. 2550-
2559) แล้วในเรื่องการศึกษารัฐบาลยังมีนโยบายหรือแนวทางในการจัดการศึกษาที่เชื่อมโยงในเรื่อง
ของการอนุรักษ์

3.2 นโยบายทางด้านศิลปวัฒนธรรมของ สปป.ลาว

ส่วนนโยบาย ที่เกี่ยวข้องกับศิลปะและวัฒนธรรมของสปป.ลาวนั้นพบได้จากแผนการ
พัฒนาสังคม 5 ปีแห่งชาติในยุทธศาสตร์ที่ 1. ที่เน้นในเรื่องการศึกษาพัฒนาการทางด้านศาสนา
ศิลปะและวัฒนธรรม-อนุรักษ์สืบทอด และ ส่งเสริมด้านการดำเนินงานของศิลปวัฒนธรรม
บูรณะปฏิสังขรณ์วัตถุโบราณตามสถานที่ต่างๆของพื้นที่ ส่งเสริมเรียนรู้คำสอนของ
พระพุทธศาสนา วัฒนธรรมคือวิถีชีวิตของคนเราในปัจจุบันที่เชื่อมโยงสืบทอดมาจากพฤติกรรม
ของคนในอดีต สะท้อนให้เห็นเอกลักษณ์ที่แสดงออกทางด้านสังคม ประเพณี และ ความเชื่อของ
ชนเผ่าที่แตกต่างกัน ในด้านของศิลปะนั้นมุ่งเน้นไปที่การอนุรักษ์รักษา และสืบทอดพัฒนาให้
ปรากฏผล บูรณะรักษาวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ และนำเอาวิชาการ เทคนิคและรูปแบบของชาว
ตะวันตกเข้าประยุกต์ใช้ การรักษามรดกทางวัฒนธรรมสากลได้ให้สัญญาเป็นการอนุรักษ์ต่างๆที่
เกี่ยวกับการพิทักษ์มรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมโบราณสถานให้เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่
สำคัญอย่างหนึ่ง

นอกจากนี้ในด้านการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรม ของ สปป.ลาว ใน
แผนงานวัฒนธรรมในระยะใหม่ ของกองประชุม คณะบริหารงานศูนย์กลางพรรคครั้งที่ 9 (สมัยที่

4) ตุลาคม 1994. ในประเด็นการทำงานวัฒนธรรมในระยะใหม่ ของพรรค ที่ได้ถือว่าวัฒนธรรม เป็นพื้นฐานแห่งการยืนยงคงตัวของชาติ, เพราะว่าวัฒนธรรมนำพาคนทั้งชาติมีความเป็นอันหนึ่งอัน เดียวกัน, สามัคคีเป็นปึกแผ่นเพื่อปกป้องรักษาและเสริมสร้างประเทศเช่นหากชาติใด ไม่สามารถ รักษาหรือรักษาไม่ได้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติตนชาตินั้นก็จะเสื่อมสลาย ก็จะถูกชาติอื่น กลืนกินและจะกลายเป็นเงาของชาติอื่น ฉะนั้นการรักษาวัฒนธรรมของชาติก็เป็นการรักษาชาติ อีก ทั้งวัฒนธรรมเป็นกำลังผลักดันให้สังคมขยายตัว วัฒนธรรม เป็นสิ่งสร้างความทะนงใจ ประเทศใด หนึ่งจะพัฒนาได้ก็ต่อเมื่อประชาชนภายในประเทศได้รับการพัฒนาทางด้านวัฒนธรรมและเกี่ยวเนื่อง กับการพัฒนาด้านอื่นๆ ไปพร้อมๆ กันเช่นการพัฒนาด้านสติปัญญา ความรู้ ความสามารถทางด้าน หัวคิดประดิษฐ์สร้าง เศรษฐกิจ สังคมและศีลธรรมประจำใจ 3) วัฒนธรรมเป็นจุดหมายของการ พัฒนาสังคม ดังนั้นทั้งสังคม (องค์การของพรรค องค์การของรัฐ การจัดตั้งสากล ศาสนา หัวหน้า วย การผลิต ธุรกิจ ครอบครัว จนถึงขั้นคนต่าง) ล้วนแต่มีหน้าที่และมีความรับผิดชอบในการปกป้อง รักษาที่สร้างและเสริมขยายต่อไป

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่านโยบายที่เกี่ยวข้องกับศิลปะและวัฒนธรรมนั้นรัฐบาลและ หน่วยงานส่วนกลางทั้งประเทศไทยและ สปป.ลาว ต่างเห็นความสำคัญในเรื่องดังกล่าว ซึ่งในส่วน ของประเทศไทยนั้นได้มีการตั้งหน่วยงานและยุทธศาสตร์ด้านการบริหารด้านศิลปะและวัฒนธรรม โดยตรง ส่วนรัฐบาลลาวปัจจุบันรัฐบาล สปป. ปัจจุบันได้หันมาเห็นความสำคัญและให้ความสนใจ ในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมผ่านการมีนโยบายพรรครัฐบาลและแผนพัฒนาประเทศดังที่ปรากฏ ข้างต้น

4. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

การวางแผนแนวคิดและทฤษฎีในงานวิจัยเป็นดังการวางแผนทางในการค้นหาคำตอบ ตลอดจน เป็นการกำหนดทิศทางของความต้องการและการทำงาน (ตันข้าว ปาณินท์, 2553) ดังนั้นในงานวิจัย ขั้นนี้จึงเลือกเอาทฤษฎีและแนวคิดที่จะกำหนดแนวทางในการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

- 4.1 ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่
- 4.2 ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม
- 4.3 ทฤษฎีประวัติศาสตร์วัฒนธรรม
- 4.4 ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์

4.1 ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural Functionalism) ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ นิยมถูกพัฒนาขึ้นโดย แรดคลิฟท์ บราวน์ (A.R. Radcliffe Brown) นิยพรรณ วรณศิริ (2540) โดยมี แนวคิดว่าระบบสังคมต่าง ๆ ประกอบด้วยโครงสร้างและกิจกรรมต่าง ๆ โครงสร้างทางสังคม คือ แบบแผนที่อยู่ได้นาน โดยประชากรมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม

โครงสร้างจะได้มาจากการกระทำระหว่างกันทางสังคมจากบรรทัดฐานและเกณฑ์ต่าง ๆ ของพฤติกรรม ทฤษฎีนี้จะเน้นการทำความเข้าใจกับการคงอยู่และการสืบเนื่องของโครงสร้างและเสถียรภาพทางสังคม ซึ่งตัวบ่งชี้ที่สำคัญจากข้อมูลทางชาติพันธุ์วรรณาของแต่ละสังคมที่แสดงออกถึงความขัดแย้งนั้นและมีการจัดการต่อความขัดแย้งอย่างเป็นทางการ ความสัมพันธ์ดังกล่าวจะช่วยลดโอกาสที่ทำให้เกิดความขัดแย้งและทำให้สังคมทั้งหมดอยู่ต่อไปได้ ทัลคอต พาร์สันส์ (Talcott Parsons) นักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน ได้เขียนหนังสือโดยมีแนวคิดว่าการกระทำทั้งหมดต้องหาหรือจัดการกับทรัพยากรจากสิ่งแวดล้อมธรรมชาติให้กับสมาชิกอย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสม

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม เน้นที่การคงอยู่หรือระบบเสถียรภาพของระบบสังคมรวมทั้งภาระหน้าที่ทางสังคมและความมั่นคงไม่เปลี่ยนแปลงเป็นมโนภาพสำคัญ ในการวิเคราะห์พฤติกรรมมนุษย์ ดังนั้นส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของกลุ่มทางสังคมต้องถูกนำมาศึกษา โดยดูว่าส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมทำหน้าที่อะไรบางอย่างที่จะทำให้เกิดเสถียรภาพของกลุ่มโดยเฉพาะสังคมที่ไม่ซับซ้อน (งามพิศ สัตย์สงวน, 2535)

จากลักษณะดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมสามารถนำมาอธิบายความมั่นคงทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่ซับซ้อน ในการคิดค้นองค์ความรู้และวิธีการหรือที่เรียกกันทั่วไปว่าภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างโครงสร้างทางสังคมของกลุ่มคนให้สามารถคงรูปอยู่ได้และถ่ายทอดสืบต่อกันมาในลักษณะยั่งยืน

วิธีการศึกษาแบบ โครงสร้างหน้าที่ (Structural Functional Approach) การศึกษาแบบโครงสร้างหน้าที่เป็นการศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับสัมพันธ์ภาพของส่วนต่าง ๆ (Parts) ที่ประกอบกันเข้ามาเป็นสังคมโดยรวม (The Whole) สัมพันธ์ภาพของส่วนต่าง ๆ ที่ประกอบกันเข้ามาเป็นสังคมนั้นเรียกว่า “โครงสร้างของสังคม” (Structure of A Society) โครงสร้างของสังคม หมายถึง สัมพันธ์ภาพของกิจการต่าง ๆ ที่มีปรากฏอยู่ในสังคมทุกสังคม อันได้แก่ กิจกรรมทางวัฒนธรรม ญาติพี่น้อง ด้านการศึกษาอนามัย การเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ความเชื่อ ศาสนา และอื่น ๆ

ฐานคติ (Assumption) การศึกษาสังคมกลุ่มโครงสร้างหน้าที่ มีอยู่ประการหนึ่งว่า ภายในสังคมนั้นมีการทำหน้าที่ (Function) ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ (System) เพื่อความดำรงอยู่ของแต่ละสังคม ในการนี้ส่วนต่าง ๆ (Parts) หรือระบบย่อย (Subsystems) ต่าง ๆ ภายในสังคมจะปฏิบัติงานต่อเนื่องประสานสัมพันธ์กันเพื่อมุ่งไปสู่ความมุ่งหมายสุดท้าย (Goal) ของแต่ละสังคมคือความอยู่รอด ซึ่งย่อมาความรวมถึงความสามารถที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงภาวะต่าง ๆ ภายในสังคมให้เหมาะสมกับกาลเวลาที่ผ่านไป ด้วยฐานคติดังกล่าวการศึกษาสังคมนี้อธิบายว่าโครงสร้างสังคมนี้อธิบายว่าโครงสร้างสังคมเป็นระบบกระทำการชนิดหนึ่ง (An Operating System) ซึ่งประกอบไปด้วยระบบย่อยต่าง ๆ ระบบย่อยเหล่านี้ทำหน้าที่ในส่วนของตัวเองให้สอดคล้องไปกับการทำ

หน้าที่ของระบบย่อยอื่น ๆ อันเป็นผลให้สังคมดำรงอยู่ได้ เปรียบประดุจดังร่างกายมนุษย์ซึ่งประกอบไปด้วยระบบย่อยต่าง ๆ อาทิ หู ตา จมูก แขน ขา เท้า ฯลฯ ซึ่งแต่ละส่วนก็ทำหน้าที่ตามความถนัดเฉพาะของตน และต้องประสานกับการทำหน้าที่ของส่วนอื่นๆ เพื่อความดำรงอยู่ของระบบใหญ่คือมนุษย์แต่ละคนเช่นนี้เป็นต้น การประสานงานกันของระบบย่อยต่าง ๆ ของโครงสร้างสังคม เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อความอยู่รอดของสังคมเช่นเดียวกับของมนุษย์ ดังจะเห็นได้ว่าถ้าเขาไปทำหน้าที่แทนแขน และปากไปทำหน้าที่แทนทวารหนัก มนุษย์ซึ่งเป็นระบบใหญ่ในกรณีนี้ก็ย่อมจะอยู่ด้วยความยากลำบาก ถ้าไม่ถึงแก่ความพิการก็อาจสิ้นชีวิต หรือถ้าหากว่าระบบย่อยต่างๆ ทำหน้าที่ไม่ประสานงานกันเพียงพอ ก็อาจจะสร้างความยุ่งยากในการดำรงอยู่ให้แก่ระบบใหญ่ได้มาก ตัวอย่างเช่น ปากชอบรับประทานของเผ็ดจัดเปรี้ยวจัด เค็มจัด และของที่ทำให้ท้องเสียได้ง่าย ระบบย่อยส่วนท้องโดยเฉพาะกระเพาะ ลำไส้ และทวารหนัก ก็อาจจะทำหน้าที่หนักเกินไป อาจเป็นเหตุให้ระบบใหญ่คือมนุษย์ผู้นั้นต้องอยู่ด้วยความยากลำบากผิดปกติ และถ้าความขัดแย้งกันระหว่างระบบย่อยมีความรุนแรงมากก็อาจนำไปสู่ความสิ้นสุดของระบบใหญ่ได้ในที่สุด การดำรงอยู่ของโครงสร้างสังคมก็เช่นเดียวกัน ระบบย่อยต่าง ๆ ของสังคมจะต้องปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ตามความถนัดเฉพาะของแต่ละส่วนให้ดี และจะต้องประสานสัมพันธ์กับการทำงานของระบบย่อยอื่นๆ ที่มีอยู่ภายในระบบใหญ่ คือโครงสร้างสังคมเป็นส่วนรวมด้วย มิฉะนั้นสังคมนั้นอาจมีอาการกระปลกกระเปลี้ย พิกลพิการ เกิดความยุ่งยาก ไร้สาระตาย และในที่สุดก็อาจสลายตัวไปด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง

สรุปทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ เป็นทฤษฎีที่จะต้องนำมาอธิบายถึงความมั่นคงทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่ซับซ้อน ในการคิดค้นองค์ความรู้และวิธีการหรือที่เรียกกันทั่วไปว่าภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างโครงสร้างทางสังคมของกลุ่มคนให้สามารถคงรูปอยู่ได้และถ่ายทอดสืบต่อกันมาในลักษณะที่ยั่งยืน

4.2 ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion Theory) นักมานุษยวิทยาในกลุ่มหนึ่งที่สนใจในแนวคิด เรื่อง การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมไว้ดังนี้

ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีที่เน้นกระบวนการทางประวัติศาสตร์ที่ใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เรียกว่า “ลักษณะเฉพาะทางประวัติศาสตร์” (Historical Particularism) นักมานุษยวิทยาในแนวความคิดนี้ คือ ฟรานซ์ โบแอส (Franz Boas) เป็นนักมานุษยวิทยาชาวเยอรมัน ทำงานในตำแหน่งอาจารย์ในมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ประเทศสหรัฐอเมริกา เน้นว่า “การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่มีลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมหนึ่งแพร่กระจายไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่ง โดยปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมใหม่” นอกจากนั้น ยังเป็นผู้สนับสนุนให้เกิดแนวคิดที่เชื่อว่า “วัฒนธรรมสามารถวัดได้ โดยนำวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมา

เปรียบเทียบกันและพิจารณาลักษณะที่สูงกว่าหรือด้อยกว่าของแต่ละวัฒนธรรม แต่ยังคงเชื่อว่าวัฒนธรรมนั้นไม่มีวัฒนธรรมใดที่ดีกว่าหรือเลวกว่ากัน” ซึ่งสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

- 1) การแพร่กระจายวัฒนธรรมมีลักษณะการแพร่กระจายทุกทิศทางจากศูนย์กลาง
- 2) การแพร่กระจายวัฒนธรรมมีลักษณะมีอิทธิพลจากลักษณะภูมิศาสตร์
- 3) การแพร่กระจายวัฒนธรรมมีลักษณะอาณาเขตวัฒนธรรมจากจุดกำเนิดวัฒนธรรม

Barnett (1953) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันผู้ซึ่งสนใจศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับนวัตกรรม (Innovation) ที่ถือว่าเป็นตัวแทนจากวัฒนธรรมหนึ่งและมีการถ่ายทอดไปยังวัฒนธรรมอื่น ในงานเขียนชื่อ “Innovation : The Basic Of Cultural Change” กล่าวไว้ว่านวัตกรรมคือ ความคิดหรือพฤติกรรมหรือสิ่งใด ๆ ก็ตามที่เป็นของใหม่ เพราะมันแตกต่างทางด้านคุณภาพไปจากรูปแบบที่มีอยู่ บาร์เนตเชื่อว่า “วัฒนธรรมเปลี่ยนไปเพราะนวัตกรรม แต่ขณะเดียวกันวัฒนธรรมบางวัฒนธรรมอาจเป็นตัวถ่วงหรือไม่สนับสนุนให้เกิดนวัตกรรมได้ ฉะนั้นเขาจึงเสนอว่าจำเป็นต้องมีวิธีการส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรมขึ้นในสังคมหรือวัฒนธรรม”

เอฟเวอเรท เอ็ม. โรเจอร์ (Everett M. Rogers) ผู้เขียนงานชื่อ “Diffusion of Innovation” ได้เน้นว่า “การเปลี่ยนแปลงสังคมส่วนใหญ่เกิดจากการแพร่กระจายวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามามากกว่าเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นภายในสังคม และนวัตกรรมที่ถ่ายทอดกันนั้นอาจเป็นความคิดซึ่งรับมาในรูปสัญลักษณ์ (Symbolic Adoption) ถ่ายทอดได้ยากหรืออาจเป็นวัตถุที่รับมาในรูปการกระทำ (Action Adoption) ซึ่งจะเห็นได้ง่ายกว่า” โรเจอร์ยังได้กล่าวอีกว่า “นวัตกรรมที่จะยอมรับกันได้ง่าย ต้องมีลักษณะ 5 ประการ ได้แก่ (1) มีประโยชน์มากกว่าของเดิม (Relative Advantage) (2) สอดคล้องกับวัฒนธรรมของสังคมที่รับ (Compatibility) (3) ไม่ยุ่งยากซับซ้อนมาก (Less Complexity) (4) สามารถแบ่งทดลองรับมาปฏิบัติเป็นครั้งคราวได้ (Divisibility) (5) สามารถมองเห็นเข้าใจง่าย (visibility) นอกจากนั้น โรเจอร์ ยังได้นำเสนอขั้นตอนการตัดสินใจรับเอาวัฒนธรรมใหม่อีก 5 ขั้นตอน ได้แก่ (1) ขั้นตอนในการรับรู้วัฒนธรรม (Awareness) (2) เกิดความสนใจในวัฒนธรรมนั้น ๆ (Interest) (3) การประเมินค่าวัฒนธรรม (Evaluation) (4) ทดลองใช้นวัตกรรม (Trial) (5) การรับหรือไม่รับเอาวัฒนธรรม (Adoption or Rejection) โดยผู้รับวัฒนธรรมอาจมีทั้งผู้รับเร็วหรือช้าแตกต่างกันไป”

วิสเลอร์ (Wissler) เป็นนักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน ได้เสนอแนวคิดว่าการแพร่กระจายวัฒนธรรมนั้นเกิดจากปัจจัยที่สำคัญดังนี้

- 1) ปัจจัยทางเชื้อชาติเป็นจุดเริ่มของศูนย์กลางวัฒนธรรม
- 2) สภาพแวดล้อม จะเป็นตัวชี้แนะให้วัฒนธรรมให้มั่นคง (มรรคิน สุธรรม และคณะ, 2541)

สรุปทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม เป็นทฤษฎีที่จะต้องนำมาอธิบายถึงกระบวนการทางประวัติศาสตร์ที่ใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่มีลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมหนึ่งแพร่กระจายไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่ง

4.3 ทฤษฎีประวัติศาสตร์วัฒนธรรม

ตามแนวคิดของ Franz Boas (1858-1942) ซึ่งเกิดในประเทศเยอรมัน แต่ไปใช้ชีวิตในอเมริกา มีแนวคิดในเชิงประวัติศาสตร์วัฒนธรรมเฉพาะเรื่องว่า ปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันอาจเกิดจากจุดกำเนิดแตกต่างกันก็ได้ จึงไม่มีอำนาจชอบธรรมใดๆ ในโลกที่จะตัดสินความเจริญรุ่งเรืองเรื่องของวัฒนธรรมอื่น ๆ โดยใช้วัฒนธรรมตะวันตกเป็นหลัก ดังนั้น การศึกษาวิจัยวัฒนธรรมจึงเน้นการศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมเฉพาะเรื่อง โดยมีแนวความคิดว่า

- 1) วัฒนธรรมแต่ละสังคม ได้รับอิทธิพลจากเอกลักษณ์ของประวัติศาสตร์วัฒนธรรมเฉพาะสังคมองค์ประกอบหลายด้านมากมาย รวมทั้งเป็นพื้นฐานวัฒนธรรมนั้น
- 2) วัฒนธรรมมนุษย์ที่คล้ายคลึงกัน เกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นอย่างอิสระมากกว่าเกิดจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม สำหรับการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมก็คือ การแพร่กระจายขององค์ประกอบวัฒนธรรม ที่ซับซ้อนจากมนุษย์กลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่ง
- 3) แนวความคิดเกี่ยวกับเขตวัฒนธรรม (Culture areas) กล่าวคือพื้นที่ซึ่งวัฒนธรรมของมนุษย์ภายในพื้นที่เดียวกัน มีลักษณะคล้ายคลึงกันมากกว่าวัฒนธรรมอื่น ๆ
- 4) การศึกษาประวัติศาสตร์เฉพาะเรื่อง เป็นการศึกษาปรากฏการณ์วัฒนธรรมเฉพาะพื้นที่ และเสนอแนวความคิดว่าวัฒนธรรมแต่ละสังคมได้รับอิทธิพลจากเอกลักษณ์ของประวัติศาสตร์วัฒนธรรมเฉพาะสังคม จากองค์ประกอบหลายด้านมากมาย รวมเข้าเป็นพื้นฐานเฉพาะวัฒนธรรมนั้น
- 5) ทำให้เกิดการการค้นคว้าศึกษาการแพร่กระจายขององค์ประกอบวัฒนธรรมต่างๆ เน้นศึกษาวิเคราะห์ที่ตั้งจุดกำเนิดวัฒนธรรมเฉพาะที่นำมาสร้างรูปแบบแพร่กระจายวัฒนธรรม
- 6) ต้องเก็บข้อมูลเพื่อศึกษาจุดกำเนิดและการแพร่กระจายวัฒนธรรมให้สมบูรณ์ที่สุด เพราะจะทำให้เข้าใจกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้าง

สรุปทฤษฎีประวัติศาสตร์วัฒนธรรม เป็นทฤษฎีอธิบายถึงวัฒนธรรมมนุษย์ที่คล้ายคลึงกัน เกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นอย่างอิสระมากกว่าเกิดจากการแพร่กระจายวัฒนธรรม และอธิบายแนวคิดเกี่ยวกับเขตวัฒนธรรม (Culture areas) พื้นที่วัฒนธรรมของมนุษย์ภายในพื้นที่เดียวกันมีลักษณะคล้ายคลึงกันมากกว่าวัฒนธรรมอื่น ๆ

4.4 ทฤษฎีทางสุนทรียศาสตร์

เมื่อพิจารณาโดยยืดอกประกอบพื้นฐานของสถานการณ์ทางศิลปะดังที่กล่าวถึงข้างต้นเป็นแกน สามารถเทียบเคียงกับทฤษฎีทางสุนทรียศาสตร์หลักได้ 4 แนวดังนี้ คือ

4.4.1 ทฤษฎีมิเมติก (Mimetic theories) เป็นแนวทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับความเป็นสากลหรือธรรมชาติ การพิจารณาคุณค่าของงานศิลปะในแนวนี้นี้ คือ การพิจารณาระดับความใกล้เคียงหรือความเหมือนกับต้นแบบในความสากลจากธรรมชาติหรือจากชีวิต ดังนั้นวิถีทางการสร้างงานศิลปะของศิลปินที่ทำงานตามแนวมิเมติกนี้ คือ ลอกเลียนแบบให้เหมือนจริงให้ได้มากที่สุด

4.4.2 ทฤษฎีแฟรกเมติก (Pragmatic theories) เป็นแนวทางที่มีผู้ชมเป็นแกนกลาง เน้นเป็นกระบวนการ หรือการเป็นสื่อกลาง ดังนั้น งานศิลปะในแนวนี้นี้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางที่ทำให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่งในตัวผู้ชม การพิจารณาคุณค่าของงานศิลปะในแนวแฟรกเมติก คือ การพิจารณาตามระดับที่งานศิลปะจะสามารถสร้างความพึงพอใจ หรือความรู้สึกหนึ่ง ๆ ในตัวผู้ชม หรือประสิทธิภาพของงานศิลปะในการให้สาระความรู้แก่ผู้ชม ซึ่งสามารถใช้เป็นหลักหรือแนวทางในการประเมินคุณค่าของงานศิลปะในโอกาสต่อไปในภายหน้า

4.4.3 ทฤษฎีเอกเพรสซิฟ (Expressive theories) เป็นแนวทฤษฎีที่ยึดตัวศิลปินผู้สร้างงานศิลปะเป็นศูนย์กลาง ความหมายของศิลปะตามแนวนี้นี้ คือ การแสดงออกตามอารมณ์ หรือ ความรู้สึกของศิลปิน ดังนั้นการประเมินคุณค่าของงานศิลปะในแนวนี้นี้ คือ การพิจารณาจากระดับที่งานศิลปะสามารถแสดงออกซึ่งอารมณ์ของศิลปิน

4.4.4 ทฤษฎีออบเจกทิฟ (Objective theories) เป็นแนวที่ยึดงานศิลปะเป็นศูนย์กลาง กล่าวคือ เป็นแนวทฤษฎีที่มีความเชื่อว่า งานศิลปะเป็นสิ่งที่มีความหมายในตัวของมันเองโดยไม่จำเป็นต้องอาศัยแหล่งอ้างอิงภายนอก คุณค่าดังกล่าวอาศัยเพียงหลักและกฎเกณฑ์ทางศิลปะที่ปรากฏอยู่ในตัวงานศิลปะเอง

สรุปทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ เป็นทฤษฎีที่จะต้องนำมาอธิบายถึงวิถีทางการสร้างงานศิลปะของศิลปินที่ทำงานตามแนวต่าง ๆ เช่น แนวเหมือนจริงหรือการพิจารณาตามระดับที่งานศิลปะจะสามารถสร้างความพึงพอใจ และการแสดงออกตามอารมณ์ หรือ ความรู้สึกของศิลปิน ตลอดจนเชื่อว่า งานศิลปะเป็นสิ่งที่มีความหมายในตัวของมันเองโดยไม่จำเป็นต้องอาศัยแหล่งอ้างอิงภายนอก

4.5 แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นบ้าน

4.5.1 แนวคิดเรื่องวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นเสมือนเครื่องชี้หรือแนวทางของการกระทำอันเกิดจากพฤติกรรมของคนในสังคม(สมศักดิ์ ศรีสันติสุข,2552)ในความหมายโดยทั่วไป หมายถึง สิ่งที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม แยกความหมายอย่างกว้างๆของวัฒนธรรมได้ 2 ประเภท คือ ประเภทที่ 1 หมายถึงทุกสิ่งทุก

อย่างที่เราเอาความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศิลธรรม กฎหมาย ประเพณี ความสามารถและนิสัยอื่นๆที่มนุษย์ได้มาในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม หรืออาจหมายถึงการมีส่วนร่วมในวิถีการดำเนินชีวิตในสังคมนั้นๆ ประเภทที่ 2 หมายถึง ระบบความคิด หรือในลักษณะของระบบความรู้และความเชื่อที่คนในสังคมได้รับรู้ เพื่อนำมากำหนดรูปแบบของพฤติกรรมต่างๆ หากรวมเอาความหมายทั้ง 2 ประเภทเข้าด้วยกันจะให้ความหมายว่า วัฒนธรรม หมายถึง วิถีแห่งการดำรงชีวิตที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมทั้งระบบความรู้ ความคิด และความเชื่อ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงเพื่อปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ซึ่งปฏิบัติต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับร่วมกัน มีการอบรมและถ่ายทอดไปสู่สมาชิกรุ่นต่อมาในสังคมหรือเรียกได้ว่าเป็นมรดกทางสังคม(สมศักดิ์ ศรีสันติสุข,2552)

เนื่องจากความหมายของวัฒนธรรมนั้นมีความหลากหลาย ทั้งทางด้านพันธุกรรม เช่น เชื้อชาติและในทางสังคม เช่น ชาติพันธุ์ ในขณะที่เดียวกันก็มีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอย่างเป็นพลวัตรอยู่ตลอดเวลา จึงเกิดแนวคิดมากมายที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมในการเคลื่อนไหวนั้น อมรา พงศาพิชญ์(2542)กล่าวถึงแนวคิดทางวัฒนธรรมไว้ 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1) **แนวคิดในเรื่องวิวัฒนาการ(Evolutionism)** ที่กล่าวถึง สิ่งมีชีวิตย่อมมีวิวัฒนาการทางชีวภาพและปรับตัวเพื่อความสอดคล้องและเป็นไปตามสภาพแวดล้อม(Adaptation) เช่น วิวัฒนาการของมนุษย์ตั้งแต่ยุคหินเก่า หินกลาง หินใหม่ สัมฤทธิ์ ทองแดง เหล็กและยุคประวัติศาสตร์ลำดับ ทั้งนี้ในกระบวนการวิวัฒนาการของมนุษย์ย่อมมีความเกี่ยวข้องกับสังคมหรือเรียกกันว่า “วิวัฒนาการทางสังคม”(Social Evolution) ซึ่งพัฒนาต่อยอดร่วมกันจนกลายเป็นวัฒนธรรม เป็นการเปลี่ยนแปลงในลักษณะแนวตั้ง และสรุปได้ว่า สภาพแวดล้อมที่ต่างกันย่อมส่งผลต่อวิวัฒนาการแตกต่างกัน จึงส่งผลให้เกิดความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรม

2) **แนวคิดในเรื่องการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusionism)** ที่กล่าวถึงการเปรียบเทียบวัฒนธรรมของสังคมต่างๆ โดยเฉพาะสังคมที่อยู่ข้างเคียงกัน เพื่อมุ่งหาจุดศูนย์กลางหรือ แกนกลางของวัฒนธรรม (Cultural Core) เขตวัฒนธรรมของการแพร่กระจาย(Cultural Area) ในสังคมนั้นๆ เพื่อหาความหมายและที่มาของวัฒนธรรมว่ามีความสัมพันธ์กับระบบความคิดของมนุษย์ ซึ่งส่งผลให้เกิดความแตกต่างตามระบบความคิดของสังคมนั้นๆ เป็นการเปลี่ยนแปลงในลักษณะแนวนอน

ในระบบของสังคม ทั้งสองแนวคิดแม้จะมีความแตกต่างในกระบวนการคิด แต่ในขณะที่เดียวกันยังมีความสอดคล้องกัน เพราะในระบบสังคมย่อมมีความหลากหลาย และในความหลากหลายนั้นสังคมย่อมปรับตัวเปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่กับว่าอยู่ในช่วงเวลาใด จนกลายเป็นวัฒนธรรมในช่วงเวลานั้น เช่น วัฒนธรรมที่เห็นได้จากทางสถาปัตยกรรม โดยเริ่มพิจารณาจากวิวัฒนาการของสังคมสมัยดั้งเดิมมาเป็นสังคมในสมัยปัจจุบัน เนื่องจากว่า วัฒนธรรมเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์มีความต้องการทางชีวภาพ (อมรา พงศาพิชญ์,2541) ในส่วนของที่อยู่อาศัย การก่อสร้างย่อมออกแบบเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ภูมิประเทศ และสภาพอากาศ เช่น ประเทศในแถบลุ่มน้ำโขง

4.5.2 ภูมิปัญญาพื้นบ้าน

เมื่อมนุษย์มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมรอบๆตัว จึงเกิดการรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างและจัดการกับสิ่งรอบตัวให้เหมาะกับการดำรงชีวิต มีการกำหนดแบบแผนในการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าและแสดงออกถึงความเฉลียวฉลาด ของบุคคล และสังคม ซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกลายเป็นองค์ความรู้ในแต่ละท้องถิ่น หรือเรียกอีกอย่างว่า “ภูมิปัญญาพื้นบ้าน”

สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกันทำให้ถิ่นฐานแตกต่างกันไป และมีผลต่อการพัฒนา การประกอบอาชีพ ความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิต ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเกิดภูมิปัญญาพื้นบ้าน ภูมิปัญญาพื้นบ้านเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้นๆ (มลฤดี ลีเฉลิมวงศ์, 2552) ภูมิปัญญาเกิดขึ้น เพื่อตอบสนองการดำรงชีวิตร่วมกันอย่างได้คุณภาพทั้งระหว่างคนกับธรรมชาติในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งสามารถอธิบายกลไกและพัฒนาการทางแนวความคิด ที่แสดงออกในเชิงทักษะด้านต่างๆเช่น ทักษะในการดำเนินชีวิต ทักษะในการประดิษฐ์งานช่างและงานฝีมือต่างๆ เป็นต้น ภูมิปัญญาของชาวบ้านนั้น เป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรมซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของชาวบ้าน ในวิถีดั้งเดิมนั้นชีวิตของชาวบ้านไม่ได้แยกเป็นส่วนๆหากแต่ทุกอย่างมีความสัมพันธ์กันนับตั้งแต่การทำงานหากิน การอยู่ร่วมกันในชุมชน การปฏิบัติเกี่ยวกับศาสนา พิธีกรรม ผู้คนจะใช้ความรู้ในภูมิปัญญานั้นเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ความสัมพันธ์ที่ดีย่อมเกิดจากความสัมพันธ์ที่มีความสมดุล ทำให้ทุกฝ่ายทุกส่วนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ

ในการที่จะเข้าใจภูมิปัญญาพื้นบ้าน จำเป็นที่ต้องเข้าใจความคิดของชาวบ้านเกี่ยวกับโลกหรือที่เรียกว่า “โลกทัศน์” ซึ่งเกี่ยวข้องกับชีวิต หรือที่เรียกว่า “ชีวิตทัศน์” สิ่งเหล่านี้เป็นนามธรรม อันเกี่ยวข้องสัมพันธ์โดยตรงกับการแสดงออกในลักษณะต่างๆที่เป็นรูปธรรม (มลฤดี ลีเฉลิมวงศ์, 2552) แนวคิดเรื่องความสมดุลของชีวิตเป็นแนวคิดพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน องค์ความรู้เหล่านี้ถูกนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันด้วยความสมดุลในความสัมพันธ์ 3 ด้าน คือ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน เช่น ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านในชุมชน เพื่อประสานผลประโยชน์ตามธรรมชาติของการอยู่ร่วมกัน ความสัมพันธ์ที่ดีจะได้รับการยอมรับและถ่ายทอดหลักเกณฑ์มาจากบรรพบุรุษ
2. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นการพึ่งพาประโยชน์จากธรรมชาติด้วยความเข้าใจ ซึ่งเกิดจากประสบการณ์ในการใช้ชีวิตที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ ในอดีตชาวบ้านจะให้ความเคารพและรู้คุณค่าธรรมชาติรอบตัวที่ตนอาศัย เช่น การไม่จับปลาในฤดูวางไข่ การตัดไม้เพื่อใช้สอยสร้างที่อยู่อาศัยตามความจำเป็นเท่านั้น

3. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ เกิดจากความเข้าใจในธรรมชาติ และรู้ว่ามนุษย์เป็นเพียงส่วนเล็กๆส่วนหนึ่งของจักรวาล ซึ่งเต็มไปด้วยความลึกลับ บางสิ่งเป็นเรื่องลึกลับที่อธิบาย หรือพิสูจน์ไม่ได้ ดังนั้นมนุษย์จึงใช้ความลึกลับเหล่านั้นมาเป็นเครื่องเตือนสติในการดำเนิน

ชีวิต เช่น การเคารพกราบไหว้หรือทำบุญให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว การไหว้ผีบ้านผีเรือน และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อต่างๆ

ความสัมพันธ์ที่กล่าวมาเป็นมูลเหตุที่ทำให้เกิดภูมิปัญญาในแต่ละท้องถิ่น โดยเฉพาะภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต และในการดำเนินชีวิตนั้นประกอบไปด้วยปัจจัยต่างๆมากมาย หนึ่งในนั้นคือ ปัจจัยในการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณี การสร้างเสนาสนะทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นปัจจัยที่จำเป็นในลำดับขั้นของการดำเนินชีวิตและเป็นส่วนหนึ่งในการแสดงออกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้นๆ ในการปลูกสร้างธรรมาสน์ที่ใช้สำหรับพระสงฆ์เทศนาอบรมสั่งสอน พุทธศาสนิกชนและการใช้งานล้วนเกิดจากภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเพื่อเป็นพุทธบูชาและการหวังผลนิพพานในภพหน้าและสัมพันธ์อย่างสมดุลกับธรรมชาติ ดังนั้นจึงเกิดเป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องในวัฒนธรรมที่สืบทอดติดต่อกันมา

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องธรรมมาสน์ ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

- 1) เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและความเชื่อของธรรมมาสน์
- 2) เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศิลปะและสถาปัตยกรรมของธรรม

มาสน์

1.เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและความเชื่อธรรมมาสน์

นิยม วงศ์พงษ์คำ (2548) ได้วิจัยเปรียบเทียบคติความเชื่อและรูปแบบของธรรมมาสน์ในภาคอีสานและนครหลวงเวียงจันทน์ สปป. ลาว มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการพัฒนาความเป็นมาของการสร้างธรรมมาสน์ คติความเชื่อรูปแบบและโครงสร้างในการสร้างธรรมมาสน์ในภาคอีสานและนครหลวงเวียงจันทน์ สปป. ลาว ได้เสนอไว้ดังนี้ ธรรมมาสน์ให้คุณค่าสามด้านคือ ด้านปรัชญาธรรมที่ปรากฏบนธรรมมาสน์ คุณค่าธรรมมาสน์ในด้านตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจและด้านการรับใช้มนุษย์ทางปัญญา

พิทักษ์ น้อยวงศ์คลัง (2543) ได้วิจัยเรื่องการศึกษารูปแบบ และคติความเชื่อเกี่ยวกับธรรมมาสน์สองฝั่งโขงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบของธรรมมาสน์ องค์ประกอบของธรรมมาสน์และคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับธรรมมาสน์ในภาคอีสาน ธรรมมาสน์จำแนกได้สามรูปแบบคือธรรมมาสน์ตั้ง ธรรมมาสน์เตียง และหอธรรมมาสน์ แต่ละรูปแบบมีองค์ประกอบสำคัญได้แก่ ส่วนประกอบโครงสร้าง ส่วนประกอบทางศิลปกรรม แสดงออกให้เห็นถึงความเรียบง่ายและอลังการ ธรรมมาสน์แต่ละรูปแบบให้คุณค่าด้านต่าง ๆ เช่น ด้านประโยชน์ใช้สอย คุณค่าด้านตอบสนองความต้องการทางจิตใจ แสดงออกให้เห็นถึงความงาม ความแปลกตา และความน่าทึ่ง คุณค่าด้านรับใช้มนุษย์ทางปัญญา สื่อให้เห็นถึงปรัชญาธรรม เช่น การนำหลักพุทธศาสนา ไตรภูมิ และภูมิจักรวาล มาเป็นกรอบแนวคิดการสร้างอย่างเคร่งครัด และยึดหยุ่นพบว่า ธรรมมาสน์มีหลาย

รูปแบบ เช่น ธรรมาสันต์ตั้ง ธรรมาสันต์เดี่ยว และหอธรรมาสันต์ ธรรมาสันต์ที่นิยมประดับตกแต่งให้อลังการมากที่สุด คือ หอธรรมาสันต์ คดีในการใช้ธรรมาสันต์นิยมใช้ธรรมาสันต์ในบุญเดือนสี่การเทศน์มหาชาติ มีลือเลื่องทั้งดงาม ซึ่งเนื้อหาหนักไปในการเสียดสี ไม่เห็นแก่ตัว แต่ในปัจจุบันประเพณีนี้กำลังลดน้อยลงไปมาก

สมชาย นิลอาธิ (2542) ได้ศึกษาความหมายของธรรมาสันต์เสาเดียวของผู้ไท ได้เคยเสนอแนวคิดที่มาของธรรมาสันต์เสาเดียวว่า อาจเป็นการปรับ-ผสมประสานความเชื่อเรื่องไตรภูมิในพระพุทธศาสนากับความเชื่อเรื่องหลักบ้าน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมร่วมของทั้งชาวไทยลาวอีสานและพวกข่าที่นับถือผี โดยย้ายเอาเสาบ้านเดิมมาใช้เป็นเสาตั้งรับธรรมาสันต์ ความเชื่อเรื่องผีและหลักบ้านจึงแสดงให้เห็นร่องรอยด้วยการเจาะพื้นศาลาเพื่อฝังเสาธรรมาสันต์ลงในดินเหมือนหลักบ้านเดิม ในขณะที่ศาลาเป็นตัวแทนของตูมผามที่ตั้งกลาง-ลานดิน-กลางบ้านที่เป็นสมบัติกลางของชุมชน

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศิลปะและสถาปัตยกรรมของธรรมาสันต์

ปิยะศักดิ์ ปักโคทานัง (2543) ได้วิจัยเรื่องธรรมาสันต์สิงห์ วัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์ บ้านชีทวน ตำบลชีทวน อำเภอเมืองใน จังหวัดอุบลราชธานี มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษารูปแบบโครงสร้างและความหมายของบทบาทของธรรมาสันต์สิงห์ พบว่าธรรมาสันต์สิงห์วัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์ บ้านชีทวน ตำบลชีทวน อำเภอเมืองใน สร้างขึ้นระหว่างปีพุทธศักราช 2468-2470 ธรรมาสันต์สิงห์เทินบุษบก วัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์ บ้านชีทวน ตำบลชีทวน อำเภอเมืองใน จังหวัดอุบลราชธานี เป็นธรรมาสันต์ที่แปลกที่สุดในประเทศไทย เป็นธรรมาสันต์ที่ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะชววน ผสมกับศิลปะลาว โดยความร่วมมือของช่างชาวเวียตนามและช่างชาวบ้านในท้องถิ่น เป็นสถาปัตยกรรมที่ใช้แสดงธรรมเทศนาในประเพณีบุญมหาชาติ และเป็นการศึกษารูปแบบศิลปะจากประเทศเพื่อนบ้าน เป็นการสร้างจิตสำนึกของชาวบ้านกับสังคมภายนอกในการสร้างสรรค์งานศิลปะตามปรัชญาความเชื่อทางพุทธศาสนาร่วมกัน

บุญเกิด เหลาหมี่ (2552) ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์ฟื้นฟูธรรมาสันต์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนชาวผู้ไทในภาคอีสาน ผลการวิจัยพบว่าความเป็นมาของชาวผู้ไทในภาคอีสาน บรรพบุรุษอพยพมาจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงส่วนใหญ่ นับถือพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวศรัทธาในพระพุทธศาสนาмаกสร้างศาสนสถานเพื่อประกอบกิจกรรมทางศาสนา รวมทั้งธรรมาสันต์เสาเดียว เป็นการแสดงสัญลักษณ์ออกมาทางสถาปัตยกรรม โดยมีรากฐานมาจากความเชื่อ เรื่องผีและของพระพุทธศาสนาในด้านวัฒนธรรมประเพณี ธรรมาสันต์เสาเดียวของชาวผู้ไทเป็นสถาปัตยกรรมเฉพาะที่โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์และจำเป็นจะต้องใช้งานโดยเฉพาะตามฮีตเดือนสี่และพิธีกรรมทางศาสนาของชาวผู้ไท

วรายุทธ จันทมูล (2542) ได้วิจัยเรื่อง ธรรมาสันต์ที่พบในจังหวัดมหาสารคาม ศึกษาลักษณะรูปแบบทางสถาปัตยกรรม การประดับตกแต่ง และศึกษาความสัมพันธ์ของธรรมาสันต์

กับวิถีชีวิตของชาวบ้านในจังหวัดมหาสารคาม จากรูปแบบธรรมเนียมที่ปรากฏ แสดงให้เห็นถึงภาพสะท้อนความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในเรื่องมหาเวสสันดรชาดก ซึ่งถือว่าเป็นเนื้อหาในการประดับตกแต่ง เนื้อหาทรงเป็นรูปบุคคล รูปสัตว์ และลวดลายต่าง ๆ ที่สะท้อนเนื้อหาเกี่ยวกับความเชื่อ วิถีชีวิตของชาวบ้านและการสร้างดุลยภาพทางด้านความงาม และยังพบว่าธรรมเนียมในจังหวัดมหาสารคามมี 2 ลักษณะ คือ ธรรมเนียมแบบตั้ง กับธรรมเนียมทรงปราสาท หรือธรรมเนียมทรงบุษบก

พระเอกภาพ ร่มโพธิ์ (2552) ได้วิจัยเรื่อง ธรรมเนียมบุษบก : แนวทางอนุรักษ์ฟื้นฟู และพัฒนา โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน จังหวัดนครราชสีมา ผลการศึกษาพบว่า การสร้างธรรมเนียมบุษบกมีปัจจัย 3 ประการคือ 1) ปัจจัยมาจากพุทธประวัติ 2) ปัจจัยมาจากพระธรรมวินัย 3) ปัจจัยมาจากประเพณี ชุมชนควรฟื้นฟูธรรมเนียมบุษบกให้อยู่คู่กับชุมชน และต้องมีวิธีการ และพิธีการให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการเสนอแนะ รวบรวมข้อมูล และสรุปกระบวนการทุกครั้งเพื่อพัฒนาความร่วมมือในครั้งต่อไป อีกทั้งยังเป็นการการสืบทอดและพิทักษ์รักษาพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ตลอดไป

จิตติ เสงรัมย์ (2530) ได้ศึกษา “สถาปัตยกรรมอีสาน” งานสถาปัตยกรรมในภาคอีสานทุกประเภท รวมทั้งธรรมเนียมก็จัดเป็นสถาปัตยกรรมที่บ่งบอกถึงความเป็นอีสานได้เป็นอย่างดี

วิโรฒ ศรีสุโร นิสิตคณะ (2540) ได้ศึกษาผลงานสถาปัตยกรรม และศิลปกรรมในภาคอีสาน พบว่า “หลากหลายนิมิตกรรมอีสาน” ธรรมเนียมเป็นผลงานที่รวมเอาความงดงามทางรูปแบบและโครงสร้างตามคติทางสถาปัตยกรรม และความงดงามทางด้านศิลปกรรมไว้ในที่แห่งเดียวกันได้อย่างกลมกลืน

พระมหาจรัญ ขาวินัน (2549) ได้ศึกษาธรรมเนียมพื้นเมืองในจังหวัดลำปาง พบว่าได้รับอิทธิพลและแรงบันดาลใจทางด้านรูปแบบจากศิลปกรรมประเภทอาคารทรงต่าง ๆ และศิลปกรรมอื่น ๆ ที่ใกล้เคียงกัน รวมถึงการพัฒนาการด้านรูปแบบในการตกแต่งลวดลายที่สืบเนื่องคือศิลปะล้านนาและแหล่งศิลปะอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง เช่น ศิลปะจีน ศิลปะสุโขทัย ศิลปะอยุธยา ศิลปะรัตนโกสินทร์

โชติ กัลยามิตร (ม.ป.ป.) ได้ศึกษาวิจัยองค์ประกอบในงานศิลปะและสถาปัตยกรรมของไทยพบว่า มณฑปเป็นอาคารในสถาปัตยกรรมไทยที่นิยมใช้ประดิษฐานสิ่งที่มีความสำคัญทางพระพุทธศาสนา และสถาบันของพระมหากษัตริย์ ถ้านำส่วนยอดของมณฑปนำมาสร้างกรอบอาคารเป็นที่ตั้งพระราชบัลลังก์ เรียกว่าปราสาท ถ้านำมาสร้างเป็นรูปเรือที่ใช้ประดิษฐานพระพุทธรูปเรียกว่า บุษบก ทั้งมณฑปและบุษบกเป็นรูปแบบของวัตถุเชิงศิลปะชนิดเดียวกัน แต่มีความแตกต่างกันที่ขนาดและการใช้สอย

น. ณ ปากน้ำ (2530) ได้กล่าวถึงธรรมาสน์ไว้ว่า ธรรมาสน์เป็นสำหรับ พระสงฆ์ขึ้นนั่งเทศนา มีอยู่ทุกภาคแต่ละภาคจะแตกต่างกันไป และมีความงามตามแบบแผนของ ธรรมาสน์นั้น ธรรมาสน์ในภาคกลางพบในศิลปะอุททอง และอยุธยาเป็นจำนวนมาก ส่วนสมัย สุโขทัยยังไม่พบ ธรรมาสน์สมัยอุททองพบที่วัดศาลาปูน เป็นธรรมาสน์ที่ไม่มีกระจัง แต่ทำเป็นรูป กระทรง ลวดลายตรงพนักข้างธรรมาสน์ แกะสลักไม่เป็นรูปหงส์ และลายเครือเถาเป็นต้น

บทที่ 3

บริบทพื้นที่วิจัย

การศึกษาสภาพแวดล้อม และบริบททั่วไป ของพื้นที่ศึกษา ทำให้เห็นถึงภาพโดยรวมของพื้นที่นั้นๆ โดยเฉพาะในทางกายภาพของพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็น ด้านภูมิศาสตร์ เช่น สภาพอากาศ สภาพภูมิประเทศ ทำเลที่ตั้งของชุมชน สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ด้านสังคม มองเห็นวิถีการดำเนินชีวิต โครงสร้างทางสังคม ลักษณะทางชาติพันธุ์ ด้านวัฒนธรรม เช่น ศาสนา ประเพณี คติความเชื่อ ความศรัทธา เป็นต้น สิ่งต่างๆ ที่กล่าวมาทั้งหมด ล้วนมีผลทั้งทางตรง และทางอ้อมต่อสังคม หรือชุมชนในพื้นที่นั้น ในขณะเดียวกันก็สามารถเป็นภาพสะท้อนของสังคมได้เป็นอย่างดี

เพื่อเป็นการทำความเข้าใจในบริบทของแต่ละพื้นที่ คณะผู้วิจัยจึงทำการจำแนกบริบทต่างๆ ของชุมชนที่ปรากฏตามพื้นที่ศึกษาเป็นดังนี้

3.1) แขวงจำปาสัก

3.1.1) เมืองปากเซ

3.1.2) เมืองดอนโขง

3.1.3) เมืองจำปาสัก

3.2) จังหวัดอุบลราชธานี

3.2.1) อำเภอเขมราฐ

3.2.2) อำเภอนาตาล

3.2.3) อำเภอโขงเจียม

3.1) แขวงจำปาสัก

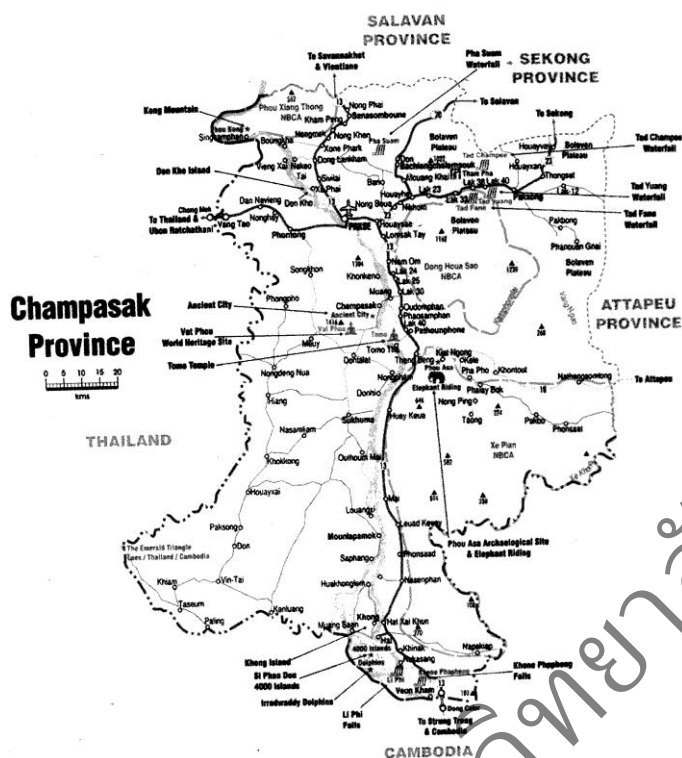
แขวงจำปาสักเป็นแขวงหนึ่งของประเทศลาว ตั้งอยู่ทางตอนใต้สุดของประเทศ ติดชายแดนประเทศไทยทางทิศตะวันตก ติดชายแดนกัมพูชาทางทิศใต้ ทิศตะวันออก และทางทิศตะวันตก ทิศเหนือติดแขวงสาละวัน และทิศตะวันออกติดแขวงเซกอง แขวงอัตตะปือ ถือเป็นศูนย์กลางการเมือง การปกครองและเศรษฐกิจ รวมไปถึงการท่องเที่ยวของลาวตอนใต้ เป็นบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากมีแม่น้ำโขงไหลผ่านกลางและเกิดเกาะแก่งเป็นจำนวนมากจนได้ชื่อว่า "ดินแดนสี่พันดอน"

ภาพที่ 5 บริบทพื้นที่ของแขวงจำปาสัก คือ เป็นที่ดอน หรือ เป็นเกาะแก่งบนลำน้ำโขงและแนวเทือกเขาของภูเขาไฟที่ดับแล้ว

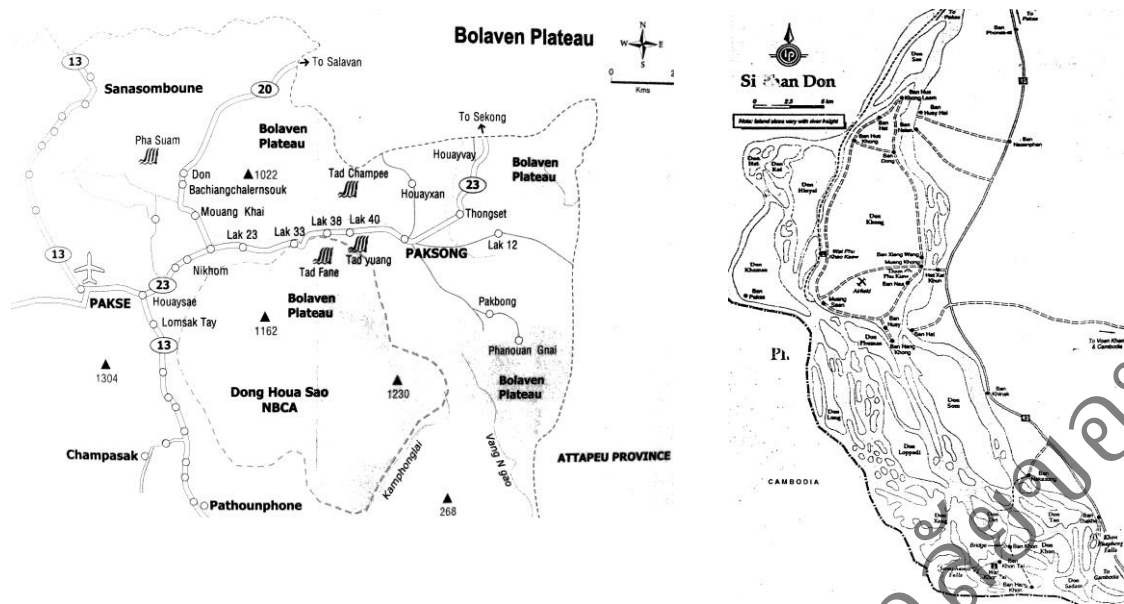
แขวงจำปาสักเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มาตั้งแต่สมัยโบราณ เนื่องจากเป็นพื้นที่ภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรขอมโบราณ และเป็นที่ตั้งของอาณาจักรจำปาสัก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้างในเวลาต่อมา แขวงจำปาสักจึงมีมรดกทางวัฒนธรรมหลงเหลืออยู่มากมาย ถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศลาว โดยเฉพาะมรดกโลกปราสาทหินวัดพู นอกจากนี้ แขวงจำปาสักยังมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีชื่อเสียงเป็นจำนวนมาก เช่น น้ำตกคอนพะเพ็ง น้ำตกหลี่ผี น้ำตกผาส้วม

แขวงจำปาสักมีพื้นที่ติดต่อกับประเทศไทยและกัมพูชา ตำแหน่งที่ชายแดนทั้ง 3 ประเทศบรรจบกันเรียกว่า "สามเหลี่ยมมรกต" สภาพพื้นที่ประกอบด้วยพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงและแม่น้ำเซโดน บริเวณตอนกลาง มีแนวเทือกเขาสูงทางทิศเหนือและทิศตะวันออก และติดต่อกับที่ราบสูงโบโลเวนส์ทางทิศตะวันออก ซึ่งมีความสูงประมาณ 1,500-1,800 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง พื้นที่โดยทั่วไปมีความสูงไม่เกิน 1,000 เมตร แขวงจำปาสักมีอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดทั้งปีประมาณ 27 องศาเซลเซียส แต่บริเวณทางทิศเหนือของแขวงที่เมืองปากซ่อง มีอากาศเย็นตลอดทั้งปี อุณหภูมิเฉลี่ยต่ำกว่า 20 องศาเซลเซียส และมีความชื้นสัมพัทธ์สูง ปริมาณน้ำฝนระดับ 1,400-2,000 มิลลิเมตรต่อปี ยกเว้นที่ราบสูง จึงทำให้บริเวณนี้มีฝนตกมาก และอากาศชุ่มชื้นตลอดทั้งปี บริเวณภูเขาทางด้านนี้ จะเป็นแนวเทือกเขาของภูเขาไฟที่ดับแล้ว ลักษณะดินในแขวงจำปาสักส่วนใหญ่ เป็นดินที่มีคุณภาพดี เพราะเป็นบริเวณที่เป็นแนวภูเขาไฟเก่า ดังนั้น จึงเหมาะแก่การเพาะปลูกบริเวณตอนใต้ของแขวง

ภาพที่ 6 แผนที่แขวงจำปาสัก

จำปาสักเป็นแขวงที่มีแม่น้ำโขงไหลผ่านกลางแขวง ทำให้เขตพื้นที่รอบข้างเป็นที่ราบลุ่ม ดังนั้น จึงมีพื้นที่ทั้งฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง และฝั่งขวาของแม่น้ำโขงและเป็นดินแดนที่เป็นเกาะแก่งมากมาย อันเป็นที่มาของคำว่า "สี่พันดอน" โดยมี เกาะดอนโขง เป็นเกาะหรือดอนที่ใหญ่ที่สุด แขวงจำปาสักได้ชื่อว่าเป็นดินแดน "สี่พันดอน" ทำให้มีปลามากมายอุดมสมบูรณ์ เช่น ปลาเพี้ย ปลาตก ปลาหอน ปลาเค็ง ปลาแซ่ รวมทั้งปลาขาว หรือปลาโลมาน้ำจืด ซึ่งมีแหล่งเดียวในแม่น้ำโขง และใกล้จะสูญพันธุ์ทุกขณะเข้าไปแล้ว

ภาพที่ 7 แผนที่แสดงแขวงต่างๆราบสูงโบโลเวนส์ของลาวใต้
และแผนที่ สี่พันดอน มีดอนโขงเป็นดอนที่ใหญ่ที่สุด

แขวงจำปาสักประกอบไปด้วยเมืองต่างๆ 10 เมือง ได้แก่ เมืองจำปาสัก เมืองโขง(ดอนโขง) เมืองชะนะสมบูน เมืองโพนทอง เมืองปะทุมพอน เมืองสุมา เมืองมุนละปะโมก เมืองปากซ่อง เมืองบาเจียงจะเลนสุก และเมืองปากเซ ซึ่งเป็นเมืองหลวงในแขวงจำปาสัก ซึ่งเป็นเมืองใหญ่อันดับ 3 ของลาว รองจากเวียงจันทน์และเมืองไกสอน พมวิหาน

จำปาสักเป็นแขวงที่มีแม่น้ำโขงไหลผ่านกลางแขวงตั้งแต่เขตเมืองชะนะสมบูน เมืองโพนทอง เมืองปากเซ เมืองจำปาสัก เมืองปะทุมพอน เมืองมุนละปะโมก และเมืองโขง แม่น้ำโขงบริเวณนี้จะไหลผ่านพื้นที่ทางธรณีวิทยาในเขตสี่พันดอน เป็นแนวหินขวางกั้นลำน้ำก่อให้เกิดน้ำตกและเกาะแก่งมากมายที่สวยงามจนถึงดึงดูดใจสำหรับนักท่องเที่ยว นอกจากนั้น บริเวณพื้นที่ราบสูงโบโลเวนส์หรือ ภูเขารอบโบโลเวนส์ในภาษาท้องถิ่นซึ่งเกิดจากการยกตัวของผิวโลก กินพื้นที่กว้างขวางในเขตเมืองปากซ่องและบางส่วนของเมืองปากเซ เมืองบาเจียงจะเลนสุก และเมืองปะทุมพอน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมในการพัฒนาผลผลิตด้านกสิกรรม เนื่องจากมีพื้นที่กว้างใหญ่ ผลผลิตเหล่านั้นต้องลำเลียงผ่านเมืองที่เป็นศูนย์กลางทางคมนาคมและเศรษฐกิจของแขวงจำปาสัก คือ เมืองปากเซ เมืองหลวงในแขวงจำปาสัก เป็นเมืองยุทธศาสตร์ที่สำคัญในด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว และเป็นศูนย์กลางของเส้นทางคมนาคมซึ่งสามารถเชื่อมต่อไปยังเมืองและแขวงต่างๆในเขตลาวตอนใต้ และประเทศเพื่อนบ้าน

นอกจากนี้ แขวงจำปาสักยังมีป่าไม้และสัตว์ป่านานาชนิดที่อุดมสมบูรณ์ รวมทั้งเป็นสัตว์ป่าหายากและใกล้จะสูญพันธุ์ มีทั้งประเภทนกและสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม เช่น ไก่ขาว นกยูง นกเป็ดน้ำ เสือ

ดาว เสือโคร่ง สัตว์ป่าเหล่านี้จะอาศัยอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ เช่น เขตป่าอนุรักษ์เขเบียง ป่าสงวน
ดงห้วยสาว เป็นต้น ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นแร่ธาตุต่างๆ ก็มีมากมาย แต่ยังไม่มีการสำรวจนำออกมา
ใช้อย่างจริงจัง สำหรับทรัพยากรป่าไม้นั้น ยังคงมีบางส่วนที่ทางรัฐบาลให้สัมปทานในการตัดและ
ส่งออกมายังประเทศไทย

(Resource: <http://th.wikipedia.org/wiki/แขวงจำปาสัก> Accessed on: 16 February 2010)

แขวงจำปาสักได้ชื่อว่าเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่ง เพราะมีดินค้ำน้ำชุ่ม เหมาะแก่การ
เพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามลักษณะของภูมิประเทศ ประชาชนส่วนใหญ่ของ
แขวงจำปาสักมีอาชีพทางเกษตรกร พืชที่ทำชื่อเสียงของแขวงจำปาสัก ได้แก่ ข้าวและกาแฟ โดย
สามารถส่งออกจำหน่ายทั้งภายในและภายนอกประเทศ ข้าวที่ปลูกส่วนใหญ่เป็นข้าวเหนียว ในอดีตจะ
ปลูกข้าวนาปี (ปีละครั้ง) แต่ในปัจจุบันภาครัฐได้พัฒนาให้มีการปลูกข้าวนาแข ซึ่งทำให้ผลผลิตของ
ข้าวเป็นอันดับสองของประเทศ (สุภชัย สิงห์ยะบุศย์ และ คณะ, 2544) ส่วนกาแฟส่งออกไปยังยุโรป
ส่วนมาก นอกจากนี้ ยังมีพืชส่งออกอีกชนิดหนึ่ง โดยส่งขายให้กับญี่ปุ่น นั่นคือ "หมากเหม้ง" เป็นพืช
สมุนไพรที่สามารถสกัดที่สามารถสกัดทำยารักษาโรคประเภทยาแก้ปวด ยาคลาย และยาบำรุง

(http://guideubon.com/news/view.php?t=49&s_id=1&d_id= ค้นเมื่อ 11ก.พ.2553)

จากอดีตจนถึงปัจจุบัน แขวงจำปาสัก เป็นเมืองที่มีความสำคัญทั้งในด้าน ภูมิศาสตร์ ที่มีความ
หลากหลายเนื่องจากภูมิประเทศที่มีทั้งเทือกเขาใหญ่และอยู่ติดแม่น้ำโขงซึ่งพื้นที่ที่ติดลำน้ำโดยส่วน
ใหญ่เป็นดอนใหญ่หรือเกาะแก่งที่เกิดจากการกัดเซาะของลำน้ำ และในด้าน ประวัติศาสตร์ ที่มีอารย
ธรรมทับซ้อนกัน เนื่องจากการอพยพของผู้คนด้วยเงื่อนไขต่างๆ ด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้พื้นที่ใน
บริเวณนี้มีทั้งความอุดมสมบูรณ์ และมีความหลากหลายในด้านชาติพันธุ์

ประชากรที่อาศัยในแขวงจำปาสักโดยส่วนใหญ่มี 2 ชนเผ่าใหญ่ คือ ลาวลุ่มกับลาวเทิง
แบ่งเป็น 18 ชนเผ่าย่อย ดังนั้นสภาพสังคมจึงมีอยู่ 2 ลักษณะตามกลุ่มชาติพันธุ์ กล่าวคือ ชนเผ่าลาวลุ่ม
โดยส่วนมากจะอาศัยตามบริเวณพื้นที่ราบลุ่มริมฝั่งโขงและบนดอนกลางลำน้ำ มีอาชีพพื้นฐานคือ การ
ทำนา จับปลา เลี้ยงสัตว์ เป็นวัฒนธรรมแบบข้าว-ปลา (สุภชัย สิงห์ยะบุศย์ และ คณะ, 2544) ชาวลาวลุ่ม
โดยทั่วไปอาศัยอยู่ในพื้นที่เมืองชะนะสมบุญ เมืองโพนทอง เมืองจำปาสัก เมืองโขง เมืองปากเซ เมือง
มุนละปะโมก เมืองสุขุม และเมืองปะทุมพอน ส่วนชนเผ่าลาวเทิงมีอาชีพพื้นฐานคือ การทำไร่ ทำ
สวน เนื่องจากอาศัยอยู่บนพื้นที่สูง เช่น ไร่กาแฟ พริกไท ไร่ละหุ่งเทศ ทุเรียน ถั่วลิสง มะละกอ
สับปะรด เป็นต้น ลาวเทิงส่วนใหญ่อาศัยอยู่ตามเมืองบาเจียงจะเลนสุก และเมืองปากช่อง ชาวลาวเทิง
ที่อาศัยอยู่ในเขตที่ราบสูงของเมืองบาเจียงจะเลนสุก และเมืองปากช่องมีทั้งจากที่อยู่มาแต่บรรพกาล
และกลุ่มที่อพยพมาจากการกวาดต้อนแรงงานจากแขวงอัตตะปือ และแขวงสาละวัน เพื่อทำถนนและ
ไร่กาแฟ สมัยฝรั่งเศส ปกครอง แต่ก็มีลาวเทิงบางกลุ่มที่อาศัยอยู่ที่ลุ่มแถวเมืองปากเซ เนื่องจากการลี้
ภัยจากสงครามสมัยล่าอาณานิคมและสมัยปฏิวัติลาว (สุภชัย สิงห์ยะบุศย์ และ คณะ, 2544) ปัจจุบัน
แขวงจำปาสัก เป็นดินแดนที่ผู้คนจากหลายพื้นที่เข้ามาอยู่อาศัย เช่น ชาวเวียดนาม ไทย กัมพูชา จีน

รวมทั้ง นักท่องเที่ยวชาติต่างๆที่เดินทางเข้ามาเที่ยวชมธรรมชาติและสัมผัสกับวิถีชีวิตของผู้คนใน
แขวงนี้ ผู้คนดังกล่าวเป็นตัวแปรที่สำคัญของระบบเศรษฐกิจในแขวงจำปาสัก

ในอดีตแขวงจำปาสักตรงบริเวณปราสาทวัดภู เคยเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สมัยที่อารยธรรม
ขอมแพร่กระจายในแถบอินโดจีนราวพุทธศตวรรษที่ 8 -18 เนื่องจากอาณาบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงแถบภู
เกล้า มีภูเขาหินที่มีแท่งหินธรรมชาติตั้งอยู่บนยอดเขามองเห็นแปลกประหลาดกว่าเขาลูกใด จึงถูกมอง
ว่าเป็นสิ่งลึกลับร่ำรวย ตามความเชื่อลัทธิไสยเวทย์ของ ศาสนาฮินดู ปัจจุบันผู้คนในแขวงจำปาสัก ส่วน
ใหญ่นับถือศาสนาพุทธยกเว้นบางชนเผ่าของกลุ่มลาวเทิงที่ยังนับถือผีอยู่ ชาวจำปาสักมีประเพณีและ
วัฒนธรรมคล้ายคลึงกับชาวอีสานของไทย เนื่องจากความสัมพันธ์แบบเครือญาติตั้งแต่สมัยอาณาจักร
ล้านช้าง ส่วนหนึ่งเกิดจากการกวาดต้อนไปมาในสมัยล่าอาณานิคมและสงคราม ทำให้เกิดการประสม
ประสานเป็นวัฒนธรรมร่วมกันในแบบวัฒนธรรมไทย-ลาว เช่น ภาษา ความเชื่อ เทศกาลประเพณี ตาม
ฮีต 12 คอง 14 ศิลปกรรม และสถาปัตยกรรม เป็นต้น

การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาวในแขวงจำปาสัก ส่วนใหญ่จะยึดแนวลำน้ำโขง
เป็นแหล่งที่อยู่อาศัย โดยยึดคติความเชื่อในการเลือกทำเลที่เหมาะสมตามรูปแบบของวัฒนธรรมไทย-
ลาว ที่สั่งสมตกทอดกันมาอย่างยาวนาน จากการอพยพและเคลื่อนย้ายไปมาหาสู่ข้ามลำน้ำโขงกันอยู่
ตลอดเวลาของผู้คนในจำปาสัก ทำให้รูปแบบความเชื่อเหล่านั้นมีความคล้ายคลึงกันในแถบลุ่มน้ำโขง
กล่าวคือ ลักษณะภูมิประเทศที่มีความสัมพันธ์กับการตั้งหลักแหล่งที่อยู่อาศัยและทำกินนั้น วิเคราะห์
ออกได้เป็น 3 ลักษณะคือ น้ำ นา โนน จากองค์ประกอบทั้ง 3 จะเห็นได้ว่า น้ำและนา เป็นปัจจัยหลักใน
การตั้งถิ่นฐาน ดังนั้นข้าวจึงเป็นวัฒนธรรมที่เกิดควบคู่กับการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในจำปาสัก มา
ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่นเดียวกับผู้คนในวัฒนธรรมไทย-ลาว นอกจากการทำนาและงาน
เกษตรกรรมอื่นๆ การทำการประมง หรือการหาปลาถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของผู้คนในแขวงจำปาสัก
และผู้คนที่อาศัยอยู่ตามลำน้ำโขง นอกจากคติความเชื่อในเรื่องทำเลที่จะตั้งหมู่บ้านแล้ว ยังมีคติ
ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับที่อยู่อาศัย หรือเรือนที่เป็นสถาปัตยกรรมท้องถิ่นอีกด้วย ซึ่งเป็นคติความเชื่อที่
สืบทอดกลายเป็นวัฒนธรรม

ภาพที่ 8 บรรยายภาพท่าเรือและ แวดล้อมไปด้วยธรรมชาติ ที่พบเห็นได้ทั่วไปตามลำน้ำโขง พงน้ำ และลำน้ำ เป็นพื้นที่สำคัญในการดำรงชีวิตของคนในจำปาสัก

แขวงจำปาสักเป็นบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากมีแม่น้ำโขงไหลผ่านกลางและเกิดเกาะแก่งเป็นจำนวนมาก ภูมิประเทศส่วนใหญ่จึงเป็นดอน หรือเกาะกลางแม่น้ำ อาศัยแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสายหลักและเป็นเส้นทางของการแพร่กระจายทางศิลปะและวัฒนธรรม รูปแบบการดำเนินชีวิตมีส่วนคล้ายกับวิถีทั่วไปของกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาวโดยเฉพาะตามลำน้ำโขง สถาปัตยกรรมท้องถิ่นที่เกิดขึ้นบริเวณภูมิภาคแถบนี้ จึงเป็นไปตามคติในวัฒนธรรมแบบไทย-ลาวซึ่งก่อสร้างโดยชาวบ้านถ่ายทอดคติความเชื่อ และระบบวิธีการปลูกสร้างสืบทอดมาจากบรรพบุรุษถึงลูกหลาน การปลูกสร้างเรือนจะใช้วัสดุตามที่หาได้และมีอยู่ในแต่ละท้องถิ่น เช่นเดียวกันกับกลุ่มชนในวัฒนธรรมไทย-ลาวทั่วไป

ในแขวงจำปาสัก มีเมืองที่มีความสำคัญ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม คือ เมืองปากเซ เมืองดอนโขง และเมืองจำปาสัก เนื่องจากทั้ง 3 เมืองต่าง มีบทบาทที่โดดเด่นแตกต่างกันไป ดังนั้นงานสำรวจ และวิจัยชิ้นนี้จึงมุ่งตรงที่จะศึกษาพื้นที่ดังกล่าว เพื่อนำข้อมูลที่ได้ มาวิเคราะห์และเปรียบเทียบความเหมือนและความต่าง ในวัฒนธรรมร่วมแบบไทย-ลาว

3.1.1) เมืองปากเซ

เมืองปากเซ เป็นเมืองหลวงของแขวงจำปาสัก และเป็นเมืองหลักของลาวตอนใต้ ซึ่งเป็นที่ตั้งสำนักงานการแขวง และเป็นศูนย์กลางของการคมนาคมทั้งทางน้ำและทางบกของแขวงต่างๆในลาวตอนใต้ ตั้งแต่ยุคฝรั่งเศส ปากเซได้รับการพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางของธุรกิจของลาวตอนใต้ ในนาม “แขวงเซดอน” ในทางเศรษฐกิจ ปากเซเป็นเมืองหลักด้านการค้า การลงทุน และเป็นที่พักสินค้าจากประเทศต่างๆ ก่อนส่งต่อไปยังเมืองอื่นๆในแขวงภาคใต้ของ สปป.ลาว ขณะเดียวกันก็เป็นที่พักและทางผ่านของสินค้าจากในประเทศออกไปยังประเทศอื่นๆ

การขยายพื้นที่เพาะปลูกทำให้ปากเซ มีบทบาทในการขนส่งลำเลียงผลิตผล จนทำให้เมืองปากเซ กลายเป็นเมืองใหญ่ เป็นอันดับ 3 ของประเทศ

ภาพที่ 10 ท่าปาก เป็นสถานที่ที่มีบทบาทสำคัญในการคมนาคมในแขวงจำปาสักและแขวงลาวใต้ บรรยากาศของตลาดหลักสี่ เมืองปากเซ

จากการขยายตัวทางเศรษฐกิจและสังคมลาวของ ทำให้เมืองปากเซจำเป็นต้องขยายตัวตาม เนื่องจากสภาพภูมิประเทศที่เป็นเนินดินสูงต่ำ ทำให้เมืองเก่าทั้ง 2 ฝั่งน้ำเซโดนที่ไม่ได้มีการวางแผนเมืองเพื่อการขยายตัวในอนาคต จึงเกิดปัญหาเรื่องความแออัดยัดเยียดของชุมชน ทำให้ทางแขวงต้องทำการกำหนดผังเมืองใหม่ โดยย้ายตลาดและสถานีขนส่งโดยสาร ออกไปยังนอกตัวเมืองปากเซ โดยเฉพาะสถานีรถโดยสารจะมี 2 สถานี คือสถานีสายเหนือ เพื่อความสะดวกในการเดินทางไปยังแขวงสะหวันนะเขต และนครเวียงจันทน์บริเวณบ้านท่าหิน สถานีสายใต้อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ บริเวณสามแยกถนนหมายเลข 13 ที่ตัดถนนลงไปใต้สุดของแขวงกับถนนที่ตัดตรงไปทางทิศตะวันออกสู่เมืองปากเซ ซึ่งเมืองบาเจียงจะเดินสู่แขวงสาละวัน แขวงเซกอง และแขวงอัตตะปือ บริเวณนี้รู้จักกันในนาม เขตหลักสี่ และบริเวณนี้ได้กลายเป็นชุมชนเศรษฐกิจที่คึกคักแห่งใหม่ของเมืองปากเซและแขวงในลาวตอนใต้

จากการขยายตัวของเมืองปากเซ ทำให้จำนวนประชากรขยายตัวตามไปด้วย ในขณะที่เดียวกันก็มีความหลากหลายของผู้คนที่เข้ามาอยู่อาศัยทำมาหากิน เดิมชาวปากเซจะเป็นชาวลาวลุ่ม อาศัยอยู่ทั้ง 2 ฝั่งของลำน้ำเซโดน มีอาชีพทำนา ทำไร่ ค้าขาย และมีชาวเวียดนามที่อพยพเข้ามาในช่วงฝรั่งเศสเข้ามาปกครองลาว ชาวเวียดนามที่อาศัยอยู่ในปากเซ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจค้าขาย ร้านก๊วยเตี๋ยวผัด รับเหมาก่อสร้าง มีทั้งขนาดกลางและขนาดใหญ่ เป็นต้น นอกจากนั้นก็จะมีนักธุรกิจชาวต่างชาติเข้ามาประกอบธุรกิจ เช่น นักธุรกิจไทย เวียดนาม จีน เกาหลี ซึ่งเข้าไปตั้งโรงงานอุตสาหกรรมผลิตไม้แปรรูป ผลิตภัณฑ์จากไม้ โรงเลื่อย รับสัมปทานก่อสร้าง รับซื้อผลิตผลทางการเกษตร เป็นต้น ปัจจุบันเฉพาะตัวเมืองปากเซมีประชากรประมาณ 60,000 คน ส่วนใหญ่จะนับถือ

ศาสนาพุทธและมีวัดอยู่หลายแห่งในปากเซ โดยมีวัดที่สำคัญคือ วัดโพธิ์ถัดตะนะสาตสะดาลาม หรือ วัดหลวงเมืองปากเซ ซึ่งเป็นโรงเรียนสอนปรีชาธรรมที่สำคัญของลาวได้

เมืองปากเซนอกจากจะเป็นเมืองที่โดดเด่นในทางสังคม เนื่องจากเป็นศูนย์กลางการคมนาคม และเศรษฐกิจแล้วนั้น ในทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนแถบบริเวณนี้ยังดำเนินไปแบบเรียบง่าย สอดคล้องไปกับสภาพสิ่งแวดล้อมรอบตัว และมีการสืบทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ ในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ที่โดดเด่นและเป็นที่รู้จักของผู้คนทั่วไปคือ ศิลปะในการทอผ้าของชุมชนในพื้นที่บ้านสะพาย ซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่แห่งหนึ่งในเมืองชะนะสมบุญ และเป็นชุมชนที่อยู่บนรอยต่อระหว่างเมืองปากเซ กับเมืองชะนะสมบุญ ชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนที่เก่าแก่ มีหลักฐานประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรมร่วมกันหลายอย่าง (สุภชัย สิงห์ยะบุศย์ และ คณะ, 2544) แสดงถึงความป็นชุมชนเดียวกัน ก่อนที่จะถูกแบ่งเป็นเมืองต่างๆ

เมืองปากเซเป็นชุมชนเก่าแก่อันดับกลาง อยู่ทางทิศเหนือของเมืองชะนะสมบุญ ติดกับทิศใต้ของเขตเมืองปากเซ ห่างจากตัวเมืองปากเซประมาณ 17 กิโลเมตร สภาพทั่วไปที่ปรากฏในชุมชนบ้านสะพาย มีบรรยากาศคล้ายอำเภอเล็กๆ ในชนบทภาคอีสาน บ้านเรือนที่อยู่ห่างจากเขตชุมชนที่เป็นตลาดจะมองเห็นชาวบ้านที่เป็นผู้หญิงนั่งทอผ้าอยู่ใต้ต้นเหียน อาชีพหลักของชาวบ้านที่นี่ คือปลูกข้าว ทำการเกษตร หาลาปลา และการทอผ้า โดยเฉพาะผ้าทอมือที่มีชื่อเสียงของหมู่บ้านสะพาย เป็นอาชีพที่ทำรายได้ให้แก่ชาวบ้านในชุมชนได้เป็นอย่างดี นอกจากบ้านสะพายแล้ว ยังมีชุมชนเล็กๆ อีกชุมชนหนึ่งที่มีชื่อเสียง ด้านการทอผ้า และเป็นชุมชนที่มีอายุเก่าแก่ใกล้เคียงกัน คือ บ้านดอนโค

ภาพที่ 11 คณะผู้วิจัยสัมภาษณ์ชาวบ้าน ที่บ้านสะพาย

เมืองชะนะสมบุญบ้านดอนโค

เป็นดอนขนาดกลาง อยู่กลางลำน้ำเซโดนที่ถูกกระแสน้ำกัดเซาะแบ่งแยก เป็นชุมชนโบราณบนดอน ตั้งอยู่ตรงกันข้ามกับบ้านสะพาย ตั้งอยู่ในเขตเมืองชะนะสมบุณ แขวงจำปาสัก ชุมชนดอนโคมีประชากรประมาณ 72 หลังคาเรือน บนดอนโคมีวัดที่มีความสำคัญอยู่แห่งหนึ่ง คือ วัดสีลัดตะนะสาตสะดาลาม เป็นวัดที่มีความเก่าแก่ที่มีอายุราว 160 ปี (นางทาส สุทธิวงษ์:สัมภาษณ์,2553) ภายในวัดมีอุโบสถเก่าหรือสิม และหอไตรที่เก่าแก่และไม่เหมือนที่ใด

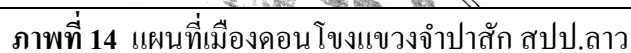
ภาพที่ 12 การทอผ้า คือภาพสะท้อนวิถีวัฒนธรรมแห่งบ้านดอนโค

ชาวดอนโคส่วนใหญ่จะเป็นลาวลุ่มไม่ค่อยมีคนต่างถิ่นเข้ามาอยู่อาศัย มีแต่ย้ายไปอยู่ที่อื่น เช่น เมืองปากเซ และเมืองเวียงจันทน์ อาชีพหลักของชาวดอนโค คือ การทำนา สวนผัก หาปลา และการทอผ้า โดยเฉพาะผ้าทอของผู้คนในแถบนี้จะมีชื่อเสียงจนมีคำพูดของชาวบ้านที่นี่ว่า “ดินดอนโค โตสะพาย” หมายความว่า หากพูดถึงผ้าทอในส่วนของดินผ้าต้องเนื้อผ้าทอที่บ้านดอนโค หากพูดถึงผ้าทอในส่วนของตัวผ้าต้องที่บ้านสะพาย ชาวบ้านบนดอนโคและบ้านสะพาย จะมีประเพณีที่ทำร่วมกันทุกปีทั้ง 2 ฝ่าย คือ ประเพณีการกินแตงโม ซึ่งจะจัดในเดือน 3 มี และประเพณีอื่นๆคล้ายภาคอีสานทั่วไป เช่น ไห่เรือไป จัดในเดือน 4 ประเพณีบุญบั้งไฟ และแห่ปราสาทผึ้ง ซึ่งจะจัดประมาณ 3 ปีต่อครั้ง โดยจะไปทำพิธีที่ศาลปู่ตา หรือใจบ้าน

ดอนโคเป็นชุมชนที่มีความสงบร่มรื่น และมีชื่อเสียงด้านงานหัตถกรรม คือ การทอผ้า ซึ่งมีการสืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมในชุมชน จะพบเห็นการทอผ้าที่ได้กลิ่นเรือนแทบทุกหลัง ปัจจุบันกำลังจะพัฒนาเป็นชุมชนโฮมสเตย์ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมวิถีชีวิตของคนในชุมชนดอนโค

ดอนโขง หรือ เมืองโขง เป็นชุมชนที่อยู่บนเกาะขนาดใหญ่ที่สุด ที่เกิดจากการกัดเซาะของแม่น้ำโขง จนเป็นสันดอนขนาดใหญ่ มีรูปร่างลักษณะยาวริจากบนลงล่างคล้ายผลมะละกอ ส่วนบนและส่วนท้ายมีลักษณะแหลมยาวตามลำน้ำ มีความยาวจากปลายสุดถึงใต้สุดราว 19 กิโลเมตร กว้างราว 8 กิโลเมตร พื้นที่บนเกาะประมาณ 90 ตารางกิโลเมตร มีชุมชนใหญ่อยู่ 2 ชุมชน คือ เมืองโขง และเมืองแสน นอกนั้นจะเป็นชุมชนเล็กๆกระจายทั่วทั้งดอน ดอนโขงเป็นชุมชนที่ในเคยเป็นที่ตั้งที่ทำการแขวง สิบพันดอน (สุภชัย สิงห์ยะบุศย์ และ คณะ, 2544) ก่อนจะยุบไปขึ้นกับแขวงจำปาสัก

ปัจจุบันเมืองโขงประกอบไปด้วยชุมชนที่ตั้งอยู่บนดอนกลางลำน้ำโขง และบางส่วนของชุมชน
แผ่นดินใหญ่ จำนวน 132 หมู่บ้านมีประชากรราว 3 หมื่นคน ประชากรส่วนใหญ่ จะเป็นชาวลาวลุ่ม
เนื่องจากเป็นดอนที่มีขนาดใหญ่ ภูมิประเทศจึงมีลักษณะเหมือนบนผืนดินใหญ่ทั่วไป ดอนโขงเป็น
พื้นที่ที่มีการอยู่อาศัยมาอย่างยาวนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อาชีพส่วนใหญ่ของชาวดอนโขง คือ

ปลูกข้าว ยาสูบ และค้าขาย ด้วยทำเลที่เหมาะสมจึงถูกกำหนดให้เป็นเมืองศูนย์กลาง คอยดูแลชุมชนบนคอนต่างๆที่อยู่รายรอบมาตั้งแต่สมัยสยามและฝรั่งเศสเข้ามาปกครองเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 15 บริบทพื้นที่เมืองโขงซึ่งล้อมรอบไปด้วยน้ำ

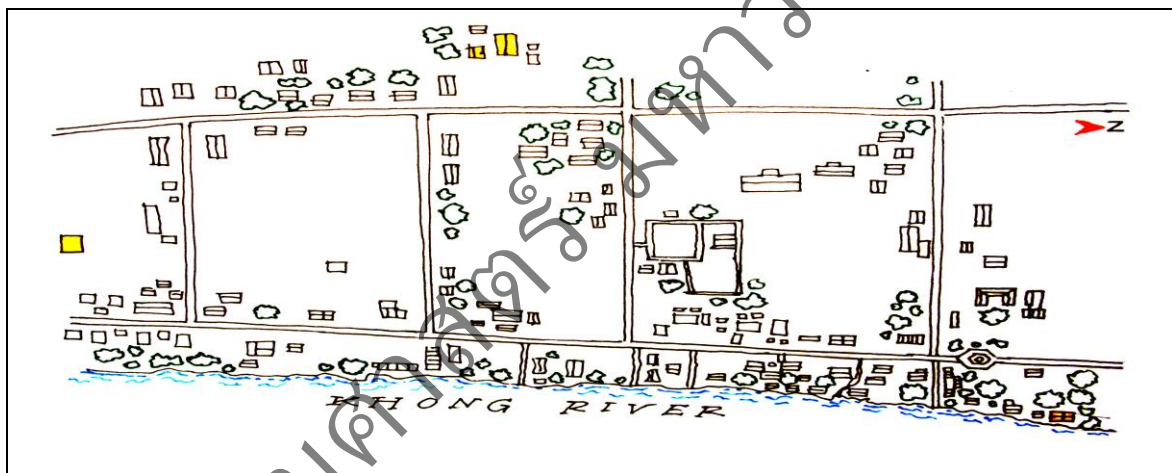
ปัจจุบัน คอนโขงเป็นเมืองที่มีหน่วยงาน และที่ทำการของรัฐ เช่น โรงหมอ โรงเรียน ค่ายทหาร สถานีตำรวจ สถานีไฟฟ้า สถานีโทรทัศน์ และสนามบิน เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีตลาดขนาดใหญ่ที่มีการติดต่อค้าขายจากกัมพูชา คือ ตลาดเมืองแสน ที่บ้านเมืองแสน

บ้านเมืองแสนเป็นชุมชนเมืองท่าคานขนาดเล็ก ที่มีความคึกคักด้านการค้าขายเครื่องอุปโภคบริโภคกับกัมพูชา โดยใช้เรือหางยาวเป็นพาหนะเดินทางค้าขายระหว่างกัน หรือเรือโดยสาร ค่าโดยสารประมาณ 5,000 กีบ การข้ามแดน ณ จุดนี้ ไม่จำเป็นต้องใช้ใบข้ามแดน ถือเอาความคุ้นหน้าอย่างบ้านพี่เมืองน้อง สามารถนอนค้างคืนได้ทั้งสองฝั่ง ยามมีงานบุญก็สามารถเข้าร่วมทำบุญได้ แม้ในยามค้ากิน สินค้าจากบ้านเมืองแสนที่ชาวกัมพูชาต้องการคือ การชาร์จแบตเตอรี่ไฟ น้ำมัน สบู่ ยาสิฟัน ผงชูรส พริก ผ้าแพรว ฯลฯ ส่วนสินค้าที่ชาวกัมพูชานำเข้ามาขาย ส่วนใหญ่เป็นของของป่า เช่น เนื้อ กวางแห้ง น้ำมันยาง ไร้ตากแห้ง ชัน ไม้กฤษณา เป็นต้น ถือได้ว่า นอกจากเมืองโขงแล้ว บ้านเมืองแสนนับว่าเป็นชุมชนที่มีความรุ่งเรืองเป็นจุดยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจที่สำคัญของคอนโขงและชุมชนที่อยู่ตามชายแดนประเทศกัมพูชา

ชาวคอนโขงมีความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนามาตั้งแต่สมัยพระเจ้าฟ้ารุ่ง เมื่อกว่า 600 ปี และรุ่งเรืองอีกครั้งเมื่อ 200 ปี ในสมัยของพระครูโพนสะเม็ก หรือ ญาณุรักษ์หอม (สุกชัย สิงห์ยะบุญ และคณะ, 25) บนคอนโขงมีวัดที่มีความสำคัญ และเก่าแก่ในแถบ สี่พันดอน คือ วัดกลางเมืองโขง วัดมะหินทะลาม และวัดหัวโขง โดยเฉพาะวัดกลางเมืองโขง เป็นวัดที่มีโรงเรียนสงฆ์ สอนหลักสูตรปริยัติธรรมและหลักสูตรมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 มีบุตรหลานของชาวบ้านในแถบนี้นับมาบวชเรียนราวปีละ 40-50 คน

3.1.3 เมืองจำปาสัก

เมืองจำปาสักในยุคอดีตจนถึงยุคปัจจุบันมีความสำคัญต่อภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงมาโดยตลอด กล่าวคือ ในอดีตราวพุทธศตวรรษที่ 8-18 เมืองจำปาสักเป็นศูนย์กลางของการเริ่มต้นอาณาจักรขอมโบราณ บริเวณภูเกล้าที่ชาวเขมรโบราณเชื่อว่าเป็นภูเขาศักดิ์สิทธิ์ในลัทธิไสวนิกาย ของศาสนาพราหมณ์ มีการสร้างปราสาทวัดภู บริเวณเชิงเขา ซึ่งถือว่าเป็นต้นแบบของการสร้างปราสาทขอมในยุคต่อมา สมัยอาณาจักรล้านช้าง เมืองจำปาสักเป็นจุดยุทธศาสตร์ในการช่วงชิงพื้นที่ของอาณาจักรขอมและ อาณาจักรล้านช้าง ครั้นเมืองถึงยุคที่ตกอยู่ใต้อาณานิคมของสยาม เมืองจำปาสักถูกจัดให้เป็นเมืองศูนย์กลางทางการเมืองการปกครอง ครอบคลุมอาณาบริเวณทั่วทั้งลาวได้กัมพูชาตอนบน และบริเวณภาคอีสานของไทย ต่อมาเมื่อลาวตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสจำปาสักจึงถูกลดบทบาทในการเป็นศูนย์กลางการปกครองลง ฝรั่งเศสได้พัฒนาเมืองปากเซ เพื่อเป็นศูนย์กลางแทนเพราะสามารถเชื่อมต่อไปยังพื้นที่ต่างๆ ได้สะดวกกว่า เมื่อประเทศลาวเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ.2518 จึงประกาศให้ใช้ชื่อของเมืองจำปาสักเป็นชื่อของแขวง เพื่อเป็นการเชิดชูเกียรติให้กับความยิ่งใหญ่ในอดีตของเมืองจำปาสัก (ศุภชัย สิงห์ยะบุญชัย และ คณะ, 2544)

ภาพที่ 16 แผนที่บริเวณ บ้านอะหมาด เมืองจำปาสัก

เมืองจำปาสัก ห่างจากเมืองปากเซไปทางทิศใต้ไปตามลำน้ำโขงประมาณ 30 กิโลเมตรทางรถยนต์ตามเส้นทางหมายเลข 13 ที่ขนาดลำน้ำโขงทางฝั่งซ้ายประมาณ 40 กิโลเมตร ทางรถยนต์ต้องข้ามแพขนานยนต์ที่ทำแพบ้านม่วง ขึ้นเทียบท่าที่ทำแพบ้านพะพินฝั่งจำปาสัก นั่งรถยนต์ต่อไปทางทิศใต้ 4 กิโลเมตร จึงจะถึงเทศบาลเมืองจำปาสัก ปัจจุบันเมืองจำปาสัก เป็นเมืองขนาดเล็กที่สงบ เรียบง่าย ชุมชนอยู่ติดถนนเป็นแนวยาว ขนานริมโขงทางฝั่งขวา บ้านเรือนที่อยู่ติดริมฝั่งโขงโดยส่วนใหญ่จะถูกดัดแปลงให้กลายเป็น ห้องพัก และร้านอาหารเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว จุดเด่นของเมืองจำปาสักอย่างหนึ่งคือ บรรยากาศของชุมชนที่มีอาคารปูนก่ออิฐเก่าในยุคฝรั่งเศส ซึ่งได้รับการปรับปรุง เพื่อปรับเป็นร้านอาหาร เรียงรายอยู่สองข้างทาง ระหว่างเส้นทางจากเทศบาลไปยังปราสาทวัดภู จะมีชุมชนอาศัยอยู่

เป็นระยะซึ่งบรรยากาศจะแตกต่างจากเขตเทศบาล สองข้างทางจะเป็นทุ่งนาซึ่งเป็นพื้นที่ราบลุ่มระหว่างแม่น้ำโขงกับแนวภูเกล้า และผลผลิตของปริมาณข้าวนั้น เป็นผลผลิตที่มากพอ ที่ทำให้ผู้คนในจำปาสักมีความเป็นอยู่ที่มั่นคง

ภาพที่ 17 ท่าบัก ทำเรือนานยนต์ที่ใช้ข้ามแม่น้ำและปราสาทวัดพู มองเห็นภูเกล้าอยู่ด้านหลัง

จำปาสักได้ชื่อว่าเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่ง เพราะมีดินค่าน้ำชุ่ม เหมาะแก่การเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามลักษณะของภูมิประเทศ ดังนั้นประชากรส่วนใหญ่ของเมืองจำปาสักมีอาชีพทางเกษตรกร เช่น ทำนา ปลูกพืชผัก และจับปลา ผู้คนในแถบนี้ได้รับการสืบทอดศิลปะและวัฒนธรรมไทย-ลาวอย่างชัดเจน ซึ่งจะเห็นได้จาก ประเพณี สืบสานสองคลองสิบสี่ ที่เป็นวัฒนธรรมร่วมกันของประชากรทั้งสองประเทศ (สุวิทย์ จิระมณี, 2545) ซึ่งสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตแบบเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนาปลูกข้าวเชื่อมโยงกับคติความเชื่อในพุทธศาสนา พราหมณ์ และผีโดยมีวัดเป็นจุดศูนย์กลางของ ความศรัทธา ของคนในชุมชน

ภาพที่ 18 เครื่องจักสานไม้ไผ่ ของชุมชนริมน้ำ ที่เป็นสินค้าจำหน่าย และชีวิตชาวประมงเมืองจำปาสัก

นอกจากปราสาทวัดพู ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญของเมืองจำปาสักแล้ว ในเขตเทศบาลเมืองจำปาสัก จะพบอาคารอยู่หนึ่งหลัง ที่รูปแบบของอาคารมีความสวยงามโดดเด่น และแปลกตา คือ วังของเจ้าบุญอุ้ม ณ จำปาสัก อดีตนายกรัฐมนตรียของสปป.ลาว ซึ่งเป็นราชดาณัย์เจ้าผู้ครองนครองค์สุดท้ายของจำปาสัก ระหว่าง พ.ศ.2443-2489 เจ้าบุญอุ้มได้ดำเนินธุรกิจหลายอย่าง และได้สร้างวังขนาดใหญ่บนเนินริมฝั่งแม่น้ำเซโดนในเมืองปากเซ เพื่อเป็นที่รับรองอาคันตุกะ แต่เมื่อพ่ายแพ้และเสียอำนาจให้กับกองทัพปฏิวัติ ทำให้ต้องหลบภัยไปอยู่ฝรั่งเศส ปัจจุบัน วังที่ริมแม่น้ำเซโดน ได้ถูกกลุ่มนักธุรกิจจากไทย สัมปทานปรับปรุงเป็นโรงแรมระดับห้าดาว ส่วนวังที่จำปาสักยังคงตั้งเด่นสงบบนเนินอยู่เช่นเดิม

ในด้านสถาปัตยกรรม ที่พักอาศัยและวัดวาอาราม นั้น ลักษณะรูปแบบมีความคล้ายคลึงและใกล้เคียงกับรูปแบบในภาคอีสานเป็นอย่างยิ่ง ในวัฒนธรรมไทย-ลาว แม้ปัจจุบันบางอย่างจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามค่านิยมของยุคสมัย แต่โดยภาพรวมแล้วยังคงมีลักษณะและรูปแบบ ไม่แตกต่างกันมากนัก อาคารบ้านเรือนที่อยู่ในเขตเมือง เป็นอาคารที่มีรูปแบบเป็นเอกลักษณ์ มีทั้งอาคารแบบลาว ลุ่ม และอาคารแบบประยุกต์ แต่ที่โดดเด่น คือ อาคารที่อาศัยของชาวฝรั่งเศส สมัยที่ฝรั่งเศสเข้ามาปกครองลาว อาคารเหล่านี้ก่อสร้างโดยช่างชาวเวียดนาม หรือชาวจีน โดยเรียกอาคารในรูปแบบนี้ว่า “ต็อกซี่”(ตุ๊กซี่ สิงห์ชะบูนุส และ คณะ,25) ปัจจุบันภาครัฐใช้เป็นห้องทำการต่างๆและอนุญาตให้คนเข้าพักอาศัย หรือประกอบกิจการ ควบคู่ไปกับนโยบายในการอนุรักษ์และปรับปรุง ซ่อมแซม เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาประวัติศาสตร์ของสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นแถบนี้

ภาพที่ 19 อาคารแบบประยุกต์ โดดเด่น คือ อาคารที่อาศัยของชาวฝรั่งเศส สมัยที่ฝรั่งเศสเข้ามาปกครองลาว

ที่พักอาศัยของประชาชนโดยส่วนใหญ่ และกระจายตัวเป็นชุมชนตามที่ต่างๆนอกเขตชุมชนเมือง รูปแบบที่เห็นโดยทั่วไป ส่วนใหญ่จะลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยการประยุกต์รูปแบบ ซึ่งได้รับอิทธิพลโดยตรงมาจาก รูปแบบตามประเพณี คติความเชื่อดั้งเดิม ของวัฒนธรรมไทย-ลาว หากแต่คติความเชื่อในการปลูกสร้าง และการใช้พื้นที่บางอย่างถูกลดบทบาทไปตามค่านิยมของคนและสภาพสังคมในยุคปัจจุบัน

จากการลงพื้นที่ศึกษาชุมชนต่างๆในแขวงจำปาสักทั้ง 3 เมือง คือ เมืองปากเซ เมืองดอนโขง และเมืองจำปาสักในบริบทต่างๆทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม และภูมิศาสตร์ ปัจจุบันบริบทที่เกิดขึ้นกับชุมชนในพื้นที่ศึกษาต่างก็มีส่วนที่คล้ายกัน และแตกต่างกัน เนื่องจากความหลากหลายของชาติพันธุ์ ที่ถูกกำกับด้วยเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เช่น การอพยพ โยกย้ายหาที่ทำกิน หรือเกิดจากผลกระทบของสงคราม เป็นต้น แต่ทั้งนั้นล้วนอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับร่วมกัน เป็นการปรับตัวทางวัฒนธรรม(อมรา พงศาพิชญ์,2542) หลอมรวมจนพัฒนาเป็นวัฒนธรรมแบบผสมผสาน แล้วสะท้อนออกมาเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวของท้องถิ่นนั้น ในด้านสถาปัตยกรรมที่เป็นที่พำนักอาศัย เสนาสนะสถาปัตยกรรมทางศาสนาก็ยังมี ลักษณะรูปแบบคล้ายคลึงและใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะนอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงไปตามค่านิยมของยุคสมัย แต่โดยภาพรวมแล้วยังคงมีลักษณะและรูปแบบ ไม่แตกต่างกันมากนัก การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่าเหตุปัจจัยใด เป็นตัวแปรที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว และจากหลักการเดียวกัน ผู้วิจัยได้ทำการลงพื้นที่ศึกษาในจังหวัดอุบลราชธานี ประเทศไทย เพื่อเปรียบเทียบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นของวัฒนธรรมไทย-ลาว ของทั้ง 2 ประเทศ

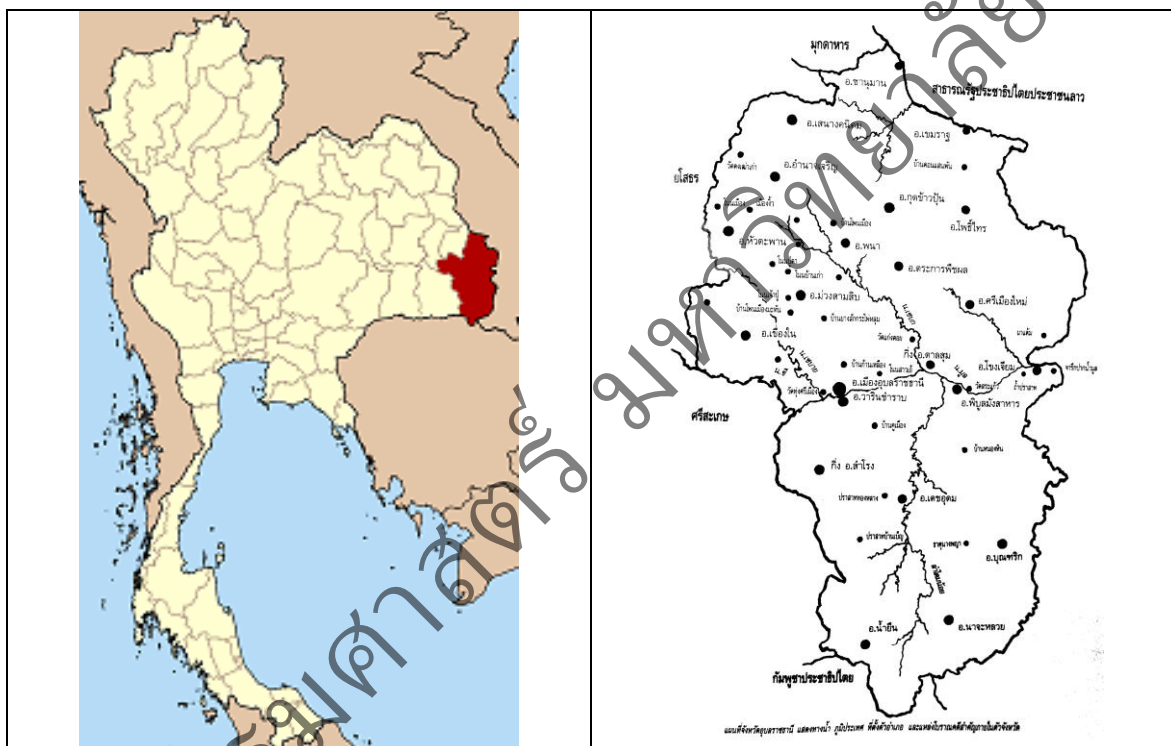
3.2 จังหวัดอุบลราชธานี

จังหวัดอุบลราชธานี เป็นจังหวัดทางตะวันออกเฉียงเหนือและของประเทศไทย ทั้งยังเป็นตำบลที่ตั้งของเส้นเวลาหลักของประเทศ ที่เส้นแวง 105 องศาตะวันออก โดยเป็นจังหวัดแรกที่ได้เห็นดวงอาทิตย์ก่อนพื้นที่อื่น ๆ ในประเทศ ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดอำนาจเจริญ และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทิศตะวันออก ติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทิศตะวันตกแนวพรมแดนติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและราชอาณาจักรกัมพูชา ทิศใต้ติดต่อกับราชอาณาจักรกัมพูชา แนวพรมแดนที่ติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ความยาวประมาณ 361 กิโลเมตร จากอำเภอเขมราฐ ถึงอำเภอน้ำยืน ติดต่อกับแขวงสะหวันนะเขต แขวงสาละวัน และแขวงจำปาสัก แนวพรมแดนติดต่อกับราชอาณาจักรกัมพูชา ความยาวประมาณ 67 กิโลเมตร บริเวณอำเภอน้ำยืน ติดต่อกับจังหวัดพระวิหาร ราชอาณาจักรกัมพูชา รวมความยาวประมาณ 428 กิโลเมตร ติดต่อกับจังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดยโสธร โดยพรมแดนบางช่วงใช้แม่น้ำโขงเป็นตัวกำหนด จังหวัดอุบลราชธานีเป็นเมืองใหญ่ริมฝั่งแม่น้ำมูลที่มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานมากกว่า 200 ปี มีพื้นที่กว้างใหญ่ ภายหลังถูกแบ่งออกเป็นจังหวัดใหม่คือ จังหวัดยโสธรในปี พ.ศ. 2515 และจังหวัดอำนาจเจริญในปี พ.ศ. 2536 ซึ่งถ้ารวมพื้นที่อีกสองจังหวัดที่แยกออกไป จังหวัดอุบลราชธานีจะมีพื้นที่เป็นอันดับ 1 ของประเทศไทย ปัจจุบันจังหวัดอุบลราชธานีมีพื้นที่เป็นอันดับ 5 ของไทย และมีประชากรลำดับที่ 3 ของประเทศ คำขวัญประจำจังหวัด คือ “ เมืองดอกบัวงาม แม่น้ำสองสี มีปลาแซบหลาย หาดทรายแก่งหิน ถิ่นไทยนักปราชญ์ ทวยราษฎร์ใฝ่ธรรมงามล้ำเทียนพรรษา ผาแต้มก่อนประวัติศาสตร์ ” ดอกไม้ประจำจังหวัดคือ ดอกบัว ต้นยาง

นา (Dipterocarpus alatus) เป็นต้นไม้ประจำจังหวัด

(http://www.ubonratchathani.go.th/common_tourist.html [ม.ป.ป]. สืบค้น 18 เมษายน 2553.)

อุบลราชธานี เป็นเมืองที่มีเขตการปกครองอย่างกว้างขวางที่สุด ทางด้านตะวันออกของภาคอีสานตอนล่าง ครอบคลุมที่ราบและแม่น้ำสายสำคัญ ของภาคอีสานถึง 3 สายด้วยกัน คือ แม่น้ำชี แม่น้ำมูล และแม่น้ำโขง อีกทั้งยังมีแม่น้ำสายเล็กๆ ที่มีกำเนิดจากเทือกเขาในพื้นที่ เช่น ลำเซบก ลำเซบาย ลำโดมใหญ่ เป็นต้น แม่น้ำทั้งหลายเหล่านี้ไหลผ่านที่ราบทางด้านเหนือ และทางด้านใต้ทอดเป็นแนวยาวสู่ปากแม่น้ำมูล และแม่น้ำโขง ยังความอุดมสมบูรณ์ให้แก่พื้นที่ในบริเวณแถบนี้ทั้งหมด ทำให้เกิดสภาวะแวดล้อม ที่เหมาะสมแก่การดำรงชีวิต ของมนุษย์ และสัตว์มาแต่ โบราณกาล

ภาพที่ 20 แผนที่แสดงตำแหน่งจังหวัดอุบลราชธานี และ แผนที่จังหวัดอุบลราชธานี ข้อมูลภาพแผนที่จาก http://www.ubonratchathani.go.th/common_tourist.html [ม.ป.ป]. สืบค้น 18 เมษายน 2553.

สภาพทางภูมิศาสตร์

จังหวัดอุบลราชธานีตั้งอยู่ในบริเวณที่เรียกว่า แอ่งโคราช (Khorat Basin) โดยสูงจากระดับน้ำทะเลเฉลี่ยประมาณ 68 เมตร (227 ฟุต) ลักษณะโดยทั่วไปเป็นที่สูงต่ำ เป็นที่ราบสูงลาดเอียงไปทางตะวันออกมีแม่น้ำโขง เป็นแนวเขตกันจังหวัดอุบลราชธานีกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีแม่น้ำชีไหลมาบรรจบกับแม่น้ำมูลซึ่งไหลผ่านกลางจังหวัดจากทิศตะวันตกมายังทิศตะวันออกแล้วไหลลงสู่แม่น้ำโขงที่อำเภอโขงเจียม และมีลำน้ำใหญ่ ๆ อีกหลายสาย ได้แก่ ลำเซบก ลำ

โดมใหญ่ ลำโดมน้อย และมีภูเขาสลับซับซ้อนหลายแห่งทางบริเวณชายแดนตอนใต้ ที่สำคัญคือ ทิวเขาบรรทัดและทิวเขาพนมดงรัก ซึ่งกั้นอาณาเขตระหว่างจังหวัดอุบลราชธานีกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและราชอาณาจักรกัมพูชา ลักษณะภูมิฐานของจังหวัดอุบลราชธานีแบ่งออกโดยสังเขป ดังนี้ (http://www.ubonratchathani.go.th/common_tourist.html. สืบค้น 1 กันยายน 2553.)

บริเวณที่เป็นสันดินริมน้ำ (river levee) เกิดจากตะกอนลำน้ำที่พัดพามาทับถม สภาพพื้นที่เป็นเนินสันดินริมฝั่งแม่น้ำโขง และบางบริเวณสันดินริมฝั่งลำเซบาย

บริเวณที่เป็นแบบตะพักลำน้ำ (terrace) ที่เกิดจากการกระทำของขบวนการของน้ำนานมาแล้ว ประกอบด้วยบริเวณที่เป็นลานตะพักลำน้ำระดับต่ำ ระดับกลาง และระดับสูง ลักษณะพื้นที่ที่มีทั้งที่เป็นที่ราบแบบลูกคลื่นลอนลาดจนถึงลูกคลื่นลอนชัน จะอยู่ถัดจากบริเวณที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงขึ้นมาพื้นที่เหล่านี้จะพบในบริเวณทั่วไปของจังหวัด กล่าวคือทางตอนเหนือ ทางตะวันออก และทางใต้ บางแห่งใช้สำหรับทำนาและบางแห่งใช้สำหรับปลูกพืชไร่

บริเวณที่เป็นแอ่ง (depression) หรือที่ลุ่มต่ำหลังลำน้ำ (backswamp) เกิดจากการกระทำของน้ำ พบบางแห่งในบริเวณริมแม่น้ำโขง แม่น้ำชี ลำเซบาย และลำโดมใหญ่ จะมีน้ำแช่ขังนานในฤดูฝน

ภาพที่ 21 บริเวณที่เป็นแอ่ง (depression) หรือที่ลุ่มต่ำหลังลำน้ำ (backswamp) เกิดจากการกระทำของน้ำ

บริเวณที่เป็นเนินตะกอนรูปพัด (coalescing fans) สภาพพื้นที่แบบนี้มีลักษณะเด่นคือ รูปปร่างจะเป็นรูปพัด เกิดจากการที่หินในบริเวณเหล่านั้นถูกทำให้แตกหักสะสมอยู่กับพวกที่มีอนุภาคละเอียดกว่าเมื่อฝนตกลงมาในปริมาณมาก กำลังของน้ำจะมีมากจนสามารถพัดพาเอาตะกอนเหล่านั้นออกมานอกหุบเขาได้ เมื่อมาถึงนอกหุบเขาหรือเชิงเขา สภาพพื้นที่ก็จะเป็นที่ราบทางน้ำไหลกระจายออกไป ทำให้กำลังของน้ำลดลง ก็จะตกตะกอนในบริเวณน้ำ จะพบอยู่ทางตอนใต้และทางตะวันตกของจังหวัด

บริเวณที่เป็นเนินที่เกิดจากการไหลของธารลาวา (lava flow hill) เป็นเนินเขาที่เกิดจากการไหลของธารลาวา ดินบริเวณนี้จะมีศักยภาพทางการเกษตรสูง ซึ่งเป็นผลจากการสลายตัวพองตัวของหินบะซอลต์ บริเวณนี้จะพบอยู่ในอำเภอน้ำยืน

บริเวณที่ลาดเชิงเขา (foot hill slope) เป็นที่ลาดเชิงเขาที่ตะกอนบริเวณที่เกิดจากการกระทำของน้ำนานมาแล้วทับถมกัน บริเวณนี้จะพบอยู่ในอำเภอโขงเจียม อำเภอพิบูลมังสาหาร อำเภอศรีเมืองใหม่ และอำเภอตระการพืชผล

บริเวณที่ลาดเชิงซ้อน (slope complex) ลักษณะเป็นภูเขาหรือทิวเขาที่มีความลาดชันมากกว่า 35 เปอร์เซ็นต์ จะพบบริเวณทิวเขาพนมดงรักในอำเภอน้ำยืน อำเภอนาจะหลวย และอำเภอบุณฑริก อีกแห่งหนึ่งคือ ทิวเขาภูเขาซึ่งจะพบมากในอำเภอโขงเจียมและอำเภอศรีเมืองใหม่

ภูมิอากาศ

จังหวัดอุบลราชธานี อยู่ในเขตที่มีปริมาณน้ำฝนค่อนข้างสูง เมื่อเปรียบเทียบกับปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยของจังหวัดอื่น ๆ อุตุฝน จะเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมเรื่อยไปจนถึงปลายเดือนตุลาคม และมักปรากฏเสมอว่าฝนทิ้งช่วงในเดือนมิถุนายนถึงเดือนกรกฎาคม แต่ระยะเวลาการทิ้งช่วงมักจะไม่เหมือนกันในแต่ละปี และในช่วงปลายฤดูฝน มักจะมีพายุดีเปรสชันฝนตกชุกบางปีอาจมีภาวะ น้ำท่วมแต่ไม่รุนแรงนัก

ฤดูหนาว เนื่องจากเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกสุดของประเทศ ทำให้ได้รับอิทธิพลลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือก่อนภูมิภาคอื่น อุณหภูมิจะเริ่มลดต่ำลงตั้งแต่เดือนตุลาคมและจะสิ้นสุดปลายเดือนมกราคม

ฤดูร้อน ถึงแม้ว่าเคยปรากฏบ่อยครั้งว่าอากาศยังคงหนาวเย็นยืดเยื้อมาจนถึงปลายเดือนกุมภาพันธ์ โดยส่วนใหญ่แล้วอากาศจะ เริ่มอบอุ่น ในเดือนกุมภาพันธ์ไปจนถึงประมาณต้นเดือนพฤษภาคมซึ่งอาจจะมีฝน เริ่มตกอยู่บ้างในปลายเดือนเมษายน แต่ปริมาณน้ำฝนมักจะไม่เพียงพอสำหรับการเพาะปลูก นอกจากนั้นลักษณะภูมิอากาศทั่วไปคล้ายคลึงกับจังหวัดอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ จะมีอากาศร้อน ในฤดูหนาวค่อนข้างหนาว ส่วนในฤดูฝนจะมีฝนตกชุกในช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2541 มีฝนตกประมาณ 106 วัน ปริมาณน้ำฝนวัดได้ 1,297.3 มิลลิเมตร

ทรัพยากรที่สำคัญ

ทรัพยากร ดิน จ.อุบลราชธานี เป็นจังหวัดที่มีเนื้อที่กว้างใหญ่และมีประชากรมาก ดินเป็นทรัพยากรคิด เป็นร้อยละ 86.6 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด หรือประมาณ 10,299,063 ไร่

ด้านป่าไม้มีทั้งป่าเต็งรัง หรือป่าแดงมีอยู่ทั่วไป มีเขตป่าดงดิบในเขตอำเภอน้ำยืน และป่าผสม ส่วนป่าเบญจพรรณมีอยู่ในอำเภอเขมราฐ อำเภอบุณฑริก และอำเภอพิบูลมังสาหาร ไม้ส่วนใหญ่เป็นไม้กระยาเลย ได้แก่ ไม้ยาง ไม้ตะแบก ไม้แดง ไม้ประดู่ ไม้เคี่ยม ไม้ชุมแพรก ไม้ก้นกระรา สภาพพื้นที่ป่าไม้จากการสำรวจเมื่อปี 2538 มีเนื้อป่าประมาณ 2,495 ตร.กม. หรือประมาณ 1.56 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 15.49 ของเนื้อที่ทั้งหมดของจังหวัดอุบลราชธานี สำหรับพื้นที่ป่าไม้ของจังหวัดอุบลราชธานี แบ่งได้ดังนี้

ป่าดงดิบ ตามมติ กรม.จำนวน 1 ป่า เนื้อที่ 77,312.50 ไร่ ป่าสงวนแห่งชาติ จำนวน 46 ป่า เนื้อที่ 3,396,009.163 ไร่ พื้นที่ป่า สปก. จำนวน 40 ป่า เนื้อที่ 1,665,543.30 ไร่ ป่าอนุรักษ์ ตาม มติ กรม. จำนวน 10 ป่า เนื้อที่ 1,439,998.402 ไร่ ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมาย จำนวน 5 ป่า เนื้อที่ 880,220.00 ไร่ สวนป่า จำนวน 15 ป่า เนื้อที่ 20,985.73 ไร่ พื้นที่ป่าธรรมชาติ (รวม จ.อำนาจเจริญ) เนื้อที่ 24,292,656 ไร่

แร่ธาตุ จากการสำรวจของกรมทรัพยากรธรณี พบว่า จังหวัดอุบลราชธานีมีแร่โลหะเพียงชนิดเดียว คือ เกลือหิน ซึ่งเจอะพบแล้ว 2 แห่งคือ อำเภอเมืองอุบลราชธานีและอำเภอตระการพืชผล นอกจากนี้ มีทรัพยากรแร่ที่อยู่ในรูปของหินชนิดต่าง ๆ อีกมากมาย สำหรับแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญ คือ แม่น้ำโขงแม่น้ำมูล แม่น้ำชี ลำเซบก ลำเซบาย ลำโดมใหญ่ ลำโดมน้อย

สถานที่สำคัญ

จังหวัดอุบลราชธานีแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 25 อำเภอ 219 ตำบล 2469 หมู่บ้าน ได้แก่ อำเภอเมืองอุบลราชธานี อำเภอสว่างแดนดิน อำเภอโขงเจียม อำเภอเขื่องใน อำเภอเขมราฐ อำเภอเดชอุดม อำเภอนาจะหลวย อำเภอน้ำยืน อำเภอนูนทุริก อำเภอตระการพืชผล อำเภอทุ่งศรีภูมิ อำเภอเมือง อำเภอวารินชำราบ อำเภอพิบูลมังสาหาร อำเภอตาลสุม อำเภอโพธิ์ไทร อำเภอสำโรง อำเภอดอนมดแดงอำเภอสว่างแดนดิน อำเภอทุ่งศรีอุดม อำเภอนาเยีย อำเภอนาตาล อำเภอเหล่าเสือโก้ก อำเภอสว่างวีระวงศ์ และอำเภอน้ำขุ่น

ด้านการปกครอง ซึ่งมีสถานที่ราชการที่สำคัญในอำเภอเมือง และพิพิธภัณฑสถานที่สำคัญหลายแห่ง เช่น พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุบลราชธานี พิพิธภัณฑสถานเปิดบ้านก้านเหลือง พิพิธภัณฑสถานปะอว ศูนย์ศิลปาชีพอุบลราชธานีบ้านคำปุ่น ชมรมอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมพื้นบ้านสิรินธร เขื่อนสิรินธร เป็นต้น

ด้านการศาสนาเช่น ปราสาทบ้านเบญญ์ หอไตรกลางน้ำวัดทุ่งศรีเมือง ปราสาทบ้านเบญญ์ มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 16 หอไตรหนองขุหลุ วัดภูถ่อน วัดป่าไทรงาม วัดสุปัฏนารามวรวิหาร วัดศรีอุบลรัตนาราม วัดป่านาชาติ วัดหนองป่าพง วัดทุ่งศรีเมือง วัดมหายานาราม วัดพระธาตุหนองบัว เป็นต้น

ด้านการศึกษาเช่น มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช ศูนย์วิทยพัฒนา จังหวัดอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ตั้งอยู่ในเขตวัดมหายานาราม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ศูนย์การศึกษาอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ศูนย์อุบลราชธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ศูนย์จังหวัดอุบลราชธานี วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สรรพสิทธิประสงค์ วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร

และสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติแก่งตะนะ อุทยานแห่งชาติผาแต้ม อุทยานแห่งชาติภูจองนายอย แก่งสะพือ สามพันโบก แม่น้ำสองสี เขื่อนปากมูล น้ำตกแสงจันทร์ (น้ำตกสูง) ช่องเม็ก สามเหลี่ยมมรกต เป็นต้น

ภาพที่ 22 มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ภาพที่ 23 หอไตรกลางน้ำวัดทุ่งศรีเมือง

ภาพจาก http://www.ubonratchathani.go.th/common_tourist.html [ม.ป.ป.]

. สืบค้น 18 เมษายน 2553.

วิถีชีวิต สังคมวัฒนธรรม และประเพณี

ชุมชนพื้นถิ่นเมืองอุบล และอาณาบริเวณที่ใกล้เคียงในอดีต มีวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมมาอย่างสืบเนื่อง ตั้งแต่สมัยที่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์บริเวณนี้ เห็นได้จากรูปแบบเฉพาะของเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งใช้ในประเพณีการฝังศพครั้งที่สอง คือ เครื่องปั้นดินเผาแบบทุ่งกุลา หรือเครื่องปั้นดินเผาแบบร้อยเอ็ด จากการขุดค้น และพิสูจน์ของกรมศิลปากร (ธิดา สารยา, 2536) ที่แหล่งโบราณคดีบ้านโนนสาวเอ้ ตำบลกุดลาด อําเภอเมืองอุบลราชธานี ห่างจากลำน้ำมูลประมาณ 2 กิโลเมตร แหล่งโบราณคดีบ้านก้านเหลือง ตำบลขามใหญ่ ห่างจากแหล่งแรกประมาณ 5 กิโลเมตร และแหล่งโบราณคดีอื่นๆที่อยู่ใน อาณาบริเวณใกล้เคียงเขตอําเภอเมือง เช่น แหล่งโบราณคดีดอนยาง แหล่งโบราณคดีบ้านตาตอง เป็นต้น ลักษณะพิเศษที่เป็นจุดเด่นของ เครื่องปั้นดินเผาแบบทุ่งกุลา คือ ลวดลายที่ขอบปากภาชนะขีดเป็นเส้นตรงสั้นๆด้วยสีแดง ดำ และน้ำตาล แสดงให้เห็นถึงความเชื่อและพิธีกรรมที่กระจายทั่วบริเวณที่เป็นชุมชนโบราณในแถบนี้ ปัจจุบันประเพณี และพิธีกรรมดังกล่าวได้แปรเปลี่ยนไปตาม ยุคสมัย และตามคติความเชื่อที่เข้ามาใหม่ จะเห็นได้ว่า ความสามารถในการทำเครื่องปั้นดินเผาสำหรับใช้ในประเพณีการฝังศพครั้งที่สอง ซึ่งต้องอาศัยทั้งทักษะ ฝีมือ และการพัฒนา ด้านเทคโนโลยีจนเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมร่วม ประกอบกับจำนวนประชากรที่มีจำนวนมากขึ้น และมีความหลากหลาย เหล่านี้เป็นหลักฐานที่สำคัญในการบ่งบอกถึงวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมที่มีมาแต่อดีตในชุมชนแถบนี้

หลักฐานทางโบราณคดีสิ่งหนึ่งที่เป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือแถบลุ่มแม่น้ำโขง โดยเฉพาะในภาคอีสานและพื้นที่ใกล้เคียง คือ เสมานหิน ซึ่งพบว่า กระจายไปทั่วอาณาบริเวณตั้งแต่ลุ่มน้ำชีถึงลุ่มน้ำมูล และลุ่มน้ำโขง ที่เกี่ยวกับคติความเชื่อในวัฒนธรรมหินตั้ง ซึ่งเป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับ ความอุดมสมบูรณ์ และการนับถือผี

บรรพบุรุษ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2540) เป็นภาพสะท้อนคติความเชื่อทางวัฒนธรรมที่เก่าแก่ที่สุดในภูมิภาคแถบนี้ ที่มีการทับซ้อนกันระหว่าง ความเชื่อในผี ศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธ

ปัจจุบันประชากรในจังหวัดอุบลราชธานี ส่วนใหญ่จะนับถือ พระพุทธศาสนา มีประเพณีตามฮีตคอง ของวัฒนธรรมไทย-ลาว เหมือนชุมชนอีสานทั่วไป แต่จะมีประเพณีสำคัญที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดอุบลราชธานีอยู่ ซึ่งโดดเด่นและเป็นประเพณี ที่ได้รับการกล่าวถึงเป็นอย่างมาก คือ งานประเพณีแห่เทียนพรรษา

ภาพที่ 24 ภาพงานประเพณีแห่เทียนพรรษาในจังหวัดอุบลราชธานี

ภาพจาก http://www.ubonratchathani.go.th/common_tourist.html [ม.ป.ป]. สืบค้น 18 เมษายน

2553.

ชาวอุบลราชธานี ได้ทำต้นเทียนประกวดประชันความวิจิตรบรรจงกัน ตั้งแต่ พ.ศ. 2470 จนเมื่อปี พ.ศ. 2520 จังหวัดอุบลราชธานี ได้จัดงานสัปดาห์ประเพณีแห่เทียนพรรษา ให้เป็นงานประเพณีที่ยิ่งใหญ่และมโหฬาร สถานที่จัดงานคือ บริเวณทุ่งศรีเมืองและศาลาจตุรมุข มีการประกวดต้นเทียน 2 ประเภท คือ ประเภทติดพิมพ์ และประเภทแกะสลัก โดยขบวนแห่จากคุ้มวัดต่างๆ พร้อมนางฟ้าประจำต้นเทียน จะเคลื่อนขบวนจาก ทุ่งศรีเมือง ไปตามถนน มาสิ้นสุดขบวนที่ทุ่งศรีเมือง และการแสดงสมโภชต้นเทียน แลเป็นแสงไฟต้องลำเทียนงามอร่ามไปทั้งงาน งานประเพณีแห่เทียนพรรษา เป็นประเพณีทางพุทธศาสนา ของชาวอุบลราชธานี ซึ่งมีความเจริญในพุทธศาสนา วัฒนธรรม และประเพณีมาเป็นเวลายาวนานอีกทั้งยังเป็นต้นตำรับของงานประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาของไทยด้วย ถือเป็นงานบุญที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของจังหวัดอุบลราชธานีเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ โดยได้กำหนดจัดงานขึ้น ในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 8 และแรม 1 ค่ำเดือน 8 หรือวันอาสาฬหบูชาและวันเข้าพรรษา จัดให้มีขึ้นทุกปี

จากข้อมูลทีกล่าวนมาข้างต้น แสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นของชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งคติความเชื่อในวัฒนธรรมเหล่านี้เป็นภูมิปัญญาที่เกิดจากการปรับตัวเพื่อการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติรอบตัว และปรากฏออกมาให้เห็นในรูปแบบประเพณีต่างๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

จังหวัดอุบลราชธานีได้ก่อตั้งมาเป็นเวลากว่า 200 ปีบ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรืองทั้งในด้านการเมือง การปกครอง การทหาร การศึกษา การศาสนา และศิลปวัฒนธรรมสืบทอดมา จนถึงปัจจุบันก็เพราะบุคคลในท้องถิ่นให้ความร่วมมือในการสร้างความเจริญ ให้กับบ้านเมือง ในการพัฒนาในแต่ละด้านนั้น ได้มีบุคคลที่มีบทบาทเด่นชัดในด้านนั้น ๆ เป็นปัจจัยหลัก ซึ่งบุคคลเหล่านี้ได้สร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้า สิ่งสมชื่อเสียงเกียรติคุณให้กับจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งควรแก่การภูมิใจและควรค่าแก่การศึกษาผลงานของท่านเพื่อนำไปเป็นแบบอย่างเพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ในการพัฒนาจังหวัดอุบลราชธานี ให้เจริญรุดหน้าไป และจนได้ชื่อว่าเป็น "ดินแดนแห่งนักปราชญ์" ที่ได้รับการขนานนามมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 โดยมีบุคคลสำคัญที่สร้าง คุณประโยชน์แก่ประเทศชาติเป็นจำนวนมาก เช่นพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พระอาจารย์เสาร์ กนฺตสีโล พระอาจารย์ขาว อนาลโย พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) คำพูน บุญทวี ศิลปินแห่งชาติ ผู้แต่งหนังสือ "ลูกอีสาน" ฉวีวรรณ ดำเนิน (ได้รับการยกย่องให้เป็น ราชนิพนธ์) - ศิลปินแห่งชาติ สาขา ศิลปะการแสดง (หมอลำ) พ.ศ. 2536 นางบุญเพ็ง ไผ่ผัวชัย - ศิลปินแห่งชาติ สาขา ศิลปะการแสดง (หมอลำ) พ.ศ. 2540 นางคำปุ่น พึ่งสุข หมอลำหญิงอาวุโสชื่อดัง นายทองคำ เพ็งดี (ฉายา นกกาเหว่า) หมอลำชายชื่อดัง นายสมาน หงษา หมอลำชื่อดัง คณะเพชรเสียงทอง นายณรงค์ พงษ์ภาพ (นพดล ดวงพร) คณะเพชรพิณทอง สมบัติ เมทะนี ศิลปินนักแสดงชื่อดัง เป็นต้น แสดงให้เห็นว่าชาวเมืองอุบล มีทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่า ในการสร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่น ซึ่งถ่ายทอดออกมาในรูปแบบอื่น ๆ อีกหลายอย่าง

พื้นที่ในจังหวัดอุบลราชธานี เป็นจุดยุทธศาสตร์ของการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากเป็นทำเล ที่เหมาะสมทางด้านภูมิศาสตร์ ในการช่วงชิงอำนาจทางการเมืองการปกครองของภูมิภาคแถบนี้ กระบวนการดังกล่าวนี้ นำมาซึ่งความแตกต่างทางวัฒนธรรมจากอำนาจในการปกครอง และเกิดการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมของผู้ที่อยู่มา ก่อน กับผู้มาใหม่ จนทำให้เกิดความหลากหลายในวิถีการดำเนินชีวิตของผู้นั้น ในแถบนี้ ซึ่งในความหลากหลายนั้นแวดล้อมไปด้วย องค์ความรู้และประสบการณ์ที่เป็นภูมิปัญญาของผู้นั้นในแต่ละท้องถิ่น เพื่อความอยู่รอดในการดำเนินชีวิต ทั้งจากคนในพื้นที่เอง และจากที่อื่น ปัจจุบันองค์ความรู้ดังกล่าวยังคงสืบทอดและดำเนินควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย โดยสะท้อนออกมาในรูปแบบของผลงานทางศิลปหัตถกรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับความต้องการด้านปัจจัย 4 ของมนุษย์โดยตรง จังหวัดอุบลราชธานีขึ้นชื่อในเรื่องหัตถกรรม ซึ่งได้แก่ ผ้าทอเมืองอุบล ผ้าฝ้ายทอมือ หมอนขิด ผ้าขาวม้า ผ้าไหม เครื่องทองเหลือง เครื่องจักสานจำพวกกระด้ง กระติบข้าว ข้องใส่ปลา ตะกร้า เป็นต้น

อุบลราชธานีมีชื่อเสียงในด้านการทอผ้ามาเป็นเวลายาวนาน เห็นได้จากวรรณกรรมโบราณอีสาน และประวัติศาสตร์ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดอุบลราชธานีได้ปรากฏให้เห็นถึงความประณีตสวยงาม แสดงถึงภูมิปัญญาของผู้ทอผ้าที่ได้สร้างสรรค์บรรจงด้วยจิตวิญญาณ ออกมาเป็นลวดลาย

วิจิตรจนถึงปัจจุบัน ปัจจุบัน "ผ้ากาบบัว" ได้รับการสืบสานเป็นผ้าเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นที่นิยมในวงการแฟชั่นไทย มีการสวมใส่ตั้งแต่ระดับชั้นของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ไปจนถึงระดับวัยรุ่นด้วยรูปแบบที่หลากหลาย และผลิตภัณฑ์ของเหลือชุมชนบ้านปะอาว บ้านปะอาวเป็นหมู่บ้านที่เก่าแก่มากรแห่งหนึ่งของจังหวัดอุบลราชธานี เป็นหมู่บ้านที่มีอาชีพที่เป็น สัญลักษณ์ประจำหมู่บ้าน ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ คือ การทำเครื่องทองเหลือง กรรมวิธีการผลิตยังเป็นแบบดั้งเดิม นอกจากนี้แล้ว ในหมู่บ้านยังมีศูนย์สาธิต และจำหน่ายผลิตภัณฑ์ทองเหลือง และทอผ้าไหมที่สวยงาม ซึ่งเปิดให้ผู้ที่สนใจเข้าเที่ยวชมได้ทุกวัน ไม่เว้นวันหยุดราชการ

นอกจากนี้จังหวัดอุบลราชธานียังขึ้นชื่อในเรื่องของอาหารการกิน ได้แก่ หมูยอ กุนเชียง ไส้กรอกอีสาน และ เค็มบักนัด (เค็มสับปะรด) ซึ่งเป็นอาหารพื้นเมืองที่ขึ้นชื่อของจังหวัดอุบลราชธานี ทำด้วยเนื้อปลาสาวยหรือปลาเทโพ หั่นเป็นชิ้นยาวๆ คองในน้ำเกลือและเนื้อสับปะรดที่ซอยเป็นชิ้นเล็กๆ บรรจุในขวดแก้ว สามารถนำมาปรุงเป็นอาหารได้หลายอย่าง เช่น อาหารประเภททอดน มีจำหน่ายทั่วไปในตัวเมือง

ภาพที่ 25 การจับปลาในลำน้ำเป็นกิจกรรมที่ผูกพันกับชาวอุบลมาอย่างยาวนาน วิถีชีวิตของชาวอุบลฯ เกี่ยวข้องกับ พุทธศาสนา การทำนา และงานหัตถกรรม (การทอผ้า)

การคมนาคม

ทางรถยนต์ ใช้ทางหลวงหมายเลข 1 (ถนนพหลโยธิน) ไปสระบุรี เลี้ยวเข้าทางหลวงหมายเลข 2 (ถนนมิตรภาพ) ต่อด้วยทางหลวงหมายเลข 24 (สายโชคชัย-เดชอุดม) ไปจนถึงอุบลราชธานี หรือใช้เส้นทางกรุงเทพฯ-นครราชสีมา แล้วต่อด้วยทางหลวงหมายเลข 226 ผ่านบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และเข้าสู่จังหวัดอุบลราชธานี ทางรถไฟจากสถานีกรุงเทพ (หัวลำโพง) และสถานี

บางซื่อ มีรถด่วน และรถเร็ว สายกรุงเทพฯ-อุบลราชธานี ทุกวัน และยังมีรถธรรมดาจากนครราชสีมา-อุบลราชธานี และสุรินทร์-อุบลราชธานี อีกด้วย รถโดยสารประจำทาง มีทั้งรถธรรมดาและรถปรับอากาศ ออกจากสถานีขนส่งสายตะวันออกเชิงเหนือ (หมอชิตใหม่) นอกจากนี้ บริษัทขนส่งยังมีบริการรถโดยสารระหว่างอุบลราชธานีและเมืองปากเซ สปป.ลาวทุกวัน

นอกจากนี้ยังมีสายการบินระหว่างประเทศคือ สายการบินอุบลราชธานี-จำปาสัก อุบลราชธานี-คอนพะเพง และ อุบลราชธานี-เลียมราฐ อีกด้วยมีการบริการด้วยสายการบิน 3 สายการบิน คือ การบินไทย ไทยแอร์เอเชีย และนกแอร์ ที่ให้บริการจาก กรุงเทพมหานคร - อุบลราชธานี และภูเก็ต - อุบลราชธานี ซึ่งเดินทางออกจากทั้ง ท่าอากาศยานนานาชาติดอนเมือง ท่าอากาศยานนานาชาติสุวรรณภูมิ และ ท่าอากาศยานนานาชาติภูเก็ต มายัง ท่าอากาศยานนานาชาติอุบลราชธานี ทุกวัน

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี

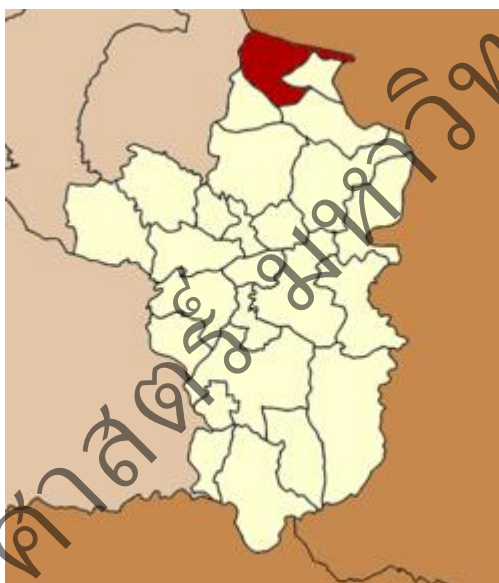
จังหวัดอุบลราชธานี เป็นบริเวณที่มีการรวมตัวของลำนํ้าสายสำคัญ คือ ลำนํ้าโขง ลำนํ้ามูล และลำนํ้าชีในการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาวในจังหวัดอุบลราชธานี ส่วนใหญ่จะยึดแนวลำนํ้าเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย โดยยึดคติความเชื่อในการเลือกทำเลที่เหมาะสมตามรูปแบบของวัฒนธรรมไทย-ลาว ที่สั่งสมตกทอดกันมาอย่างยาวนาน จากการอพยพและเคลื่อนย้ายไปมาหาสู่ข้ามลำนํ้าโขงกันอยู่ตลอดเวลาของผู้คนใน แขวงสาละวัน แขวงสหวันนะเขต และแขวงจำปาสัก สปป.ลาว ทำให้รูปแบบและคติความเชื่อที่เกิดขึ้นในแถบลุ่มนํ้าโขงมีความคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ลักษณะภูมิประเทศที่มีความสัมพันธ์กับการตั้งหลักแหล่งที่อยู่อาศัยและทำกินนั้น วิเคราะห์ออกได้เป็น 3 ลักษณะคือ นํ้า นา โคน จากองค์ประกอบทั้ง 3 จะเห็นได้ว่า นํ้าและนา เป็นปัจจัยหลัก ในการตั้งถิ่นฐานในวัฒนธรรมไทย-ลาว ดังนั้นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับข้าวจึงเป็นวัฒนธรรมที่เกิดควบคู่กับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่นเดียวกับชุมชนในวัฒนธรรมไทย-ลาว นอกจากการทำนาและงานเกษตรกรรมอื่นๆ การทำการประมง หรือการหาปลาถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของผู้คนในแขวงจำปาสักและผู้คนที่ย้ายมาอยู่ตามลำนํ้าโขง

นอกจากคติความเชื่อในเรื่องทำเลที่จะตั้งหมู่บ้านแล้ว ยังมีคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการสร้างถาวรวัตถุทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมท้องถิ่น ที่มีคติความเชื่อที่สืบทอดกลายเป็นวัฒนธรรม ในเขตจังหวัดอุบลราชธานี มีอำเภอที่มีความสำคัญ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม คือ อำเภอเขมราฐ อำเภอนาตาล และอำเภอโขงเจียม เนื่องจากทั้ง 3 อำเภอต่าง มีบทบาทที่โดดเด่นแตกต่างกันไป และอยู่ติดกับลำนํ้าโขง ผังตรงกันข้ามกับ แขวงสาละวัน แขวงจำปาสัก และแขวงสหวันนะเขต ของ สปป.ลาว ดังนั้นงานสำรวจแล่วิจัยชิ้นนี้ จึงมุ่งตรงที่จะศึกษาพื้นที่ดังกล่าว เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ และเปรียบเทียบความเหมือนและความต่าง ในวัฒนธรรมร่วมแบบไทย-ลาว ระหว่างชุมชนทั้ง 2 ฝ่าย

3.2.1 อำเภอเขมราฐ

อำเภอเขมราฐ เป็นชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขงซึ่งมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานมาแต่อดีต ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านโคกกองพะเนียงขึ้นเป็น **เมืองเขมราฐราชธานี** มีฐานะเป็นหัวเมืองชั้นเอกขึ้นตรงต่อกรุงเทพมหานคร และโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งอุปฮาดกำท้อพยอมมาจากเมืองอุบลราชธานีเป็นเจ้าเมืองคนแรก มีนามว่า "พระเทพวงศา" เมื่อปีพ.ศ. 2357 ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรับปรุงการปกครองครั้งใหญ่ อีสานถูกแบ่งเป็น 8 บริเวณ เมืองเขมราฐมี เศรษฐนิรักษ์เป็นผู้ว่าราชการเมือง และมีอำเภออยู่ในการปกครอง 6 อำเภอ ต่อมาในปี พ.ศ. 2452 เมืองเขมราฐถูกลดฐานะลงเป็นอำเภอขึ้นตรงต่อเมืองยโสธรจนปี พ.ศ. 2455 จึงถูกย้ายมาขึ้นกับกับจังหวัดอุบลราชธานีจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

(<http://th.wikipedia.org/wiki/อำเภอเขมราฐ> : 6 กรกฎาคม 2010)

ภาพที่ 26 แผนที่แสดงตำแหน่ง อำเภอเขมราฐ

ข้อมูลแผนที่จาก <http://th.wikipedia.org/wiki/อำเภอเขมราฐ> : 6 กรกฎาคม 2010

อำเภอเขมราฐ แปลว่า ดินแดนแห่งความสุข^[2]เป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดอุบลราชธานี อยู่ริมแม่น้ำโขง อำเภอเขมราฐ เป็นอำเภอเก่าแก่ที่ตั้งมาตั้งแต่สมัยกรุงเทพ อยู่ริมแม่น้ำโขงเป็นระยะทางยาวกว่า 40 กิโลเมตร ซึ่งฝั่งตรงข้ามคือ เมืองสองคอน แขวงสะหวันนะเขต ของประเทศลาว เขมราฐเป็นเมืองที่มีทัศนียภาพแม่น้ำโขงที่สวยงาม หาดทรายที่มีชื่อเสียงคือ หาดทรายสูง และ จะมีการแข่งเรือยาวอำเภอเขมราฐซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี มีคำขวัญประจำอำเภอว่า “ต้นตำรับรำดังหาวาย ถิ่นไทยนักปราชญ์ ทวยราษฎร์น้ำใจงาม สุดเขตแดนสยาม มะขามหวานหลากหลาย กล้วยตากรสดี ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา แข่งนาวาสองฝั่งโขง”

อาณาเขตและที่ตั้ง

อำเภอเขมราฐตั้งอยู่ หมู่ 1 ถนน อรุณประเสริฐ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี อยู่ห่างจากอำเภอเมืองไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือไปตามถนนอุบลฯ-ชาติตระการ-เขมราฐ ระยะทางประมาณ 104 กิโลเมตร จากถนนหมายเลข 202 (ถนนอรุณประเสริฐ) อีก 1 เส้นทาง อำเภอเขมราฐตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดอุบลราชธานี ห่างจากตัวจังหวัด 105 กิโลเมตร และห่างจากกรุงเทพมหานคร 750 กิโลเมตร

อำเภอเขมราฐแบ่งการปกครองออกเป็น 9 ตำบล 123 หมู่บ้าน ได้แก่ เขมราฐ ขามป้อม เกียคหนองผือ นาแวง แก้งเหนือ หนองนกทา หนองสิม ห้วยนา มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่การปกครองข้างเคียงดังนี้ ทิศเหนือ ติดต่อกับแขวงสะหวันนะเขต (สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) ทิศตะวันออก ติดต่อกับแขวงสาละวัน (สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) และกิ่งอำเภอนาตาล ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอโพธิ์ไทรและอำเภอกุดข้าวปุ้น ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอปทุมราชวงศา และอำเภอขามุนาม จังหวัดอำนาจเจริญ

ภาพที่ 27 บรรยากาศในตัวอำเภอ ตลาดเช้า และสถานีขนส่งในเมืองเขมราฐ

ภูมิทัศน์ และสภาพทางภูมิศาสตร์

ภูมิประเทศของอำเภอเขมราฐ มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม กินพื้นที่กว้างขวาง ขนานไปกับลำน้ำโขงที่อยู่ด้านทิศเหนือ พื้นที่ในช่วงจะเป็นเนินเขา โดยเฉพาะบริเวณที่ติดลำน้ำโขง เนื่องจากพื้นที่ที่ติดลำน้ำส่วนใหญ่จะเป็นเนินเทือกเขาทำให้ เกิดเป็นเกาะแก่ง และสันดอนเล็กๆกระจายไปทั่วบริเวณ

สภาพอากาศในพื้นที่บริเวณอำเภอเขมราฐโดยทั่วไป มี 3 ฤดูคือ ฤดูร้อน ช่วงประมาณปลายเดือนมีนาคมถึงต้นเดือนพฤษภาคม อากาศร้อนอบอ้าว ฤดูฝน ประมาณกลางเดือนพฤษภาคม ถึง ต้นเดือนตุลาคม มีฝนตกโดยทั่วไป ฤดูหนาว ประมาณต้นเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมีนาคม อากาศจะเริ่ม

เย็นลง จนกระทั่งมีอากาศหนาว (<http://th.wikipedia.org/wiki/อำเภอเขมราฐ> ค้นเมื่อ 6 กรกฎาคม 2010)

อำเภอเขมราฐ เป็นชุมชนที่มีระยะห่างจากศูนย์กลางของตัวจังหวัดอุบลราชธานี ด้วยเหตุดังกล่าว จึงทำให้เขมราฐเป็นจุดศูนย์กลางทางการศึกษาที่สำคัญแห่งหนึ่งในภูมิภาคแถบนี้ ประกอบไปด้วย โรงเรียนประถมศึกษาและโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตเทศบาลตำบลเขมราฐ เช่น โรงเรียนเขมราฐพิทยาคม (โรงเรียนสหศึกษา) เปิดสอนระดับมัธยมต้นถึงมัธยมปลาย โรงเรียนเขมราฐ (โรงเรียนสหศึกษา) เปิดสอนระดับอนุบาลและประถมศึกษา โรงเรียนบ้านเหนือเขมราฐ (โรงเรียนสหศึกษา) เปิดสอนระดับอนุบาลและประถมศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษาและประถมศึกษาอื่น ๆ เช่น โรงเรียนแก่งเหนือพิทยาคม (ตำบลแก่งเหนือ) เป็นโรงเรียนสหศึกษา เปิดสอนระดับมัธยมต้นถึงมัธยมปลาย โรงเรียนบ้านหนองผือ โรงเรียนสหศึกษา สอนระดับอนุบาลถึงมัธยมต้น โรงเรียนอนุบาลพุทธเมตตา (ภาคเอกชน) ฯลฯ วิทยาลัย และ มหาวิทยาลัย เช่น วิทยาลัยการอาชีพเขมราฐ (สังกัดกรมอาชีวศึกษา) โรงเรียนเทคโนโลยีบริหารธุรกิจรักไทย เขมราฐ มหาวิทยาลัยอีสาน (ศูนย์เขมราฐ) สถาบันราชภัฏมหาสารคาม (ศูนย์เขมราฐ)

เนื่องจากภูมิประเทศที่มีทั้งเป็นเนินเขา และบางส่วนของที่ติดลำน้ำโขง ซึ่งในฤดูแล้งจะมีเกาะแก่ง เกิดขึ้นมากมาย และมีความสวยงามแปลกตา ทำให้พื้นที่บริเวณดังกล่าว กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ที่มีผู้คนเข้ามาเยี่ยมชมอยู่ตลอดเวลา เช่น หาดทรายสูง บ้านลาดหญ้าคา หมู่ที่ 10 ต.นาแวง แก่งช้างหมอบ บ้านห้วยยาง หมู่ที่ 10 ต.เขมราฐ ภูอ่าง บ้านหลักเขต หมู่ที่ 9 ต.หนองนกทา แก่งพลาเหล็ก บ้านสามแยกถ้ำเสือ หมู่ที่ 17 ต.เขมราฐ ภูรัง บ้านบาก ม.2 ต.หัวนาและ บ้านดอนไค้ ม.10 ต.หัวนา ภูพนมดี บ้านแก่งหลักด่าน ม.7 และบ้านพนมดี ม.10 ต.หนองผือภูยอ บ้านคำสง่า ม.11 ต.หนองนกทา

ภาพที่ 28 วัดบ้านอุ่มมุง ต.เขมราฐ ที่ตั้งพระเจ้าใหญ่อูมมุงค์หมื่นศูนย์รวมจิตใจของชาวเขมราฐ

นอกจากสถานที่ท่องเที่ยวเขมรราชยังเป็นคนแดนที่มีศาสนสถานที่สำคัญหลายแห่ง ได้แก่ วัดโพธิ์ หมู่ที่ 7 ต.เขมรราช ที่ตั้งพระเจ้าใหญ่องค์แสน และ พระหยกไชยปรีชา วัดบ้านอุบมุง หมู่ที่ 5 ต.เขมรราชที่ตั้งพระเจ้าใหญ่องค์หมื่น

วิถีชีวิต สังคมวัฒนธรรมและประเพณี

ผู้คนที่ย้ายมาในเขมรราช มีวิถีชีวิตเหมือนผู้คนในชุมชนอีสานทั่วไป ซึ่งหมายถึง วิถีชีวิตแบบวัฒนธรรมไทย-ลาว ที่ปรากฏเห็นได้ ทั้งทั้งภูมิภาค เนื่องจากวิถีการดำเนินชีวิตของคนเขมรราช ยังคงดำเนินไปตามรูปแบบดั้งเดิมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ คือ แบบพึ่งพาธรรมชาติ โดยอาศัยภูมิปัญญาในท้องถิ่น ที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ดังนั้นวิถีดังกล่าวจึงสะท้อนออกมาในรูปแบบของ สินค้าหรือผลิตภัณฑ์สินค้าส่งออก ของชุมชนที่นี่ ซึ่งได้แก่

กล้วยตาก นางวัชรี อุ่นจิตร สมุนไพร นางมาลา มัธยมาศ และนางสมคิด ดงศรี หมู่ 1 ตำบลขามป้อม ผ้าทอมือ นางสมภพ บึงทอง 30 ม.6 ต.นาแวง ขนมนางเล็ด กลุ่มแม่บ้านบ้านเหนือเขมรราช แหนมใบมะยม กลุ่มแม่บ้านบ้านเหนือเขมรราช กล้วยฉาบ และกล้วยฉาบเส้น กลุ่มแม่บ้านหนองวิไล หมู่ 11 ตำบลเขมรราช กลุ่มสาธิต กระติบข้าว หมู่ 13 ตำบลขามป้อม เป็นต้น (<http://th.wikipedia.org/wiki/อำเภอเขมรราช>, ค้นเมื่อ 6 มิถุนายน 2553.)

เมืองเขมรราช เป็นชุมชนที่มีความสำคัญแห่งหนึ่งในภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงแถบนี้ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากเป็นทำเล ที่เหมาะสมทางด้านภูมิศาสตร์ และเคยเป็นชุมชนที่เป็นศูนย์กลางในการปกครองในอดีต กระบวนการดังกล่าวนี้ นำมาซึ่งความแตกต่างทางวัฒนธรรม และเกิดการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรม จนทำให้เกิดความหลากหลายในวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในแถบนี้ ซึ่งในความหลากหลายนั้น แวดล้อมไปด้วย องค์ความรู้และประสบการณ์ที่เป็นภูมิปัญญาของผู้คนในแต่ละท้องถิ่น เพื่อความอยู่รอดในการดำเนินชีวิต ปัจจุบันองค์ความรู้ดังกล่าวยังคงสืบทอดและดำเนินควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยปัจจุบัน ประชากรในเขมรราช ส่วนใหญ่จะนับถือพระพุทธศาสนา มีประเพณีตาม ฮีตครอง ของวัฒนธรรมไทย-ลาว เหมือนชุมชนอีสานทั่วไป

3.2.2 อำเภอนาตาล

อำเภอนาตาล เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดอุบลราชธานี ท้องที่อำเภอนาตาลเดิมเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอเขมรราช ทางราชการได้แบ่งพื้นที่การปกครองออกมาตั้งเป็น กิ่งอำเภอนาตาล ตามประกาศกระทรวงมหาดไทยลงวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2537 โดยมีผลบังคับตั้งแต่วันที่ 30 เมษายน ปีเดียวกัน ต่อมาในวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2550 ได้มีพระราชกฤษฎีกายกฐานะขึ้นเป็น อำเภอนาตาล โดยมีผลบังคับตั้งแต่วันที่ 8 กันยายน ปีเดียวกัน

(<http://th.wikipedia.org/wiki/อำเภอนาตาล>, ค้นเมื่อ 6 มิถุนายน 2553.)

อำเภอนาตาลแบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 4 ตำบล 64 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลนาตาล ตำบลพะลาน ตำบลกองโพธิ์ ตำบลพังเคน การปกครองส่วนท้องถิ่นในท้องที่อำเภอนาตาลประกอบด้วย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น 4 แห่ง ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลนาตาล ครอบคลุมพื้นที่ตำบลนา

ตาลทั้งตำบล องค์การบริหารส่วนตำบลพะลาน ครอบคลุมพื้นที่ตำบลพะลานทั้งตำบล องค์การบริหารส่วนตำบลกองโพน ครอบคลุมพื้นที่ตำบลกองโพนทั้งตำบล องค์การบริหารส่วนตำบลพังเคน ครอบคลุมพื้นที่ตำบลพังเคนทั้งตำบล

ที่ตั้งและอาณาเขต

อำเภอนาดาลตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียงดังต่อไปนี้ ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอเขมราฐ ทิศตะวันออก ติดต่อกับแขวงสาละวัน (ประเทศลาว) ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอโพธิ์ไทรและอำเภอเขมราฐ ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอเขมราฐ

ภาพที่ 29 แผนที่แสดงตำแหน่ง อำเภอนาดาล

ข้อมูลภาพจาก (<http://th.wikipedia.org/wiki/อำเภอนาดาล>, ค้นเมื่อ 6 มิถุนายน 2553.)

การเดินทางไปยัง อำเภอนาดาล สามารถใช้เส้นทาง ดังต่อไปนี้ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2112 (ถนนยุทธศาสตร์เขมราฐ-โขงเจียม) จากอำเภอเขมราฐ มาตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2112 ถึงสี่แยกอินทรายบ้านคันพะลาน (ห่างจากอำเภอเขมราฐประมาณ 20 กิโลเมตร) เลี้ยวขวาเข้ามาตามถนนชนบท ถึงอำเภอนาดาล และทางหลวงชนบทด้านฮัง-นาดาล เริ่มจากทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2050 ก่อนถึงอำเภอเขมราฐประมาณ 13 กิโลเมตร บริเวณบ้านด่านฮัง ตำบลพังเคน ระยะทาง 12 กิโลเมตร

ภูมิทัศน์ และสภาพทางภูมิศาสตร์

อำเภอนาดาล เป็นชุมชนที่เพิ่งก่อตั้งมาได้ไม่นาน เนื่องจากในอดีตเป็นบริเวณที่มีพื้นที่ป่าไม้ และเนินเขา เส้นทางคมนาคมลำบาก ซึ่งเป็นแนวเขาเรียบลำน้ำโขง ที่ต้องเดินทางผ่านแนวเทือกเขา

และไม่ค่อยมีชุมชนอยู่อาศัยหนาแน่นเหมือนที่ลุ่มทั่วไป เพราะชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นชุมชนเล็กๆ ที่อาศัยตามเนินเขา และเชิงเขา เรียบลำน้ำโขง

ภาพที่ 30 วิถีชีวิตของชาวอำเภอนาตาล และภาพถนนักวิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูล

สถานที่สำคัญ

อำเภอนาตาล มีสถานศึกษา เช่น โรงเรียนในเขตอำเภอนาตาล ได้แก่ โรงเรียนมัธยม สพฐ. โรงเรียนพละานวิทยาคม โรงเรียนพังเคนพิทย

วัดพระโต บ้านปากแซง ตำบลพะลูน เป็นที่ประดิษฐานองค์หลวงพ่โต หรือองค์ตื้อ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปเก่าแก่ และเป็นศูนย์รวมความศรัทธาของผู้คนในแถบนี้

วิถีชีวิต สังคมวัฒนธรรมและประเพณี

ชุมชนในอำเภอนาตาล จะกระจายตัวอยู่ตามริมลำน้ำ เนื่องจากบนฝั่งที่ พื้นที่ส่วนที่ติดลำน้ำโขง จะเป็นเนินทราย และแนวเขาหินซึ่งมีพื้นที่ในการเพาะปลูกน้อย ดังนั้นประชากรในพื้นที่ดังกล่าว จึงประกอบอาชีพประมงเป็นอาชีพหลัก และจะทำนาเพื่อบริโภคเท่านั้น (บุญโฮม โคตรนนท์: สัมภาษณ์, 2553) ชาวนาตาลมีวิถีชีวิตเรียบง่าย ประกอบอาชีพประมง จับปลา ทอผ้า และงานจักสาน ชุมชนในอำเภอนาตาล ส่วนใหญ่จะเป็นชุมชนเก่าแก่มียุคตั้งแต่ 100 ปีขึ้นไป โดยเฉพาะชุมชนที่อยู่รอบบริเวณวัดพระโต (องค์ตื้อ) ซึ่งเป็นวัดเก่าในสมัยอาณาจักรล้านช้าง แต่ปัจจุบันได้รับการบูรณะจนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว และสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนแถบนี้

ภาพที่ 31 ชุมชนบ้านปากแซง ตำบลพะลาน ที่ตั้งของวัดพระโต

พื้นที่ดังกล่าวนอกจากจะมีกลุ่มชาติพันธุ์ในวัฒนธรรมไทย-ลาวแล้ว ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์ในวัฒนธรรมมอญ-เขมร คือ ชาวกูยหรือกวย ซึ่งอาศัยอยู่ตั้งแต่ในยุคประวัติศาสตร์ (อุทอง ประศาสน์ วินิจชัย, 2551) ทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์อยู่ร่วมวัฒนธรรมเดียวกันซึ่งเป็นการผสมผสานคติความเชื่อเข้าด้วยกันบนพื้นฐานของพระพุทธศาสนา โดยมีหลวงพ่อบูใหญ่ หรือ องค์โต ซึ่งเป็นพระพุทธรูปเก่าแก่สมัยอาณาจักรล้านช้างเป็นศูนย์รวม (บุญโฮม โคตรนนท์: สัมภาษณ์, 2553) กระบวนการดังกล่าวนี้ นำมาซึ่งการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรม จนทำให้เกิดความหลากหลายในวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในแถบนี้ ซึ่งในความหลากหลายนั้นแวดล้อมไปด้วย องค์ความรู้และประสบการณ์ที่เป็นภูมิปัญญาของผู้คนในแต่ละท้องถิ่น เพื่อความอยู่รอดในการดำเนินชีวิต ปัจจุบันองค์ความรู้ดังกล่าวยังคงสืบทอดและดำเนินควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยปัจจุบัน ประชากรในนาตาล ส่วนใหญ่จะนับถือ พระพุทธศาสนา มีประเพณีตาม อดิคลอง ของวัฒนธรรมไทย-ลาว เหมือนชุมชนอีสานทั่วไป

3.2.3) อำเภอโขงเจียม

แต่เดิมนั้นอำเภอนี้เป็นเมืองที่ชื่อว่า เมืองโขงเจียมใน สมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2364 ในตอนนั้นเมืองโขงเจียมได้ขึ้นตรงต่อเมืองนครจำปาศักดิ์และต่อมารัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้โปรดเกล้าฯ ให้เมืองโขงเจียมมาขึ้นตรงต่อเมืองเขมราฐในปี พ.ศ. 2371 และในปี พ.ศ. 2443-2445 เมืองโขงเจียมก็ได้ถูกลดฐานะลงเป็น อำเภอโขงเจียม ขึ้นตรงกับเมืองเขมราฐ จากนั้นอีกไม่นานเมืองเขมราฐได้ถูกลดฐานะจากเมืองเขมราฐเป็นอำเภอเขมราฐขึ้นกับเมืองยโสธร จึงทำให้อำเภอโขงเจียมขึ้นตรงกับเมืองยโสธรด้วยอำเภอโขงเจียม เป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดอุบลราชธานี ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกสุดของประเทศไทย

(<http://th.wikipedia.org/wiki/อำเภอโขงเจียม>, ค้นเมื่อ 6 มิถุนายน 2553.)

ภาพที่ 32 แผนที่แสดงตำแหน่ง อำเภอโขงเจียม

ที่ตั้งและอาณาเขต

อำเภอโขงเจียมตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียงดังต่อไปนี้ **ทิศเหนือ** ติดต่อกับอำเภอศรีเมืองใหม่ **ทิศตะวันออก** ติดต่อกับแขวงสาละวันและแขวงจำปาสัก (ประเทศลาว) **ทิศใต้** ติดต่อกับอำเภอสิรินคร **ทิศตะวันตก** ติดต่อกับอำเภอพิบูลมังสาหารและอำเภอศรีเมืองใหม่ อำเภอโขงเจียมแบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 5 ตำบล 53 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลโขงเจียม 14 หมู่บ้าน ตำบลห้วยยาง 11 หมู่บ้าน ตำบลนาโพธิ์กลาง 10 หมู่บ้าน ตำบลหนองแสงใหญ่ 9 หมู่บ้าน และตำบลห้วยไผ่ 9 หมู่บ้าน

ภาพที่ 33 บริเวณแม่น้ำสองสี(แม่น้ำโขงและแม่น้ำมูลไหลมาบรรจบกัน) และอาคารบ้านเรือนเมืองโขงเจียม

สถานที่สำคัญ

ท้องที่อำเภอโขงเจียมประกอบด้วย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น 6 แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบลบ้านด่าน ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของตำบลโขงเจียม องค์การบริหารส่วนตำบลโขงเจียม ครอบคลุมพื้นที่ตำบลโขงเจียม (เฉพาะนอกเขตเทศบาลตำบลบ้านด่าน) องค์การบริหารส่วนตำบลห้วย

ยาง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลห้วยยางทั้งตำบล องค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลาง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลนาโพธิ์กลางทั้งตำบล องค์การบริหารส่วนตำบลหนองแสงใหญ่ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลหนองแสงใหญ่ทั้งตำบล องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยไผ่ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลห้วยไผ่ทั้งตำบล อำเภอโขงเจียม มีสถานที่ท่องเที่ยวหลายแห่ง เช่นผาแต้ม อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติผาแต้ม น้ำตกสร้อยสวรรค์ น้ำตกลงรู ถ้ำวัดชัยภักย์ รอยพระพุทธรูปบ้านท่าสำง เขื่อนปากมูล แก่งตะนะ เป็นต้น

ภูมิทัศน์ และสภาพทางภูมิศาสตร์

สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบ สลับกับโนน (เนิน) เตี้ย ๆ โขงเจียมมีเขตแดนทางตะวันออกติดแม่น้ำโขงเป็นที่ซึ่งแม่น้ำมูลไหลลงมาบรรจบบริเวณท้ายวัดโขงเจียม (วัดบ้านด่านเก่า) บริเวณที่แม่น้ำทั้งสองสายมาจกกันทำให้เกิดสภาพที่เรียกว่า น้ำสองสี โดยน้ำที่ไหลจากน้ำโขงจะมีสีขาวขุ่น ส่วนน้ำที่มาจากลำน้ำมูลมีลักษณะใสหรือสีเขียวยอมฟ้าเล็กน้อย บางครั้งจะเรียกกันว่า "โขงสีปูน มูลสีคราม" อำเภอโขงเจียมห่างจากตัวจังหวัดอุบลราชธานีไปทางทิศตะวันออก 75 กิโลเมตร โดยใช้ถนนสถิตนิมานกาล (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 217) จากวารินชำราบ-สว่างวีระวงศ์-พิบูลมังสาหาร เลี้ยวซ้ายผ่านสี่แยกธนาคารออมสิน ตรงไป ข้ามสะพานข้ามแม่น้ำมูล แล้วเลี้ยวขวาไปตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2222 ประมาณ 30 กิโลเมตร ถึงอำเภอโขงเจียม นอกจากเส้นทางนี้แล้วยังมีเส้นทางอื่นที่จะเดินทางมาได้ คือ เส้นทางอุบลราชธานี-ตระการพืชผล 50 กิโลเมตร เลี้ยวขวาที่อำเภอตระการพืชผล เข้าทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2134 อีก 60 กิโลเมตรถึงอำเภอโขงเจียม และเส้นทางสุดท้าย คือ อุบล-ตาลชุม-โขงเจียม ระยะทาง 75 กิโลเมตร แต่สภาพถนนไม่สะดวกต่อการเดินทาง

ภาพที่ 34 ภาพถ่าย ตลาดเช้า และชุมชนในอำเภอโขงเจียม

วิถีชีวิต สังคมวัฒนธรรมและประเพณี

ประชากรในพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น การประมง การทำนา ทำไร่ รับจ้างทั่วไป หรือ ถ้าไม่ทำนา ก็จะประกอบอาชีพ ค้าขาย เพราะเป็น เมืองท่องเที่ยว และเนื่องจากสภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบ สลับกับโนน (เนิน) เตี้ย ๆ โขงเจียมมีเขตแดนทางตะวันออกติดแม่น้ำโขงเป็นที่ซึ่งแม่น้ำมูลไหลลงมาบรรจบ จึงทำให้บริเวณดังกล่าวมีปลาชุกชุม ผู้คนในแถบนี้จึงประกอบอาชีพหาปลาเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะกลุ่มชนพื้นเมืองโขงเจียมในปัจจุบัน ซึ่งอพยพมาจาก สปป.ลาวเข้ามายังประเทศไทยช่วงฝรั่งเศสปกครอง(สมใจ ศรีหล้า,2550)เป็นชาวกูยประเภทหนึ่ง คือ ชนเผ่ากูย อาศัยอยู่

ตามริมแม่น้ำโขงทั้งฝั่งไทย บริเวณตำบลห้วยไผ่ และฝั่งตรงกันข้ามใน สปป.ลาว (หนู มะวันใส : สัมภาษณ์, 2553) เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ในวัฒนธรรมมอญ-เขมรที่อาศัยอยู่ตามแถบนี้ (อุ๋ทอง ประศาสน์ วิจิฉัย, 2551) มีภาษาพูดแต่ไม่มีภาษาเขียน เชื้อเรื่องภูตผีค่อนข้างสูง มีชีวิตเรียบง่าย ประกอบอาชีพ ประมง จับปลา และงานจักสาน

ภาพที่ 35 บรรยากาศในหมู่บ้านตามุย ตำบลห้วยไผ่ซึ่งเป็นชุมชนที่มีชนเผ่ามอญอาศัยอยู่

โจงเจียมนอกจากจะมีกลุ่มชาติพันธุ์ในวัฒนธรรมไทย-ลาวแล้ว ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์ในวัฒนธรรมมอญ-เขมร คือ ชาวกูยหรือกวย ซึ่งอาศัยอยู่ตั้งแต่ในยุคประวัติศาสตร์ ทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์อยู่ร่วมวัฒนธรรมเดียวกันซึ่งเป็นการผสมผสานคติความเชื่อเข้าด้วยกันบนพื้นฐานของพระพุทธศาสนาแม้จะมีเรื่องความเชื่อที่แตกต่างกัน

ในด้านสถาปัตยกรรม ที่พักอาศัยและสถาปัตยกรรมทางศาสนา ลักษณะและรูปแบบพื้นถิ่นมีความคล้ายคลึงและใกล้เคียงกับรูปแบบทั่วไปในภาคอีสาน แม้ปัจจุบันรูปแบบบางอย่างจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามค่านิยมของยุคสมัย แต่โดยภาพรวมแล้วยังคงมีลักษณะและรูปแบบ ไม่แตกต่างกันมากนัก

บริเวณ บ้านตามุย ตำบลห้วยไผ่ เป็นชุมชนที่เก่าแก่ มองจากผาเดิมจะเห็นชุมชน ในหมู่บ้านมีประชากรราว 100 หลังคาเรือน แม้จะเป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตแบบชาวอีสานในวัฒนธรรมไทย-ลาว โดยทั่วไป แต่ก็ยังมีความเชื่อในเรื่องผีอยู่ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของชนพื้นเมืองชาวกูย ซึ่งพื้นฐานวัฒนธรรมมาจาก มอญ-เขมร นับว่าเป็นชุมชนที่อยู่ร่วมกันด้วยการผสมผสาน และยอมรับซึ่งกันและกัน

จากการลงพื้นที่ศึกษาชุมชนต่างๆ ทั้ง 3 อำเภอ คือ อำเภอเขมราฐ อำเภอนาตาล และอำเภอโขงเจียมในบริบทต่างๆ ทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม และภูมิศาสตร์ ปัจจุบันบริบทที่เกิดขึ้นกับชุมชนในพื้นที่ศึกษาต่างก็มีส่วนที่คล้ายกัน และแตกต่างกัน แต่ทั้งนั้นล้วนอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมแบบร่วมกัน โดยเฉพาะในด้านสถาปัตยกรรมทางศาสนาอย่างธรรมาสน์แล้ว ลักษณะรูปแบบมีความคล้ายคลึงและใกล้เคียงกันอยู่บ้างบางวัดในส่วนของจังหวัดอุบลราชธานีมีธรรมาสน์แบบตั้งรูปแบบสมัยนิยมกันแทบจะทุกวัดรูปแบบซึ่งแตกต่างจากในสปป.ลาวที่เป็นธรรมาสน์แบบนุชบกหรือหอ

ธรรมาสน์เป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะธรรมาสน์พื้นถิ่นในวัฒนธรรมไทย-ลาว แม้ปัจจุบันรูปแบบธรรมาสน์ จะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามค่านิยมของยุคสมัย แต่ก็เห็นได้ชัดเจนว่าภาพรวมแล้วมีรูปแบบที่แตกต่างกันมากส่วนทางสปป.ลาวยังคงรักษารูปแบบไว้ได้ส่วนของจังหวัดอุบลราชธานีในพื้นที่ที่ทำการศึกษาก็จะมีการใช้ธรรมาสน์สรีทธาซื้อจากร้านสังฆภัณฑ์เป็นส่วนใหญ่

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่องเปรียบเทียบธรรมาสน์จำปาสัก สปป.ลาวกับจังหวัดอุบลราชธานี : มิติทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้ทำการศึกษาข้อมูลในลักษณะเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Random Sampling) แขวงจำปาสัก สปป.ลาว ประกอบด้วย

ธรรมาสน์แขวงจำปาสัก สปป.ลาว รวมทั้งสิ้น 16 หลัง ประกอบด้วย

1. เมืองโขง จำนวน 6 หลัง
 - 1.1 วัดกลางโขง (วัดพวงแก้วอรุโณทัย)
 - 1.2 วัดจอมทอง
 - 1.3 วัดเวินทอง
 - 1.4 วัดหัวโขงพระใหญ่
 - 1.5 วัดมหันตวิหาร
 - 1.6 วัดหินสั่ว
2. เมืองจำปาสัก จำนวน 6 หลัง
 - 2.1 วัดหลวงเก่า
 - 2.2 วัดคอนใต้
 - 2.3 วัดคณะคอน
 - 2.4 วัดอามาด
 - 2.5 วัดพะพิน
3. เมืองชะนะสมบูน จำนวน 3 หลัง
 - 3.1 วัดสิริตันสาสดาราม(บ้านคอนโค)
 - 3.2 วัดสิริภูมบ้านชะฝ่ายกลาง
 - 3.3 วัดอรัญวาสี คุ่มสะฝ่ายโพไซ

ธรรมเนียมจังหวัดอุบลราชธานี รวมทั้งสิ้น 13 หลัง ประกอบด้วย

1. อำเภอเขมราฐ จำนวน 6 หลัง

- 1.1 วัดโพธิ์
- 1.2 วัดกลาง(วัดชัยภูมิการาม)
- 1.3 วัดเหนือ
- 1.4 วัดพระเจ้าใหญ่อูบมุง(บ้านอูบมุง)
- 1.5 วัดโพธิ์ศรี(บ้านนาเมือง)
- 1.6 (วัดหลวงปู่จันทร์หอม) ตำบลนาแข

2. อำเภอนาตาล จำนวน 2 หลัง

- 2.1 วัดพระโต ตำบลพะลาน(บ้านปากแซง)
- 2.2 วัดชัยมงคล (บ้านนาตาล)

3. อำเภอโขงเจียม จำนวน 5 หลัง

- 3.1 วัดโขงเจียม
- 3.2 วัดบุบผาวัน(บ้านด่านใหม่)
- 3.3 วัดสว่างเวฬุวัน(ตำบลห้วยไผ่)
- 3.4 วัดบ้านกุ่ม
- 3.5 สำนักสงฆ์บ้านคาน้อย

โดยศึกษาเปรียบเทียบรายละเอียดของธรรมเนียมเกี่ยวกับความเป็นมา แผนผัง โครงสร้าง และลวดลายตกแต่งบนส่วนประดับต่างๆ ทำให้เห็นรูปแบบองค์ประกอบของธรรมเนียม โดยได้มีการสัมภาษณ์ เจ้าอาวาสวัด พระภิกษุสงฆ์ พุทธศาสนิกชนทั้งแขวงจำปาสัก 16 คน และจังหวัดอุบลราชธานี 13 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 29 คน การเสนอผลการวิจัยแบ่งเป็น 3 ส่วน

1.ความเป็นมาพัฒนาการ และรูปแบบของธรรมเนียมในแขวงจำปาสักสปปลาว กับ จังหวัดอุบลราชธานี เสนอผลการวิจัยโดยเสนอกรณีสภาพฐานะที่ตั้งโดยสังเขป ลักษณะทางกายภาพเสนอรูปแบบเป็นภาพถ่ายภาพถ่ายลายเส้น

2. องค์ประกอบของธรรมเนียม เสนอผลการวิจัยในภาพรวมส่วนประกอบโครงสร้าง เช่น ส่วนฐาน ส่วนตัวเรือน และหรือส่วนหลังคา

3. มิติทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา การสร้างธรรมเนียมภาพสะท้อนทางวัฒนธรรมแลภูมิปัญญาท้องถิ่นในธรรมเนียมจำปาสัก กับจังหวัดอุบลราชธานี

1.ความเป็นมาพัฒนาการ และรูปแบบของธรรมาสน์ในแขวงจำปาสักสปปลาว กับจังหวัดอุบลราชธานี

1.1 ความเป็นมาพัฒนาการ และลักษณะรูปแบบของธรรมาสน์

ธรรมาสน์ คือที่นั้งสำหรับพระสงฆ์แสดงธรรมในโอกาสต่างๆ มีเกือบทุกวัดในภาคอีสาน และ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นอีกหนึ่งผลงานทางศิลปกรรมที่มีคุณค่ายิ่งสำหรับใช้ในพิธีทางพุทธศาสนา มักทำเป็นแท่นสูงขึ้นไปราวระดับสายตา ส่วนฐานของธรรมาสน์และอาสนะ จะเป็นรูป 4 เหลี่ยม ขนาดกว้างพอที่พระรูปหนึ่งจะนั่งได้อย่างสบาย ส่วนฐานมักจะตกแต่งด้วยลวดลายคล้ายพระแท่นที่ประทับของกษัตริย์ มีการประดับด้วยสิงห์ บัวและกระจัง และแกะสลักลงรักปิดทอง งดงาม ส่วนเหนือจากฐานขึ้นไปเป็นที่นั่งของพระสงฆ์ มีแผงไม้กั้นทั้ง 4 ด้าน ด้านหนึ่งจะเว้นช่องไว้สำหรับให้พระขึ้นทางบันได บันไดธรรมาสน์มักทำเป็นรูปตัวนกตัวเหาะ หรืออาจมีรูปร่างเป็นอย่างอื่นตามสมัยนิยม ที่มุมทั้งสี่ของฐานจะมีเสา 4 ต้น ตั้งขึ้นรับหลังคา ซึ่งนิยมทำเป็นรูปยอดปราสาทหลังคาธรรมาสน์นี้จะมีส่วนประกอบและการตกแต่งเช่นเดียวกับหลังคาปราสาทเพียงแต่ย่อขนาดลงมาเท่านั้น(นิยม วงศ์พงษ์คำ , 2548)

ธรรมาสน์ ในสมัยโบราณพุทธศาสนิกชน ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญสิ่งหนึ่ง จึงมีการประดับตกแต่งให้มีความวิจิตรพิสดาร บางแห่งทำเหมือนจำลองปราสาทและแท่นที่ประทับของกษัตริย์ โดยย่อสัดส่วนให้เล็กลง ธรรมาสน์ส่วนมากจะทำด้วยไม้ มีการแกะสลักลงรักปิดทองและประดับด้วยกระจกสีอย่างประณีตงดงาม การตกแต่งธรรมาสน์ให้มีรูปทรงสวยงามก็เนื่องด้วยมีความคิดที่ว่าพระสงฆ์เป็นผู้ทรงศีล ได้รับความเคารพอย่างสูงจากพุทธศาสนิกชน และเมื่อพระสงฆ์ควรจะได้นั่งในที่อันควร ในที่สูงกว่าคนธรรมดา ธรรมาสน์โดยทั่วไปจะประดับตกแต่งให้งดงาม การปรับปรุงลักษณะรูปแบบโดยทั่วไปของธรรมาสน์ สามารถแบ่งได้เป็น 3 แบบ คือ

1. ธรรมาสน์แท่นหรือเตียง เป็นธรรมาสน์แบบเก่าแก่ที่สุดตั้งแต่สมัยสุโขทัย มีขนาดไม่ใหญ่นัก เป็นแท่น 4 เหลี่ยม ไม่มีพนัก สูงจากพื้นประมาณ 1 ศอก ขาเตียงอาจเป็นขาตรงธรรมดาหรืออาจจะเป็นขาสิงห์หรือขาหนู สร้างขึ้นด้วยไม้หรือหิน เมื่อพระสงฆ์ขึ้นนั่งเทศนาอาจปูด้วยพรม เสื่อหรือผ้า หรือไม่ว่าอะไรเลย สันนิษฐานว่า ธรรมาสน์แบบแท่นหรือเตียงนี้ใช้กันมากในสมัยสุโขทัย เพราะเป็นยุคที่เคร่งครัดพระธรรมวินัยมาก พระภิกษุนิยมความเรียบง่ายและสันโดษ แม้จะมีการค้นพบหลักฐานทางศิลปวัตถุต่างๆ เช่น เครื่องปั้นดินเผา เครื่องสำริด เครื่องสังคโลก และเครื่องจำหลักไม้อยู่เป็นจำนวนมาก แต่ก็ไม่ปรากฏร่องรอยของธรรมาสน์แบบอื่นเลย

ธรรมาสน์แบบแท่นหรือเตียงนี้ ยังคงมีความนิยมใช้กันอยู่จนปัจจุบัน แต่วัดบางแห่งที่อยู่ตามชนบทที่ไม่มีธรรมาสน์แบบอื่น จะปูเสื่อหรือผ้าเอาไว้สำหรับพระสงฆ์ผู้จะแสดงธรรมนั่งข้างหน้าแถวพระรูปอื่น เมื่อจะแสดงธรรมท่านก็จะนั่งยังอาสนะที่เตรียมไว้เป็นกรณีให้พระสงฆ์นั่งกับพื้น บางแห่งก็จัดรูปแท่นหรือเตียงเป็นอาสนะสำหรับแสดงธรรมมักเป็นเตียงทำสังคโลกปิดทองล่องชาด ขนาดไม่ใหญ่นัก สูงจากพื้นพอเหมาะกับการก้าวขึ้นนั่งได้อย่างเรียบร้อย

2. ธรรมเนียมตั้ง มีลักษณะคล้ายเก้าอี้เตี้ย สูงไม่มาก มีพนักพิงและพนักเท้าแขนทั้ง 2 ด้าน ขนาดกว้างยาวพอเหมาะพอที่พระสงฆ์จะนั่งขัดสมาธิหรือพับเพียบได้อย่างสบาย ธรรมเนียมแบบนี้ มักทำเป็นตั่งเท้าสิงห์ ส่วนที่ได้รับการประดับตกแต่งอย่างงดงาม คือพนักทั้ง 3 ด้านและฐาน โดยรอบ ธรรมเนียมแบบนี้สร้างด้วยไม้ ลวดลายส่วนมากเป็นการแกะสลักปิดทองล่องชาด บางหลังลงรักประดับมุข วัดบางแห่งตั้งธรรมาสน์กับพื้น บางแห่งตั้งบนเตียงขาสิงห์อีกทีหนึ่ง ทำให้ สูงกว่าพื้นธรรมดามาก พระสงฆ์ต้องก้าวขึ้นหลายทอดจึงจะถึงธรรมาสน์ การตั้งธรรมาสน์ให้ สูงขึ้นภายหลังเพราะต้องการให้พระสงฆ์สูงเด่นกว่าคนทั่วไป และมีธรรมเนียมนิยมนั่งเก้าอี้ฟาง เทสนั่นมากขึ้น

3. หอธรรมาสน์ หรือบุษบกธรรมาสน์ คำว่า “บุษบก” ว่าเป็นศัพท์มาจากอินเดีย หมายถึง สิ่งที่ทำด้วยดอกไม้ มีรากศัพท์มาจากคำว่า “บุษบก” หรือ “บุษบา” ซึ่งแปลว่า ดอกไม้ ส่วนบุษ กของไทย หมายถึง เรือนยอดขนาดเล็ก บางแห่งเรียกว่าซุ้มยอดบุษบกนี้สามารถเคลื่อนที่ได้ มีขนาดใหญ่ตั้งแต่คนสามารถเข้าไปนั่งได้คนเดียว จนถึงขนาดเล็กที่คนไม่สามารถเข้าไปได้เลย ทำหลังคา ซ้อนกันตั้งแต่ 3 ชั้น ถึง 5 ชั้น ผังบุษบกส่วนมากเป็นรูป 4 เหลี่ยมจัตุรัส หรือ 4 เหลี่ยมย่อมุมไม้ 12 มีส่วนน้อยที่ทำเป็นทรงกลมหรือทรง 8 เหลี่ยม

1. รูปแบบของธรรมาสน์เมืองโขง แขวงจำปาสัก

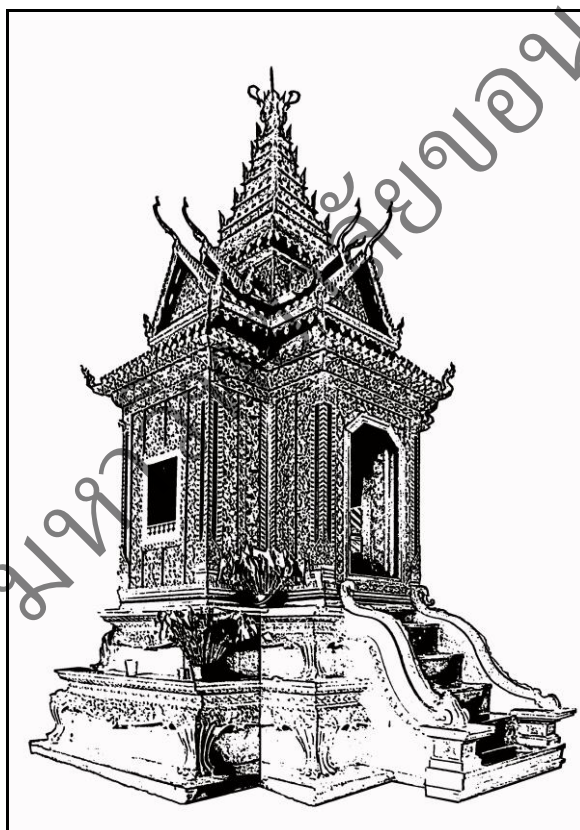
1.1 วัดกลางโขง (วัดพวงแก้วอรุโณทัย)

ภาพที่ 36 ประตูวัดวัดกลางโขง (วัดพวงแก้วอรุโณทัย)และอาคารวิหารที่ตั้งธรรมาสน์

วัดกลางโขง เดิมชื่อวัดกลางเมืองโขง เปลี่ยนชื่อเป็น วัดกลางโขง จัดเป็น วัดชั้นเอก สร้างอายุประมาณ 650 ปี วัดกลางโขง ตั้งในสมัยพระเจ้าฟ้างุ้มเป็นผู้ปกครองเมือง ประมาณปี พ.ศ.1893 ตั้งแต่นำพระพุทธศาสนาเข้ามาในประเทศลาว ปัจจุบันภายในวัดได้จัดตั้งโรงเรียนพระ

ปรียัติธรรมขึ้นเพื่อให้ผู้ที่ต้องการบวชเรียนทางสายธรรมมาเรียนและปฏิบัติธรรม มีเจ้าอาวาสวัดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีทั้งหมด 39 รูป และเจ้าอาวาสคนปัจจุบัน คือ พระบุญสี คำสวัสดิ์ เป็นเจ้าคณะอำเภอ ภายในวัดมีจำนวนพระภิกษุและสามเณร พระภิกษุ 5 รูป สามเณร 15 รูป เจ้าอาวาสวัด ชื่อ พระอธิการหลักคำแก้ว สัพพัญญโย เป็นเจ้าคณะเมืองหรือเจ้าคณะอำเภอ

ภาพที่ 37 ธรรมาสน์วัดกลางโขง (วัดพวงแก้วอรุโณทัย)

แหล่งที่ตั้งธรรมาสน์

ธรรมาสน์ตั้งอยู่ในศาลาวิหารการเปรียญ ลักษณะการตั้งธรรมาสน์ ตั้งแบบถาวร การสร้าง เป็นแบบหอธรรมาสน์ สร้างเมื่อ พ.ศ. 1968 ช่วงผู้สร้างธรรมาสน์ ชื่อ อาจารย์ เรือง เจ้าศรัทธาชื่อ อาจารย์หลักคำกันหา สุวรรณจุมคำ มีจุดมุ่งหมายในการสร้าง เพื่อเป็น อาณิสถ์การสร้างเพื่อทานสำหรับตน

รูปแบบโครงสร้างของธรรมาสน์

รูปแบบของธรรมาสน์ เป็นหอธรรมาสน์สวดขนาดใหญ่ หลังคาทรงจัตุรมุข ระบบโครงสร้างเป็นแบบเสาและคาน โครงสร้างหลักเป็นไม้ ไม้ใช้ไม้สักในการก่อสร้างตัวเรือนธรรมาสน์ สูงจากฐานถึงปลายยอด 689 เซนติเมตร กว้าง 382 เซนติเมตร ลวดลายที่พบในตัวธรรมาสน์เป็นลายลาวใต้ (ศิลปะลาวใต้) ฐานหรือแท่นธรรมาสน์ทำด้วยปูน อายุธรรมาสน์สร้างได้ประมาณ 9 ปีที่ผ่านมา ใช้ลิ่มทำเป็นลายขัด ตัวธรรมาสน์ลงลักปิดทอง เมื่อแต่ฐานธรรมาสน์ทำจากไม้เป็นชั้นๆ ส่วนฐานรองรับตัวเรือนธรรมาสน์ก่ออิฐถือปูนฐานแข็งสิ่งลักษณะรูปแบบเป็นธรรมาสน์ประเภทธรรมาสน์สวดขนาดใหญ่พระภิกษุสงฆ์ขึ้นแสดงพระธรรมเทศนาได้หลายองค์ ตัวเรือนธรรมาสน์มีการยื่นออกทั้งสี่ทิศเหมือนธรรมาสน์ 4 หลังประกอบกัน มีช่องหน้าต่างทุกด้าน ผนังแกะสลักลวดลายเขียนสีทองตกแต่งอย่างสวยงามวิจิตรบรรจง (นายสีเมือง สีฟ้าพมมะจัน.2553: สัมภาษณ์) อาชีพ เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านงานศิลปวัฒนธรรม และดำรงตำแหน่ง รองประธานสร้างชาติเมืองโขง แขวงจำปาสัก

1.2 วัดจอมทอง

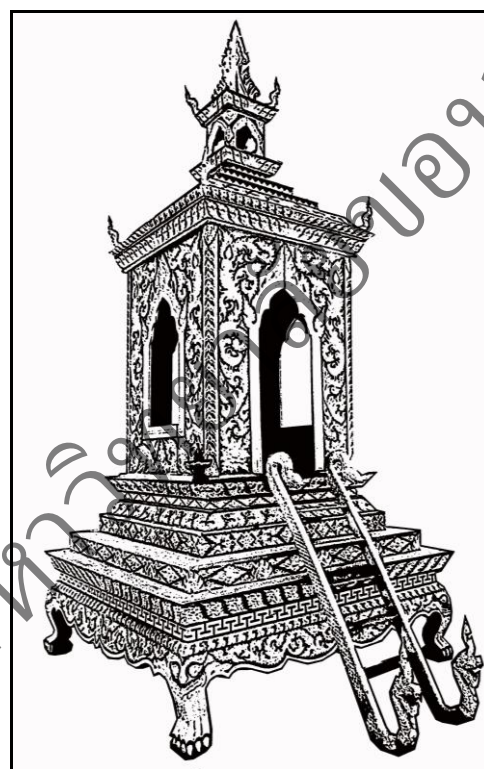
ภาพที่ 38 คณะผู้วิจัยสัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดจอมทองและศาลาวิหารที่ตั้งธรรมาสน์

วัดจอมทองตั้งมาสร้างอายุประมาณ 500 ปี ที่ตั้ง บ้านเชียงหวาง คุ่ม 4 เมืองโขง แขวงจำปาสักวัดจอมทองตั้งก่อนวัดกลางโขง โดยมีญาครูจื่อหอมเป็นคนรวบรวมญาติโยมจัดตั้งวัด และสร้างอาราม ศาลาธรรม เจ้าอาวาสวัด ชื่อ อาจารย์แก้ววิจิต สีสมรัก

แหล่งที่ตั้งธรรมาสน์

ธรรมาสน์ตั้งอยู่ในหอแจก (ศาลาการเปรียญ) ลักษณะการตั้งธรรมาสน์ ตั้งแบบถาวรสร้างเมื่อพ.ศ. 2552 ช่วงผู้สร้างธรรมาสน์ ไม่ทราบชื่อ มีภูมิลำเนาอยู่ที่เมืองมูน แขวงจำปาสัก

เจ้าศรัทธาสร้าง คือ ศิษย์เก่าและใหม่ของเมืองโขงร่วมกับนักศึกษาที่เป็นคนไทยในจังหวัดสุพรรณบุรีทำผ้าป่า แล้วรวบรวมเงินสร้างธรรมาสน์ มีจุดมุ่งหมายในการสร้าง เพื่อเป็นอันานิสงฆ์ การสร้างเพื่อทานสำหรับตนเพื่อหวังผลนิพพาน

ภาพที่ 39 คณะผู้วิจัยเก็บข้อมูลวัดจอมทองและรูปทรงทางกายภาพของธรรมาสน์

รูปแบบโครงสร้างของธรรมาสน์

รูปแบบโครงสร้างของธรรมาสน์

รูปแบบของธรรมาสน์ เป็นหอธรรมาสน์ หลังคาทรงมณฑป ระบบโครงสร้างเป็นแบบเสา-คาน ใช้ไม้ประดู่ในการก่อสร้างตัวธรรมาสน์ ตัวเรือนธรรมาสน์มีช่องประตูและหน้าต่าง มีบันไดนาคสำหรับทางขึ้นสู่ตัวเรือนธรรมาสน์ประกอบด้วยชั้นบันได 5 ชั้น ความยาว 150 ตารางเมตร กว้าง 80 ตารางเมตร งบประมาณในการสร้างประมาณ 35 ล้านบาท หรือ 140,000 บาท ลวดลายประดับตกแต่งที่พบในตัวธรรมาสน์เป็นลายกนกผสมเครื่องลายแบบลายลาวทาสีทองกลมลายด้วยสีแดง สีประกอบด้วยสีทอง และสีแดง ใช้เวลาในการสร้าง 3 เดือน ก่อนที่จะสร้าง

ธรรมาสน์หลังนี้เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ในวัดธรรมาสน์ก็โดนไฟไหม้ด้วย เป็นธรรมาสน์สร้างขึ้นทดแทนหลังเดิมที่ชำรุดเสียหาย

ส่วนฐานของธรรมาสน์ กว้าง 2.35 เมตร ยาว 2.35 เมตร สูง 1.48 เมตร ได้ถูนธรรมาสน์ยกสูงขนาดคนลอดหรือวางสิ่งของประกอบพิธีตัวเรือนธรรมาสน์ตั้งอยู่บนฐานขาสิงห์ยกสูง ส่วนใหญ่จะใช้ธรรมาสน์ที่เกี่ยวกับประเพณี ในงานเทศบุญมหาชาติ

1.3 วัดเวินทอง

ภาพที่ 40 ทางเข้าและบริเวณวัดเวินทอง

วัดบ้านเวินทอง ตั้งอยู่บ้านเวินทอง เมืองโขง แขวงจำปาสัก สร้างอายุประมาณ 90 ปี วัดบ้านเวินทอง สาเหตุที่เรียกเช่นนั้น คือมีน้ำเป็นเวินอยู่บริเวณด้านหลังวัด เมื่อก่อนเกิดเหตุการณ์ไฟไหม้วัด พระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ในวัดได้หายไป ไม่รู้หายไปได้อย่างไร จนมีชาวบ้านไปเจอพระพุทธรูปทองอยู่ในน้ำหลังวัด ก็เลยเรียกวัดนี้ว่า วัดบ้านเวินทอง

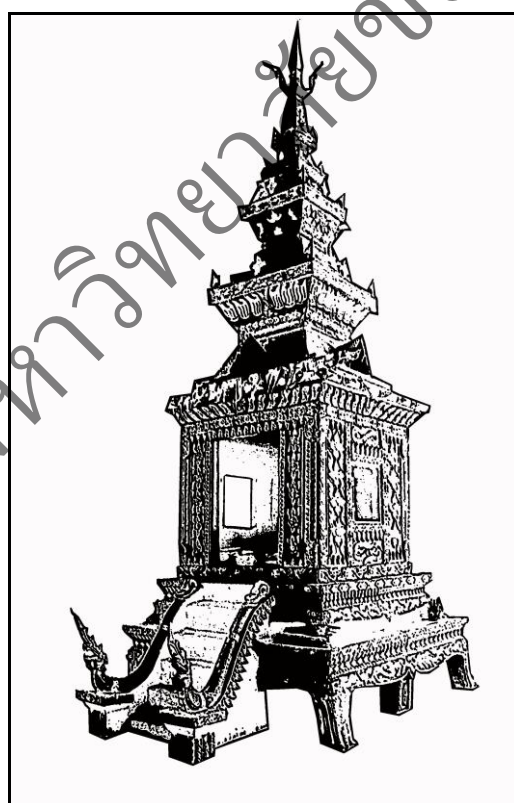
หมู่บ้านเวินทองมีทั้งหมด 3 คุ่ม มีคุ่มเหนือ คุ่มกลาง และคุ่มใต้ พระพุทธรูปที่ไปเจอในน้ำอยู่ในเขตบ้านใต้ อดีตวัดบ้านเวินทองมีการเรียนการสอนซึ่งเรียกว่า โรงเรียนวัด โดยมีพระอาจารย์สาย เป็นผู้สอนหนังสือ และต่อมาได้มีพระอาจารย์ขันมาสอนแทน

เจ้าอาวาสวัด คนเดิมชื่อ พระครูสิงห์ ได้มรณภาพไปแล้ว และได้แต่งตั้งเจ้าอาวาสขึ้นมาใหม่ มีชื่อว่า พระอาจารย์สิงห์ ซึ่งชื่อเหมือนกันกับเจ้าอาวาสคนเดิม

แหล่งที่ตั้งธรรมาสน์

ธรรมาสน์ตั้งอยู่ในหอแจก (ศาลาการเปรียญ) ลักษณะการตั้งธรรมาสน์ ตั้งแบบถาวร การสร้าง เป็นแบบหอธรรมาสน์ ไม่ปรากฏปีที่สร้าง ช่างผู้สร้างธรรมาสน์ ไม่ทราบชื่อ แต่มาจากบ้านหาด และต่อมาจากบ้านดอนฮี เมืองโขง แขวงจำปาสัก

เจ้าศรัทธาชื่อ นางสาวชาดา ทานจันโท มีจุดมุ่งหมายในการสร้าง เพื่อเป็นทานแก่ผู้ ล่วงลับและเป็นอานิสงฆ์เพื่อเป็นทานสำหรับตน

ภาพที่ 41 รูปทรงทางกายภาพธรรมาสน์วัดจอมทอง

รูปแบบโครงสร้างของธรรมาสน์

รูปแบบของธรรมาสน์ เป็นหอธรรมาสน์ หลังคาทรงมณฑป ระบบโครงสร้างเป็นแบบ เสา-คาน ใช้ไม้ประดู่ในการก่อสร้างตัวธรรมาสน์ ลวดลายตกแต่งที่พบในตัวธรรมาสน์เป็น ลวดลายที่เป็นศิลปะมาจากเวียดนามและการปั้นลายปูนต่ำประเภทลายดอกดอกพุดตาลแต้มสีทอง ถมลายด้วยพื้นสีแดง ฐานหรือแท่นธรรมาสน์ทำด้วยไม้ ยกสูงส่วนบันไดนาคทางขึ้นทำด้วยการ ก่ออิฐถือปูนตัวแม่บันไดนาคทาสีเขียวมีการติดตั้งแบบถาวรติดพื้นเคลื่อนย้ายไม่ได้ ความสูงจาก

ฐานถึงยอด 688 เซนติเมตร ตัวเรือนธรรมาสน์สูง 168 เซนติเมตร ส่วนยอดสูง 320 เซนติเมตร
ส่วนฐานสูง 110 เซนติเมตร

1.4 วัดหัวโขงพระใหญ่

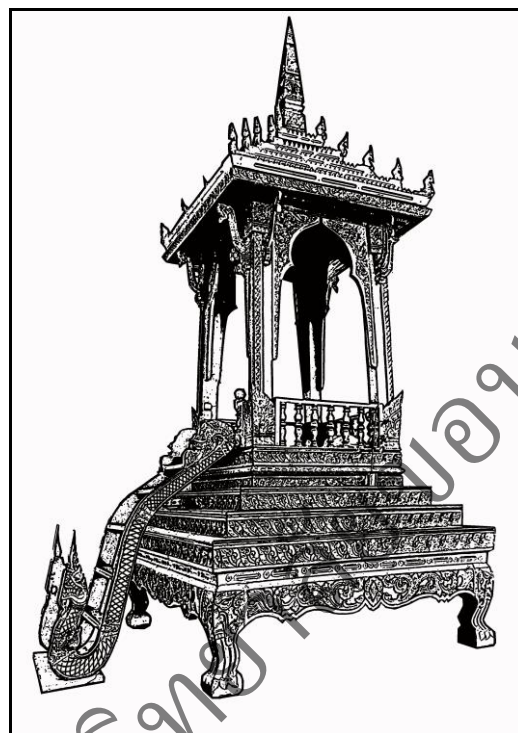

ภาพที่ 42 ชุมประตูทางเข้าและบริเวณวัดหัวโขงพระใหญ่

วัดหัวโขงพระใหญ่ ตั้งอยู่ หมู่ที่ 14 บ้านหัวโขง เมืองโขง แขวงจำปาสัก จัดเป็น วัดชั้น
ตรี สร้างอายุประมาณ 700 ปี เจ้าอาวาสวัด ชื่อ พระบุญเลี้ยง กันตะวะโย
แหล่งที่ตั้งธรรมาสน์

ธรรมาสน์ตั้งอยู่ในหอแจก (ศาลาการเปรียญ) ลักษณะการตั้งธรรมาสน์ ตั้งแบบถาวร
การสร้าง เป็นแบบหอธรรมาสน์ สร้างเมื่อพ.ศ. 2548 อายุได้ 5 ปี ช่างผู้สร้างธรรมาสน์ ไม่
ทราบชื่อ ช่างทางเมืองปากเซ แขวงจำปาสัก

เจ้าศรัทธาสร้างชื่อ พระมหาสุวรรณและชาวคณะแขวงจำปาสัก มีจุดมุ่งหมายในการ
สร้าง เพื่อเป็นพุทธบูชา ถวายในงานกฐินสถานทูตไทย (เคียง . 2553: สัมภาษณ์) อายุ 71 ปี
อาชีพ ทำนา หน้าที่เกี่ยวกับทางศาสนา ช่วยดูแลวัด (สารวัตร) ที่อยู่ บ้านหัวโขง ตำบลหัวโขง
พระใหญ่ เมืองโขง แขวงจำปาสัก

ภาพที่ 43 รูปทรงทางกายภาพธรรมาสน์วัดหัวโขงพระใหญ่

รูปแบบโครงสร้างของธรรมาสน์

รูปแบบของธรรมาสน์ เป็นหอปราสาทธรรมาสน์บุษบกหรือบุษบกธรรมาสน์ หลังคาทรงมณฑปยอดแหลม ระบบโครงสร้างเป็นแบบเสา-คาน มีผังสี่เหลี่ยมใช้ไม้เนื้อแข็งในการก่อสร้างตัวธรรมาสน์ สูงจากฐานถึงยอด 455 เซนติเมตร ตัวเรือนธรรมาสน์สูง 175 เซนติเมตร ส่วนยอดสูง 180 เซนติเมตร ฐานสูง 100 เซนติเมตร ลวดลายตกแต่งที่พบในตัวธรรมาสน์เป็นลวดลายที่เป็นศิลปะและสลักลายปูนต่ำประเภทลายกระจังลอนประดับฐานรองรับตัวเรือนธรรมาสน์แต่มีสีทอง ถมลายด้วยพื้นสีแดง ฐานหรือแท่นธรรมาสน์ทำด้วยไม้ลักษณะฐานแข็งสิงห์ยกสูง มีบันไดนาคทางขึ้นทำด้วยไม้ 5 ขั้น การติดตั้งสามารถเคลื่อนย้ายได้

1.5 วัดมหันตวิหาร

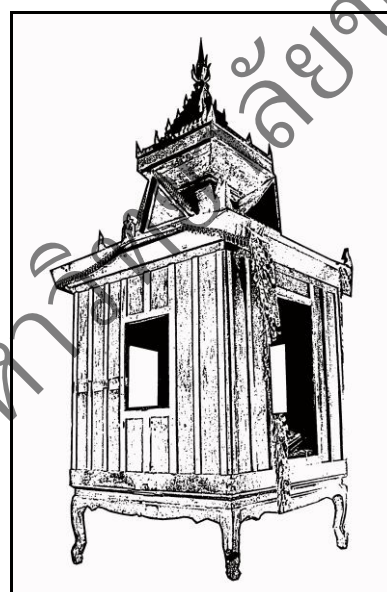

ภาพที่ 44 บริเวณวัดและศาลาการเปรียญที่ตั้งธรรมาสน์วัดมหันตวิหาร

วัดมะหันทะวิหาร (คุ้มแสนใต้) ตั้งอยู่บ้านเมืองแสน เมืองโขง แขวงจำปาสัก ประวัติการตั้งวัดไม่ปรากฏปีที่ตั้ง เจ้าอาวาสวัด ชื่อ พระอาจารย์มูล ปะสันโน

แหล่งที่ตั้งธรรมาสน์

ธรรมาสน์ตั้งอยู่ในหอแจก (ศาลาการเปรียญ) ลักษณะการตั้งธรรมาสน์ ตั้งแบบถาวร การสร้าง เป็นแบบหอธรรมาสน์ ไม่ปรากฏปีที่สร้างจากแรงศรัทธาของชุมชน

ภาพที่ 45 รูปทรงทางกายภาพธรรมาสน์วัดมะหันทะวิหาร (คุ้มแสนใต้)

รูปแบบโครงสร้างของธรรมาสน์

รูปแบบของธรรมาสน์ เป็นหอธรรมาสน์หรือบุษบกธรรมาสน์ หลังคาทรงมณฑปยอดแหลม ระบบโครงสร้างเป็นแบบเสา-คาน มีผนังเหลื่อมใช้ไม้เนื้อแข็งในการก่อสร้างตัวธรรมาสน์ สูงจากฐานถึงยอด 486 เซนติเมตร ตัวเรือนธรรมาสน์สูง 176 เซนติเมตร ส่วนยอดสูง 250 เซนติเมตร ส่วนฐานสูง 46 เซนติเมตร ตัวเรือนธรรมาสน์ไม่มีการประดับตกแต่งลวดลาย ที่เป็นตัวเรือนธรรมาสน์ทาสีน้ำเงินขลิบด้วยสีแดง ตั้งวางบนแท่นขาสิงห์ทำด้วยไม้ลักษณะฐานสิงห์ยกสูง ไม่ปรากฏบันไดทางขึ้น การติดตั้งสามารถเคลื่อนย้ายได้

1.6 วัดหินสั่ว (วัดสีลำนันทะรังสี)

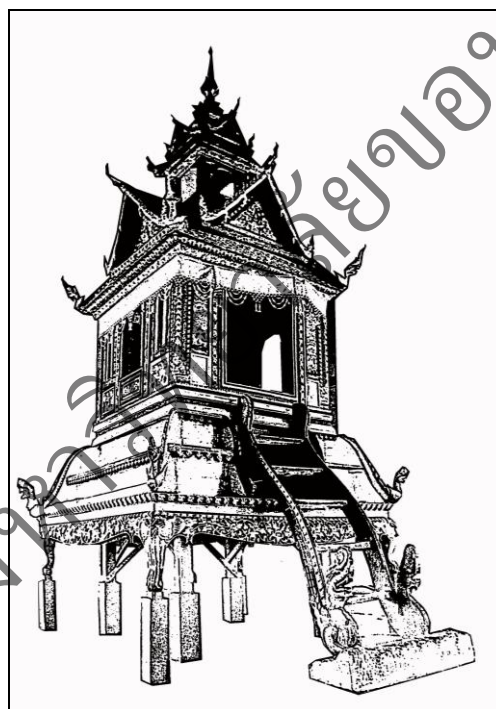
ภาพที่ 46 พระอุโบสถเก่าและบริเวณแม่น้ำจูดที่ตั้งวัดหินสั่ว

วัดหินสั่ว ตั้งอยู่ที่บ้านหินสั่ว หมู่ 6 ตำบลเมืองแสน กลุ่มคอนโง เมืองโง แขวงจำปาสัก ไม่ปรากฏปีที่ตั้ง บ้านหินสั่ว มีประชากร ประมาณ 900 คน มี 172 หลังคาเรือน มี 12 คุ้ม อาชีพหลักของชาวบ้าน คือ ประมง และ ทำนา สภาพการศึกษา มีโรงเรียนอนุบาล ประถมศึกษา และมัธยมศึกษาตั้งแต่ก่อตั้งวัดมา มีเจ้าอาวาสรวมทั้งสิ้น 13 รูป ดังนี้

1. พระครูนันท์ (เป็นคนเขมร)
2. พระครูตา (เป็นคนเขมร)
3. พระครูกันหา (เป็นผู้สร้างธรรมาสน์)
4. พระครูยา
5. พระครูเพ็ง
6. พระครูคำ
7. พระครูสุวรรณ
8. พระครูมี
9. พระครูเอียด
10. พระครูบุญสอน
11. พระครูหมอน
12. พระครูวง (เจ้าอาวาสคนปัจจุบัน) เจ้าอาวาสวัด ชื่อ หลวงปู่วง อายุ

แหล่งที่ตั้งธรรมาสน์

ธรรมาสน์ตั้งอยู่ในศาลาการเปรียญ ลักษณะการตั้งธรรมาสน์ ตั้งแบบถาวร การสร้างเป็นแบบหอธรรมาสน์ สร้างเมื่อพ.ศ. 2471 อายุได้ 82 ปี ช่วงผู้สร้างธรรมาสน์ ชื่อ พ่อสีทา พมมะจัน (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) เจ้าศรัทธาชื่อ พระครูกันหา มีจุดมุ่งหมายในการสร้าง เพื่อเป็นพุทธบูชา

ภาพที่ 47 รูปทรงทางกายภาพธรรมาสน์วัดหินส่ว

รูปแบบโครงสร้างของธรรมาสน์

รูปแบบของธรรมาสน์ เป็นหอธรรมาสน์ หลังคาทรงจัตุรมุข มีช่องประตูทางเข้าและช่องหน้าต่าง ระบบโครงสร้างเป็นแบบเสา-คาน มีผนังเหลื่อมใช้ไม้เนื้อแข็งในการก่อสร้างตัวธรรมาสน์ สูงจากฐานถึงยอด 662 เซนติเมตร ตัวเรือนธรรมาสน์สูง 130 เซนติเมตร ส่วนยอดสูง 370 เซนติเมตร ตั้งอยู่บนฐานสูงลักษณะเป็นฐานแข็งถึงหยักต่อด้วยเสาคอนกรีตเสริมเหล็กสูงจากพื้นที่ตั้ง 70 เซนติเมตร สันนิฐานว่าเพื่อป้องกันน้ำท่วมถึงจากศาลาการเปรียญที่ตั้งธรรมาสน์มีลักษณะรูปทรงยกพื้นไม่สูงมากนักและตั้งอยู่ใกล้ริมแม่น้ำ ส่วนฐานสูง 162 เซนติเมตร ลวดลายตกแต่งที่พบในตัวธรรมาสน์เป็นลวดลายที่เป็นศิลปะแกะสลักลายนูนเขียนสีเต็มลาย ประดับฐานรองรับตัวเรือนธรรมาสน์เต็มสี่ทอง แท่นธรรมาสน์ทำด้วยไม้ลักษณะฐานแข็งถึงหยักสูง มีบันไดนาคทางขึ้นทำด้วยไม้ 5 ขั้นมีแผ่นปูนรองรับเชิงเทินบันได การติดตั้งถาวรไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ ระบบโครงสร้างเป็นไม้จริง ใช้ไม้ไซคำ เพราะเป็นไม้ที่มีน้ำหนักเบา (จันดี จันทะ

ว. 2553: สัมภาษณ์)ที่อยู่ บ้านหินสั่ว ตำบลเมืองแสน เมืองโขง แขวงจำปาสัก อาชีพ ทำนา
หน้าที่ เป็นสารวัด (สุวรรณ พมมะลา, 2553: สัมภาษณ์) อายุ 68 ปี (อดีตเคยเป็นเจ้าอาวาสวัด
คนที่ 7) อาชีพ ปัจจุบัน คือ ทำนา

ภาพที่ 48 คณะผู้วิจัยเก็บข้อมูลสัมภาษณ์บุคคลที่วัดหินสั่ว

ภาพที่ 49 คณะผู้วิจัยเก็บข้อมูลสัมภาษณ์บุคคลที่วัดหินสั่ว

2. รูปแบบของธรรมาสน์เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก

2.1 วัดหลวงเก่า

ภาพที่ 50 ซุ้มประตูทางเข้าวัดและศาลาการเปรียญที่ตั้งธรรมาสน์หลังเก่าวัดหลวงเก่า

วัดหลวงเก่า ตั้งอยู่ที่บ้านวัดหลวงเก่า กลุ่มที่ 2 ตำบลหนองเวียด เมืองจำปาสัก แขวง
จำปาสัก สร้างเมื่อ พ.ศ. 2188 สร้างอายุประมาณ 365 ปี

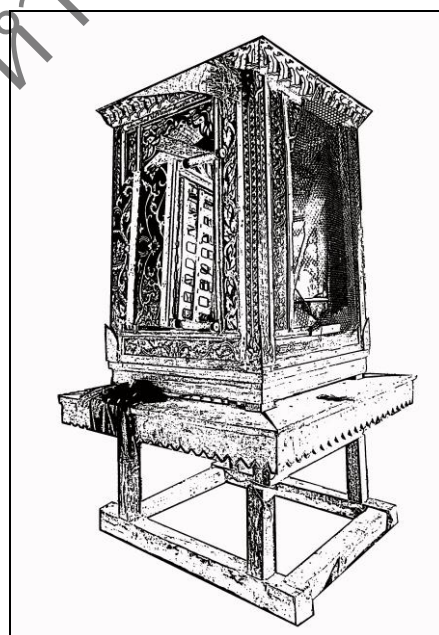
แหล่งที่ตั้งธรรมาสน์

ธรรมาสน์ตั้งอยู่ในศาลาการเปรียญ ลักษณะการตั้งธรรมาสน์ ตั้งแบบถาวร การสร้างหอธรรมาสน์ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2403 อายุได้ 150 ปี

ช่างผู้สร้างธรรมาสน์ ชื่อ พ่อกันหาเจ้าศรัทธา คือ ชาวบ้าน มีจุดมุ่งหมายในการสร้างเพื่อเป็นพุทธบูชา

รูปแบบโครงสร้างของธรรมาสน์

รูปแบบของธรรมาสน์ เป็นหอธรรมาสน์ หลังคาทรงจัตุรมุข มีช่องประตูทางเข้าและช่องหน้าต่าง ระบบโครงสร้างเป็นแบบเสา-คาน มีผนังเหลื่อมใช้ไม้เนื้อแข็งในการก่อสร้างตัวธรรมาสน์ สูงจากฐานถึงเรือนธรรมาสน์ 310 เซนติเมตร ตัวเรือนธรรมาสน์สูง 220 เซนติเมตร ส่วนยอดได้ไม่สามารถติดตั้งได้เนื่องจากสูงเกินไปทำให้ส่วนยอดติดหลังคาศาลาการเปรียญ ปัจจุบันธรรมาสน์หลังนี้ได้เลิกใช้งานแล้ว ส่วนฐานที่ตั้งสูง 100 เซนติเมตร ตั้งอยู่บนฐานเสา 4 เสา ลักษณะเป็นเสาไม้เก่า

ภาพที่ 51 รูปทรงทางกายภาพธรรมาสน์วัดหลวงเก่า

ลวดลายตกแต่งที่พบในตัวธรรมาสน์เป็นลวดลายที่เป็นศิลปะเขียนสีแต้มลาย ประดับฐานรองรับตัวเรือนธรรมาสน์แต้มสีฟ้า แทนธรรมาสน์ทำด้วยไม้ลักษณะฐานยกสูง ส่วนบันไดทางไม่ปรากฏเห็นมี การติดตั้งสามารถเคลื่อนย้ายได้ ระบบโครงสร้างเป็นไม้ (หลวงปู่อน สิโรจันติ. 2553:

สัมภาษณ์) อายุ 66 ปี อยู่บ้านหนองสา เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก (สังทอง ชันจะเร็น . 2553:
 สัมภาษณ์) อายุ 51 ปี ที่อยู่ บ้านวัดหลวงเก่า หน่วยที่ 4 เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก อาชีพ
 ค้าขาย และหน้าที่ เป็นนายบ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน) ได้ 6 ปี

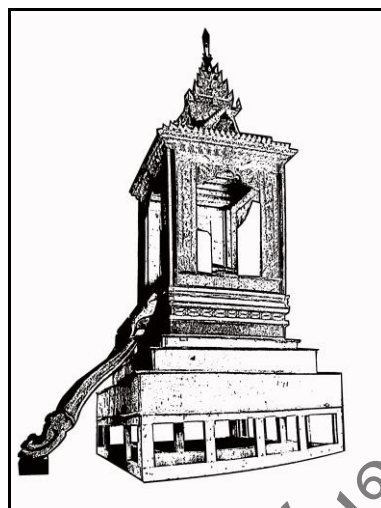
ภาพที่ 52 คณะผู้วิจัยเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดและบุคคลที่วัดหลวงเก่า

2.2 วัดคอนใต้

ภาพที่ 53 คณะผู้วิจัยบันทึกภาพหลังจากสัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดคอนใต้

ชื่อวัด พระนอนใต้ (วัดคอนใต้) จัดเป็นเก่าวัดหนึ่งในเมืองจำปาสัก มีอุโบสถหรือสิมเก่าแก่
 สร้างสมัยที่เคยเป็นส่วนหนึ่งในสมัยที่สยามหรือประเทศไทยปกครอง ไม่ปรากฏปีที่สร้าง จัดเป็น
 วัดที่มีอาณาบริเวณสวยงาม ทางรัฐบาล สปป.ลาวส่งเสริมและอนุรักษ์ให้เป็นวัดท่องเที่ยวเชิง
 อนุรักษ์แห่งหนึ่งในเมืองจำปาสัก

ภาพที่ 54 รูปทรงทางกายภาพธรรมาสน์วัดพระนอนไค้ (วัดคอนไค้)

แหล่งที่ตั้งธรรมาสน์

ธรรมาสน์ตั้งอยู่ในศาลาการเปรียญเก่าซึ่งเป็นอาคารไม้ร้านเดี่ยว ลักษณะการตั้งธรรมาสน์ ตั้งแบบถาวร

รูปแบบโครงสร้างของธรรมาสน์

รูปแบบของธรรมาสน์ เป็นหอธรรมาสน์ หลังคาทรงจัตุรมุขซ้อนชั้น มีช่องประตูทางเข้าและช่องหน้าต่าง ระบบโครงสร้างเป็นแบบเสา-คาน มีผนังเหลื่อมฐานตัวเรือนธรรมาสน์ทำเป็นชั้นซ้อนรองรับ ใช้ไม้เนื้อแข็งในการก่อสร้างตัวธรรมาสน์ สูงจากฐานถึงยอดธรรมาสน์ 544 เซนติเมตร ตัวเรือนธรรมาสน์สูง 146 เซนติเมตร ส่วนยอดไค้ไม่สามารถติดตั้งได้เนื่องจากสูงเกินไปทำให้ส่วนยอดติดหลังคาศาลาการเปรียญ ปัจจุบันธรรมาสน์หลังนี้ยังมีการใช้งาน ส่วนฐานที่ตั้งสูง 138 เซนติเมตร ตั้งอยู่บนฐานเสา 4 เสา และมีการเสริมกรอบเสาค้ำรับน้ำหนักเพิ่มเติมลักษณะเป็นเสาไม้เก่า ลวดลายตกแต่งที่พบในตัวธรรมาสน์เป็นลวดลายที่เป็นศิลปะเขียนสีแต้มลาย ประดับฐานรองรับตัวเรือนธรรมาสน์แต้มสีฟ้า ตัวเรือนแต้มสีเหลืองเขียนลวดลายประดับ มีบันไดนาคแบบเรียบง่ายสำหรับทางขึ้น ติดตั้งแบบสามารถเคลื่อนย้ายได้

2.2 วัดนาคอน

ภาพที่ 55 ซุ้มประตูทางเข้าวัดและอาคารเปรียญที่ตั้งธรรมาสน์วัดนาคอน

วัดนาคอน จัดเป็น วัดชั้นเอก เจ้าอาวาสวัดองค์ปัจจุบัน คือพระอาจารย์หยั่ง จิตตปัญโญ อายุในการสร้างวัดมาประมาณ 300 กว่าปี แต่ก่อนอยู่วัดนี้มีเจดีย์เก่าแต่ในปัจจุบันได้นำไปไว้ที่วัดพุทไธสม์ แต่ก่อนมีสิมเก่าอยู่ด้านหน้าของวัด เดิมนั้นได้ปฏิสังขรณ์หรือโบสถ์หลังใหม่ ธรรมาสน์นี้สร้างมาตั้งแต่ในสมัยพ่อและแม่ของนางบัวผัน สร้างธรรมาสน์เพื่อเป็นของถวายพระเป็นพุทธรูป การใช้ธรรมาสน์ใช้ในพิธีบุญสะเวด บุญมหาชาติ ชื่อหมู่บ้านชื่อ บ้านวัดนาคอน มีหลังคาเรือนประมาณ 100 หลัง

พื้นที่วัด ด้านหน้าวัดกว้างประมาณ 80 เมตร ยาว 130 เมตร แต่ก่อนวัดนี้ได้มีโรงเรียนสงฆ์ขึ้นภายในวัด ปัจจุบันนี้อาคารที่สร้างเป็นโรงเรียนวัดได้จัดทำเป็นอาคารที่พักสงฆ์ ในวัดมีพระ จำนวน 3 รูป

แหล่งที่ตั้งธรรมาสน์

ธรรมาสน์ตั้งอยู่ในศาลาการเปรียญ ลักษณะการตั้งธรรมาสน์ ตั้งแบบถาวร การสร้างเป็นแบบหอธรรมาสน์ ไม่ปรากฏปีที่สร้าง สร้างโดยเจ้าศรัทธาชื่อ พ่อและแม่ นางบัวผัน มีจุดมุ่งหมายในการสร้าง เพื่อเป็นอันิสงส์การสร้างเพื่อทานสำหรับตน

ภาพที่ 56 รูปทรงทางกายภาพธรรมาสน์วัดนาคอน

รูปแบบโครงสร้างของธรรมาสน์

รูปแบบของธรรมาสน์เป็นหอธรรมาสน์ หลังคาทรงจัตุรมุขยอดบัวเหลี่ยมซ้อนชั้น มีช่องประตูทางเข้าและช่องหน้าต่าง โปร่งกว้างช่องหน้าต่างโค้งมน ระบบโครงสร้างเป็นแบบเสา-คาน มีผังสี่เหลี่ยมฐานตัวเรือนธรรมาสน์ทำเป็นช่องสี่ด้านตั้งบนฐานพื้นสี่เหลี่ยมรองรับสำหรับเก็บวัสดุสิ่งของเครื่องใช้ในงานประเพณีต่างๆ ใช้ไม้เนื้อแข็งในการก่อสร้างตัวธรรมาสน์ มีความสูงจากฐานถึงยอดธรรมาสน์สูง 539 เซนติเมตร ตัวเรือนธรรมาสน์สูง 159 เซนติเมตร ส่วนยอดสูง 246 เซนติเมตร ส่วนฐานที่ตั้งสูง 134 เซนติเมตร ตั้งอยู่บนฐานเสา 4 เสา มีช่องโปร่งโล่งสำหรับเก็บวัสดุเครื่องคายนบุญประเพณีต่างๆได้ ลวดลายตกแต่งที่พบในตัวธรรมาสน์เป็นลวดลายที่เป็นศิลปะเขียนสีทองแต้มลาย ตัวเรือนแต้มสีเหลืองเขียนลวดลายประดับคัดเส้นสีแดงไม่มีบันไดนาคปรากฏให้เห็นอาจจะมีการเก็บรักษาไว้ที่อื่น ดัดตั้งแบบสามารถเคลื่อนย้ายได้ (พระอาจารย์หยัง จิตตปัญโญ.2553:สัมภาษณ์)

2.3 วัดอามาด

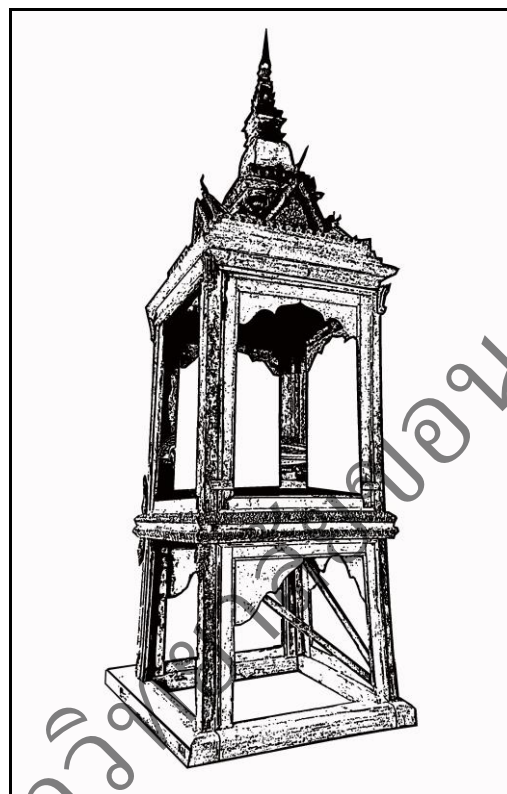

ภาพที่ 57 ชุมประตู่ทางเข้าวัดและวิหารศาลาการเปรียญที่ตั้งธรรมาสน์วัดอามาด

วัดอามาดตาชะราม จัดเป็นวัดอารามหลวงชั้นเอก สร้างวัดมาประมาณ อายุ 70 ปี ปัจจุบันวัดอามาดตาชะราม มีพระ 3 รูป เณร 7 รูป เจ้าอาวาสวัด ชื่อ หลวงปู่ไขว่ อายุ 73 ปี มาจากเมืองสีพันดอน ระดับการศึกษา จบอนุปริญญาสงฆ์

แหล่งที่ตั้งธรรมาสน์

ธรรมาสน์ตั้งอยู่นอกศาลาการเปรียญ ลักษณะการตั้งธรรมาสน์เป็นการตั้งแบบชั่วคราว เนื่องธรรมาสน์หลังนี้สร้างมานานมีสภาพทรุดโทรมและจะต้องมีการบูรณะซ่อมแซมเนื่องจากถูกน้ำท่วมในสมัยหนึ่งของวัด การสร้าง ไม่ปรากฏปีที่สร้างและผู้สร้างจากการสังเกตโดยรวมแล้วคาดว่าธรรมาสน์หลังนี้เป็นธรรมาสน์ที่มีความสวยงามในทางศิลปกรรมอาจจะเป็นช่วงหลวงทำ เนื่องจากวัดแห่งนี้เป็นวัดอารามหลวง

ภาพที่ 58 รูปทรงทางกายภาพธรรมาสน์วัดอามาดายะราม

รูปแบบโครงสร้างของธรรมาสน์

รูปแบบของธรรมาสน์ เป็นหอธรรมาสน์ หลังคาทรงจัตุรมุขยอดบัวเหลี่ยมปลายแหลม มีช่องประตูทางเข้าและช่องหน้าต่าง โปร่งกว้างช่องหน้าต่างโค้งมน ระบบโครงสร้างเป็นแบบเสา-คาน มีผนังเหลี่ยมฐานตัวเรือนธรรมาสน์ทำเป็นช่องสี่ด้านตั้งบนฐานพื้นสี่เหลี่ยมรองรับสำหรับเก็บวัสดุสิ่งของเครื่องคายในงานประเพณีต่างๆ ใช้ไม้เนื้อแข็งในการก่อสร้างตัวธรรมาสน์ มีความสูงจากฐานถึงยอดธรรมาสน์สูง 517 เซนติเมตร ตัวเรือนธรรมาสน์สูง 150 เซนติเมตร ส่วนยอดสูง 237 เซนติเมตร ตัวเรือนธรรมาสน์กว้างยาวด้านละ 140 เซนติเมตรลักษณะเป็นผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ปัจจุบันธรรมาสน์หลังนี้ได้เลิกใช้งานแล้ว ส่วนฐานที่ตั้งสูง 130 เซนติเมตร ตั้งอยู่บนฐานเสา 4 มีช่องโปร่งโล่งสำหรับเก็บวัสดุเครื่องคายงานบุญประเพณีต่างๆ ได้ ลวดลายตกแต่งที่พบในตัวธรรมาสน์เป็นลวดลายที่เป็นศิลปะชั้นสูงลงรักปิดทอง มีการแกะสลักลายกระจักกลวน และกระจักตาอ้อยบริเวณมุมเสาตัวเรือนธรรมาสน์ฝีมือช่างหลวง ไม่มีบันไดนาคปรากฏให้เห็น อาจจะมีการเก็บรักษาไว้ที่อื่น วางตั้งไว้ชั่วคราวแบบสามารถเคลื่อนย้ายได้

2.4 วัดพะพนิน

ภาพที่ 59 ซุ้มประตูทางเข้าวัดและศาลาการเปรียญที่ตั้งธรรมาสน์วัดพะพนิน

วัดพะพนิน เดิมคือวัดพะพนินทอง วัดพะพนิน ตั้งอยู่ที่บ้านพะพนิน หมู่ 4 เลขแขวง 10 เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก จัดเป็น วัดอารามหลวง ชั้นเอก สร้างมาประมาณอายุ 350 ปี ภายในวัดมีจำนวนพระภิกษุและสามเณร พระภิกษุ 3 รูป สามเณร 3 รูป เจ้าอาวาสวัด ชื่อ หลวงปู่

แหล่งที่ตั้งธรรมาสน์

ธรรมาสน์ตั้งอยู่ในหอแจก (ศาลาการเปรียญ) ลักษณะการตั้งธรรมาสน์ ตั้งแบบถาวร สร้างเมื่อพ.ศ. 2483 อายุประมาณ 70 ปี ช่วงผู้สร้างธรรมาสน์ (เสียชีวิตแล้ว) อยู่บ้านหม่อพ เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก สร้างโดยเจ้าศรัทธา มีจุดมุ่งหมายในการสร้าง เพื่อเป็นพุทธบูชาและผลบุญนิพพาน

ภาพที่ 60 รูปทรงทางกายภาพธรรมาสน์วัดพะพน

รูปแบบโครงสร้างของธรรมาสน์

รูปแบบของธรรมาสน์ เป็นหอธรรมาสน์ หลังคาทรงมณฑปแอวชันยอดเหลี่ยม ปลายแหลม มีช่องประตูทางเข้าและช่องหน้าต่าง โปร่งกว้างช่องหน้าต่างสี่เหลี่ยม ระบบโครงสร้างเป็นแบบเสา-คาน มีผนังเหลี่ยมฐานตัวเรือนธรรมาสน์ทำเป็นช่องสี่ด้านตั้งบนฐานพื้นปูนคอนกรีตที่ทำขึ้นมาใหม่ มีความสูงจากฐานปูนถึงยอดธรรมาสน์สูง 526 เซนติเมตร ตัวเรือนธรรมาสน์สูง 170 เซนติเมตร ส่วนยอดสูง 210 เซนติเมตร ลักษณะเป็นผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตั้งอยู่บนฐานซ้อนกัน 3 ชั้น ปัจจุบันธรรมาสน์หลังนี้ยังใช้งานอยู่ ส่วนฐานที่ตั้งสูง 146 เซนติเมตร ลวดลายตกแต่งมีการแกะสลักไม้เงินสีเป็นเรื่องวรรณกรรมพื้นบ้าน ลายธรรมชาติ โครงสร้างสีที่ใช้เป็นสีเหลือง สีแดง ที่พบในตัวธรรมาสน์เป็นลวดลายแกะสลักตกแต่งแต้มสี มีบันไดนาคเป็นรูปกระเข้คาบนาค ตัวนาคงลพื้นสีเขียวมีคันทันบันได 5 ชั้น ปรากฏให้เห็น วางตั้งแบบถาวรไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้

3. รูปแบบของธรรมาสันชะนะสมบุญ แขวงจำปาสัก

3.1 วัดสิริรัตนศาสดาราม(บ้านดอนโค)

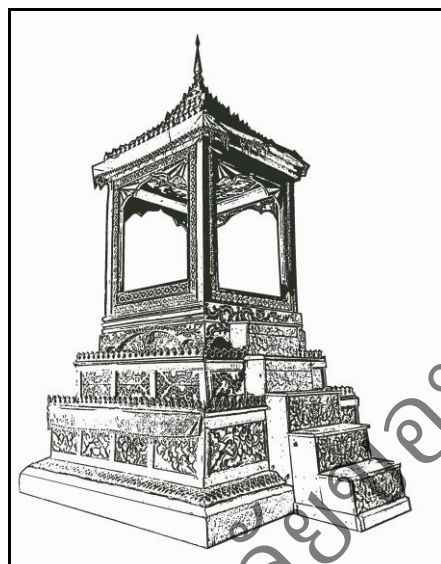

ภาพที่ 61 ชุมประตู่ทางเข้าวัดและศาลาการเปรียญที่ตั้งธรรมาสัน
วัดสิริรัตนศาสดาราม(บ้านดอนโค)

วัดบ้านดอนโค (วัดสิริรัตนศาสดาราม) เดิมคือวัดบ้านดอนโค เปลี่ยนชื่อเป็น วัดบ้านดอนโค (วัดสิริรัตนศาสดาราม) จัดเป็นวัดอารามหลวง ชั้นเอก สร้างประมาณ อายุ 600 ปี วัดตั้งอยู่ที่ บ้านดอนโค หน่วยที่ 3 เมืองชะนะสมบุญ แขวงจำปาสัก ภายในวัดมีสิ่งปลูกสร้างที่น่าสนใจหลายอย่างเช่นอาคารเรียนพระปริยัติธรรม สิมหรือพระอุโบสถที่มีความแปลกและสวยงามอิทธิพลของช่างชาวยวน มีการประดับตกแต่งกระจกสีและเขียนสีสวยงาม มีจำนวนพระภิกษุและสามเณร พระภิกษุ 3 รูป สามเณร 12 รูป เจ้าอาวาสวัด ชื่อ พระอาจารย์อุดมศักดิ์ กระทะมโน ภู่อู บ้านกุดsuma เมืองกุดsuma แขวงจำปาสัก การศึกษา อนุปริญาชั้นสูง บ้านดอนโค มีพ่อบ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน) 3 คน สภาพการศึกษา มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 1 – 4 ในทุกวันพระจะมีชาวบ้านและนักเรียนเข้าปฏิบัติธรรมอยู่เสมอ

แหล่งที่ตั้งธรรมาสัน

ธรรมาสันตั้งอยู่ในหอแจก (ศาลาการเปรียญ) ลักษณะการตั้งธรรมาสัน ตั้งแบบถาวร การสร้าง เป็นแบบหอธรรมาสัน สร้างเมื่อพ.ศ. 2496 อายุ 57 ปี ช่างผู้สร้างธรรมาสัน ชื่อ หลวงปู่ข้า (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) เจ้าศรัทธาชื่อ ชาวบ้านดอนโค มีจุดมุ่งหมายในการสร้าง เพื่อเป็นพุทธบูชา

ภาพที่ 62 รูปทรงทางกายภาพธรรมาสน์วัดบ้านคอนโค วัดศรีรัตนเสนาสะคาราม

รูปแบบโครงสร้างของธรรมาสน์

รูปแบบของธรรมาสน์ เป็นหอธรรมาสน์ หลังคาทรงมณฑปปลายแหลม มีช่องประตูทางเข้าและช่องหน้าต่าง โปร่งกว้าง ระบบโครงสร้างเป็นแบบเสา-คาน โครงสร้างหลักเป็นไม้จิก มีผนังเหลี่ยมฐานตัวเรือนธรรมาสน์ทำเป็นช่องสี่ด้านตั้งบนฐานไม้สามชั้นลดล้นกัน มีความสูงจากฐานถึงยอดธรรมาสน์สูง 460 เซนติเมตร ตัวเรือนธรรมาสน์สูง 180 เซนติเมตร ส่วนยอดสูง 160 เซนติเมตร ลักษณะเป็นผนังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสกว้าง-ยาวด้าน 240 เซนติเมตร ตั้งอยู่บนฐานซ้อนชั้น 3 ชั้น ปัจจุบันธรรมาสน์หลังนี้ยังใช้งานอยู่ ส่วนฐานที่ตั้งสูง 120 เซนติเมตร ลวดลายตกแต่งตัวเรือนธรรมาสน์เขียนสีเป็นลวดลายประจำยาม โครงสีหลักประกอบด้วย สีม่วง สีแดงและสีส้ม สีแดง ที่ส่วนฐานรองรับเขียนสีแดงเส้นลวดลาย ประจำยามและลายพวงอุษมาลา ลงพื้นสีขาวตัดลายด้วยสีน้ำเงิน บันไดทางขึ้นทำเป็นบันไดชั้นธรรมดาเหมือนบันไดทั่วไป วางตั้งแบบเคลื่อนย้ายได้

3.2 วัดสีญมบ้านชะฝ้ายกลาง

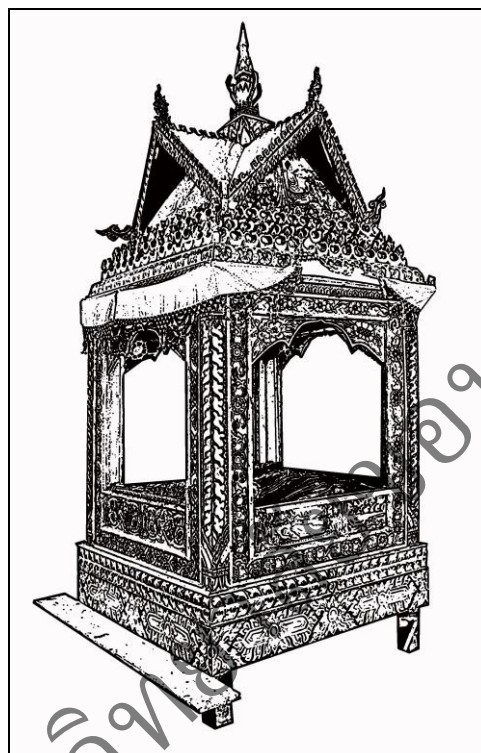

ภาพที่ 63 ชุมประตู่ทางเข้าวัดและทำนาค้านทิศตะวันตกของศาลาการเปรียญที่ตั้งธรรมมาสน์
วัดสีญมบ้านชะฝ้ายกลาง

วัดสะพาย (วัดกลาง) จัดเป็นวัดอารามหลวงชั้นเอก สร้างประมาณอายุ ร้อยกว่าปี วัดตั้งอยู่ที่บ้านสะพาย หน่วยที่ 1 ชุมกลาง เมืองชนะสมบุญ แขวงจำปาสัก ภายในวัดมีจำนวนพระภิกษุและสามเณร พระภิกษุ 2 รูป สามเณร 6 รูป เจ้าอาวาสวัด ชื่อ เจ้าอธิการ อ่อนแก้ว ทัมมะนุด อายุ 65 ปี ที่อยู่ บ้านนาซัง เมืองชนะสมบุญ แขวงจำปาสัก บ้านสะพาย สภาพการศึกษา มีโรงเรียนสงฆ์ ระดับมัธยมศึกษา ม.1-4 ส่วน ม.5 ไปเรียนที่เมืองปากเซ อาชีพของชาวบ้าน คือ ทำนา และประมง และทำธุรกิจอยู่ที่เมืองเวียงจันทน์

แหล่งที่ตั้งธรรมมาสน์

ธรรมมาสน์ตั้งอยู่ในหอแจก (ศาลาการเปรียญ) ลักษณะการตั้งธรรมมาสน์ ตั้งแบบถาวร การสร้าง เป็นแบบหอธรรมมาสน์ สร้างเมื่อพ.ศ. 2481 อายุ 72 ปี ช่างผู้สร้างธรรมมาสน์ ไม่ปรากฏชื่อผู้สร้างสร้างโดยศรัทธาชาวบ้านสะพาย มีจุดมุ่งหมายในการสร้าง เพื่อเป็นพุทธบูชา รูปแบบโครงสร้างของธรรมมาสน์ (เจ้าอธิการอ่อนแก้ว ทัมมะนุด. 2553: สัมภาษณ์) อายุ 65 ปี ที่อยู่ บ้านนาซัง เมืองชนะสมบุญ แขวงจำปาสัก

ภาพที่ 64 รูปทรงทางกายภาพของธรรมาสน์วัดสิริภูมิบ้านชะฝ่ายกลาง

รูปแบบโครงสร้างของธรรมาสน์

รูปแบบของธรรมาสน์ เป็นหอธรรมาสน์ หลังคาทรงจตุรมุข ปลายแหลม มีช่องประตูทางเข้าและช่องหน้าต่าง โปร่งกว้าง ระบบโครงสร้างเป็นแบบเสา-คาน โครงสร้างหลักเป็นไม้จิก ธรรมาสน์ทำมาจากไม้สักบางส่วน มีผนังสี่เหลี่ยมตั้งบนฐานชั้นเดียวขนาดเตี้ยสั้นตัวเรือนธรรมาสน์ทำเป็นช่องหน้าต่างสี่ด้าน มีความสูงจากฐานถึงยอดธรรมาสน์สูง 299 เซนติเมตร ตัวเรือนธรรมาสน์สูง 158 เซนติเมตร ส่วนยอดสูง 185 เซนติเมตร ลักษณะเป็นผนังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ปัจจุบันธรรมาสน์หลังนี้ยังสมบูรณ์ใช้งานได้ ส่วนฐานที่ตั้งสูง 56 เซนติเมตร ส่วนฐานเขียนลายประจำขามกล้ำปู ลวดลายตกแต่งตัวเรือนธรรมาสน์เขียนสีเป็นลวดลายประจำขามและเรื่องราวพุทธประวัติ โครงสร้างหลักประกอบด้วย สีฟ้า สีแดงและสี บันไดทางขึ้นทำเป็นบันไดพาดแผ่นเดียว เนื่องจากธรรมาสน์ไม่สูงมากนัก

3.3 วัดอรัญวาสี คุ่มสะฝ่ายโพไซ

ภาพที่ 65 ชุมประตู่ทางเข้าวัดและศาลาการเปรียญที่ตั้งธรรมาสน์
วัดอรัญวาสี คุ่มสะฝ่ายโพไซ(วัดทุ่ง)

วัดอรัญวาสี คุ่มสะฝ่ายโพไซ(วัดทุ่ง) มีอายุไม่ต่ำกว่า ร้อยปี วัดตั้งอยู่ที่ บ้านสะพาย เมืองชะนะสมบุญ แขวงจำปาสัก เจ้าอาวาสวัด ชื่อ พระอาจารย์แก่นจัน บาระมีบุบพะโต ที่อยู่ บ้านโนนสูง เมืองปากช่อง แขวงจำปาสัก

แหล่งที่ตั้งธรรมาสน์

ธรรมาสน์ตั้งอยู่ในหอแจก (ศาลาการเปรียญ) ลักษณะการตั้งธรรมาสน์ ตั้งแบบถาวร การสร้าง เป็นแบบหอธรรมาสน์ ไม่ปรากฏปีพ.ศ.ที่สร้าง ช่วงผู้สร้างธรรมาสน์คือชาวบ้านร่วมกัน สร้างเจ้าศรัทธาชื่อ ชาวบ้านสะพาย มีจุดมุ่งหมายในการสร้าง เพื่อเป็นพุทธบูชา (พระอาจารย์ แก่นจัน บาระมีบุบพะโต. 2553: สัมภาษณ์) ที่อยู่ บ้านโนนสูง เมืองปากช่อง แขวงจำปาสัก

ภาพที่ 66 รูปทรงทางกายภาพธรรมาสน์วัดอรุณยวดี คุ่มสะพ่ายโพไซ(วัดทุ่ง)

รูปแบบโครงสร้างของธรรมาสน์

รูปแบบของธรรมาสน์ เป็นหอธรรมาสน์ หลังคาทรงจัตุรมุข ปลายแหลม มีช่องประตูทางเข้าและช่องหน้าต่าง โปร่งกว้าง ระบบโครงสร้างเป็นแบบเสา-คาน โครงสร้างหลักเป็นไม้จิก ธรรมาสน์ทำมาจากไม้อัดบางส่วน มีผนังสื่เหลี่ยมจัตุรัสฐานตัวเรือนธรรมาสน์ทำเป็นช่องสี่ด้าน ทรงโค้ง ตั้งบนฐานไม้สามชั้นลดล้นกันบนฐานขาสิงห์เขียนลาย มีความสูงจากฐานถึงยอดธรรมาสน์สูง 404 เซนติเมตร ตัวเรือนธรรมาสน์สูง 170 เซนติเมตร ส่วนยอดสูง 134 เซนติเมตร ลักษณะเป็นผนังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสกว้าง-ยาวด้าน 250 เซนติเมตร ตั้งอยู่บนฐานซ้อนชั้น 3 ชั้น ปัจจุบันธรรมาสน์หลังนี้ยังใช้งานอยู่ ส่วนฐานที่ตั้งสูง 100 เซนติเมตร ลวดลายตกแต่งตัวเรือนธรรมาสน์เขียนสีเป็นลวดลายประจำนกก้านขด โครงสีหลักประกอบด้วย ฟ้า สีเหลือง ที่ส่วนฐานรองรับเขียนสีแดงเส้นลวดลาย ลายบัวคว่ำ ลงพื้นสีขาวตัดลายด้วยสีน้ำเงิน บันได วางทางขึ้นเคลื่อนย้ายได้มีปรากฏให้เห็นในสถานที่ตั้ง

1. รูปแบบของธรรมเนียมอำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี

1.1 วัดโพธิ์

ภาพที่ 67 ชุมประตูทางเข้าวัดและพระพุทธรูปปางสมาธิขนาดใหญ่ภายในวัด
วัดโพธิ์

ตั้งอยู่ที่ เลขที่ 109 ถนนกษะเนียง หมู่ที่ 7 ตำบลเขมราฐ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 4 ไร่ 1 งาน 50 ตารางวา อาณาเขตทิศเหนือจดแม่น้ำโขง ทิศใต้จดถนนกษะเนียง ทิศตะวันออกจดซอยอนามัย ทิศตะวันตกจดที่ดินเอกชน อาคารเสนาสนะประกอบด้วย อุโบสถ กว้าง 6 เมตร ยาว 15 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ.2512 ศาลาการเปรียญกว้าง 12 เมตร ยาว 24 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ.2499 กุฏิสงฆ์จำนวน 4 หลัง เป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ 3 หลัง และตึก 1 หลัง ศาลาอเนกประสงค์กว้าง 9 เมตร ยาว 15 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2523 และศาลาบำเพ็ญกุศล จำนวน 1 หลัง ปูชนียวัตถุมีพระประธานเก่าแก่สร้างด้วยอิฐ พระพุทธรูปสร้างด้วยทองสำริด ปางมารวิชัย และพระพุทธรูปหล่อด้วยโลหะทอง

ประวัติวัดโพธิ์ ตั้งเมื่อ พ.ศ.2331 เดิมวัดตั้งอยู่ที่ทำการศุลกากร และสถานือนามัย ในปัจจุบันต่อมาชาวบ้านได้พบพระพุทธรูปในกลางป่ามีต้นโพธิ์ใหญ่อยู่ด้วยจึงย้ายวัดมาตั้งอยู่ในปัจจุบันและตั้งชื่อว่า วัดโพธิ์ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. 2516 เขตวิสุงคามสีมา กว้าง 20 เมตร ยาว 40 เมตร การบริหารและการปกครอง มีเจ้าอาวาสเท่าที่ทราบนาม คือ รูปที่ 1 พระหนูสิน รูปที่ 2 พระทา รูปที่ 3 พระพรหมา รูปที่ 4 พระอุย รูปที่ 5 พระแดง รูปที่ 6 พระประภัศ ปญญาพล รูปที่ 7 พระบวรวรกิจโกวิท พ.ศ.2505 เป็นต้นมา การศึกษามีโรงเรียน พระปริยัติธรรมแผนกธรรม เปิดสอนเมื่อ พ.ศ. 2512 (พระบวรวรกิจโกวิท.2553: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 68 รูปทรงทางกายภาพธรรมาสน์วัดโพธิ์

แหล่งที่ตั้งธรรมาสน์และรูปแบบโครงสร้างของธรรมาสน์

ธรรมาสน์ในวัดโพธิ์มีลักษณะเป็นแบบตั้งลูกกรงพนักพิงข้างและแบบตั้งทรงสูงสมัยใหม่ ธรรมาสน์ตั้งทรงสูงแบบสมัยนิยม สูงจากพื้นที่ตั้งจนถึงปลายพนักพิงด้านข้าง 127 เซนติเมตรมี ลักษณะขาตั้ง 4 ขา สูง 67 เซนติเมตรความสูงจากพื้นรองนั่งถึงถึงปลายพนักพิงด้านข้างสูง 60 เซนติเมตร พื้นที่รองนั่งกว้าง-ยาว 73 x 74 เซนติเมตร ตั้งอยู่ในศาลาการเปรียญและอยู่ในวิหาร พระพุทธรูป ลักษณะการตั้งธรรมาสน์ ตั้งแบบชั่วคราว การสร้าง เป็นแบบหอธรรมาสน์ สมัยใหม่ที่มีการขายตามร้านสังฆภัณฑ์ทั่วไป ไม่ปรากฏ ปีพ.ศ.ที่สร้างที่ ช่างผู้สร้างธรรมาสน์คือ ช่างจากทางร้าน ส่วนใหญ่ศรัทธาสรางถวายวัด มีจุดมุ่งหมายในการสร้าง เพื่อเป็นพุทธบูชา

1.2 วัดกลาง (วัดชัยภูมิการาม)

ภาพที่ 69 ชุมประตู่ทางเข้าวัดและวิหารศาลาการเปรียญที่ตั้งธรรมาสน์
วัดกลาง (วัดชัยภูมิการาม)

ภาพที่ 70 รูปทรงทางกายภาพธรรมาสน์ตั้งวัดกลาง (วัดชัยภูมิการาม)

แหล่งที่ตั้งธรรมาสน์และรูปแบบโครงสร้างของธรรมาสน์

ธรรมาสน์ในวัดกลาง (วัดชัยภูมิการาม) เป็นแบบลักษณะตั้งทรงเตี้ยแบบสมัยใหม่ สูงจากพื้นที่ตั้งจนถึงปลายนกพิงด้านข้าง 170 เซนติเมตรมีลักษณะขาตั้ง 4 ขา สูง 70 เซนติเมตรความสูงจากพื้นรองนั่งถึงถึงปลายนกพิงด้านข้างสูง 130 เซนติเมตร พื้นที่รองนั่งกว้าง-ยาว 86 x 86 เซนติเมตร ตั้งอยู่ในศาลาวิหารการเปรียญ ลักษณะการตั้งธรรมาสน์ ตั้งแบบชั่วคราว การสร้างเป็นแบบหอธรรมาสน์สมัยใหม่ที่มีการขายตามร้านสังฆภัณฑ์ทั่วไป ไม่ปรากฏ ปีพ.ศ.ที่สร้างที่

ช่างผู้สร้างธรรมาสน์คือช่างจากทางร้าน ส่วนใหญ่ศรัทธาสร้างถวายวัด มีจุดมุ่งหมายในการสร้างเพื่อเป็นพุทธบูชา

1.3 วัดเหนือ

ภาพที่ 71 ชุมประตู่ทางเข้าวัดและศาลาพระอุโบสถที่ตั้งธรรมาสน์วัดเหนือ

วัดเหนือตั้งอยู่ที่ บ้านเลขที่ 2 บ้านท่าคอกนั้น หมู่ที่ 1 ตำบลเขมราฐ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 10 ไร่ 1 งาน 32 ตารางวา อาณาเขตทิศเหนือจดถนนกงพะเนียง ทิศใต้จดถนนกั๊ร์รัฐ ทิศตะวันออกจดถนนวิศิษฐ์ศรี ทิศตะวันตกจดถนนศรีมงคล อาคารเสนาสนะประกอบด้วยอุโบสถกว้าง 5 เมตร ยาว 15 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2493 ศาลาการเปรียญ กว้าง 14 เมตร ยาว 38 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2513 กุฏิสงฆ์ จำนวน 3 หลัง เป็นอาคารไม้ 1 หลัง สร้างด้วยคอนกรีต ปูชนียวัตถุมีพระพุทธรูปไสยาสน์ยาว 20 เมตร ประดิษฐานในวิหาร มีพระประธาน 2 องค์ ประดิษฐานในอุโบสถและศาลาการเปรียญ

วัดเหนือ ตั้งเมื่อ พ.ศ.2330 โดยมีพระเทพวงศาเจ้าเมืองเขมราฐธานี ได้ตั้งวัดขึ้นทางทิศตะวันตกของเมืองด้านเหนือให้นามว่า วัดศรีมงคล ครั้นต่อมาทางราชการละชาวบ้านเรียกว่าวัดเหนือ โดยถือเอาเหนือหน้าเป็นหลัก ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. 2330 การบริหารและการปกครอง มีเจ้าอาวาสเท่าที่ทราบนาม คือ รูปที่ 1 พระหงษ์ พ.ศ.2334-2353 รูปที่ 2 พระเผือก พ.ศ. 2354-2380 รูปที่ 3 พระทา พ.ศ. 2380-2309 รูปที่ 4 พระป้อง พ.ศ. 2410-2460 รูปที่ 5 พระเพ็ง พ.ศ. 2461-2466 รูปที่ 6 พระบุตร พ.ศ. 2467-2472 รูปที่ 7 พระเชื่อน พ.ศ. 2474-2479 รูปที่ 8 พระจุม พ.ศ. 2480-2484 รูปที่ 9 พระครูภัทรกิจโกศล พ.ศ. 2485-2506 รูปที่ 10 พระครูเขมราฐเมธี

ตั้งแต่ พ.ศ. 2506 เป็นต้นมา การศึกษามีโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เปิดสอนเมื่อ พ.ศ. 2518 และโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เปิดสอน เมื่อ พ.ศ.2526เจ้าอาวาสวัด พระศีลวิสุทธาจารย์ ที่อยู่ หมู่ที่ 1 ต.เขมราฐ นิกาย มหานิกาย ประเภทวัดเป็นวัดราษฎร์(พระศีลวิสุทธาจารย์.2553:สัมภาษณ์)

ภาพที่ 72 รูปทรงทางกายภาพธรรมาสน์ตั้งวัดเหนือ

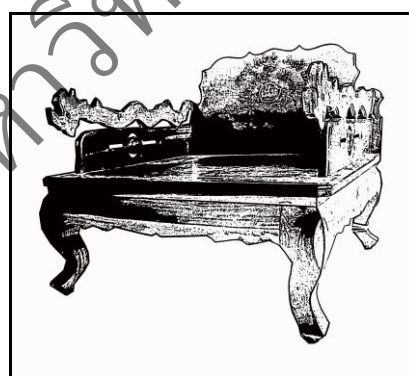
แหล่งที่ตั้งธรรมาสน์และรูปแบบโครงสร้างของธรรมาสน์

ธรรมาสน์วัดเหนือ เป็นแบบลักษณะตั้งทรงสูงแบบสมัยใหม่ สูงจากพื้นที่ตั้งจนถึงปลายพนักพิงด้านข้าง 139 เซนติเมตรมีลักษณะขาตั้ง 4 ขา สูง 76 เซนติเมตรความสูงจากพื้นรองนั่งถึงถึงปลายพนักพิงด้านข้างสูง 63 เซนติเมตร พื้นที่รองนั่งกว้าง-ยาว 86 x 86 เซนติเมตร ตกแต่งลวดลายลงรักปิดทองโครงสร้างดีเป็นสีเหลืองทองฉลวยด้วยสีแดง ตั้งอยู่ในศาลาสาลาวิหารบริเวณชั้นสอง ลักษณะการตั้งธรรมาสน์ ตั้งแบบชั่วคราว การสร้าง เป็นแบบหอธรรมาสน์สมัยใหม่ที่มีการขายตามร้านสังฆภัณฑ์ทั่วไป ไม่ปรากฏ ปีพ.ศ.ที่สร้างที่ ช่างผู้สร้างธรรมาสน์คือช่างจากทางร้านส่วนใหญ่ศรัทธาสร้างถวายวัด มีจุดมุ่งหมายในการสร้าง เพื่อเป็นพุทธานุชา

1.4 วัดพระเจ้าใหญ่อูปมุง(บ้านอูปมุง)

ภาพที่ 73 ชุมประตูทางเข้าวัดและศาลาพระอุโบสถที่ตั้งธรรมมาสน์
วัดพระเจ้าใหญ่อูปมุง(บ้านอูปมุง)

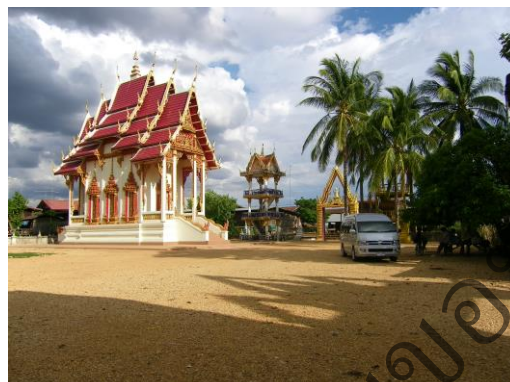

ภาพที่ 74 รูปทรงทางกายภาพธรรมมาสน์ตั้งวัดพระเจ้าใหญ่อูปมุง(บ้านอูปมุง)

แหล่งที่ตั้งธรรมมาสน์และรูปแบบโครงสร้างของธรรมมาสน์

ธรรมมาสน์วัดพระเจ้าใหญ่อูปมุง(บ้านอูปมุง) เป็นแบบลักษณะตั้งทรงเดี่ยว ไม่มีลวดลายตกแต่งใดๆมีเพียงการทาน้ำมันเคลือบเงาให้ดูสวยงามและคงทน แบบสมัยใหม่ สูงจากพื้นที่ตั้งจนถึงปลายพนักพิงด้านข้าง 76 เซนติเมตรมีลักษณะขาตั้ง 4 ขา สูง 35 เซนติเมตรความสูงจากพื้นรองนั่งถึงถึงปลายพนักพิงด้านข้างสูง 41 เซนติเมตร พื้นที่รองนั่งกว้าง-ยาว 80 x 80 เซนติเมตร ตั้งอยู่ในศาลาวิหารศาลาการเปรียญยกพื้นสูง ลักษณะการตั้งธรรมมาสน์ ตั้งแบบชั่วคราว การสร้างเป็นแบบหอธรรมมาสน์สมัยใหม่ที่มีการขายตามร้านเฟอร์นิเจอร์ไม้ทั่วไป ไม่ปรากฏ ปีพ.ศ.ที่สร้างที่ช่างผู้สร้างธรรมมาสน์คือช่างจากทางร้าน ส่วนใหญ่ศรัทธาสรางถาวรวัด มีจุดมุ่งหมายในการสร้าง เพื่อเป็นพุทธบูชา

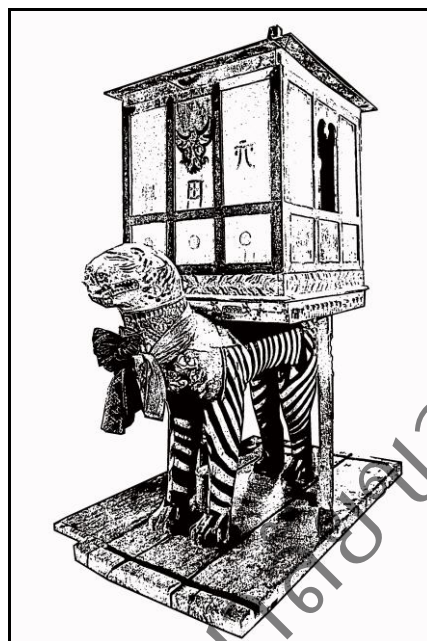
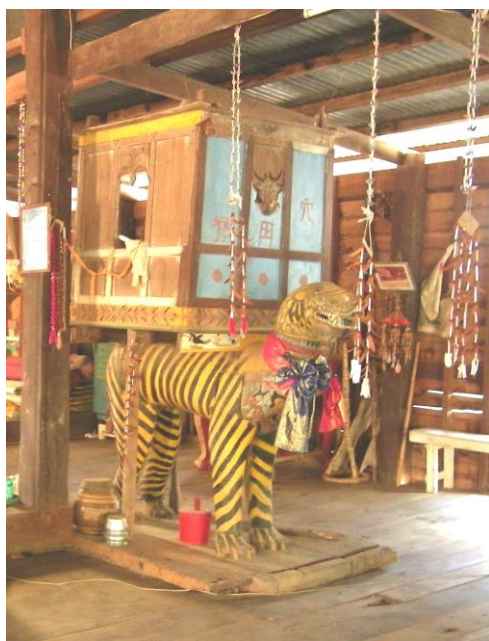
1.5 วัดโพธิ์ศรี(บ้านนาเมือง)

ภาพที่ 75 ชุมประตู่ทางเข้าวัดและพระอุโบสถวัดโพธิ์ศรี(บ้านนาเมือง)

วัดโพธิ์ศรี ตั้งอยู่ที่ บ้านนาเมือง หมู่ที่ 3 ตำบลนาแว อำเภอยะรัง จังหวัดอุบลราชธานี สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย อาณาเขตทิศเหนือจดแม่น้ำโขง ทิศใต้ จดทางสาธารณประโยชน์ ทิศตะวันออก จดที่ดินนายอาน และนายชวน ทิศตะวันตก จดที่ดินนายใบและนายอ้อม มีที่ธรณีสงฆ์ จำนวน 1 แปลง เนื้อที่ 6 ไร่ อาคารเสนาสนะประกอบด้วยอุโบสถ ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ และศาลาบำเพ็ญกุศล จำนวน 1 หลัง สร้างด้วยคอนกรีต ปูนยิยวัดภูมิพระประธาน 1 องค์ และพระพุทธรูป 5 องค์

ประวัติวัดโพธิ์ศรี ตั้งเมื่อ พ.ศ.2375 หมู่ 3 ต.นาแว นิกาย : มหานิกาย ประเภทวัด : วัดราษฎร์ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ.2463 เขตวิสุงคามสีมา กว้าง 5 เมตร ยาว 8 เมตร การบริหารและการปกครอง มีเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน คือ พระครูโพธิธรรมากร การศึกษามีโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกธรรม เปิดสอนเมื่อ พ.ศ.2491(พระครูโพธิธรรมากร.2553: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 76 รูปทรงทางกายภาพธรรมาสน์วัดโพธิ์ศรี(บ้านนาเมือง)

แหล่งที่ตั้งธรรมาสน์และรูปแบบโครงสร้างของธรรมาสน์

ธรรมาสน์วัดโพธิ์ศรี(บ้านนาเมือง)เป็นแบบหออธรรมาสน์เสือเทิน(เสือแบกรับตัวเรือนธรรมาสน์ไว้บนหลัง ลักษณะหลังคาทรงจัตุรมุข (ปัจจุบันสูญหาย) คงเหลือเฉพาะส่วนที่เป็นตัวเรือนเท่านั้น โครงสร้างหลักเป็นไม้จริง แผ่นผึงเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง บริเวณส่วนท้องไม้รองรับฐานเรือนธรรมาสน์ ลวดลายตกแต่งเขียนสีรูปภาพ สัตว์ และแกะสลักลวดลายเขียนสี ส่วนตัวหออธรรมาสน์ สูงจากพื้นถึงหลังตัวเรือนธรรมาสน์ที่เหลืออยู่ 250 เซนติเมตร ความสูงจากฐานรองรับถึงหัวเสือ 130 และความสูงจากหัวเสือถึง ถึงหลังตัวเรือนธรรมาสน์ที่เหลืออยู่ 120 เซนติเมตร ความสูงจากพื้นรองนั่งถึงปลายปีกพิงด้านข้างสูง 41 เซนติเมตร พื้นที่รองนั่งกว้าง-ยาว 120 x 120 เซนติเมตร ตั้งอยู่ในศาลาวิหารศาลาการเปรียญ(หอแจก)ไม่ได้ถูกล้าง สรรพสร้างถวายวัด มีจุดมุ่งหมายในการสร้าง เพื่อเป็นพุทธบูชาปัจจุบันไม่ได้มีการใช้งานแล้ว

1.6 วัดบุงจีเหล็ก ตำบลนาแวง(วัดหลวงปู่จันทร์หอม)

ภาพที่ 77 อาคารวิหารที่ตั้งบุษบกธรรมาสน์และพระพุทธรูปปูนปั้นบริเวณภายในวัด

วัดบุงจีเหล็ก ตั้งอยู่ที่ บ้านบุงจีเหล็ก ตำบลนาแวง อำเภอยะรัง จังหวัดอุบลราชธานี โทรศัพท์ 081-8784983 สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 7 ไร่ หนังสือสำคัญสำหรับที่ดินคือ น.ส.3 อาคารเสนาสนะประกอบด้วยมหาวิหาร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2546 เสร็จเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547 หอพระศรีอริยเมตตา และอุโบสถ ปูชนียวัตถุมีพระพุทธรูป 56 องค์

ประวัติวัดบุงจีเหล็ก ประกาศตั้งเป็นวัดเมื่อวันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2543 เดิมชื่อวันสังวร วาราม สังกัดมหานิกายประเภทวัดราษฎร์

ห่างจากอำเภอยะรัง ไปทางอำเภอโขงเจียมประมาณ 13 กิโลเมตร อยู่ติดกับถนนใหญ่ไป มาสะดวก ต่อมาหลวงจันทร์หอมมาสร้างบูรณะใหม่เลยได้ชื่อว่าวัดบุงจีเหล็ก ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ.2550 การบริหารและการปกครอง มีเจ้าอาวาสเท่าที่ทราบนาม คือ รูปที่ 1 พระครูสุนทร พัฒโนดม ตั้งแต่ วันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2543 การศึกษามีโรงเรียนพระปริยัติธรรม เป็นโรงเรียนสอนนักธรรม และธรรมศึกษา เจ้าอาวาส คือ พระครูสุนทรพัฒโนดม (พระครูสุนทรพัฒโนดม. 2553: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 78 รูปทรงทางกายภาพหอธรรมาสน์แบบขุขบกวัดบุงจีเหล็ก

แหล่งที่ตั้งธรรมาสน์และรูปแบบโครงสร้างของธรรมาสน์

ธรรมาสน์วัดบุงจีเหล็ก เป็นแบบหอธรรมาสน์ขุขบ ลักษณะหลังคาทรงมณฑป ลวดลายตกแต่งแกะสลักลวดลายลงรักปิดทอง ตัวหอธรรมาสน์ สูงจากพื้นถึงยอดธรรมาสน์ธรรมาสน์ 580 เซนติเมตร ฐานตัวเรือนธรรมาสน์ถึงปลายยอดสูง 370 เซนติเมตร ความสูงจากพื้นถึงฐานรองนั่งสูง 130 เซนติเมตร ตั้งอยู่ในศาลาวิหารศาลาการเปรียญ(หอแจก)ก่ออิฐถือปูน สร้ทธาซื่อถวยวัด มีจุดมุ่งหมายในการสร้าง เพื่อเป็นพุทธบูชา

2. รูปแบบของธรรมาสน์อำเภอนาดาล จังหวัดอุบลราชธานี

2.1 วัดพระโต ตำบลพะลาน(บ้านปากแขง)

ภาพที่ 79 พระอุโบสถและพระโตพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองอำเภอนาดาล

วัดพระโต ตั้งอยู่ที่เลขที่ 31 บ้านปากแซง หมู่ที่ 3 ตำบลพระลาน กิ่งอำเภอนาดาล จังหวัดอุบลราชธานี สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 60 ไร่ อาณาเขต ทิศเหนือ จดเขตหมู่บ้าน ทิศใต้ จดเขตหมู่บ้าน ทิศตะวันออก จดแม่น้ำโขง ทิศตะวันตก จดหมู่บ้าน มีที่ธรณีสงฆ์จำนวน 1 แปลง เนื้อที่ 4 ไร่ อาคารเสนาสนะประกอบด้วยอุโบสถ กว้าง 16 เมตร ยาว 20 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ.2532 ศาลาการเปรียญ กว้าง 32 เมตร ยาว 40 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ.2526 กุฏิสงฆ์จำนวน 5 หลัง เป็นอาคารไม้ วิหาร กว้าง 16 เมตร ยาว 32 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ.2509 และศาลาอเนกประสงค์ กว้าง 10 เมตร ยาว 30 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2522

ประวัติวัดพระโต หมู่ที่ 3 ต.พระลาน สังกัดมหานิกาย ประเภทวัดเป็นวัดราษฎร์ ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2378 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ.2516 การบริหารและการปกครองมีเจ้าอาวาสเท่าที่ทราบนาม คือ รูปที่ 1 พระโกษ รูปที่ 2 พระพรหม รูปที่ 3 พระโถม รูปที่ 4 พระโนม รูปที่ 5 พระหลักคำ รูปที่ 6 พระสอน รูปที่ 7 พระโพธิ์ รูปที่ 8 พระมิ่ง รูปที่ 9 พระอึ้ง รูปที่ 10 พระกุ รูปที่ 11 พระคำมา รูปที่ 12 พระสิม รูปที่ 13 พระยัง รูปที่ 14 พระครูพุทธวราริบาล รูปที่ 15 เจ้าอธิการทองคำ ขสโธโต การศึกษามีศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด เปิดสอนเมื่อ พ.ศ. 2536 เจ้าอาวาสคือ พระครูพุทธวราริคุณ (พระครูพุทธวราริคุณ.2553: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 80 รูปทรงทางกายภาพหอธรรมาสน์แบบบุษบกผสม
กับธรรมาสน์ตั้งทรงสูงวัดพระโต ตำบลพระลาน(บ้านปากแซง)

แหล่งที่ตั้งธรรมาสน์และรูปแบบโครงสร้างของธรรมาสน์

ธรรมาสน์วัดพระโต เป็นแบบหอธรรมาสน์บุษบกผสมกับธรรมาสน์แบบตั้งทรงขาสูง ลักษณะหลังคาทรงมณฑปปลายแหลม ลวดลายตกแต่งแกะสลักลวดลายลงรักปิดทอง ส่วนตัวหอธรรมาสน์ สูงจากพื้นถึงยอดธรรมาสน์ธรรมาสน์ 525 เซนติเมตร ฐานตัวเรือนธรรมาสน์ถึงปลายยอดสูง 410 เซนติเมตร ความสูงจากพื้นถึงฐานรองนั่งสูง 115 เซนติเมตร ตั้งอยู่ในศาลาวิหารศาลา การเปรียบกออิฐถือปูน ศรัทธาซื้อถวายวัด มีจุดมุ่งหมายในการสร้าง เพื่อเป็นพุทธบูชา นับเป็นธรรมาสน์ที่มีการนำเอารูปแบบของธรรมาสน์สองอย่างมาผสมกันทำให้เกิดรูปแบบใหม่เพื่อประโยชน์ใช้สอยโดยแท้จริง

2.2 วัดชัยมงคล(บ้านนาตาล)

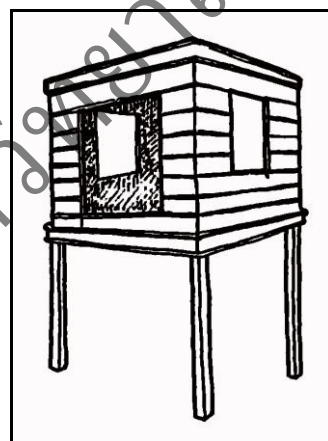

ภาพที่ 81 ซุ้มประตูทางเข้าวัดและภาพกลุ่มผู้วิจัยศึกษาบริบทพื้นที่วัด

วัดชัยมงคล ตั้งอยู่ที่ เลขที่ 174 ตำบลนาตาลได้ หมู่ที่ 1 ตำบลนาตาล กิ่งอำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัด มีเนื้อที่ 3 ไร่ 1 งาน 20 ตารางวา เลขที่ 1134 อาณาเขต ทิศเหนือ จดถนนสาธารณะ ทิศใต้ จดถนนสาธารณะ ทิศตะวันออกจดถนนสาธารณะ ทิศตะวันตกจด ถนนสาธารณะ มีที่ธรณีสงฆ์จำนวน 1 แปลง เนื้อที่ 1 เส้น อาคารเสนาสนะ ประกอบด้วยอุโบสถ กว้าง 5 เมตร ยาว 13 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2531 ศาลาการเปรียญ กว้าง 13 เมตร ยาว 28 เมตร เป็นอาคารไม้ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2517 และกุฏิสงฆ์ จำนวน 2 หลัง เป็นอาคารไม้ และครึ่งตึกครึ่งไม้ ปูชนียวัตถุมีพระพุทธรูป จำนวน 6 องค์ สร้างด้วยทองเหลือง 4 องค์ สร้างด้วย ไม้ 1 องค์ และสร้างด้วยเกสรดอกไม้อีก 1 องค์

ประวัติวัดชัยมงคล ตั้งเมื่อ พ.ศ.2322 ที่อยู่ บ้านนาตาล หมู่ที่.1 ตำบลนาตาล สังกัด มหานิกาย ประเภทวัดเป็นวัดราษฎร์

ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2335 เขตวิสุงคามสีมา กว้าง 20 เมตร ยาว 40 เมตร การบริหารและการปกครอง มีเจ้าอาวาสเท่าที่ทราบนาม คือ รูปที่ 1 พระสี รูปที่ 2 พระช่วย รูปที่ 3 พระสาย อมโร รูปที่ 4 พระคำมา รูปที่ 5 พระผู้ รูปที่ 6 พระศรีธาตุ รูปที่ 7 พระพิมพ์ รูปที่ 8 พระผึ้ง รูปที่ 9 พระคำ รูปที่ 10 พระอุดม รูปที่ 11 พระประสิทธิ์ รูปที่ 12 พระบุญมี รูปที่ 13 พระว่อง รูปที่ 14 พระอธิการหวางใจ อุดลโกวิท ตั้งแต่ พ.ศ. 2509 เป็นต้นมา การศึกษามี ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด เปิดสอนเมื่อ พ.ศ. 2536

ภาพที่ 82 รูปทรงทางกายภาพหอธรรมาสน์ปัจจุบันชำรุดเสียหายใช้งานไม่ได้

แหล่งที่ตั้งธรรมาสน์และรูปแบบโครงสร้างของธรรมาสน์

ธรรมาสน์วัดชัยมงคล อำเภอนาตาลเป็นแบบหอธรรมาสน์แบบ 4 เสา ทรงขาสูง ลักษณะ ไม่มีหลังคูปราภฏให้เห็นเนื่องจากชำรุดเสียหาย มีลวดลายตกแต่งภาพเขียนสีเรื่องราววรรณกรรมท้องถิ่นที่ปรากฏเด่นชัดว่าเรื่องอะไร สูงจากพื้นถึงปลายสุดด้านบนของเรือนธรรมาสน์ 215 เซนติเมตร ตัวเรือนธรรมาสน์ 130 เซนติเมตร ความสูงจากพื้นถึงฐานรองนั่งสูง 89 เซนติเมตร ฐานธรรมาสน์เป็นรูปทรงจัตุรัสกว้างยาว 126x158 เซนติเมตร ปัจจุบันชำรุดเสียหายใช้งานไม่ได้ ถูกทิ้งไว้ด้านหลังศาลาการเปรียญ

3. รูปแบบของธรรมาสันอำเภोजังหวัดอุบลราชธานี

3.1 วัดโขงเจียม

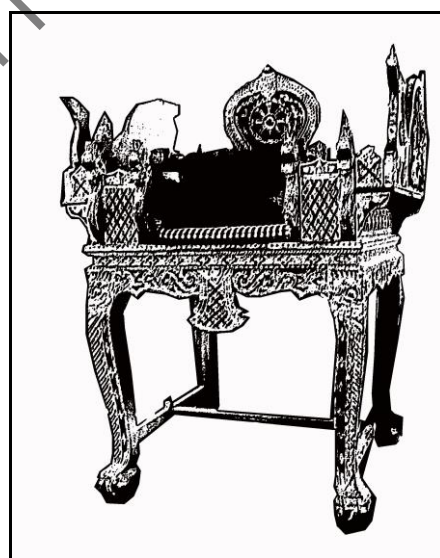

ภาพที่ 83 ศาลาวิหารการเปรียญและแม่น้ำสองสี(แม่น้ำโขงกับแม่น้ำมูลไหลมาบรรจบกัน)
หน้าวัดโขงเจียม

วัดโขงเจียม ตั้งอยู่ที่ บ้านควนเก่า หมู่ที่ 1 ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 21 ไร่ ทิศเหนือประมาณ 3 เส้น 10 วา จดริมฝั่งโขงทิศใต้ประมาณ 3 เส้น 10 วา จดห้วยหอม ทิศตะวันออกประมาณ 6 เส้น จดริมฝั่งโขงแม่น้ำมูล ทิศตะวันตกประมาณ 6 เส้น จดโรงเรียนโขงเจียมวิทยาคม อาคารเสนาสนะประกอบด้วย อุโบสถ กว้าง 6 เมตร ยาว 15 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2510 ศาลาการเปรียญ กว้าง 13 เมตร ยาว 24 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2497 กุฏิสงฆ์จำนวน 5 หลัง วิหารกว้าง 8 เมตร ยาว 15 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2534 ศาลาบำเพ็ญกุศล 1 หลัง ห้องสมุด กว้าง 8 เมตร ยาว 10 เมตร ครั้ว 2 หลัง กว้าง 8 เมตร ยาว 10 เมตร หอระฆัง กว้าง 3 เมตร ยาว 3 เมตร ฌาปนสถาน กว้าง 3.50 เมตร ยาว 3.50 เมตร ปูชนียวัตถุ มี 1. พระพุทธรูปทองสำริด ปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง 40 นิ้ว สร้างเมื่อ พ.ศ. 2514 2. พระพุทธรูปเนื้อทองเหลือง ปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง 27 นิ้ว สร้างเมื่อ พ.ศ. 2465 3. พระพุทธรูปชินราชจำลอง ปางมารวิชัย ปีกทอง หน้าตักกว้าง 4 ศอก 1 ค สร้างเมื่อ พ.ศ. 2533 พระนามว่า พระพุทธโลกेश্বরชินราชบรมศาสดาอุคมมงคลอุบลราชธานีสุกสิริสถิต

ประวัติวัดโขงเจียม ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2392 หมู่ที่ 1 ต.โขงเจียม สังกัด มหานิกาย ประเภท วัดราษฎร์

เดิมชาวบ้านเรียกว่า วัดบ้านด่านเก่าตามชื่อของหมู่บ้าน ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อวัดเป็น วัดด่านปากมูล โดยเอาชื่อบ้านและชื่อแม่น้ำมูลผสมกัน และในปี พ.ศ.2482 ได้เปลี่ยนชื่อวัดเป็น วัดโขงเจียม ตามชื่ออำเภอโขงเจียม ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2518 เขตวิสุงคามสีมา กว้าง 30 เมตร ยาว 60 เมตร การบริหารและการปกครอง มีเจ้าอาวาสเท่าที่ทราบนามคือ รูปที่ 1 พระครูทพธิญาณ ญาณจาโร พ.ศ. 2392-2409 รูปที่ 2 พระเลื้อ สุชาโต พ.ศ. 2410-2429 รูปที่ 3 พระครูเอื้อ คุณวโร พ.ศ. 2430-2437 รูปที่ 4 พระลาสา อาสโก พ.ศ.2438-2450 รูปที่ 5 พระครูธรร ฐริปัญโญ พ.ศ. 2451-2464 รูปที่ 6 พระเมือง มหัพฺพโล พ.ศ. 2465-2471 รูปที่ 7 พระครูท้าวชมมทินโน พ.ศ. 2472-2481 รูปที่ 8 พระครู สุวรรณ วาริณารักษ์ พ.ศ. 2482-2492 รูปที่ 9 พระครูปัญญาวิบูลย์ พ.ศ.2493-2414 รูปที่ 10 พระครูรัตนวาริสมานคุณ ตั้งแต่พ.ศ.2515 ถึงปัจจุบัน การศึกษา มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เปิดสอนเมื่อ พ.ศ.2466 ศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เปิดสอนเมื่อพ.ศ.2520(พระสมุห์ประเสริฐ กตสโล 2553:สัมภาษณ์)

ภาพที่ 84 รูปทรงทางกายภาพธรรมาสน์ตั้งทรงสูงวัดโขงเจียม

แหล่งที่ตั้งธรรมาสน์และรูปแบบโครงสร้างของธรรมาสน์

ธรรมาสน์วัดโขงเจียม เป็นแบบลักษณะตั้งทรงขาสูงแบบสมัยใหม่ สูงจากพื้นที่ตั้งจนถึงปลายพนักพิงด้านข้าง 130 เซนติเมตรมีลักษณะขาตั้ง 4 ขา สูง 87 เซนติเมตรความสูงจากพื้นรองนั่งถึงปลายพนักพิงด้านข้างสูง 53 เซนติเมตร พื้นที่รองนั่งกว้าง-ยาว 86 x 86 เซนติเมตร ตกแต่งลวดลายลงรักปิดทองโครงสร้างสีเป็นสีเหลืองทองฉลวยด้วยสีแดง ตั้งอยู่ในศาลาสาธิตการ

เปรียญบริเวณชั้นสอง ลักษณะการตั้งธรรมาสัน ตั้งแบบชั่วคราว การสร้าง เป็นแบบหอธรรมาสัน สมัยใหม่ที่มีการขายตามร้านสังฆภัณฑ์ทั่วไป ไม่ปรากฏ ปีพ.ศ.ที่สร้างที่ ช่างผู้สร้างธรรมาสันคือ ช่างจากทางร้าน ส่วนใหญ่ศรัทธาสร้างถวายวัด มีจุดมุ่งหมายในการสร้าง เพื่อเป็นพุทธบูชา

3.2 วัดบุบผาวน(บ้านด่านใหม่)

ภาพที่ 85 ชุมประตู่ทางเข้าวัดและภาพพระอุโบสถวัดบุบผาวน(บ้านด่านใหม่)

วัดบุบผาวนตั้งอยู่ที่ 1 บ้านด่านใหม่ หมู่ที่ 2 ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 15 ไร่ อาณาเขต ทิศเหนือประมาณ 5 เส้น จดแม่น้ำโขง ทิศใต้ประมาณ 5 เส้น จดถนนราษฎร์บำรุง ทิศตะวันออก ประมาณ 3 เส้น จดสถานีเรือ น.ป.ข. ทิศตะวันตก 3 เส้น จดการประปา อาคารเสนาสนะประกอบด้วยอุโบสถ กว้าง 6 เมตร ยาว 12 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ.2499 ศาลาการเปรียญ กว้าง 12 เมตร ยาว 14 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2503 กุฏิสงฆ์ จำนวน 4 หลัง เป็นอาคารไม้ 3 หลัง และตึก 1 หลัง วิหาร กว้าง 12 เมตร ยาว 15 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ.2518 และศาลาบำเพ็ญกุศล 1 หลัง เป็นคอนกรีต ปูนยิยวัดภูมิพระประธาน ในอุโบสถ ปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง 1 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2500 และพระเจ้าใหญ่โขงเจียม วิโรจน์ฤทธิ์ พระประธานในวิหาร ปางมารวิชัย ขนาดหน้าตัก กว้าง 5.40 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2518

ประวัติวัดบุบผาวน ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2482 หมู่ 2 ต.โขงเจียม สังกัดมหานิกายวัดเป็นวัดราษฎร์ โดย มินายบุญ เจือสุข เป็นผู้บริจาคที่ดินให้สร้างวัด ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ.2500 เขตวิสุงคามสีมา กว้าง 20 เมตร ยาว 40 เมตร การบริหารและการปกครองมีเจ้าอาวาสเท่าที่ทราบนาม คือ รูปที่ 1 พระแดง รูปที่ 2 พระปลัดเฉลิมชัย พ.ศ. 2482 – 2485 รูปที่ 3 พระจันทร์ พ.ศ. 2485 – 2495 รูปที่ 4 พระสร้อย พ.ศ. 2495 – 2497 รูปที่ 5 พระสมุห์พันธ์ จิวณโณ พ.ศ. 2497 – 2507

รูปที่ 6 พระครูจารุรัตนารักษ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2507 เป็นต้นมา การศึกษามีโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เปิดสอนเมื่อ พ.ศ. 2510 นอกจากนี้ยังมีศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เปิดสอนเมื่อ พ.ศ. 2519 (พระครูจารุรัตนารักษ์ .2553:สัมภาษณ์)

ภาพที่ 86 รูปทรงทางกายภาพธรรมาสน์ตั้งทรงสูงวัดบุปผาราม

แหล่งที่ตั้งธรรมาสน์และรูปแบบโครงสร้างของธรรมาสน์

ธรรมาสน์วัดโขงเจียม เป็นแบบลักษณะตั้งทรงขาสูงแบบสมัยใหม่นิยม สูงจากพื้นที่ตั้งจนถึงปลายพนักพิงด้านข้าง 135 เซนติเมตรมีลักษณะขาตั้ง 4 ขา สูง 78 เซนติเมตรความสูงจากพื้นรองนั่งถึงปลายพนักพิงด้านข้างสูง 56 เซนติเมตร พื้นที่รองนั่งกว้าง-ยาว 86 x 86 เซนติเมตร ตกแต่งลวดลายลงรักปิดทองโครงสร้างสีเป็นสีเหลืองทองฉลวยด้วยสีแดง ตั้งอยู่ในศาลาสาลาวิหารการเปรียญบริเวณชั้นสอง ลักษณะการตั้งธรรมาสน์ ตั้งแบบชั่วคราว การสร้าง เป็นแบบหอธรรมาสน์สมัยใหม่ที่มีการขายตามร้านสังฆภัณฑ์ทั่วไป ไม่ปรากฏ ปีพ.ศ.ที่สร้างที่ ช่างผู้สร้างธรรมาสน์คือช่างจากทางร้าน ส่วนใหญ่ศรัทธาสร้างถวายวัด มีจุดมุ่งหมายในการสร้าง เพื่อเป็นพุทธบูชา

3.3 วัดสว่างเวฬุวัน(ตำบลห้วยไผ่)

ภาพที่ 87 ซุ้มประตูทางเข้าวัดและภาพพระอุโบสถสี่มและศาลาการเปรียญ
วัดสว่างเวฬุวัน(ตำบลห้วยไผ่)

ภาพที่ 88 รูปทรงทางกายภาพพระมณัสน์ตั้งทรงสูงขาเหลี่ยมสอบปลายเสา
วัดสว่างเวฬุวัน(ตำบลห้วยไผ่)

แหล่งที่ตั้งพระมณัสน์และรูปแบบโครงสร้างของพระมณัสน์

พระมณัสน์วัดสว่างเวฬุวัน(ตำบลห้วยไผ่) เป็นแบบลักษณะตั้งทรงสูง ขาเหลี่ยมสอบปลายเสา สูงจากพื้นที่ตั้งจนถึงปลายปีกด้านหลัง 173 เซนติเมตร มีลักษณะขาตั้ง 4 ขาขาเหลี่ยมสอบ ปลายเสา สูง 53 เซนติเมตร ความสูงจากพื้นรองนั่งถึงถึงปลายปีกด้านหลังข้างสูง 20 เซนติเมตร พื้นที่รองนั่งกว้าง-ยาว 87 x 87 เซนติเมตร ไม่มีการตกแต่งลวดลายใดๆ ไม่มีปีกด้านหลังข้างหรือ ลูกกรงด้านหลังตั้งอยู่ใต้ฐานศาลาการเปรียญเป็นพระมณัสน์ ตั้งที่มีความสวยงามแบบเรียบง่าย ปัจจุบัน ไม่ได้ใช้แล้ว

3.4 วัดบ้านกุ่ม

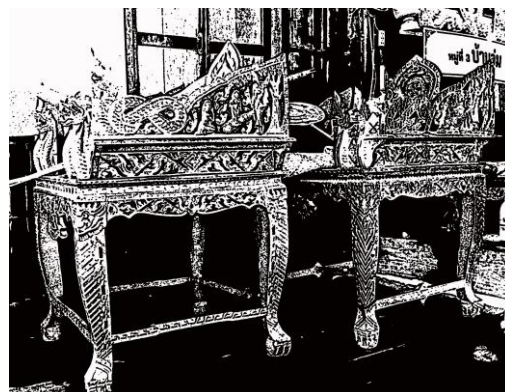

ภาพที่ 89 ศาลาการเปรียญและริมฝั่งโขงข้างวัดสว่างบ้านกุ่ม

วัดสว่างท่ากุ่มตั้งอยู่ที่ บ้านกุ่ม หมู่ที่ 3 ตำบลห้วยไผ่ อำเภोजึงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 16 ไร่ 3 งาน 20 ตารางวา อาณาเขต ทิศเหนือ ประมาณ 4 เส้น 10 วา จดเขตโรงเรียนบ้านกุ่ม ทิศใต้ประมาณ 4 เส้น 10 วา จดริมฝั่งแม่น้ำโขง ทิศตะวันออกประมาณ 3 เส้น 10 วา จดเขตของหมู่บ้าน ทิศตะวันตกประมาณ 3 เส้น 10 วา จดที่สวนของราษฎร อาคารเสนาสนะประกอบด้วยศาลาการเปรียญ กว้าง 14 เมตร ยาว 24 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2534 เป็นอาคารไม้ทรงไทย ภูมิสงฆ์จำนวน 1 หลัง เป็นอาคารไม้

ประวัติวัดสว่างท่ากุ่ม ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2470 บ้านกุ่ม หมู่ที่ 3 ต.ห้วยไผ่ สังกัด มหานิกาย ประเภทวัด เป็นวัดราษฎร์

โดยพระอ่อนได้ชักชวนชาวบ้านสร้างวัดขึ้น ชาวบ้านเรียกว่า วัดบ้านกุ่ม การบริหารและการปกครอง มีเจ้าอาวาสเท่าที่ทราบนาม คือ รูปที่ 1 พระเผื่อ สุขชมโม พ.ศ. 2504-2508 รูปที่ 2 พระทอง ปัญญาชีโร พ.ศ. 2508-2512 รูปที่ 3 พระมี วิสุทฺโธ ตั้งแต่ พ.ศ. 2512 เป็นต้นมา (พระอธิการสามัญ ปิยะมโม.2553:สัมภาษณ์)

ภาพที่ 90 รูปทรงทางกายภาพธรรมาสถ์ตั้งทรงสูงวัดสว่างท่ากุ่ม

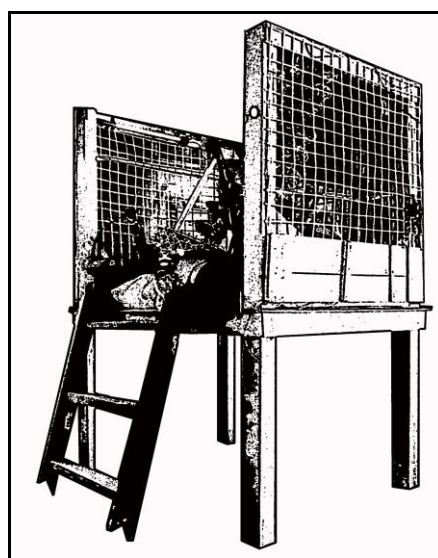
แหล่งที่ตั้งธรรมาสน์และรูปแบบโครงสร้างของธรรมาสน์

ธรรมาสน์วัดสว่างทำกุ่มเป็นแบบลักษณะตั้งทรงขาสูงแบบสมัยใหม่นิยม สูงจากพื้นที่ตั้งจนถึงปลายพนักพิงด้านข้าง 132 เซนติเมตรมีลักษณะขาตั้ง 4 ขา สูง 78 เซนติเมตรความสูงจากพื้นรองนั่งถึงถึงปลายพนักพิงด้านข้างสูง 54 เซนติเมตร พื้นที่รองนั่งกว้าง-ยาว 84 x 84 เซนติเมตร ตกแต่งลวดลายลงรักปิดทองโครงสร้างสีเป็นสีเหลืองทองฉลวยด้วยสีแดง ตั้งอยู่ในศาลาการเปรียญไม้ใต้ถุนสูง ลักษณะการตั้งธรรมาสน์ ตั้งแบบชั่วคราว การสร้าง เป็นแบบหอธรรมาสน์สมัยใหม่ที่มีการขายตามร้านสังฆภัณฑ์ทั่วไป ไม่ปรากฏ ปีพ.ศ.ที่สร้างที่ ช่างผู้สร้างธรรมาสน์คือ ช่างจากทางร้าน ส่วนใหญ่ศรัทธาสร้างถวายวัด มีจุดมุ่งหมายในการสร้าง เพื่อเป็นพุทธบูชา

3.4 สำนักสงฆ์บ้านตามุย

ภาพที่ 91 อาคารศาลาหอแจกและพระประธานภายในศาลา
และยังเป็นที่ตั้งธรรมาสน์แบบเรียบง่ายในสำนักสงฆ์บ้านตามุย

ภาพที่ 92 รูปทรงทางกายภาพหอธรรมาสน์แบบเรียบง่ายสำนักสงฆ์บ้านตามุย

แหล่งที่ตั้งธรรมาสน์และรูปแบบโครงสร้างของธรรมาสน์

ธรรมาสน์สำนักสงฆ์บ้านตามุย เป็นแบบหอธรรมาสน์แบบ 4 เสา ทรงขาสูงแบบเรียบง่าย ลักษณะไม่มีหลังคา ผนังด้านข้างเป็นไม้ไผ่สานลายขัด สูงจากพื้นถึงปลายสุดด้านบนของเรือน ธรรมาสน์ 208 เซนติเมตร ตัวเรือนธรรมาสน์ 130 เซนติเมตร ความสูงจากพื้นถึงฐานรองนั่งสูง 92 เซนติเมตร ฐานธรรมาสน์เป็นรูปทรงจัตุรัสกว้างยาว 130x140 เซนติเมตร ปัจจุบันยังใช้ประกอบพิธีทางศาสนา

2. องค์ประกอบของธรรมาสน์ในแขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานี

ธรรมาสน์แขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานีมีองค์ประกอบสำคัญแตกต่างกัน เหมือนกัน และหรือคล้ายคลึงกัน ธรรมาสน์แขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานี จำแนกออกได้ 3 รูปแบบ คือ ธรรมาสน์ตั้ง ธรรมาสน์เตี้ย และหอธรรมาสน์ แต่ละรูปแบบล้วนมีลักษณะเฉพาะแม้แต่ธรรมาสน์แบบเดียวกันก็ยังปรากฏลักษณะแตกต่างกันเหมือนกัน และหรือคล้ายคลึงกัน การศึกษาองค์ประกอบเปรียบเทียบทั้งสองจะเสนอรูปแบบให้เห็นรูปแบบเป็นสำคัญ ประกอบด้วย ส่วนฐาน ส่วนตัวเรือนธรรมาสน์ และส่วนหลังคา

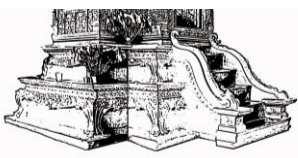
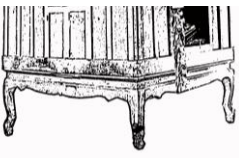
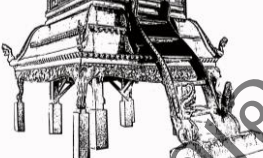
2.1 ธรรมาสน์แขวงจำปาสัก สปป.ลาว

ธรรมาสน์แขวงจำปาสัก สปป.ลาว มีองค์ประกอบที่สำคัญเหมือนกัน และหรือคล้ายคลึงกัน พอจำแนกได้เป็น 3 ลักษณะด้วยกัน คือ ส่วนที่เป็นหลังคา ส่วนตัวเรือนธรรมาสน์และเสารับน้ำหนัก ส่วนหลังคามี 2 แบบด้วยกันคือ หลังคาแบบมณฑป และหลังคาแบบจัตุรมุข ส่วนเสารับน้ำหนักมี 4 ลักษณะคือ แบบเสาข้างสิงห์ แบบเสาสี่เหลี่ยม ฐานเขียง และลักษณะฐานปูน จากวิจัยพบว่าประกอบไปด้วยส่วนประกอบดังต่อไปนี้

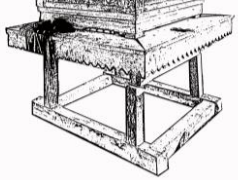
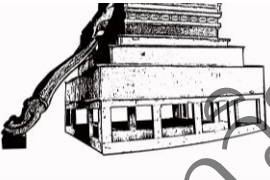
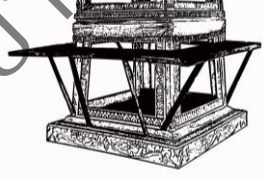
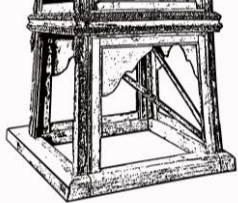
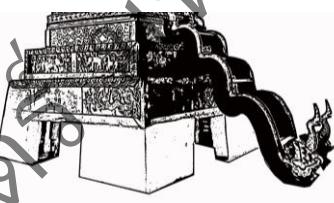
2.1.1 ส่วนฐานหรือเสา

เสาและฐาน ส่วนใหญ่ทำด้วยไม้เนื้อแข็งจำพวกไม้แคนหรือไม้ตะเคียน ไม้แดง ไม้เต็งหรือไม้จิก ไม้ประดู่ เป็นต้น เหมาะสำหรับนำมาใช้ทำในส่วนที่เป็นเสารับน้ำหนัก นำมาคลึงแหวขึ้น แกะสลักลายบัวคว่ำ-บัวหงาย มีการเขียนลายแต้มสีสวยงามปัจจุบันธรรมาสน์บางวัดมีการนำเอาวัสดุปูนซีเมนต์มาใช้ในการทำเสารับน้ำหนักเช่น วัดกลางโขง วัดเวินทอง วัดพระพิน เป็นต้น

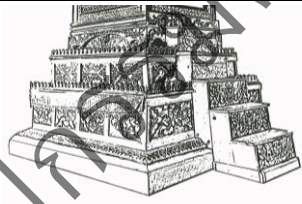
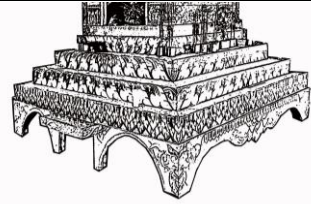
เมืองโขง แขวงจำปาสัก

		
วัดกลางโขง (ฐานปูน)	วัดจอมทอง (ขาลิงห์)	วัดเวินทอง (ขาลิงห์)
		
วัดหัวโขง (ขาลิงห์)	วัดมหันตวิหาร (ขาลิงห์)	วัดหินลิ้น (ขาลิงห์ยกเสา)

เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก

		
วัดหลวงเก่า (ขาไม้ตรงเหลี่ยม)	วัดคอนใต้ (ฐานเขียงยกพื้น)	วัดนะคอน (ฐานเขียง)
		
วัดอามาด (ฐานไม้สี่เหลี่ยม)	วัดพะพิน (ฐานเขียงยกปูน)	

เมืองชะนะสมบูน แขวงจำปาสัก

		
บ้านดอนโค (ฐานเขียง)	วัดสิฏุมชะฝ่ายกลาง (ฐานเสา สี่เหลี่ยม)	วัดรันยวาลี คุ่มชะฝ่าย โพไซ (ขาลิงห์)

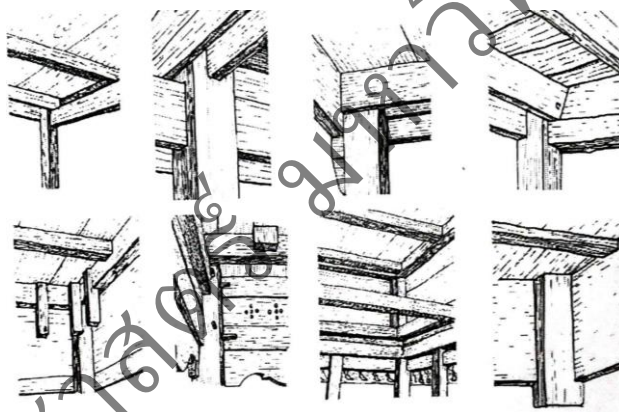
ภาพที่ 93 ภาพส่วนฐานและเสาของธรรมาสน์แขวงจำปาสัก

2.1.2 ส่วนพื้นและตัวเรือนธรรมาสน์

โครงสร้างพื้นเรือนธรรมาสน์ นับเป็นโครงสร้างสำคัญส่วนหนึ่ง ทำหน้าที่สำหรับรองรับการนั่งประกอบพิธีทางศาสนาของพระสงฆ์ โครงสร้างพื้นหอธรรมาสน์ประกอบด้วย

ตง ทำหน้าที่รองรับพื้น โดยวางอยู่บนรอด หรือการเข้าไม้ยึดกับรอดด้วยวิธีการตอกตะปู การวางจำนวนตงมากหรือน้อยจะคำนึงถึงความเหมาะสมหลายประการ เช่น ความกว้างความยาวของผืนพื้น ขนาดของไม้ ชนิดของไม้ ไม้ที่นิยมมาใช้ทำพื้นต้องเป็นไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้เหียง(ไม้ชาด) เป็นต้น

พื้น เป็นส่วนรองรับอาสนะสำหรับพระสงฆ์นั่ง พื้นทำด้วยวัสดุแตกต่างกัน เช่น ทำด้วยแป้นพื้นไม้กระดานมากกว่าหนึ่งแผ่นต่อหอธรรมาสน์หนึ่งหลัง ใช้วิธีตอกตะปูยึดกับตรง ไม้ที่นำมาใช้มักเป็นไม้เนื้อแข็งเช่น ไม้ตะแบบ (ไม้เปื่อย) ไม้แดง ไม้พลวง(ไม้ดุง) เป็นต้น

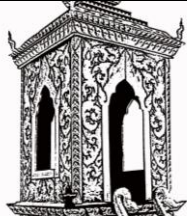
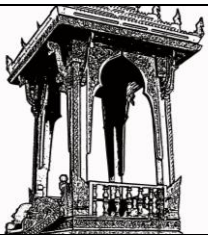
ภาพที่ 94 โครงสร้างเสาและพื้น (พิทักษ์ น้อยวังคลังและคณะ.2543)

โครงสร้างฐาน ส่วนฐานของธรรมาสน์ เป็นส่วนที่ใช้รองรับส่วนตัวเรือนธรรมาสน์ พบว่านิยมทำฐานท่อนไม้ สลักลายบัวหงายหรือเขียนสีแต้มลาย ที่บริเวณขอบฐาน ส่วนใหญ่แล้วมีลักษณะเป็นฐานไม้

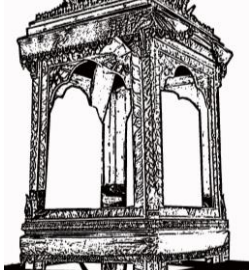
โครงสร้างส่วนตัวเรือนธรรมาสน์ ซึ่งเป็นส่วนสำหรับกันแดดขอบเขตส่วนตัวของธรรมาสน์ ทำหน้าที่สำหรับกันเพื่อให้เกิดความปลอดภัย ความงดงาม รวมทั้งเสริมอำนาจบารมีสำหรับผู้ใช้ โครงสร้างส่วนตัวเรือนธรรมาสน์แขวงจำปาสัก ได้แก่ เสา ลูกกรงและฝาผนังทั้งสี่ด้าน เสาทำหน้าที่สำหรับยึดราวลูกกรง หรือยึดผนัง จากการศึกษารวบรวมว่าส่วนใหญ่แล้วธรรมาสน์แขวงจำปาสักและจังหวัดอุบลราชธานีบางวัดที่มีธรรมาสน์แบบหอธรรมาสน์ มักมีผนังที่มีประตูเข้าและหน้าต่างเปิดกว้างแบบบุษบกธรรมาสน์และแกะสลักหรือเขียนสีแต้มลายเป็น

ส่วนใหญ่ เพื่อให้ทำให้ลมพัดผ่านได้ แต่ก็ยังมีบางหลังที่ทำเป็นช่องหน้าต่างทั้งสี่ด้าน โดยเฉพาะทาง
 ธรรมาสันเข่งจำปาสักมิให้เห็นแทบจะทุกวัด

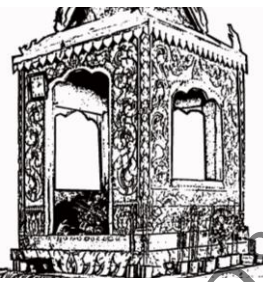
เมืองโขง แขวงจำปาสัก

		
วัดกลางโขง (ไม้แกะสลักลวดลาย)	วัดจอมทอง (ไม้แกะสลักเต็มลวดลาย)	วัดเวินทอง (โครงสร้างเป็นไม้แกะสลัก)
		
วัดหัวโขง (ไม้แกะสลักเต็มลวดลาย)	วัดหันตวิหาร (ฝาไม้กระดานทาสี)	วัดหินสิ่ว (โครงสร้างไม้ แกะสลักเต็มลวดลายและประดับกระจก)

เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก

		
วัดหลวงเก่า (โครงสร้างไม้เขียนสีเต็มลวดลาย)	วัดคอนไต (โครงสร้างไม้เขียนสีเต็มลวดลาย)	วัดนะคอน (ไม้เขียนสีเต็มลวดลาย)
		
วัดอามาด (โครงสร้างไม้แกะสลักลงรักปิดทอง)	วัดพะพน (โครงสร้างไม้แกะสลักเต็มลวดลาย)	

เมืองชะนะสมบุญ แขวงจำปาสัก

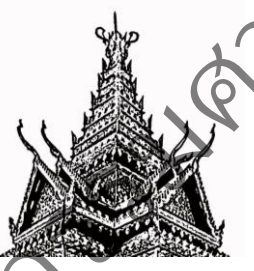
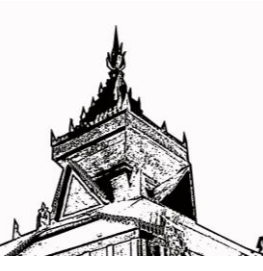
		
บ้านดอนโค (โครงสร้างไม้เขียนสีเต็มลาย)	วัดสิทฺฐชะผ่ายกลาง (โครงสร้างไม้เขียนสีเต็มลาย)	วัดอรันยาวาสี คุ่มสะผ่าย โพไซ (โครงสร้างไม้เขียนสีเต็มลาย)

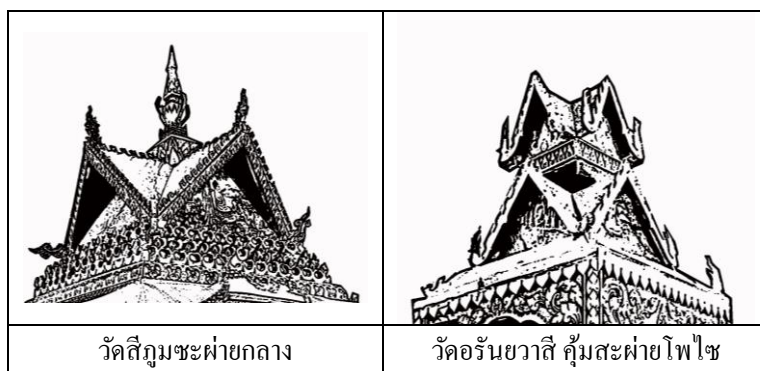
ภาพที่ 95 ภาพส่วนพื้นและตัวเรือนธรรมาสัน

2.1.3 ส่วนหลังคาธรรมาสัน

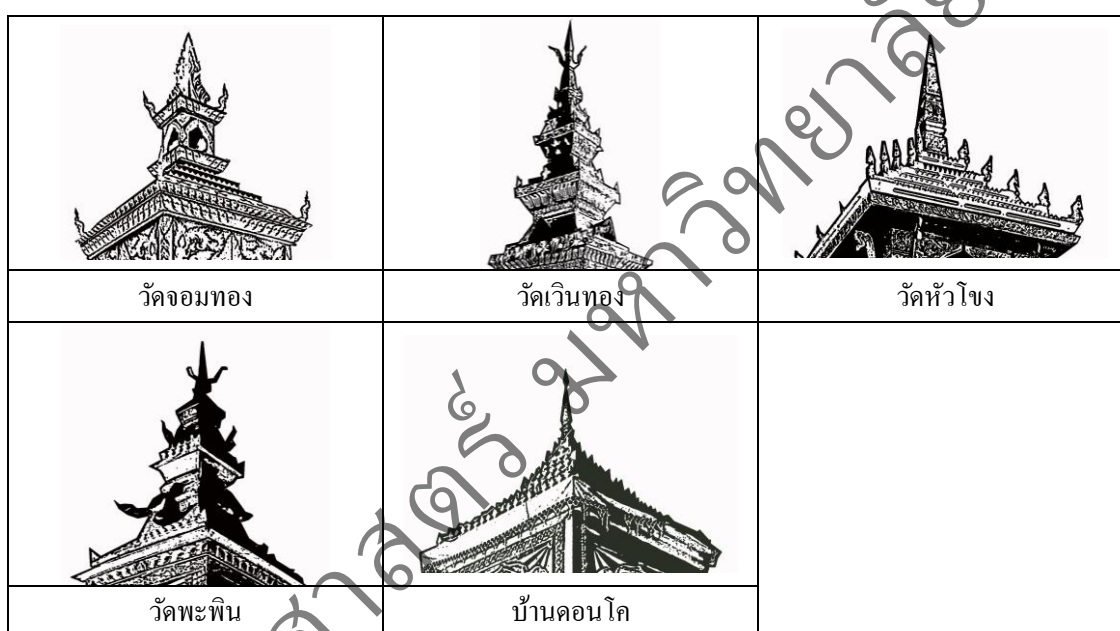
โครงสร้างส่วนหลังคา จำแนกออกได้เป็น 2 รูปแบบ คือ หลังคาแบบจตุรมุข และหลังคาทรงมณฑป

หลังคาทรงจตุรมุข มีส่วนประกอบดังนี้คือ ช่อ จันทน์ อกไก่ เป้า ไม้กลอน ป้านลม ป้านชาย ขอดจั่ว หลบหลังคา จั่ว หน้าบัน(สีหน้า) หลังคา ฝ้าเพดาน ดาวเพดาน กระทงฝ้า เครื่องยอด โหง่ นาค เป็นต้น

		
วัดกลางโขง	วัดมหันตวิหาร	วัดหินสิ่ว
		
วัดคอนใต้	วัดนะคอน	วัดอามาด

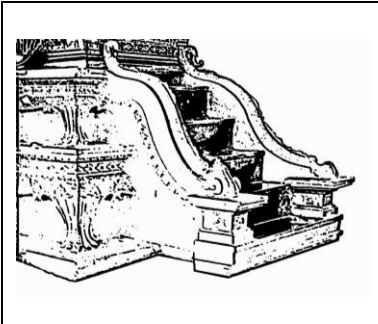
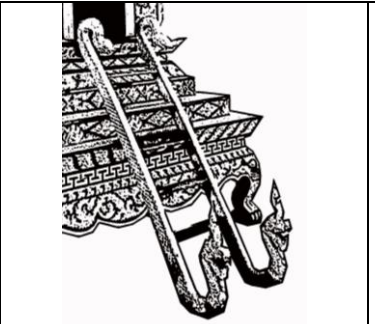
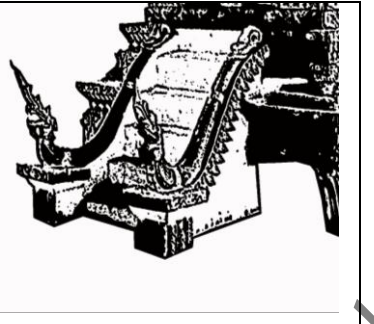
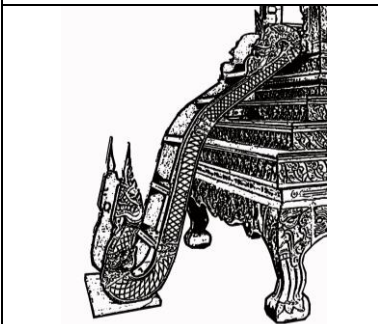
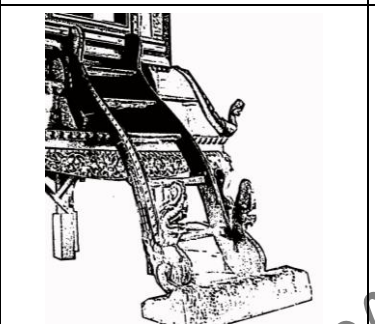
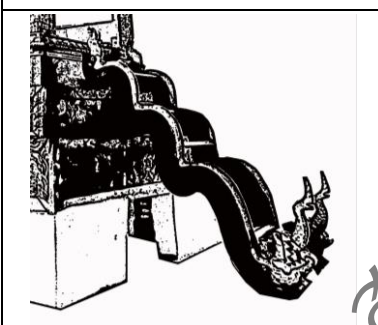
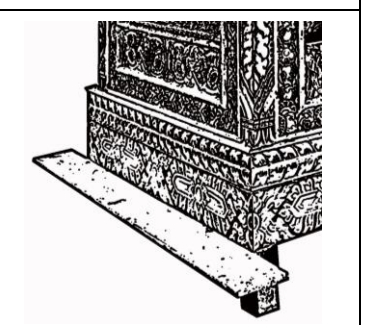

หลังคาทรงมณฑป มีส่วนประกอบดังนี้คือ ช่อ ดั้ง ไม้กลอน บานชาย หลบหลังคา จั่ว
หลังคา ฝ้าเพดาน ดาวเพดาน กระทงฝ้า เครื่องยอด นาค

ภาพที่ 96 ภาพส่วนหลังคาธรรมาสน์

โครงสร้างส่วนบันได โครงสร้างบันไดเป็นส่วนที่สำคัญสำหรับการขึ้น-ลงหอธรรมาสน์ เพื่อให้เกิดความปลอดภัย ความสะดวก ความงดงาม รวมทั้งเสริมอำนาจบารมีผู้ใช้ ประกอบไปด้วยโครงสร้างหลักได้แก่ แม่บันได และชั้นบันได จากการวิจัยพบว่าในจำนวนธรรมาสน์ ธรรมาสน์แขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานี พอจำแนกข้อแตกต่างออกได้ดังนี้ คือ แม่บันไดรูปนาค แม่บันไดรูปนาคเชิงเทียนแผ่นไม้ หิน และปูน และแม่บันไดรูปนาคเชิงเทียนรูปสัตว์ ส่วนชั้นบันไดจะอยู่ระหว่าง 4-5 ชั้น มีทั้งชั้นบันไดแบบแผ่นไม้ธรรมดา และชั้นบันไดรูปสัตว์ ดังภาพประกอบดังต่อไปนี้

		
วัดกลางโงง (บันไดนาคปูน)	วัดจอมทอง (บันไดนาคไม้)	วัดเวินทอง (บันไดนาคปูน)
		
วัดหัวโงง (บันไดนาคไม้)	วัดหินสิ่ว (บันไดนาคไม้เทินแทนหิน)	วัดคอนใต้ (บันไดจะเข้ไม้เทินแทนไม้)
		
วัดพะพนิน (บันไดไม้จะเข้ชาชนาค)	บ้านดอนโค (บันไดแผ่นไม้)	วัดสิริชุมชะฝ่ายกลาง (บันไดไม้แผ่นเดียว)

ภาพที่ 97 ภาพส่วนบันไดของธรรมาสน์

ลวดลายประดับตกแต่งธรรมาสน์แขวงจำปาสักสปป. ลาว

1. ส่วนประกอบทางศิลปกรรม

จากการวิจัยพบว่าส่วนประกอบทางศิลปกรรมเกี่ยวกับส่วนประกอบทางรูปและส่วนประกอบทางวัสดุ บนส่วนประดับโครงสร้างของธรรมาสน์ พบว่ามีส่วนประกอบทางรูปและทางวัสดุดังนี้

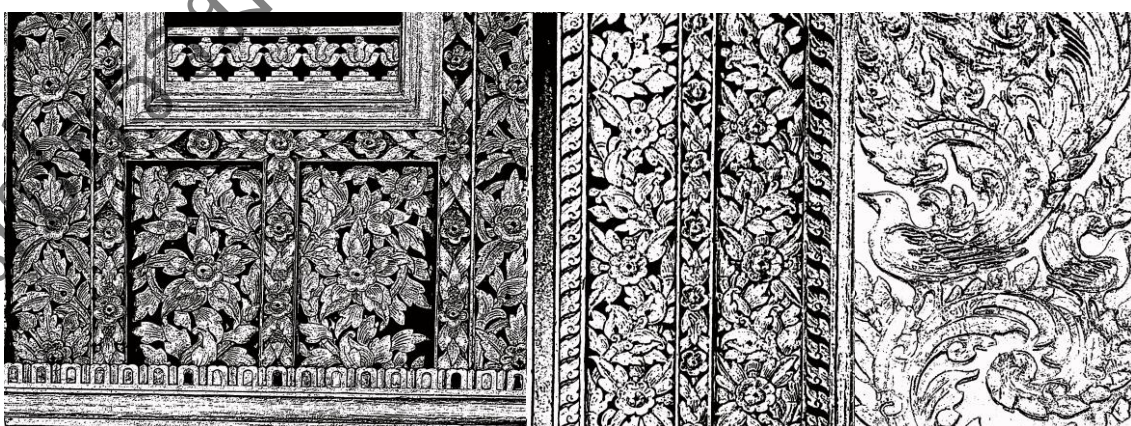
ส่วนประกอบทางรูป หมายถึง ส่วนประกอบมูลฐานที่ทำให้เกิดลวดลาย ตัวภาพ ได้แก่ เส้น รูปร่าง รูปทรง ขนาดหรือสัดส่วน จังหวะ สี เป็นต้น โดยใช้หลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ คือ

ความสมดุล ความเป็นเอกภาพ เป็นต้น บนส่วนประดับตำแหน่งต่างๆ คือ ลวดลาย ตัวภาพ รูปสัตว์ตามธรรมชาติ รูปสัตว์จากจินตนาการ รูปสัญลักษณ์ เป็นต้น

ลวดลาย (Ornament) คือรูปแบบอันประกอบด้วย เส้นเขียน หรือปั้น และการแกะสลัก ซึ่งมีความงดงาม เป็นที่นิยมมีลักษณะเป็น 2-3 มิติ ลวดลายของธรรมาสน์ที่นำไปใช้บนส่วนต่างๆ เช่น ลายพันธุ์พฤกษา ลายลายขัดสาน ลายประดับซุ้ม ลายประจายาม ลายเคลือบเถา ลายบัวคว่ำ-บัวหงาย ลายกระจัง เป็นต้น

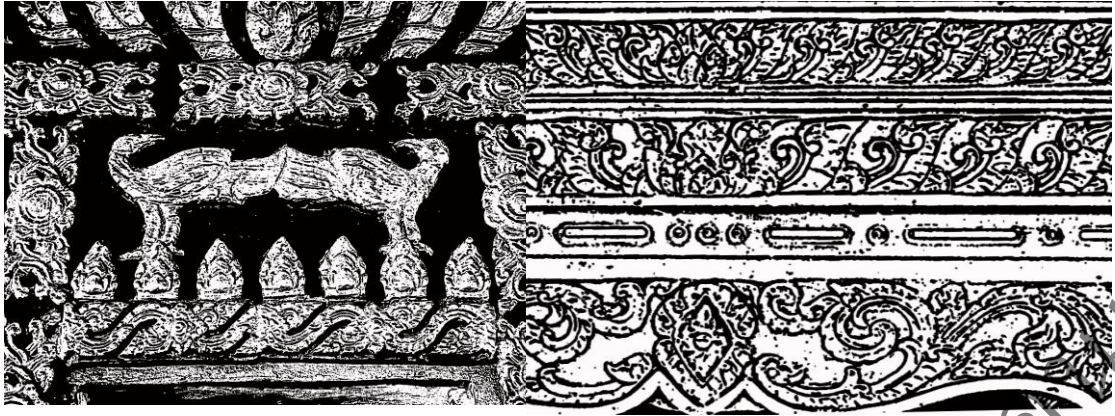
จากการศึกษาวิจัยลวดลายประดับธรรมาสน์พบว่าส่วนใหญ่จะเป็นลายเครือเถา ลายบัวคว่ำ-บัวหงาย ลายกระจัง ลายประจายาม ละลวดลายเต็มสี่เป็นลายปูนปั้นนูนต่ำเต็มสี่เขียนลาย วิธีการสร้างมีแปลกแยกกันออกไปบ้าง อันเป็นผลเนื่องมาจากการสร้างสรรค์ผลงานของช่างล้วนฝักแต่ฝีมือเอาไว้ แต่มิได้ระบุชื่อลายเหล่านั้นไว้ สำหรับคนรุ่นหลัง จึงเป็นเรื่องยากที่จะหาหลักฐานอ้างอิงชื่อลายได้ทั้งหมด และยิ่งไปกว่านั้น ช่างแต่ละคนมีความเป็นอิสระด้านการแสดงออก สามารถประดิษฐ์ลวดลายแตกต่างกันไปทั้งของสถาป.ลาวแขวงจำปาสักและจังหวัดอุบลราชธานี

ตัวภาพ (Emblems) คือรูปแบบที่ประกอบด้วยเส้นเขียน ระบายสี หรือปั้น หรือแกะ ซึ่งนิยมนำไปใช้ในองค์ประกอบที่มีลักษณะ 2-3 มิติ ตัวภาพที่นำมาใช้บนส่วนประดับตำแหน่งต่างๆ ของธรรมาสน์ได้แก่ ภาพเล่าเรื่องวรรณกรรมพื้นบ้านและภาพชาดกทางพระพุทธศาสนามีรูปพระพุทธเจ้า-พระสงฆ์ รูปจากการศึกษาวิจัยในส่วนของตัวภาพประดับตกแต่งธรรมาสน์ พบว่าตัวภาพที่นำมาใช้ในการตกแต่งประดับตำแหน่งต่างๆ หรือเนื้อที่บรรจุลวดลาย ได้แก่รูปพระพุทธเจ้า รูปสัตว์ตามธรรมชาติและรูปสัตว์จากจินตนาการ รูปสัญลักษณ์ มีความเหมือน และหรือคล้ายคลึงกัน และหรือแตกต่างกัน

วัดกลางโขง(ลายเครือเถาดอกพุดตาล)

วัดจอมทอง (กระหนก
เครือเถาประกอบรูปนก

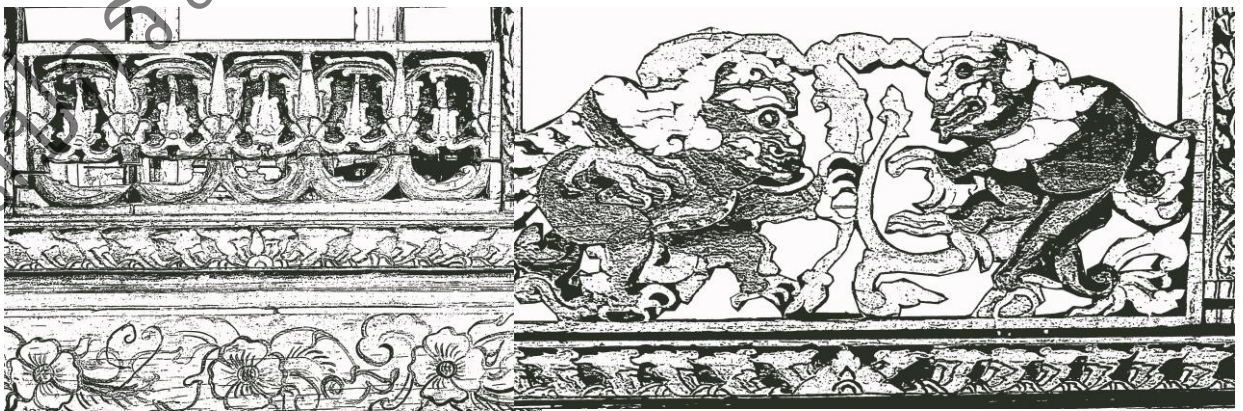

วัดเวียงทอง (ลาปูนปั้นรูปนกกชุกรอบลายกระจัง
และลายประจำยาม)

วัดหัวโขงพระใหญ่ (ลายก้านขดและลายกระจังลาดและ
ลวดลายเรขาคณิต)

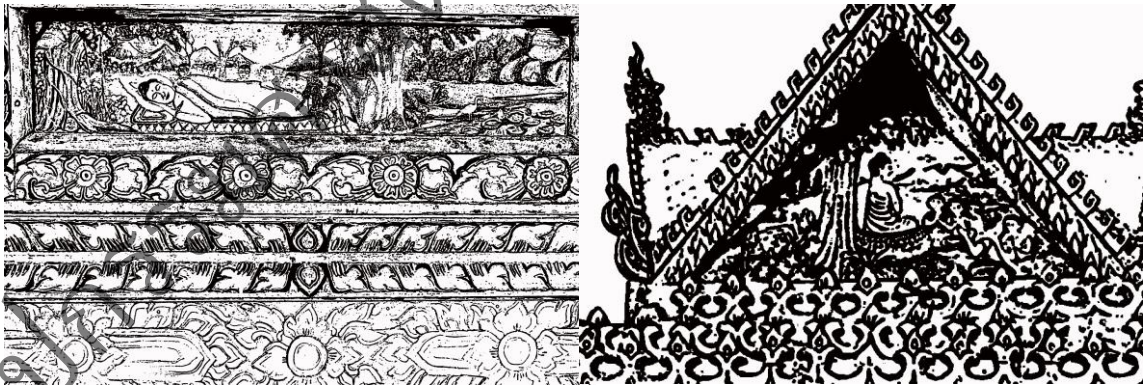

วัดหินดิว (ลวดลายประดับธรรมมาสน์การต่อสู้ของมนุษย์และสัตว์)

วัดพะพน (ลายประดับตกแต่งส่วนต่างๆของธรรมาสน์ที่เป็นเรื่องราวของวรรณกรรมพื้นบ้านและ
คติความเชื่อเกี่ยวพญานาค

วัดสิทภูมิบ้านชะฝ่ายกลาง (ลวดลายที่เกี่ยวกับพุทธประวัติตอนปฐมเทศนาแก่ปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 และตอน
พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน)

ภาพที่ 98 ลวดลายประดับตกแต่งส่วนต่างๆของธรรมาสน์แขวงจำปาสัก สปปลาว

2. ส่วนประกอบทางวัสดุและกรรมวิธี

คือ การใช้วัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือที่เหมาะสมในการสร้าง โดยมีกระบวนการหรือขั้นตอนแต่ละงาน การตกแต่ง ด้วยทักษะฝีมือของผู้สร้างบนพื้นฐานประสบการณ์เป็นสำคัญ ล้วนผ่านการเลือกสรรกรรมวิธีที่เหมาะสมสำหรับการทำลวดลาย ตัวภาพ ตกแต่งบนส่วนประดับ ธรรมาสน์ สามารถจำแนกโดยใช้กรรมวิธีการสร้างงานเป็นเกณฑ์ ได้แก่ งานเขียนแต้มสี งานปั้น งานแกะ งานสลัก งานกลึง

งานเขียนแต้มสี เป็นกรรมวิธีหนึ่งที่สำคัญ ใช้สำหรับตกแต่งลวดลาย ตัวภาพให้เกิดความงดงามสมบูรณ์ ส่วนมากในการศึกษาธรรมาสน์แขวงจำปาสัก สปป.ลาว และจังหวัดอุบลราชธานี มีงานเขียนระบายสีน้ำพลาสติก สีน้ำมัน ประเภทสีทอง ตกแต่งบนส่วนประดับ ธรรมาสน์ได้แก่ ส่วนฐานธรรมาสน์ ส่วนตัวเรือนธรรมาสน์ และส่วนหลังคา

งานปั้นปูน เป็นการเอาส่วนย่อยเพิ่มเข้าเพื่อเป็นส่วนรวม จำแนกตามวัสดุธรรมาสน์ที่ทำการวิจัยครั้งนี้คืองานปั้นปูนซีเมนต์ เป็นกรรมวิธีหนึ่งที่ใช้สำหรับตกแต่งลวดลาย ตัวภาพให้เกิดความงดงาม แล้วมีการเขียนสีเพิ่มเติมให้เหมือนและเลียนแบบธรรมชาติให้ใกล้เคียงมากที่สุด เพื่อที่สื่อความหมายตามคติความเชื่อของพุทธศาสนา บนส่วนประดับธรรมาสน์ได้แก่ ปูนปั้นรูปสัตว์ตามธรรมชาติ และสัตว์ตามจินตนาการเป็นต้น

งานแกะสลักไม้ เป็นการเอาส่วนย่อยออกจากส่วนรวม เป็นกรรมวิธีหนึ่งที่ใช้สำหรับการนำไปใช้บนส่วนประดับตกแต่ง พบหลักฐานลวดลายที่เห็นได้ตามเรือนธรรมาสน์ ส่วนฐานและเสาของธรรมาสน์ และเครื่องยอดหลังคาส่วนมากจะเป็นการแกะสลักไม้แต้มสีตกแต่ง ไม้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสำหรับนำมาแกะสลักทำให้เกิดลวดลาย หรือวัสดุตัวภาพให้คงรูปก่อนนำไปตกแต่งเขียนสี ทาน้ำมันชักเงาอย่างใดอย่างหนึ่งหรือรวมกัน ไม้ที่นิยมนามาแกะสลักก็จะเป็นไม้เนื้อแข็งและง่ายเช่นจำพวกไม้สัก ไม้สมบกซึ่งเป็นไม้ที่แกะง่าย มีความยืดหยุ่น แกะสลัก จะลุดลายแล้วไม่แตกง่าย เป็นต้น

งานกลึง เป็นการสร้างงานโดยใช้วิธีการกลึงไม้เป็นรูปทรงกระบอก หรือทรงกลม แล้วจึงนำไปขัดตกแต่งผิว แกะลวดลายประกอบเช่นส่วนที่เป็นเสาของธรรมาสน์ ลูกกรง ปลียอดลูกแก้ว

งานปูน เป็นการสร้างงานโดยใช้วิธีการทำเครื่องก่ออิฐถือปูน(ก่อ-โบก) ทำผิวเป็นลวดลายบัวประกอบ เช่น บัวคว่ำ (โบกคว่ำ- บัวหงาย (โบกหงาย) สำหรับทำการการถือปูนเสากลม จากการวิจัยพบว่าในธรรมาสน์ที่ศึกษาพบได้ที่วัดกลางโขง วัดเวินทอง วัดหินสิ่ว เป็นต้น

จากการวิจัยส่วนประกอบทางรูปของธรรมาสน์แขวงจำปาสัก สปป.ลาว และจังหวัดอุบลราชธานี แสดงให้เห็นว่าธรรมาสน์ มีรูปแบบเดียวกันคือประธรรมาสน์ที่เป็นหอธรรมาสน์มี ส่วนประกอบทางรูปเกี่ยวกับลวดลาย ตัวภาพเหมือนกัน และหรือคล้ายคลึงกันและหรือแตกต่างกัน อย่างไรก็ตามส่วนประกอบและกรรมวิธี ล้วนเกี่ยวข้องต่อการสร้างสรรค์ รูปทรงเฉพาะอย่าง มีความเหมาะสมกับการสร้างงาน โดยมีกระบวนการและขั้นตอนแต่ละงาน การตกแต่ง แสดงออก

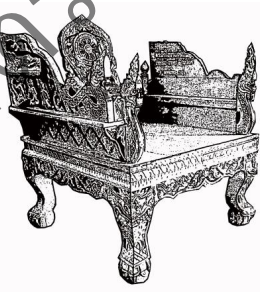
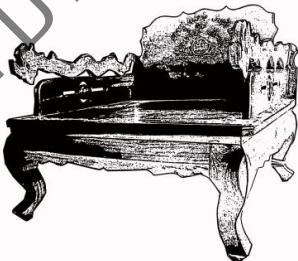
ให้ปรากฏเป็นส่วนประกอบทางรูป ด้วยทักษะฝีมือของผู้สร้างบนพื้นฐานประสบการณ์เป็นสำคัญ แสดงให้เห็นถึงการเลือกสรรวัสดุและกรรมวิธีที่เหมาะสมสำหรับการทำลวดลาย ตัวภาพ ตกแต่ง บนส่วนประดับธรรมดาเหมือนกัน และหรือคล้ายคลึงกันและหรือแตกต่างกัน

2.2 ธรรมเนียมจังหวัดอุบลราชธานี

ธรรมเนียมจังหวัดอุบลราชธานีมีองค์ประกอบที่สำคัญเหมือนกัน และหรือคล้ายคลึงกัน กับแขวงจำปาสัก สปป.ลาว พอจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะด้วยกัน คือ ส่วนที่เป็นฐานตั้งรับน้ำหนัก ขาสิงห์ ส่วนตัวเรือนธรรมาสน์และ ส่วนหลังคามียุ่้อยู่เนื่องจากธรรมาสน์ในพื้นที่วิจัยแต่ ธรรมาสน์ตั้งทรงสูงเป็นส่วนใหญ่แบบลักษณะหอธรรมาสน์มีอยู่ทั้งหมด 4 หลังเท่านั้นมี 2 แบบ ด้วยกันคือ หลังคาแบบมณฑป และหลังคาแบบจัตุรมุข ส่วนเสารับน้ำหนักมี 2 ลักษณะคือ แบบ เสาขาสิงห์ ฐานเขียง จากวิจัยพบว่าประกอบไปด้วยส่วนประกอบดังต่อไปนี้

1. เสา ส่วนใหญ่ทำด้วยไม้เนื้อแข็งจำพวกไม้แคนหรือไม้ตะเคียน ไม้แดง ไม้เต็งหรือไม้ จิก ไม้ประดู่ เป็นต้น เหมาะสำหรับนำมาใช้ทำในส่วนที่เป็นเสารับน้ำหนัก นำมาลึงแหวขึ้น แกะสลักลายบัวคว่ำ-บัวหงาย มีการเขียนลายแต้มสีสวยงามปัจจุบันธรรมาสน์ส่วนใหญ่ที่ใช้กัน เป็นธรรมาสน์ที่เป็นรูปแบบธรรมาสน์ตั้งทรงสูงฐานขาสิงห์แบบศรัทธาซื่อถวายเป็น

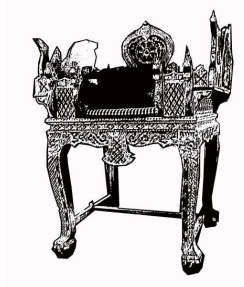
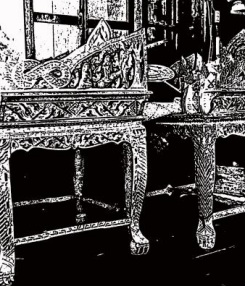
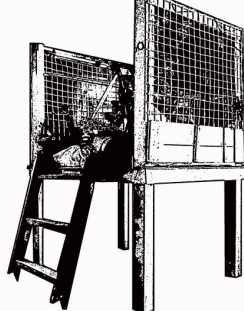
อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี

		
วัดโพธิ์ (แบบตั้งทรงสูงขาสิงห์)	วัดกลาง (แบบตั้งทรงเตี้ยขาสิงห์)	วัดเหนือ (แบบตั้งทรงสูงขาสิงห์)
		
วัดพระเจ้าใหญ่อูปมุง(บ้านอูปมุง) (แบบตั้งทรงเตี้ยขาสิงห์)	วัดโพธิ์ศรีบ้านนาเมือง (แบบหอ ธรรมาสน์ฐานสี่เหลี่ยม)	วัดบ่งขี้เหล็ก ตำบลนาแว (แบบ หอธรรมาสน์บุษบกฐานเขียง)

อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี

	
วัดพระโต ตำบลพะลาน บ้านปากแซง (แบบตั้งทรงสูง ขาลิงห์ผสมบุษบกธรรมาสน์)	วัดชัยมงคลบ้านนาตาล (แบบหอธรรมาสน์ ฐานเสาเหลี่ยม)

อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

	
วัดโขงเจียม (แบบตั้งทรงสูงขาลิงห์)	วัดบุบผาวันบ้านด่านใหม่ (แบบตั้งทรงสูงขาลิงห์)
	
วัดสว่างเวฬุวันตำบลห้วยไผ่ (แบบตั้งทรงสูงขาลิงห์เสาเหลี่ยม)	วัดบ้านกุ่ม (แบบตั้งทรงสูงขาลิงห์)
	
สำนักสงฆ์บ้านตามุย (แบบหอธรรมาสน์ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบเรียบง่ายฐานเสาเหลี่ยม)	

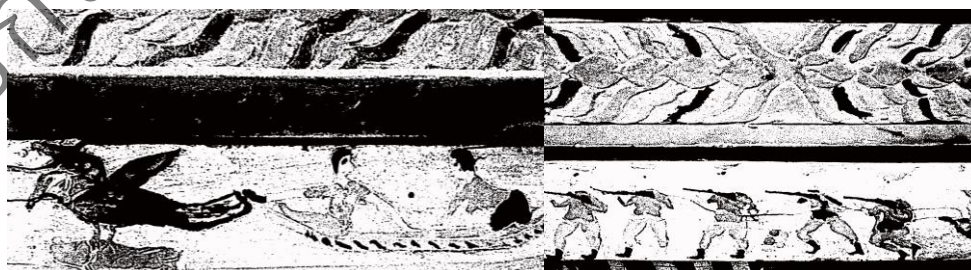
สรุปธรรมเนียมจังหวัดอุบลราชธานี

ธรรมเนียมพื้นที่ที่ทำการวิจัยจังหวัดอุบลราชธานีมีองค์ประกอบที่สำคัญเหมือนกัน และหรือคล้ายคลึงกัน พอจำแนกได้เป็น 2 รูปแบบด้วยกัน คือ ธรรมเนียมแบบเตียงและตั้ง และ ธรรมเนียมแบบหอธรรมเนียมหรือธรรมเนียม ส่วนหลังคามี 2 แบบด้วยกันคือ แบบหอธรรมเนียมมีรูปแบบหลังคา 2 ลักษณะ คือ หลังคาแบบมณฑป และหลังคาแบบจัตุรมุข ส่วนเสารับน้ำหนักมี 2 ลักษณะคือ แบบเสาขาสิงห์ หรือฐานเขียง และแบบเสาคลัง เสาธรรมเนียมส่วนใหญ่ทำด้วยไม้เนื้อแข็งจำพวกไม้แคนหรือไม้ตะเคียน ไม้แดง ไม้เต็งหรือไม้จิก ไม้ประดู่ เป็นต้น เหมาะสำหรับนำมาใช้ทำในส่วนที่เป็นเสารับน้ำหนัก นำมาลึงแหวจน แกะสลักลายบัวคว่ำ-บัวหงาย มีการเขียนลายแต้มสีสวยงามปัจจุบันธรรมเนียมส่วนใหญ่ที่ใช้กันเป็นธรรมเนียมที่เป็นรูปแบบธรรมเนียมตั้งทรงสูงฐานขาสิงห์แบบศรัทธาซื้อถวายเป็นวัด

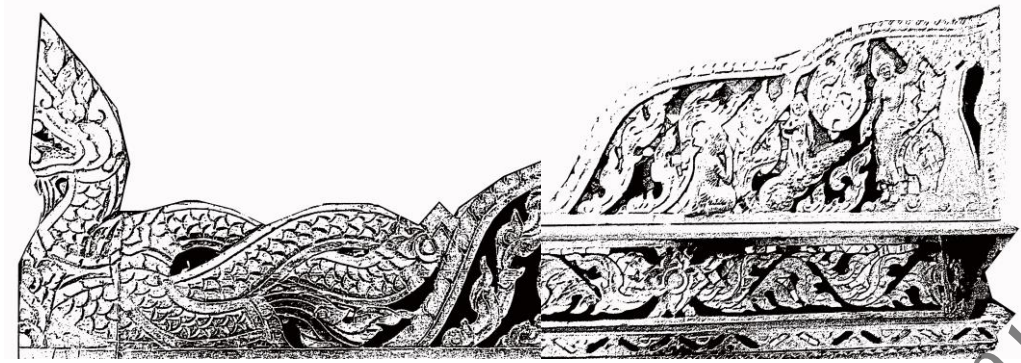
ลวดลายประดับตกแต่งธรรมเนียมจังหวัดอุบลราชธานี

จากการศึกษาวิจัยพบว่าลวดลายประดับธรรมเนียมส่วนใหญ่จะเป็นลายแกะสลักลงรักปิดทอง ลายกระจิง ลายประจำยาม และลายจะดูลายแต้มสี เรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ เนื่องจากการสร้างสรรค์ผลงานของช่างล้วนล้วนเป็นงานที่มีรูปแบบแน่นอนตายตัวจากร้านค้าส่งมณฑลทั่วไป สำหรับคนรุ่นหลัง จึงเป็นเรื่องยากที่จะหาหลักฐานอ้างอิงจากทางร้าน และยิ่งไปกว่านั้น ช่างแต่ละคนไม่ได้มีโอกาสสร้างสรรค์งานอย่างเป็นอิสระการแสดงออกจึงถูกจำกัดด้านความคิดจึงไม่สามารถประดิษฐ์ลวดลายแตกต่างกันไปได้

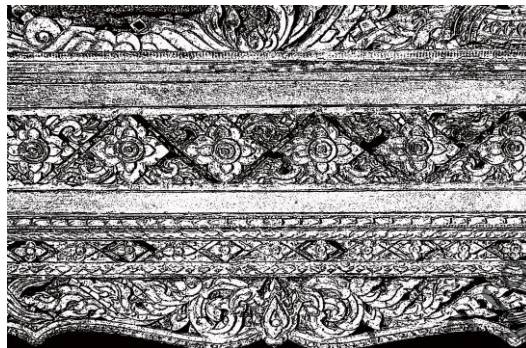
ตัวภาพ (Emblems) คือรูปแบบที่ประกอบด้วยเส้นเขียน ระบายสี หรือปั้น หรือแกะ ซึ่งนิยมนำไปใช้ในองค์ประกอบในการสร้างสรรค์ ตัวภาพที่นำมาใช้บนส่วนประดับตำแหน่งต่างๆ ของธรรมเนียมได้แก่ ภาพเล่าพุทธประวัติ และภาพชาดกทางพระพุทธศาสนามีรูปพระพุทธเจ้า-พระสงฆ์ รูปจากการศึกษาวิจัยในส่วนของตัวภาพประดับตกแต่งธรรมเนียม พบว่าตัวภาพที่นำมาใช้ในการตกแต่งประดับตำแหน่งต่างๆ หรือเนื้อที่บรรจุลวดลาย ได้แก่ภาพพุทธประวัติ

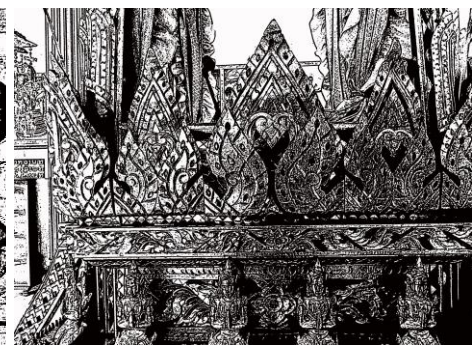
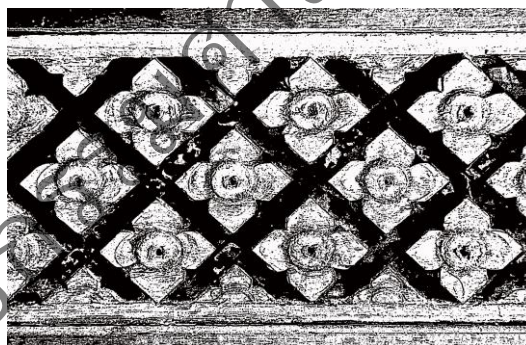
วัดโพธิ์ศรีบ้านนาเมือง อำเภอยะมราช (เป็นภาพวิถีชาวบ้านในการดำรงชีพ)

วัดพระโต ตำบลพะลาน บ้านปากแซง อำเภอนาตาล (เป็นภาพพญานาคและ ภาพพุทธประวัติ
ตอนประสูติ)

วัดเหนือ อำเภอเขมราฐ (เป็นลวดลายประจำยามและลายกระหนก้านขด และ ภาพพุทธประวัติ
ตอนปรินิพพาน)

วัดบึงขี้เหล็ก ตำบลนาแว อำเภอเขมราฐ ลายประจำยามและลายกระจิ่งสำหรับตกแต่งธรรมาสน์

ภาพที่ 100 ลวดลายประดับตกแต่งธรรมาสน์จังหวัดอุบลราชธานี

ตารางเปรียบเทียบรูปแบบโครงสร้างธรรมาสน์จำปาสัก สปป.ลาว

เมืองโขง แขวงจำปาสัก สปป.ลาว

ที่	ชื่อวัด	ส่วนขา				ส่วนฐาน			ส่วนตัวเรือน			บันได		ส่วนหลังคา	
		เหลี่ยม	กลิ่ง	ขา สิงห์	ขา เสื่อ	บัว คว่ำ/ หงาย	เชิง ไม้	ย่อ มุม ปูน	ทึบ หน้า ต่าง	โล่ง	โปร่ง จุ	นาค ปูน	นาค ไม้	จตุร มุข	มณ ฑาป
1	วัดกลางโขง							/			/	/		/	
2	วัดจอมทอง			/			/		/				/		
3	วัดเวียงทอง			/				/	/			/			/
4	วัดหัวโขงพระใหญ่			/			/			/					/
5	วัดมหันตวิหาร			/			/		/						/
6	วัดหินสิ่ว	/		/			/		/				/	/	

เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก สปป.ลาว

ที่	ชื่อวัด	ส่วนขา				ส่วนฐาน			ส่วนตัวเรือน			บันได		ส่วนหลังคา	
		เหลี่ยม	กลิ่ง	ขา สิงห์	ขา เสื่อ	บัว คว่ำ/ หงาย	เชิง ไม้	ย่อ มุม ปูน	ทึบ หน้า ต่าง	โล่ง	โปร่ง จุ	นาค ปูน	นาค ไม้	จตุร มุข	มณ ฑาป
1	วัดหลวงเก่า	/								/					
2	วัดคอนใต้									/			/	/	
3	วัดนະคอน	/					/			/				/	
4	วัดอามาด	/					/			/				/	
5	วัดพะพัน	/ (ปูน)					/			/			/		/

เมืองชะนะสมบูน แขวงจำปาสัก สปป.ลาว

ที่	ชื่อวัด	ส่วนขา				ส่วนฐาน			ส่วนตัวเรือน			บันได		ส่วนหลังคา	
		เหลี่ยม	กลิ่ง	ขา สิงห์	ขา เสื่อ	บัว คว่ำ/ หงาย	เชิง ไม้	ย่อ มุม ปูน	ทึบ หน้า ต่าง	โล่ง	โปร่ง จุ	นาค ปูน	ไม้	จตุ ร มุข	มณ ฑาป
1	วัดสิริรัตนศาสดาราม (บ้านคอปโค)						/			/			หน้า กระดาน		/
2	วัดคอนใต้ วัดติภูมิ บ้านชะน่ายกสง	/					/			/			/	/	
3	วัดอรันยาสิ กุ่มสะ ห้วยโพไซ			/			/		/					/	

ภาพที่ 101 ตารางเปรียบเทียบรูปแบบโครงสร้างธรรมาสน์จำปาสัก สปป.ลาว

ตารางเปรียบเทียบรูปแบบโครงสร้างธรรมาสน์จังหวัดอุบลราชธานี

อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี

ที่	ชื่อวัด	ส่วนขา				ส่วนฐาน			ส่วนตัว		หมายเหตุ
		เหลี่ยม	กลิ่ง	ขาสิงห์	ขาคู่	บัวคว่ำ	บัวหงาย	ท้องไม้	พนักร้าง	พนักรหลัง	
1	วัดโพธิ์		/	/				/	/	/	ตั้งทรงสูง
2	วัดกลาง (วัดชัยภูมิการาม)			/				/	/	/	ตั้งทรงสูง
3	วัดเหนือ			/				/	/	/	ตั้งทรงสูง
4	วัดพระเจ้าใหญ่อูมมุง			/				/	/	/	ตั้งทรงเตี้ย
5	วัดโพธิ์ศรี (บ้านนาเมือง)	ขาแบบลักษณะเสื่อเทินแบบหอธรรมาสน์						/	ทึบมีช่องหน้าต่าง		หอธรรมาสน์
6	วัดบึงขี้เหล็ก ตำบลนาแว	แบบบุษบกธรรมาสน์ฐานเขียง				/	/	/	โล่ง		บุษบก ธรรมาสน์

อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

ที่	ชื่อวัด	ส่วนขา				ส่วนฐาน			ส่วนตัว		หมายเหตุ
		เหลี่ยม	กลิ่ง	ขาสิงห์	ขาคู่	บัวคว่ำ	บัวหงาย	ท้องไม้	พนักร้าง	พนักรหลัง	
1	วัดโขงเจียม			/				/	/	/	ตั้งทรงสูง
2	วัดบุพผาวิน (บ้านด่านใหม่)			/				/	/	/	ตั้งทรงสูง
3	วัดสว่างเวฬุวัน(ตำบลห้วยไผ่)	/	/	/				/		/	ตั้งทรงสูงเก่า
4	วัดบ้านกุ่ม			/				/	/	/	ตั้งทรงสูง
5	สำนักสงฆ์บ้านตามุย	ขาสี่เหลี่ยมเป็นหอธรรมาสน์ภูมิปัญญา ท้องถิ่นแบบเก่าตัวเรือนไม้ไผ่ขัดสาน						/	โปร่งมีช่องหน้าต่างไม้ไผ่ ขัดสาน		หอธรรมาสน์ แบบท้องถิ่น

อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี

ที่	ชื่อวัด	ส่วนขา				ส่วนฐาน			ส่วนตัว		หมายเหตุ
		เหลี่ยม	กลิ่ง	ขาสิงห์	ขาคู่	บัวคว่ำ	บัวหงาย	ท้องไม้	พนักร้าง	พนักรหลัง	
1	วัดพระโค ตำบลพะลาน (บ้านปากแซง)			/				/			บุษบก ธรรมาสน์ ผสมกับ ธรรมตั้งทรง สูง
5	วัดชัยมงคล (บ้านนาตาล)	ขาสี่เหลี่ยมเป็นหอธรรมาสน์ภูมิปัญญา ท้องถิ่นแบบเก่าตัวเรือนไม้ฝากระดาน						/	ทึบมีช่องหน้าต่าง (ปัจจุบันชำรุดใช้งาน ไม่ได้)		หอธรรมาสน์ แบบท้องถิ่น

ภาพที่ 102 ตารางเปรียบเทียบรูปแบบโครงสร้างธรรมาสน์จังหวัดอุบลราชธานี

3. มิติต่างวัฒนธรรมและภูมิปัญญา การสร้างธรรมาสน์ภาพสะท้อนทางวัฒนธรรมแลภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการลงพื้นที่ศึกษาวิจัยธรรมาสน์ในวัฒนธรรมไทย-ลาว นอกจากจะเข้าใจในลักษณะและรูปแบบของธรรมาสน์พื้นถิ่นแล้ว สิ่งที่ปรากฏในลักษณะและรูปแบบของธรรมาสน์เหล่านั้นยังสามารถสะท้อนถึงวิถีการดำเนินชีวิต ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาแล้วพัฒนาจนเป็นวัฒนธรรม ประเพณีและคติความเชื่อต่างๆทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนและแนวคิดในการแก้ปัญหาหรืออุปสรรคในการดำรงชีวิต โดยใช้ประสบการณ์และภูมิปัญญาของตน

นอกจากลักษณะ และรูปแบบธรรมาสน์ที่ได้จากการลงรายวัดและสอบถามข้อมูลแล้ว ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต และสัมภาษณ์นั้น สามารถนำมารวมเป็นภาพสะท้อน ออกมาเป็นมิติด้านวัฒนธรรม และภูมิปัญญาของชุมชนได้เป็นอย่างดี ซึ่งมิตีทั้ง 2 ที่สะท้อนออกมาในแต่ละท้องถิ่นนั้น เป็นดังต่อไปนี้คือมิติต่างวัฒนธรรม และมิติต่างภูมิปัญญา

3.1 มิติต่างวัฒนธรรม

สังคมของมนุษย์ในระยะแรกเป็นการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเล็กๆ สามารถเข้าอกเข้าใจและวางข้อตกลงระหว่างคนในชุมชนเล็กๆนั้นได้ โดยไม่มีความขัดแย้งเท่าใดนัก เมื่อสังคมมีขนาดใหญ่ขึ้น ความต้องการก็หลากหลายขึ้น ความคิดบางอย่างอาจจะไม่สอดคล้องตรงกัน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องมีการวางระบบ และข้อตกลงต่างๆเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติ ในการดำเนินชีวิตในสังคมให้มีความสงบสุข วัฒนธรรมเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์ที่อยู่ในบริเวณเดียวกัน ใกล้เคียงกันหรือในสังคมเดียวกันทำความตกลงกันว่าจะยึดระบบไหนดี แนวคิด และพฤติกรรมใดบ้างที่จะถือเป็นพฤติกรรมที่ควรปฏิบัติร่วมกัน ข้อตกลงเหล่านี้คือการกำหนดความหมายในสิ่งต่างๆในสังคม เพื่อความเข้าใจที่ตรงกันและยึดระบบเดียวกัน หรืออีกนัยหนึ่ง อาจเรียกระบบที่สมาชิกในสังคมได้ตกลงกันแล้วว่า “ระบบสัญลักษณ์” (อมรา พงศาพิชญ์,2541.) ดังนั้นวัฒนธรรมก็คือระบบสัญลักษณ์ในสังคม ที่มนุษย์สร้างขึ้น เมื่อสร้างขึ้นแล้ว จึงสอนให้คนรุ่นหลังๆได้เรียนรู้แล้วนำไปปฏิบัติ วัฒนธรรมจึงต้องมีการเรียนรู้และถ่ายทอด จนกลายเป็นขนบธรรมเนียม ประเพณีของสังคมนั้น ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดโดยตรงระหว่างวัฒนธรรมกับพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมที่อาศัยอยู่

การปรับตัวหรือวิวัฒนาการของมนุษย์ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับธรรมชาติ และเป็นลักษณะที่มีเฉพาะมนุษย์เท่านั้น เป็นการตอบโต้กันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมรอบข้างนั้น เราเรียกว่า “วัฒนธรรม” (งามพิศ สัตย์สงวน,2537.) ในสังคมโดยทั่วไป เราอาจแบ่งวัฒนธรรมได้เป็น 2 ลักษณะคือ วัฒนธรรมในลักษณะที่เป็นสัญลักษณ์ซึ่งจับต้องไม่ได้ เช่น ระบบความเชื่อ ค่านิยม ภาษา ขนบธรรมเนียม และประเพณีต่างๆ เป็นต้น และวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ สิ่งประดิษฐ์ ผลงานศิลปะ และสิ่งปลูกสร้างทางสถาปัตยกรรม เป็นต้น (อมรา พงศาพิชญ์,2541.)

วัฒนธรรมในลักษณะที่เป็นสัญลักษณ์ซึ่งจับต้องไม่ได้ นั่น คือ เป็นวัฒนธรรมเริ่มแรกของมนุษย์ เป็นข้อตกลงที่ทำร่วมกันของคนสังคม เป็นพฤติกรรมและความคิดที่เป็นสมบัติของสังคม ซึ่งถูกเก็บรักษาไว้โดยการเรียนรู้แล้วถ่ายทอด สืบสอนในหมู่สมาชิกของสังคม (งามพิศ สัตย์สงวน, 2537.) หลังจากนั้นมนุษย์จึงเริ่มปรับตัวกับบริบทใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นพร้อมกับสังคมที่รวมตัวกัน เพื่อตอบสนองความต้องการที่มากขึ้น จึงเกิดวัฒนธรรมอีกด้าน คือ เทคโนโลยี ซึ่งเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุที่สะท้อนวิถีและแนวคิดในการดำเนินชีวิต เช่น เครื่องไม้เครื่องมือที่ช่วยทุ่นแรง ไฟ เครื่องนุ่งห่ม การเพาะปลูก และที่อยู่อาศัย จากนั้นก็พัฒนาเรื่อยมาจนเป็นสิ่งของต่างๆ และมีรูปแบบที่ใช้งานแตกต่างกันไป

สิ่งปลูกสร้างทางสถาปัตยกรรมศาสนา สะนาทางศาสนา เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุที่สะท้อนวิถีและแนวคิดในการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี โดยศาสนาทางศาสนา เนื่องจากเป็นปัจจัยทางวัตถุที่สำคัญต่อการทางศาสนาที่สะท้อนโลกทัศน์ ความคิด การสร้างสรรค์ ความฉลาด ความเชื่อ และวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น (ธีรวัลย์ วรรณโนทัย, 2550.) ดังนั้นการศึกษาระบบการที่เกี่ยวข้องกับเอื้อนธรรมาสน์ในวัฒนธรรมไทย-ลาว จึงเป็นการศึกษาเรียนรู้ และทำความเข้าใจในวัฒนธรรมไทย-ลาว ผ่านการศึกษารูปแบบที่เกี่ยวข้องกับธรรมาสน์ ซึ่งกระบวนการเหล่านั้นสามารถสะท้อนมิติทางวัฒนธรรมของชุมชน ทั้งในด้านสัญลักษณ์ซึ่งจับต้องไม่ได้ เช่น ความเชื่อ พิธีกรรมต่างๆ และทางด้านวัตถุ ซึ่งมองเห็นและสามารถจับต้องได้

กลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว เป็นประชากรกลุ่มใหญ่ที่กระจายตัวทั่วไปตามลุ่มแม่น้ำโขง ของภาคอีสาน และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (อู่ทอง ประศาสน์วินิจชัย, 2551) ซึ่งเกิดจากการเคลื่อนย้ายอพยพผู้คนจากอาณาจักรล้านช้าง ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20-22 เป็นกลุ่มที่ถือว่าเป็นบรรพบุรุษของชุมชนวัฒนธรรมไทย-ลาว (สุวิทย์ จิระมณี, 2544) การอพยพในระยะแรกๆ จะเป็นกลุ่มเล็กๆ ต่อมามีการอพยพครั้งใหญ่ จากเมืองเวียงจันทน์ โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มผ้าขาวโสมพะมิตรตั้งชุมชนอยู่แถวสกลนคร กลุ่มพระวอพระตา ตั้งชุมชนอยู่แถบเมืองอุบลราชธานี และ กลุ่มพระครูโพนเสม็ด ตั้งชุมชนอยู่ที่นครจำปาสัก จึงเท่ากับว่าเป็นการกระจายวัฒนธรรมไทย-ลาวอย่างกว้างขวางในยุคนั้น ซึ่งเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมไทย-ลาวจนถึงปัจจุบัน มีภาษาพูดที่ใกล้เคียงกัน อยู่เอื้อนสูง กินข้าวเหนียว และเลี้ยงปลาแดกเหมือนกัน (วิโรฒ ศรีสุโร, 2544) วิถีการดำเนินชีวิตจากอดีตจนถึงปัจจุบันชีวิตมีคติความเชื่อ และประเพณีที่เป็นหัวใจหลักสำคัญ ซึ่งสามารถอธิบายความหมายเชิงสัญลักษณ์และข้อตกลงทางสังคมของวัฒนธรรมในกลุ่มไทย-ลาว ได้อย่างชัดเจน คือ ฮีตสิบสอง คลองสิบสี่ เกี่ยวกับ ฮีตสิบสอง นั้นถือเป็นประเพณีเกี่ยวกับการทำบุญประจำปี เดือน เป็นการประสมประสานระหว่างแนวคิดทางพุทธศาสนา พราหมณ์ และการนับถือผี (สำลี รักสุทธี, 2544)

ธรรมาสน์พื้นถิ่นในวัฒนธรรมไทย-ลาวนั้น เป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่มีผู้สนใจศึกษา และกล่าวถึง ตลอดเวลาที่ผ่านมา รูปแบบธรรมาสน์ และคติความเชื่อบางอย่างเกิดการเปลี่ยนแปลง

ไปตามยุคสมัยอย่างค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งเกิดจากปัจจัยหลายอย่าง ที่ส่งผลโดยตรงกับการดำรงชีวิต ปัจจัยดังกล่าวมีทั้งในทางนามธรรม ได้แก่ ระบบความเชื่อ ค่านิยม ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และทางรูปธรรม ได้แก่ สภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ วัสดุ และปัจจัยหรือเงินทุนในการก่อสร้าง ปัจจัยแห่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ คติความเชื่อ และรูปแบบของธรรมสน์ มีความแตกต่างและเปลี่ยนแปลงไปจากในอดีต บริบทต่างๆที่เกิดขึ้น ล้วนส่งผลโดยตรงต่อวัฒนธรรมใน ธรรมาสันพื้นถิ่น ในอดีตการปลูกสร้างธรรมาสันพื้นถิ่นในวัฒนธรรมไทย-ลาวนั้น มีคติความ เชื่อที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาและยึดปฏิบัติอย่างเหนียวแน่น โดยเริ่มจากการตั้งชุมชน ที่มีคติในการ เลือกทำเล ซึ่งถือว่าเป็นวัฒนธรรมอันโดดเด่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว คือ องค์ประกอบของ ทำเลที่มี น้ำ นา โนน (ที่ดอนซึ่งน้ำท่วมไม่ถึง) เป็นการเลือกทำเลที่มีองค์ประกอบในการปลูกข้าว และถือว่าเป็นวัฒนธรรมที่เป็นหัวใจหลักของกลุ่มชาติพันธุ์นี้(สุจิตต์ วงศ์เทศ,2549) เมื่อได้สถานที่ ที่เหมาะสมในการตั้งชุมชนแล้ว จึงเริ่มทำการปลูกสร้างบ้านเรือนเพื่ออยู่อาศัยและก่อสร้างศาสนา สถานทางพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ ซึ่งคติความเชื่อที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เกิดจากการสั่งสม และถ่ายทอดจนเป็นที่ยอมรับมาหลายยุคหลายสมัย หลอมรวมจาก ความหลากหลายทางสังคม และพัฒนาเป็นวัฒนธรรมเดียวกัน

ในการลงพื้นที่ศึกษาธรรมาสันพื้นถิ่นในวัฒนธรรมไทย-ลาว ของแขวงจำปาสัก และ จังหวัดอุบลราชธานี มีกระบวนการหลายอย่างที่สืบทอดคติความเชื่อมาจากบรรพบุรุษ ซึ่ง เกี่ยวข้องกับธรรมาสัน การใช้พื้นที่ธรรมาสันในงานประเพณีวัฒนธรรมและกิจกรรมทาง พระพุทธศาสนาตลอดจนการเลือกใช้วัสดุในการก่อสร้าง การให้ความสำคัญในกระบวนการ ดังกล่าว เป็นการกำหนดพฤติกรรม แนวความคิด ตลอดจนวิธีการหรือระบบการทำงานตาม โครงสร้างของสังคมนั้นๆ และยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา เป็นขนบธรรมเนียม ประเพณีของสังคม สิ่งเหล่านี้ถูกหลอมรวมจนกลายเป็นวัฒนธรรม กล่าวได้ว่า การศึกษาธรรมาสันพื้นถิ่นเป็น การศึกษาวัฒนธรรมที่มีองค์ประกอบครบทั้งด้านรูปธรรม และด้านนามธรรม

แขวงจำปาสัก มีชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานมาหลายชั่วอายุคน และได้ชื่อว่าเป็นดินแดนที่อุดม สมบูรณ์ เพราะมีดินค้ำน้ำชุ่ม เหมาะแก่การเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ ซึ่งจะแตกต่างกันไปตาม ลักษณะของภูมิประเทศ ซึ่งจะมีทั้ง ที่ลุ่มริมลำน้ำ ที่ราบลุ่มตามหุบเขา ที่ราบสูง และที่บนดอน กลางลำน้ำ ประชากรส่วนใหญ่ของแขวงจำปาสักจะเป็นกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว (เกรียงไกร เกิดศิริ,2553) และจากคำบอกเล่าของชาวบ้านซึ่งกล่าวว่า “ผู้คนในแถบนี้ส่วนใหญ่เป็น ลาวลุ่ม” (แม่ทวย สุดทิว.สัมภาษณ์,2353) มีอาชีพทางเกษตรกร เช่น ทำไร่ ทำนา ทำสวน และหาปลา เป็นต้น จาก องค์ประกอบที่กล่าวมาทำให้แขวงจำปาสักเป็นแขวงที่อุดมด้วย วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ที่มี ความสำคัญ ได้รับการยกย่องว่าเป็นเมืองที่ดีและน่าอยู่โดยเฉพาะวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีความสำคัญมาแต่อดีต โดยเฉพาะในงานศิลปกรรมสถาปัตยกรรมของเมืองจำปาสัก นับว่าเป็น

มรดกอันสำคัญยิ่งอย่างหนึ่ง และเป็นศูนย์กลางทางการศึกษา รวมถึงเป็นแหล่งรวมความรู้ ซึ่งสามารถสะท้อนแนวคิดของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

3.1 มิติทางภูมิปัญญาท้องถิ่น

การใช้ประโยชน์ของธรรมาสน์ในปัจจุบันใช้ในงานประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ เช่น งานบุญมหาชาติ งานประเพณีงานบุญทอดกฐิน และงานผ้าป่าสามัคคี แต่ที่เห็นเด่นชัดและมีการจัดทุกปี คือ งานบุญพระเวสหรืองานเทศน์มหาชาติ จากรูปแบบและองค์ประกอบทางศิลปสถาปัตยกรรม หากพิจารณาบทบาทของธรรมาสน์ในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของชาวสปป.ลาวและชาวไทยอีสานจังหวัดอุบลราชธานีโดยทั่วไปแล้วจะพบว่า งานบุญที่มีการตกแต่งและประดับประดาธรรมาสน์และบริเวณพื้นที่ของหอแจกมากที่สุดคือ งานบุญพระเวสหรืองานเทศน์มหาชาติ อันเป็นบุญประจำปีที่ใหญ่ที่สุดของชาวผู้ไทอีสานและชาวลาวจำปาสัก ที่จัดขึ้นภายหลังฤดูการเก็บเกี่ยวที่เชื่อมโยงการทำบุญกับผลประโยชน์ทางโลก คือการขอบุญธรรมชาติและการรอคอยวงจรใหม่ที่จะเข้ามาคือฤดูฝน ทรงยศ วีระทิมมาศ (2548)

การจัดงานบุญพระเวสจะจัดกันในเดือนสี่ในพิธีกรรมดังกล่าวจะเห็นได้ว่าพื้นที่ทั้งหมู่บ้านและบริเวณวัดถูกจัดให้เป็นพื้นที่สมมุติ (Imagined Space) คือเส้นทางเดินไปยังวัดจะเป็นเขาวงกตในป่าหิมพานต์ ในขณะที่บริเวณประตูวัดจะเป็นเขตที่สมมุติให้เป็นเมืองสีพี บริเวณจึงถูกสมมุติให้มีความหมายซ้อนกัน คือเป็นทั้งป่าหิมพานต์และเมืองสีพีในขณะเดียวกัน โดยเมื่อขบวนแห่มาถึงประตูวัด บริเวณจะเป็นพื้นที่สมมุติของเมืองสีพี หลังจากนั้นจะเปลี่ยนไปเป็นป่าหิมพานต์ เมื่อมีการเทศน์มหาชาติ โดยภาพเขียนบนผ้าพระเวสที่แห่เข้ามาจะถูกนำไปติดตั้งในศาลาเพื่อให้พื้นที่ของศาลาถูกสมมุติเป็นพื้นที่ในเรื่องพระเวสสันดร รวมทั้งเวลาก็คล้ายกับเป็นการทบทวนเวลาในอดีตชาติสุดท้ายของโคตรมพุทธเจ้าด้วย

ในประเพณีประเพณีบุญมหาชาติ ก่อนการเทศมหาชาติจะต้องมีการเทศน์มัลย์หมื่นมาลัยแสนก่อนในตอนกลางคืนภายหลังจากแห่พระเวสเข้าไปในวัดแล้ว และวันรุ่งขึ้นจึงเทศน์สังกาสคือการเทศน์ภาพรรณาอายุกาลของพระพุทธศาสนาตั้งแต่แรกประดิษฐาน จนกระทั่งถึงพุทธพยากรณ์กาลที่ศาสนาจะเสื่อม จากนั้นจึงจะต่อด้วยการเทศน์เรื่องพระเวสสันดรชาดก การเทศน์มัลย์หมื่นมาลัยแสนก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับคติการสมมุติพื้นที่ในงานบุญพระเวสด้วย เนื้อความในเทศน์มัลย์หมื่นมาลัยแสนเป็นการบรรยายตอนพระมัลย์สนทนากับพระอินทร์และพระโพธิสัตว์อริยเมตไตรยที่เสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดุสิตมายังสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อบูชาพระเจดีย์จุฬามณีธรรมาสน์เสาศิวของชาวผู้ไทที่โดยรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ได้วิเคราะห์มาแล้วว่าเป็นสัญลักษณ์ของเขาสุมเมรุที่สวรรค์ดาวดึงส์อยู่บนยอดสุดจึงเป็นสัญลักษณ์ของพื้นที่ดังกล่าวที่รองรับกับเนื้อหาเทศน์มัลย์หมื่นมาลัยแสนด้วย และถือเป็นส่วนสำคัญที่เชื่อมโยงมาสู่การเทศน์มหาชาติเนื่องจากพระโพธิสัตว์อริยเมตไตรยได้ตรัสตอบพระมัลย์ ว่าการได้ฟังเทศน์มหาชาติทั้งหนึ่งพันคาถาในวันเดียวกัน ก็จะเป็นอานิสงส์ที่จะได้ไปเกิดในยุคที่พระอริยเมตไตรยโพธิสัตว์เสด็จลงมา

ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า(มหาชาติล้านวนอีสาน)ธรรมาสน์เสาเดียวการตกแต่งในงานบุญมหาชาติ
เนื้อหาในเรื่องมหาชาติชาดกจะกล่าวถึงฉากป่าหิมพานต์ที่เป็นที่ที่พระเวสสันดรได้บวชเป็นฤาษี
และได้บำเพ็ญทานที่ยิ่งใหญ่เป็นส่วนใหญ่ก็ตาม เนื้อหาที่บรรยายในป่าหิมพานต์ยังมีส่วนสัมพันธ์
กับสวรรค์ดาวดึงส์ด้วยเช่นกัน

การตกแต่งด้วยต้นกล้วย ต้นอ้อยและไม้ป่าต่างๆในงานบุญพระเวส จึงเป็นสัญลักษณ์
ของพระกู่แก้วอาศรมศาลาของพระเวสสันดรที่พระวิษณุกรรมเทวบุตรเนรมิตไว้ตามท้องเรื่องใน
มหาชาติชาดก ในส่วนของรายละเอียดที่บรรยายบรรยายในป่าหิมพานต์ในมหาชาติชาดกคือ
เป็นส่วนสำคัญที่เป็นที่มาของการตกแต่งสถานที่บริเวณวัดและศาลาโรงธรรมด้วยเช่นเดียวกัน ซึ่ง
ไม่ได้ปฏิบัติเฉพาะในภาคอีสานเท่านั้น แต่ในงานบุญเทศมหาชาติของทุกภาคของประเทศไทยก็
จะตกแต่งสถานที่ในลักษณะเดียวกัน ในกัณฑ์จุลพนและมหาพนกล่าวถึงสัตว์ต่างๆมากมายทั้งนก
ปลา ช้าง ราชสีห์และนกหัสดีลิงค์ เป็นต้น และพันธุ์ไม้หลายชนิดเช่น มะม่วง กล้วย อ้อยและ
ผลไม้ชนิดต่างๆจำนวนมาก รวมทั้งสระโบกขรณีที่เต็มไปด้วยดอกบัวบานาชนิด และในสระนั้น มี
ปลา ปู เต่า หอย และเปรียบเทียบกับสระนี้กับสระโบกขรณีในส่วนนั้นอุทยานที่อยู่บนสวรรค์
ดาวดึงส์(มหาชาติล้านวนอีสาน) ดังนั้นการตกแต่งธรรมาสน์ในงานบุญมหาชาตินั้นสมมติให้เป็น
บริเวณในเขาวงกต การตกแต่งดังกล่าวนี้จึงเป็นพื้นที่สมมติให้บริเวณศาลาเป็นเขาคันธมาทน์ในป่า
หิมพานต์ตามเรื่องมหาชาติชาดกอย่างไม่ต้องสงสัย นอกจากนั้นเนื้อหาการสมมุตินี้ช่วยอธิบาย
ภาพสัตว์ต่างๆที่สลักอยู่บนเสาธรรมาสน์เสาเดียววัดโพธิ์ชัย บ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้างและ
วัดบ้านหนองบัวทอง บ้านหนองบัวทอง ตำบลสมสะอาด มีภาพสลักลาย ใบไม้ มีภาพนาค ช้าง
แรด นกยูง และนก ตึกแก ปลา คือ รูปสัตว์ที่สลักหรือการปั้นปูนปูนดำ แม้กระทั่งรูปช้างตัวมอม ที่
รองรับบันไดนาคก็น่าจะเป็นส่วนหนึ่งของการตีความพื้นที่ป่าหิมพานต์ อันเป็นส่วนหนึ่งของชมพู
ทวีป

จากหลักฐานที่กล่าวมา จึงเห็นว่าธรรมาสน์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพิธีกรรมใน
งานบุญพระเวสเป็นอย่างยิ่ง เห็นได้ชัดว่าคติสัญลักษณ์ของพื้นที่ในประเพณีบุญพระเวสนั้น เป็น
การสร้างพื้นที่สมมติที่ทับซ้อนกันของสถานที่ตามเนื้อหาตั้งแต่การเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสนถึง
การเทศน์มหาเวสสันดรชาดกคือ พื้นที่ของหมู่บ้านถูกสมมติให้เป็นเขาวงกต ในขณะที่ขบวนแห่
ศักระเวสเคลื่อนไปยังวัด และประตูดัดเปรียบเสมือนประตูเมืองสีพี เมื่อมีการเทศน์มาลัยหมื่น
มาลัยแสนที่มีเนื้อหาการสนทนาของพระมาลัยกับพระอินทร์และพระอริยมฤตโดยโพธิสัตว์บน
สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ บริเวณธรรมาสน์เสาเดียวและศาลาโรงธรรมก็เป็นเสมือนพื้นที่สมมุติขณะที่
เทศน์มหาเวสสันดรชาดกนั้นธรรมาสน์และบริเวณรอบๆศาลาก็เปรียบเสมือนอาศรมศาลาของ
พระเวสสันดรที่อยู่ท่ามกลางเขาคันธมาทน์ในป่าหิมพานต์

ภาพที่ 103 การใช้พื้นที่ธรรมาสันในงานประเพณีบุญมหาชาติ

คติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับธรรมาสันนับเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของแขวงจำปาสักสปป.ลาวและจังหวัดอุบลราชธานี

เนื่องด้วยการดำเนินชีวิตของแขวงจำปาสักสปป.ลาวและจังหวัดอุบลราชธานี มีคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการสร้างธรรมาสันจำปาสัก สปป.ลาวกับจังหวัดอุบลราชธานี ก็เนื่องด้วยเหตุปัจจัยเกี่ยวข้องกับทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ผลก็คือเกิดการยอมรับ นับถือ ศรัทธา โดยผ่านการไต่ตรองด้วยสติปัญญาอย่างมีเหตุผล และหรือศรัทธาโดยปราศจากเหตุผลรองรับ กล่าวได้ว่าคติความเชื่อเป็นพื้นฐานก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกในสังคม

ความเชื่อเป็นสิ่งที่ทำให้สมาชิกในสังคมมีระบบความคิด และการประพฤติปฏิบัติเหมือนกัน ส่งผลให้เกิดความมั่นใจ เกิดพลังสร้างสรรค์ สามัคคี และเป็นพื้นฐานนำไปสู่การเกิดปัญญา พัทธย น้อยวงศ์และคณะ อ้างถึงมณี พระยอมยงค์ (2530) สังคมชาวอีสานและสปป.ลาว มีความเชื่อเป็นดังกัน พระอรหันต์วัตร เขมจารี (2525) สรุปได้ว่าธรรมาสันจำปาสัก สปป.ลาวกับจังหวัดอุบลราชธานี ได้รับการสืบทอดความเชื่อมาจากบรรพบุรุษ ได้แก่ ความเชื่อในฤกษ์ยาม เทวดา การตัดเวรตัดกรรม และเชื่อในฮีดสิบสอง กล่าวได้ว่าคติความเชื่อล้วนมีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลกับการดำรงและดำเนินชีวิตทั้งที่เป็นประเพณีและพิธีกรรม

ธรรมาสันเสาจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานี มีบทบาทสำคัญเกี่ยวข้องประกอบในประเพณี และพิธีกรรม การที่จะศึกษาเรื่องเกี่ยวกับคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับธรรมาสันจะทำให้ทราบมูลเหตุการณสร้างธรรมาสัน คติเกี่ยวกับการใช้ธรรมาสัน ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญต่อการนำมาใช้เป็นส่วนประกอบในการสร้างธรรมาสัน การที่ผู้สร้างจะมีความสามารถในการสร้างได้นั้น ผู้สร้างต้องมีความรู้ ประสบการณ์ และทักษะในการทำงาน เพื่อนำมาซึ่งความเหมาะสมสอดคล้องต่อประโยชน์ใช้สอย ซึ่งแสดงออกได้ในธรรมาสัน

การสร้างธรรมาสันขึ้นใช้ประโยชน์ในแต่ละชุมชนของจำปาสัก สปป.ลาวกับจังหวัดอุบลราชธานี แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาอย่างแรงกล้า ทั้งนี้การสร้างจะอยู่ภายใต้คติความเชื่อ ซึ่งเป็นการสร้างมโนทัศน์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ หรือเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ในประเด็นคติความเชื่อรูปแบบและโครงสร้างในการสร้างธรรมาสัน

จากการศึกษาวิจัยปรากฏประเด็นดังนี้คือ

1. คติเกี่ยวกับการสร้างธรรมาสัน จากการศึกษาพบว่า จำปาสัก สปป.ลาวกับจังหวัดอุบลราชธานี ส่วนใหญ่ไม่สามารถสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับช่างผู้สร้าง ปิสร้าง เจ้าศรัทธา และจุดมุ่งหมายการสร้างได้ทั้งหมด กอรปกับธรรมาสันนั้นมีอายุค่อนข้างมาก ผู้สร้างหรือผู้รับรู้ในเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องล้วนเสียชีวิตไปแล้ว จะมีบางหลังที่มีการเขียนบันทึกข้อมูลบันทึกไว้บนส่วนประกอบธรรมาสัน เช่น ชื่อเจ้าศรัทธาเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคล สถานะช่างผู้สร้าง จุดมุ่งหมายการสร้าง จำนวนผู้ร่วมบริจาค

2. คติความเชื่อเกี่ยวกับการใช้วัสดุ-อุปกรณ์ในการสร้าง

วัสดุ-อุปกรณ์ สำหรับในการสร้างและประดับตกแต่งธรรมาสัน ซึ่งนับได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งได้แก่ ไม้ ปูน กระจก สังกะสี สี วัสดุดังกล่าวสามารถตอบสนองการสร้างให้เกิดรูปทรง ส่งผลต่อพื้นที่ที่ใช้สอยให้บรรลุความมุ่งหมายผนวกกับความงามอันวิจิตร จากการศึกษาพบว่ามีการใช้วัสดุได้แก่ ไม้ ปูน กระจก สังกะสี สี นำมาใช้สำหรับสร้างและประดับตกแต่งธรรมาสัน การเลือกใช้วัสดุดังกล่าวล้วนมีคติความเชื่อและภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นกรอบบังคับแฝงเร้นอยู่ และหรือคล้ายคลึงกัน และหรือแตกต่างกัน เช่น

ปูน ทราช สำหรับนำมาใช้ก่อโบก และหรือปั้นขึ้นรูปลวดลาย ลวดบัว ตัวภาพ จากการศึกษาพบว่ามีการใช้ปูน เป็นส่วนประกอบสำคัญในการสร้างส่วนเสา เช่น หอธรรมาสันวัดกลางโขง วัดเวินทอง วัดพะพน เป็นต้น ไม่มีคติความเชื่อเกี่ยวกับข้อห้าม หรือสิ่งอัปมงคล หากช่างมีความประสงค์ใช้วัสดุดังกล่าวเพื่อความคงทน จากการศึกษาพบว่าวัสดุเกี่ยวกับไม้ที่นำมาใช้สร้างธรรมาสันได้แก่ ไม้เนื้อแข็งมาก ไม้เนื้อแข็งปานกลาง ไม้อัด ไม้เนื้อแข็งมาก เป็นวัสดุที่มีความแข็งแรง ไม่เหมาะสำหรับการใช้กรรมวิธีสับ ถาก เจาะ แต่สามารถนำมาแปรรูปไสให้เรียบได้ ไม้แต่ละชนิดล้วนมีคุณสมบัติเหมือนกัน และหรือแตกต่างกัน สามารถนำมาใช้ตอบสนองความต้องการสมความมุ่งหมายได้ดี

ไม้ที่นำมาเป็นวัสดุในการสร้างธรรมาสัน ล้วนมีเหตุปัจจัย หลักเกณฑ์การพิจารณาหลายประการ ทั้งนี้เพื่อให้ถูกต้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี คติความเชื่อของสมาชิกในสังคม ซึ่งเหตุปัจจัยแต่ละอย่างล้วนส่งผลต่อความคงทนถาวร สามารถทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศซึ่งเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและสถานการณ์ กอรปกับความเป็นสิริมงคลแก่พระภิกษุสงฆ์ผู้ใช้ธรรมาสันเอง และชุมชนของผู้สร้างธรรมาสัน

วัสดุที่นำมาใช้สำหรับการสร้างธรรมาสน์เป็นหลักได้แก่ ไม้ ไม้เป็นวัสดุที่มีความทนทานหาได้ง่ายในชุมชน อีกทั้งเป็นวัสดุที่เคียงคู่มากับการก่อสร้างที่อยู่อาศัยของมนุษย์ และได้พัฒนากรรมวิธีการก่อสร้างมาโดยตลอด

ไม้ที่นำมาใช้เป็นวัสดุในการสร้างธรรมาสน์ต้องมีคุณสมบัติถูกต้องตามคติความเชื่อ เช่น เสา ไม้ที่นำมาทำเสาใช้ ไม้เตง รัง เนื้อไม้แข็งแรง ทนทาน ซึ่งมีความอุดม หาได้ไม่ยากนัก มีมากบริเวณป่ารอบชุมชน นอกจากนี้ยังนิยมไม้รองอันดับรองลงมา ได้แก่ ประคู้ ไม้เหียง ไม้เกี่ยม สาเหตุที่มีความนิยมเป็นอันดับรองลงมาเพราะว่าไม้ดังกล่าวมีเนื้อแข็งเกินไป ไม่สะดวกสำหรับการสับ ถาก หรือเจาะ หรือกรรมวิธีการสร้าง

ส่วนไม้ที่ไม่นิยมนำมาใช้เป็นส่วนประกอบในการก่อสร้าง เช่น ไม้ซาก ไม้กะบก ไม้กะเบา ไม้พะยอม ไม้มะม่วง เพราะตามคติความเชื่อถือเป็นไม้ที่มีชื่อไม่เป็นสิริมงคล เป็นเรื่องซาก เรื่องบก เรื่องเบา เรื่องขอม ปราศฎการณ์ดังกล่าวล้วนไม่เป็นสิริมงคลทั้งนั้น อนึ่งคงเกี่ยวข้องกับกุศโลบาย เพราะไม้ดังกล่าวเนื้อแข็งก็จริงแต่ไม่ทนกับความชื้น เกิดเชื้อรา และผุพังได้ง่าย ดังนั้นการนำไม้มาเป็นวัสดุการสร้างธรรมาสน์จึงนิยม ไม้เตง ไม้รัง หากพิจารณาด้วยเหตุและผลนับว่าเป็นกุศโลบายของปราชญ์ท้องถิ่นที่ได้กระตุ้นสร้างความตระหนักและเตือนสติสังคมไตร่ตรองให้รอบคอบเกี่ยวกับการพิจารณาเหตุผลถึงอายุการใช้งาน ความทนทาน มั่นคงแข็งแรง รวมถึงความปลอดภัยของผู้ใช้ของธรรมาสน์และหรือผู้เกี่ยวข้องเป็นสำคัญ

การสร้างธรรมาสน์ เริ่มต้นทำจากวันที่เป็นมงคลแล้วไปจนเสร็จ โดยอาศัยเวลาว่างจากการทำนาและเร่งให้ทันบุญสำคัญเท่าที่พบส่วนมากคือ บุญกฐิน ธรรมาสน์ถูกนำไปตั้งองค์กฐินเพื่อนำไปถวายในคราวเดียวกัน โดยให้มีการใช้เทศนาในบุญเดือน 4 หรือบุญมหาชาติ ธรรมาสน์ถูกนำไปใช้สำหรับพระนั่งเทศน์มหาชาติ ธรรมาสน์เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับประเพณีเดือน 5 บุญทอดสงฆ์ ธรรมาสน์ถูกนำไปใช้สำหรับพระนั่งร่วมขบวนแห่ สงฆ์ และการแห่ฉลองเนื่องในการเลื่อนสมณศักดิ์เถรภิเษก ตามขนบประเพณีดั้งเดิมของแขวงจำปาสัก สปป.ลาวและจังหวัดอุบลราชธานี ดังนั้นฤกษ์เดือน วัน ในการสร้างธรรมาสน์ซึ่งถือว่าเหมาะสมน่าจะเป็นช่วงระยะเวลาก่อนประเพณีประจำเดือนนั้นๆ

การสร้างธรรมาสน์ล้วนใช้กรรมวิธีการสร้างอย่างหลากหลาย กล่าวคือ ธรรมาสน์แต่ละหลังที่มีรูปแบบเดียวกัน และหรือรูปแบบแตกต่างกัน มีความเหมือนกัน และหรือแตกต่างกัน และหรือคล้ายคลึงกัน ในการใช้กรรมวิธีเข้าไม้ การต่อไม้ การใช้สลัก การบากและหมุน วิธีการตอกตะปูยึด ผึง ฝ้ายพาดาน หลังคา กรรมวิธีต่างๆ ดังกล่าวล้วนสนับสนุนเกื้อกูลก่อให้เกิดรูปทรงความมั่นคงแข็งแรงนอกจากนี้การสร้างธรรมาสน์มีคติความเชื่อบางอย่างที่ช่างได้ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมา เกี่ยวกับเรื่องการสร้างคือ คือ การสร้างจะต้องไม่ให้แล้วเสร็จทีเดียว เนื่องจากเหตุผลว่า ถ้าสร้างเสร็จจะมีอันเป็นไปในทางที่ไม่ดีกับช่างที่สร้าง ดังนั้นจำเป็นช่างจึงสร้างเฉพาะส่วน ที่เหลือให้ช่างคนอื่นทำต่อ

3. **คติความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ธรรมาสน์** คติเกี่ยวกับการใช้ธรรมาสน์ จากการศึกษาการใช้ธรรมาสน์เสาดิยวในพิธีอันเกี่ยวข้องกับสถานะของผู้ใช้เป็นเกณฑ์จำแนก เช่น พระราชา ได้แก่อุบาสก อุบาสิกา พระภิกษุสงฆ์ กล่าวคือในส่วนของการใช้ธรรมาสน์สำหรับเป็นที่ตั้งองค์มหากฐิน ซึ่งมีส่วนประกอบสำคัญที่ขาดเสียไม่ได้คือ เครื่องอัฐบริขาร และอื่นๆ นอกจากนี้พระราชาจะใช้ธรรมาสน์สำหรับเป็นที่ตั้งกองผ้าป่าสามัคคีของชุมชน หรือระหว่างชุมชน ในส่วนของพระภิกษุสงฆ์จะใช้ธรรมาสน์ในพิธีต่างๆ เช่น เทศนา ได้แก่เทศน์คู่ เทศนาธรรม เทศแจง นั่งสวดปาติโมกข์ในที่ประชุมสงฆ์ทุกวันอุโบสถ ในประเพณีอันเกี่ยวเนื่องทางพุทธศาสนา มีบทบาทมากที่สุดคือบุญมหาชาติและใช้เทศในวันธรรมสวนะ เมื่อมีศรัทธาสร้างธรรมาสน์ถวายกรรมไค้ก็ตามมักจะถวายให้เป็นครุภัณฑ์ของสงฆ์เสียก่อนจึงสามารถนำมาใช้ได้

การถวายธรรมาสน์ หลังจากการสร้างธรรมาสน์เสร็จแล้ว พุทธศาสนิกชนจึงถวายธรรมาสน์

4. **คติความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งธรรมาสน์** คติในการตั้งธรรมาสน์ การเลือกพื้นที่ตั้งธรรมาสน์จะคำนึงถึงความเหมาะสมตามเงื่อนไขของเวลาและสถานที่ที่เป็นเกณฑ์ จากการศึกษาพบว่า การตั้งธรรมาสน์ เพื่อใช้ในพิธีที่เกี่ยวข้องจำแนกออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ การตั้งธรรมาสน์แบบถาวร และการตั้งธรรมาสน์แบบเฉพาะกิจหรือชั่วคราวสามารถเคลื่อนย้ายได้

การตั้งธรรมาสน์แบบถาวร และตั้งชั่วคราว ส่วนมากพบว่าจะตั้งในศาลาการเปรียญอาคารไม้และอาคารก่ออิฐถือปูนแบบสมัยนิยมกัน คืออาคารยกพื้นสูงชั้นเดียว กรรมไค้ในศาลาการเปรียญใช้สำหรับพระนั่งเทศน์มหาชาติ กรรมไค้ตั้งในศาลาการเปรียญ ธรรมาสน์จะตั้งระดับพื้นศาลาเป็นระดับที่อยู่ต่ำกว่าพระภิกษุสงฆ์นั่ง หรือใต้ะหมู่บูชาตั้งอยู่ คำนึงถึงตำแหน่งที่ตั้งธรรมาสน์เป็นจุดรวมสายตาของพุทธศาสนิกชน กรรมไค้ใช้สำหรับพระนั่งเทศนาธรรมจากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าตำแหน่งที่ตั้งธรรมาสน์ไม่มีกฎเกณฑ์เคร่งครัด แต่จะคำนึงถึงแนวแกนของศาสนาการที่ธรรมาสน์ตั้งอยู่ รวมถึงทิศทางมองเห็นระหว่างพุทธศาสนิกชน นอกจากนี้ยังคำนึงถึงขนาดสัดส่วน โครงสร้าง น้ำหนักของธรรมาสน์เป็นประเด็นพิจารณาก่อน มีการเคลื่อนย้ายเพื่อใช้งานเพื่อความคงทนถาวรของโครงสร้างเป็นสำคัญ

5. **ธรรมาสน์คติเชิงสัญลักษณ์ความเชื่อ** มนุษย์ทุกคนล้วนมีคติความเชื่อด้วยกันทั้งสิ้น คติความเชื่อก็คือปรากฏให้เห็นได้จากคติอันเนื่องด้วยการดำเนินชีวิต และคติความเชื่ออันเนื่องด้วยการนับถือศาสนา ผลก็คือก่อให้เกิดการยอมรับ นับถือ โดยผ่านการไตร่ตรองด้วยสติปัญญาอย่างมีเหตุผล และหรือความศรัทธาโดยปราศจากเหตุผลรองรับ กล่าวได้ว่าคติความเชื่อเป็นพื้นฐานก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในสังคม

ความเชื่อเป็นสิ่งที่ทำให้สมาชิกในสังคมมีระบบความคิด และการประพฤติปฏิบัติเหมือนกัน ส่งผลให้เกิดความมั่นใจ เกิดพลังสร้างสรรค์ สามัคคี และเป็นพื้นฐานนำไปสู่การเกิด

ปัญญา คติความเชื่อล้วนมีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลกับการดำรง และดำเนินชีวิต ทั้งที่เป็น ประเพณีและพิธีกรรม

ธรรมาสัน มีบทบาทสำคัญเกี่ยวข้องประกอบในประเพณี และพิธีกรรมของแขวงจำปาสัก สปป.ลาว และจังหวัดอุบลราชธานี การที่จะศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับ ธรรมาสัน มูลเหตุ การสร้างธรรมาสัน เพื่อนำมาซึ่งความเหมาะสมสอดคล้องต่อประโยชน์ใช้สอย การสร้างธรรมาสันขึ้นใช้ประโยชน์ในแต่ละชุมชน ทำให้เห็นถึงความศรัทธาอย่างแรงกล้า ทั้งนี้ การสร้างจะอยู่ภายคติความเชื่อซึ่งเป็นการสร้างมโนทัศน์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติหรือเชื่อ เกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยแท้จริง

คุณค่าของธรรมาสันในด้านคติความเชื่อเชิงสัญลักษณ์ในการรับใช้มนุษย์ทางปัญญา ธรรมาสันเป็นสถาปัตยกรรมที่ถูกสร้างขึ้นตามกฎเกณฑ์เนื่องในพุทธศาสนา เป็นกรอบบังคับ ตั้งแต่การวางผังพื้น รูปทรงโครงสร้างใหญ่ โครงสร้างย่อย ด้วยกรรมวิธีทางศิลปะและกวีวิธีทาง วัสดุ ด้วยศักยภาพจากประสบการณ์ด้านธรรมชาติ ประสบการณ์ทางสังคมแต่ละท้องถิ่น คอย กำหนดรูปแบบ เลือกรูปแบบ ปรับปรุงแก้ไข และเพิ่มเติมให้เกิดความเหมาะสม สามารถตอบสนอง ความต้องการตามจุดมุ่งหมายทางกายภาพ และสัญลักษณ์ ระบบสัญลักษณ์ในธรรมาสันเสาเดียว แสดงออกตั้งแต่ส่วนฐาน ถึงส่วนหลังคา เปรียบเสมือนเครื่องแสดงสถานะภาพอำนาจ เกียรติยศ ศักดิ์ศรี และบุญญาธิการเหนือสามัญชน กล่าวได้ว่าสัญลักษณ์ย่อมมีมิติแห่งความหมาย และ ความสำคัญที่สิ่งอื่นไม่มี

สัญลักษณ์ หมายถึงการทำความเข้าใจให้สูงขึ้นไปสู่ความหมายเหนือรูปธรรม สัญลักษณ์ ทำหน้าที่เป็นสะพานทางปัญญาที่เชื่อมสิ่งที่เรามองไม่เห็น

การศึกษาระบบสัญลักษณ์บ่งถึงสิ่งที่อยู่เหนือประสบการณ์ของมนุษย์ไม่สามารถรับรู้ได้ ด้วยประสาทสัมผัสหรือความคิด หรือด้วยวิธีการใดๆนอกจากการเทียบเคียงและการตีความ

การวิเคราะห์เทียบเปรียบเทียบ จำปาสัก สปป.ลาวกับจังหวัดอุบลราชธานี การตีความ สัญลักษณ์ และปรัชญาธรรมที่ปรากฏบนธรรมาสันเป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้ได้ข้อค้นพบแนวคิด การสร้างของช่างในอดีตที่ผ่านมาว่าได้นำเอาหลักคำสอนในพระพุทธรูปศาสนาหรือภูมิจักรวาล หรือ คติไตรภูมิมาผนวกกับเหตุปัจจัย และกรรมวิธีการก่อสร้างอย่างไร การวิเคราะห์จำแนกสัญลักษณ์ และปรัชญาธรรมออกได้ดังนี้ คือ ลวดลาย ตัวภาพ และปรัชญาธรรม

1.ลวดลาย เป็นสัญลักษณ์ที่สร้างให้มีรูปทรง หรือแรงบันดาลใจมาจากพืชน้ำ พืชบก โดยถ่ายทอดออกมาให้ปรากฏเหมือนจริง และอุดมคติ ด้วยกรรมวิธีต่างๆ ตามหลักวิชาให้ ปรากฏเป็นลวดลายพันธุ์พฤกษา บัวเป็นสัญลักษณ์แห่งชีวิต ดอกบัวหรืออภันชะ เป็นพืชน้ำอัน สำคัญเปรียบเสมือนชีวิตถือกำเนิดจากน้ำ และก่อให้เกิดมวลสรรพชีวิตทุกรูปแบบ ดอกบัวจึง หมายถึงการดำเนินอันศักดิ์สิทธิ์ แสดงถึงความคงอยู่อันถาวรและเป็นสิ่งรองรับอันตรายได้แห่งชีวิต

ในจักรวาลถูกนำมาเป็นลวดลายพันธุ์พฤกษาให้สำหรับประดับตกแต่งบนส่วนประดับที่สำคัญ ดอกบัวเป็นสัญลักษณ์มงคลหนึ่งในแปด หมายถึงความบริสุทธิ์และพลังสร้างสรรค์

จากการศึกษาวิจัยธรรมาสันจำปาสัก สปปลาวกับจังหวัดอุบลราชธานี พบว่านำบัวไปใช้ในส่วนที่เป็นฐานรองรับตัวเรือนธรรมาสันบริเวณโคนเสา หัวเสากระจง บัวกลุ่ม ดอกบัวเป็นดอกไม้สัญลักษณ์ในทางพุทธศาสนา เป็นเครื่องรองรับมหาบุรุษและรองรับการย่างก้าวพระบาท รองรับ การประทับนั่ง กล่าวได้ว่าดอกบัว หรือรูปทรงของกลีบดอกบัว เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ขาดไม่ได้ เช่น บัวบนส่วนเริ่มต้น และส่วนสิ้นสุด ได้แก่บัวเชิงเสาของธรรมาสัน บัวส่วนฐาน ส่วนตัวเรือนธรรมาสัน ส่วนหลังคา เครื่องยอด อนึ่งการเลือกสรรวัสดุ อุปกรณ์ กรรมวิธีการสร้างเป็นตัวกำหนดทำให้การสร้างบัวเหลี่ยมในส่วนหลังคา ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งการถวายสักการะระดับอยู่เบื้องบนในลักษณะเฉพาะตัว นอกจากการถ่ายทอดรูปทรงดอกบัว ยังมีการถ่ายทอดรูปทรงเป็นลวดลายพันธุ์พฤกษาต่างๆเช่น ลายก้านขด ลายหน้ากระดาน ลายกาบ ลายดอกประจายาม ฯลฯ ลวดลายดังกล่าวเป็นสัญลักษณ์บ่งชี้ให้เห็นถึงการถ่ายทอดความงดงามอันเกิดจากตกแต่งให้เกิดความวิจิตร และความอุดมสมบูรณ์ให้ปรากฏบนธรรมาสัน เปรียบเสมือนสิ่งที่เกิดและดำรงอยู่ในป่าหิมพานต์ หรือปราสาทที่ประทับ หรือแท่นบัลลังก์บนสวรรค์

2. ตัวภาพ เป็นสัญลักษณ์ที่ได้รับแรงบันดาลใจการสร้างรูปทรงมาจากสัตว์ ถ่ายทอดออกมาเป็นรูปสัตว์ตามธรรมชาติ สัตว์ในจินตนาการ สามารถจำแนกตัวภาพออกได้เป็นธรรมาสันที่มีสัญลักษณ์ผู้พิทักษ์ กับแสดงเกียรติและศักดิ์ให้ปรากฏบนส่วนประดับ หรือประกอบในโครงสร้างส่วนย่อย แสดงให้เห็นถึงที่มา บทบาทหน้าที่ และความหมายเหมือนกัน และแตกต่างกันดังนี้

2.1 แสดงสัญลักษณ์ผู้พิทักษ์ ได้แก่ นาค ดังรายละเอียดต่อไปนี้

นาค ทำหน้าที่เสมือนผู้พิทักษ์ศาสนาการ เบื้องบนหอธรรมาสัน เปรียบเสมือนสวรรค์ หรือเขาพระสุเมรุที่ประทับของเทวดา คัมภีร์ของอินเดียกล่าวถึงยอดเขาพระสุเมรุเป็นแกนของจักรวาลมีนาคอาศัยอยู่ ความเชื่อดังกล่าวสืบทอดมาภายหลังจากว่ามีแหล่งกำเนิดมาจาก “นาคภูมิจักรวาล” ซึ่งนาคหมายถึง ผู้ให้น้ำ หรือ ความ อุดม สม บูรณ์

3. ปรัชญาธรรม ปรากฏให้เห็นจากส่วนประกอบโครงสร้าง ส่วนประกอบทางศิลปกรรมแสดงให้เห็นถึงที่มา โดยการรับคติเกี่ยวกับไตรภูมิ ภูมิจักรวาล หลักในทางพระพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

ฐานธรรมาสันสี่เหลี่ยมจัตุรัส หรือฐานเจียงมีความหมายเกี่ยวกับอริยสัจสี่ ซึ่งถือเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา ได้แก่ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค

ฐานธรรมาสันฐานเจียงซ้อนลดหลั่นกันสามชั้นและห้าชั้น จำนวนตัวเลขดังกล่าวสอดคล้อง หรือน่าจะสื่อความหมาย หรือสัมพันธ์กับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ไตรสิกขา และเบญจขันธ์

ฐานธรรมาสันฐานบัว ฐานบัวคำ-บัวหงาย ท่อไม้บัว หมายถึงพืชน้ำอันศักดิ์สิทธิ์ ผุดขึ้นมาเพื่อรองรับพระพุทธเจ้า หรือมหาบุรุษ

หลังคาทรงจตุรมุข นิยมทำเป็นหลังคาซ้อนกัน 1, 2, 3 ชั้น หลังคาจตุรมุขแต่ละชั้นประดับด้วยหน้าบันประดับลวดลาย และเครื่องตกแต่งทวยหา และนิยมประดับโหง่นาค คือส่วนเศียรของนาคลำคอระหง หรือทำแบบเรียบง่ายประดับยอดบนสุดเหนืออกไก่ บานลมสลักเป็นนาคทอดลำตัวลงมา ครีบทหลังนาคสลักลวดลายวันแฉ่น แขนงรูปนาคทำหน้าที่ลำอินเชิงชาย ไม้สลักตัวภาพรูปนาคบนส่วนต่างๆดังกล่าว เปรียบเสมือนน้ำที่ไหลจากเขาพระสุเมรุสู่พื้นดิน-พื้นน้ำเบื้องล่างซึ่งเป็นส่วนเสาศรรมาสันรองรับฐานบัว อุบาสก อุบาสิกา นั้อยู่ในระดับพื้นย่อมได้รับน้ำที่กำล้งไหลออกมาเพื่อหล่อเลี้ยงชีวิต จิตใจ และสรรพชีวิต

หลังคาทรงมณฑป ทำเป็นชั้นซ้อนลดหลั่นกัน 2, 3, 5, 6, 7, 9 ชั้น นอกจากจะสามารถแก้ปัญหาความรู้สึกดทับหนักได้แล้ว จำนวนตัวเลขแต่ละจำนวนอาจจะมีความหมายหรือหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา หรือจำนวนชั้นฉนวนภูมิดังนี้คือ

2 ชั้น หมายถึง ไม่สามารถเปรียบเทียบและตีความได้

3 ชั้น หมายถึง ไตรสิกขา หรือไตรสรณคม ไตรลักษณ์

4 ชั้น หมายถึง เบญจขันธ์

6 ชั้น หมายถึง สวรรค์หกชั้นในกามภูมิ

7 ชั้น หมายถึง เขาตดตปรีภณท์

9 ชั้น หมายถึง สร้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9

หอธรรมมาสน์บางหลังทำเครื่องยอดเป็นสัญลักษณ์เขาสัตตบริภัณฑ์ ส่วนปลียอดสลักไม้รูปเหลี่ยมปลายสอบมน ประดับไม้สลักรูปนาคหรือเหล็กคัศรูปนาค ประดับส่วนฐานปลียอดลักษณะดังกล่าวหมายถึงปลียอดปลายสอบมนเป็นสัญลักษณ์ยอดเขาพระสุเมรุ ส่วนฐานปลียอดประดับนาคทิสประจำสี่ทิศ

จักร ทำด้วยไม้สลักทาสี ส่วนคมของจักรหมุนทวนเข็มนาฬิกาสอดคล้องกับการโคจรของดวงอาทิตย์ในจักรวาล วงจักรเป็นเครื่องหมายประจำองค์เมตตรัยพุทธ พระผู้ทรงเมตตาปราณีมีพระวรกายสีเหลืองสายมาลาขาวเหลืองคาด

นาค เปรียบเสมือนสะพานเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์โลกและสวรรค์ หรือเรียกว่า นาคแห่งรุ่งกีนน้ำ เป็นเช่นสะพานทอดเชื่อมโยงระหว่างแผ่นดินกับท้องฟ้า โดยยึดถือคติที่ว่ารูปนาคทอดลำตัวส่วนเศียรนาคอยู่เบื้องล่างเปรียบเสมือนโลกมนุษย์ เบื้องบนเปรียบเสมือนสวรรค์หรือเขาพระสุเมรุที่ประทับของเทวดา คัมภีร์ของอินเดียกล่าวถึงยอดเขาพระสุเมรุซึ่งเป็นแกนของจักรวาล มีนาคอาศัยอยู่ ภายหลังพระอินทร์ใช้พระพาดกลางขนดพญานาคขาดเป็นท่อน มีน้ำไหลออกจากลำตัวเป็นสายๆลงสู่โลกมนุษย์ด้วยความเชื่อดังกล่าวสืบทอดมาภายหลังว่าน้ำมีแหล่งกำเนิดมาจาก“นาคภูมิจักรวาล” ดังนั้นนาคจึงหมายถึงผู้ให้น้ำ หรือความอุดมสมบูรณ์หอธรรมมาสน์เสาเดียวหรือหอธรรมมาสน์อื่นๆในภาคอีสานจึงนิยมสร้างแม่บันไดรูปนาคสำหรับขึ้น-ลงหอธรรมมาสน์ตามคติดังกล่าว

ฉัตรสามชั้น ประดับไว้บนหลังคาทรงมณฑปซ้อนกันหกชั้น เหนือฉัตรประดับด้วยลูกแก้ว ฉัตรหมายถึงเป็นเครื่องแสดงพระเกียรติยศของพระผู้เป็นองค์แสดงธรรม ซึ่งเป็นตัวแทนสาวกของพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์เวสสันดร ผู้ทรงเป็นเป็นหน่อเนื้อกษัตริย์ และจะได้เป็นพระมหากษัตริย์ที่มานำพิณบารมีฉัตรจึงถูกนำไปประดับให้บังเกิดความเหมาะสมกับพระมหากษัตริย์ตามคติพุทธศาสนานิกายหินยาน

บทที่ 5

วิเคราะห์ สรุปผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่องเปรียบเทียบธรรมาสันแขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานี : มิติทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น วัดอุปประสงค์เพื่อการศึกษา 1) ประวัติความเป็นมา ธรรมาสัน แขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานี 2) เพื่อศึกษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างธรรมาสัน ในแขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานี โดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและเก็บข้อมูลจากภาคสนามในพื้นที่แขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานี กำหนดเฉพาะ ศึกษาธรรมาสันที่ปรากฏในเขตพื้นที่ พื้นที่แขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานี คณะผู้วิจัยเลือกแบบเจาะจง (Purposive Random Sampling) ธรรมาสันนั้น ยังคงปรากฏอยู่ในอาคารทางพระพุทธศาสนา ในแขวงจำปาสัก สปป.ลาว จำนวน 16 หลังและจังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 13 หลังประกอบด้วย เมืองโขง จำนวน 6 หลัง เมืองจำปาสัก จำนวน 6 หลังเมืองชะนะสมบูน จำนวน 3 หลัง จังหวัดอุบลราชธานี อำเภอเขมราฐ จำนวน 6 หลังอำเภอนาตาล จำนวน 2 หลัง อำเภอโขงเจียม จำนวน 5 หลัง สรุปได้ว่า

แขวงจำปาสักส่วนใหญ่แล้วเป็นธรรมาสันประเภทหอธรรมาสัน แต่ละรูปแบบหรือรูปแบบเดียวกันมีแผนผังพื้นที่ในการใช้สอยเป็นผลเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์จากการใช้ระบบวิธีการสร้างตามหลักวิชาช่างภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีกลวิธีที่เหมาะสม ก่อให้เกิดโครงสร้างที่แข็งแรง มีพื้นที่ว่างภายในสำหรับการใช้สอย สะดวกงดงามพึงพอใจในระดับที่แตกต่าง หรือใกล้เคียง หรือทัดเทียมกัน

ธรรมาสันที่มีขนาดใหญ่และยังเป็นธรรมาสันใช้สวดโดยพระภิกษุสงฆ์จำนวนหลายรูป ได้แก่ธรรมาสันวัดกลางโขง เมืองโขง และยังเป็นธรรมาสันที่มีความสวยงามมากโดยเฉพาะ ลวดลายแกะสลักตกแต่งตัวเรือนธรรมาสัน โดยเฉลี่ยแผนผังรูปแบบโครงสร้างของธรรมาสันแขวงจำปาสักจะอยู่ระหว่างความกว้าง-ยาวเฉลี่ยประมาณ 170 เซนติเมตร ความสูงจากพื้นถึงปลายยอด 540 เซนติเมตร ตัวเรือนธรรมาสันสูงเฉลี่ย 160 เซนติเมตร ส่วนยอดสูงเฉลี่ย 250 เซนติเมตร ส่วนฐานที่ตั้งสูงเฉลี่ย 140 เซนติเมตร ตั้งอยู่บนฐานเสา 4 เสาลักษณะยกฐานสูงโดยมากจะเป็นลักษณะจะเป็นแท่นขาสิงห์ ส่วนฐานจะเป็นฐานตั้งเชิงไม้ ส่วนตัวเรือนมีลักษณะที่บิหน้าต่างเขียนลายแต้มสี บันไดส่วนใหญ่จะเป็นบันไดนาคนไม้ มีปูนอยู่ 2 หลังคือที่วัดกลางโขง และวัดเวินทอง หลังคามืออยู่ 2 แบบด้วยกัน คือแบบจัตุรมุข และแบบมณฑป ลวดลายตกแต่งที่พบในตัวธรรมาสันเป็นลวดลายที่เป็นศิลปะเขียนสีทองแต้มลาย ตัวเรือนแต้มสีเหลืองเขียนลวดลายประดับดัดเส้นสีแดงหรือถมเส้นสีแดง บางวัดบันไดนาคนไม้มีปรากฏให้เห็นอาจจะมีการเก็บรักษาไว้ที่อื่น คิดตั้งแบบสามารถเคลื่อนย้ายได้ ส่วนธรรมาสันจังหวัดอุบลราชธานีส่วนใหญ่ธรรมาสันพื้นที่ที่ทำการวิจัย จังหวัดอุบลราชธานีมีองค์ประกอบที่สำคัญเหมือนกัน และหรือคล้ายคลึงกัน พอจำแนกได้เป็น 2 รูปแบบด้วยกัน คือ ธรรมาสันแบบเตี้ยและตั้ง และธรรมาสันแบบหอธรรมาสันหรือธรรมาสันส่วนหลังคามือ 2 แบบด้วยกันคือ แบบหอธรรมาสันมีรูปแบบหลังคา 2 ลักษณะ คือ หลังคาแบบ

มณฑป และหลังคาแบบจัตุรมุข ส่วนเสารับน้ำหนักมี 2 ลักษณะคือ แบบเสาขาสิงห์ หรือฐานเขียง และแบบเสาคลัง เสาธรรมาสน์ส่วนใหญ่ทำด้วยไม้เนื้อแข็งจำพวกไม้แคนหรือไม้ตะเคียน ไม้แดง ไม้เต็งหรือไม้จิก ไม้ประดู่ เป็นต้น เหมาะสำหรับนำมาใช้ทำในส่วนที่เป็นเสารับน้ำหนัก นำมากลึง แอวชัน แกะสลักลายบัวคว่ำ-บัวหงาย มีการเขียนลายแต้มสีสวยงามปัจจุบันธรรมาสน์ส่วนใหญ่ใน เขตพื้นที่วิจัยที่ใช้กันเป็นธรรมาสน์ที่เป็นรูปแบบธรรมาสน์ตั้งทรงสูงฐานขาสิงห์แบบศรัทธาเชื้อ ถวายแก้วซึ่งมีสัดส่วนรูปแบบโครงสร้างเฉลี่ยโดยส่วนใหญ่ดังนี้ เป็นแบบลักษณะตั้งทรงสูงแบบ สมัยใหม่ สูงจากพื้นที่ตั้งจนถึงปลายพนักพิงด้านข้าง 139 เซนติเมตรมีลักษณะขาตั้ง 4 ขา สูง 76 เซนติเมตรความสูงจากพื้นรองนั่งถึงถึงปลายพนักพิงด้านข้างสูง 63 เซนติเมตร พื้นที่รองนั่งกว้าง- ยาว 86 x 86 เซนติเมตร ตกแต่งลวดลายลงรักปิดทอง โครงสร้างสีเป็นสีเหลืองทองฉลุลายด้วยสีแดง นอกจากนี้ยังมีธรรมาสน์ที่เป็นแบบหอธรรมาสน์อยู่จำนวน 4 หลัง คือที่วัดพระโต ปากแซงเป็น แบบนุษบกธรรมาสน์ผสมกับธรรมาสน์ตั้งทรงสูงซึ่งเป็นการนำมาผสมประยุกต์ใช้ดูแปลกออกไป จากรูปแบบดั้งเดิมซึ่งนับเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของช่าง ส่วนอีกหลังคือที่วัดบุงจีเหล็ก ตำบลนาแวง ซึ่งเป็นแบบนุษบกธรรมาสน์ฐานเขียงแบบไทยภาคกลางที่เห็นได้ชัด ธรรมาสน์ที่ถือได้ว่ามีความ เป็นท้องถิ่นเรียบง่ายแบบโบราณคือธรรมาสน์สำนักสงฆ์บ้านตามุย มีขาสีเหลี่ยมเป็นหอธรรมาสน์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบเก่าตัวเรือนไม้ไผ่ขัดสานโปร่งมีช่องหน้าต่างไม้ไผ่ขัดสานใช้ประโยชน์ได้ เช่นกัน และที่นับว่ามีความแปลกและความเป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่มีเห็นอยู่ทีเดียวคือธรรมาสน์ ลักษณะแกะสลักเป็นรูปเสื่อเทินแบกหอธรรมาสน์ไว้บนหลังที่วัดโพธิ์ศรีบ้านนาเมืองธรรมาสน์โดย ส่วนใหญ่ทั้งธรรมาสน์แขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานี จะตั้งไว้บนศาลาการเปรียญ ไม้และสามารถเคลื่อนย้ายได้

ธรรมาสน์แขวงจำปาสัก สปป.ลาว มีองค์ประกอบที่สำคัญเหมือนกัน และหรือ คล้ายคลึงกัน พอจำแนกได้เป็น 3 ลักษณะด้วยกัน คือ ส่วนที่เป็นหลังคา ส่วนตัวเรือนธรรมาสน์และ เสารับน้ำหนัก ส่วนหลังคามี 2 แบบด้วยกันคือ หลังคาแบบมณฑป และหลังคาแบบจัตุรมุข ส่วนเสารับน้ำหนักมี 4 ลักษณะคือ แบบเสาขาสิงห์ แบบเสาสี่เหลี่ยม ฐานเขียง และลักษณะฐานปุน เสาและ ฐาน ส่วนใหญ่ทำด้วยไม้เนื้อแข็งจำพวกไม้แคนหรือไม้ตะเคียน ไม้แดง ไม้เต็งหรือไม้จิก ไม้ประดู่ เป็นต้น เหมาะสำหรับนำมาใช้ทำในส่วนที่เป็นเสารับน้ำหนัก นำมากลึง แอวชัน แกะสลักลายบัว คว่ำ-บัวหงาย มีการเขียนลายแต้มสีสวยงามปัจจุบันธรรมาสน์บางวัดมีการนำเอาวัสดุปูนซีเมนต์มา ใช้ในการทำเสารับน้ำหนักเช่น วัดกลางโขง วัดเวินทอง วัดพระพินเป็นต้น โครงสร้างพื้นเรือน ธรรมาสน์ นับเป็นโครงสร้างสำคัญส่วนหนึ่ง ทำหน้าที่สำหรับรองรับการนั่งประกอบพิธีทางศาสนา ของพระสงฆ์ โครงสร้างพื้นหอธรรมาสน์ประกอบด้วยด้วย ดง ทำหน้าที่รองรับพื้น โดยวางอยู่บน รอด หรือการเข้าไม้ยึดกับรอดด้วยวิธีการตอกตะปู การวางจำนวนตงมากหรือน้อยจะคำนึงถึงความ เหมาะสมหลายประการ เช่น ความกว้างความยาวของผืนพื้น ขนาดของไม้ ชนิดของไม้ ไม้ที่นิยมมา ใช้ทำพื้นต้องเป็นไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้เหียง(ไม้หาด) เป็นต้น พื้น เป็นส่วนรองรับอาสนะสำหรับ พระสงฆ์นั่ง พื้นทำด้วยวัสดุแตกต่างกัน เช่น ทำด้วยแป้นพื้นไม้กระดานมากกว่าหนึ่งแผ่นต่อหอ

ธรรมาสน์หนึ่งหลัง ใช้วิธีตอกตะปูยึดกับตรง ไม้ที่นำมาใช้มักเป็นไม้เนื้อแข็งเช่น ไม้ตะแบบ (ไม้เปื่อย) ไม้แดง ไม้พลวง(ไม้กุง) เป็นต้น โครงสร้างฐาน ส่วนฐานของธรรมาสน์ เป็นส่วนที่ใช้รองรับ ส่วนตัวเรือนธรรมาสน์ พบว่านิยมทำฐานทอไม้ สลักลายบัวหงายหรือเขียนสีแต้มลาย ที่บริเวณขอบฐาน ส่วนใหญ่แล้วมีลักษณะเป็นฐานไม้ โครงสร้างส่วนตัวเรือนธรรมาสน์ ซึ่งเป็นส่วนสำหรับกันแสดงขอบเขตส่วนตัวของธรรมาสน์ ทำหน้าที่สำหรับกันเพื่อให้เกิดความปลอดภัย ความงดงาม รวมทั้งเสริมอำนาจบารมีสำหรับผู้ใช้ โครงสร้างส่วนตัวเรือนธรรมาสน์แขวงจำปาสัก ได้แก่ เสาลูกกรงและฝาผนังทั้งสี่ด้าน เสาค้ำหน้าที่สำหรับยึดราวลูกกรง หรือยึดผนัง จากการศึกษาวิจัยพบว่าส่วนใหญ่แล้วธรรมาสน์แขวงจำปาสักและจังหวัดอุบลราชธานีบางวัดที่มีธรรมาสน์แบบห่อธรรมาสน์ มักมีผนังที่มีประตูเข้าและหน้าต่างเปิดกว้างแบบบุษบกธรรมาสน์และแกะสลักลายหรือเขียนสีแต้มลายเป็นส่วนใหญ่ เพื่อทำให้ลมพัดผ่านได้แต่ก็มีบางหลังที่ทำเป็นช่องหน้าต่างทั้งสี่ด้าน โดยเฉพาะทางธรรมาสน์แขวงจำปาสักมิให้เห็นแทบจะทุกวัด โครงสร้างส่วนบันได โครงสร้างบันไดเป็นส่วนที่สำคัญสำหรับการขึ้น-ลงห่อธรรมาสน์เพื่อให้เกิดความปลอดภัย ความสะดวก ความงดงาม รวมทั้งเสริมอำนาจบารมีผู้ใช้ ประกอบไปด้วยโครงสร้างหลักได้แก่ แม่บันได และชั้นบันได จากการวิจัยพบว่าในจำนวนธรรมาสน์ ธรรมาสน์แขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานี พอจำแนกข้อแตกต่างออกได้ดังนี้ คือ แม่บันไดรูปนาค แม่บันไดรูปนาคเชิงเทียนแผ่นไม้ หิน และปูน และแม่บันไดรูปนาคเชิงเทียนรูปสัตว์ ส่วนชั้นบันไดจะอยู่ระหว่าง 4-5 ชั้น มีทั้งชั้นบันไดแบบแผ่นไม้ธรรมดา และชั้นบันไดรูปสัตว์

จากการวิจัยพบว่าส่วนประกอบทางศิลปกรรมเกี่ยวกับส่วนประกอบทางรูปและส่วนประกอบทางวัสดุ บนส่วนประดับโครงสร้างของธรรมาสน์ พบว่ามีส่วนประกอบทางรูป และทางวัสดุดังนี้

ส่วนประกอบทางรูป หมายถึง ส่วนประกอบมูลฐานที่ทำให้เกิดลวดลาย ตัวภาพ ได้แก่ เส้น รูปร่าง รูปทรง บนผืนหรือสัดส่วน จังหวะ สี เป็นต้น โดยใช้หลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ คือความสมดุล ความเป็นเอกภาพ เป็นต้น บนส่วนประดับตำแหน่งต่างๆ คือ ลวดลาย ตัวภาพ รูปสัตว์ตามธรรมชาติ รูปสัตว์จากจินตนาการ รูปสัญลักษณ์ เป็นต้น

การประดับตกแต่งลวดลาย คือรูปแบบอันประกอบด้วย เส้นเขียน หรือปั้น และการแกะสลัก ซึ่งมีความงดงาม เป็นที่นิยมมีลักษณะเป็น 2-3 มิติ ลวดลายของธรรมาสน์ที่นำไปใช้บนส่วนต่างๆ เช่น ลายพันธุ์พฤกษา ลายลายขัดสาน ลายประดับซุ้ม ลายประจายาม ลายเคลือเถา ลายบัวคว่ำ-บัวหงาย ลายกระจัง เป็นต้น

จากการศึกษาวิจัยลวดลายประดับธรรมาสน์พบว่าส่วนใหญ่จะเป็นลายเครือเถา ลายบัวคว่ำ-บัวหงาย ลายกระจัง ลายประจายาม จะลวดลายแต้มสีเป็นลายปูนปั้นนูนต่ำแต้มสีเขียนลาย วิธีการสร้างมีแปลกแยกกันออกไปบ้าง อันเป็นผลเนื่องมาจากการสร้างสรรค์ผลงานของช่างล้วนฝึกแต่ฝีมือเอาไว้ แต่มิได้ระบุชื่อลายเหล่านั้นไว้ สำหรับคนรุ่นหลัง จึงเป็นเรื่องยากที่จะหาหลักฐานอ้างอิงชื่อ

ลายได้ทั้งหมด และยิ่งไปกว่านั้น ช่างแต่ละคนมีความเป็นอิสระด้านการแสดงออกสามารถประดิษฐ์ลวดลายแตกต่างกันไปทั้งของสปป.ลาวแขวงจำปาสักและจังหวัดอุบลราชธานี

ตัวภาพ คือรูปแบบที่ประกอบด้วยเส้นเขียน ระบายสี หรือปั้น หรือแกะ ซึ่งนิยมนำไปใช้ในองค์ประกอบที่มีลักษณะ 2-3 มิติ ตัวภาพที่นำมาใช้บนส่วนประดับตำแหน่งต่างๆ ของธรรมาสน์ ได้แก่ ภาพเล่าเรื่องวรรณกรรมพื้นบ้านและภาพชาดกทางพระพุทธศาสนามีรูปพระพุทธเจ้า-พระสงฆ์ รูปจากการศึกษาวิจัยในส่วนของตัวภาพประดับตกแต่งธรรมาสน์ พบว่าตัวภาพที่นำมาใช้ในการตกแต่งประดับตำแหน่งต่างๆ หรือเนื้อที่บรรจุลวดลาย ได้แก่รูปพระพุทธเจ้า รูปสัตว์ตามธรรมชาติและรูปสัตว์จากจินตนาการ รูปสัญลักษณ์ มีความเหมือน และหรือคล้ายคลึงกัน และหรือแตกต่างกันวัสดุและกรรมวิธีการสร้างธรรมาสน์แขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานี โดยยึดหลักและอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา คือ การใช้วัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือที่เหมาะสมในการสร้าง โดยมีกระบวนการหรือขั้นตอนแต่ละงาน การตกแต่ง ด้วยทักษะฝีมือของผู้สร้างบนพื้นฐานประสบการณ์เป็นสำคัญ ล้วนผ่านการเลือกสรรกรรมวิธีที่เหมาะสมสำหรับการทำลวดลาย ตัวภาพ ตกแต่งบนส่วนประดับธรรมาสน์ สามารถจำแนกโดยใช้กรรมวิธีการสร้างงานเป็นเกณฑ์ ได้แก่ งานเขียนแต้มสี งานปั้น งานแกะ งานสลัก งานกลึง

งานเขียนแต้มสี เป็นกรรมวิธีหนึ่งที่สำคัญ ใช้สำหรับตกแต่งลวดลาย ตัวภาพให้เกิดความงดงามสมบูรณ์ ส่วนมากในการศึกษาธรรมาสน์แขวงจำปาสัก สปป.ลาว และจังหวัดอุบลราชธานี มีงานเขียนระบายสีน้ำพลาสติก สีน้ำมัน ประเพณีสีทอง ตกแต่งบนส่วนประดับธรรมาสน์ได้แก่ ส่วนฐานธรรมาสน์ ส่วนตัวเรือนธรรมาสน์และส่วนหลังคา

งานปั้นปูน เป็นการเอาส่วนย่อยเพิ่มเข้าเพื่อให้เป็นส่วนรวม จำแนกตามวัสดุธรรมาสน์ที่ทำการวิจัยครั้งนี้คืองานปั้นปูนซีเมนต์ เป็นกรรมวิธีหนึ่งที่ใช้สำหรับตกแต่งลวดลาย ตัวภาพให้เกิดความงดงาม แล้วมีการเขียนสีเพิ่มเติมให้เหมือนและเลียนแบบธรรมชาติให้ใกล้เคียงมากที่สุดเพื่อที่สื่อความหมายตามคติความเชื่อของพุทธศาสนา บนส่วนประดับธรรมาสน์ได้แก่ ปูนปั้นรูปสัตว์ตามธรรมชาติ และสัตว์ตามจินตนาการเป็นต้น

งานแกะสลักไม้ เป็นการเอาส่วนย่อย ออกจากส่วนรวม เป็นกรรมวิธีหนึ่งที่ใช้สำหรับการนำไปใช้บนส่วนประดับตกแต่ง พบหลักฐานลวดลายที่เห็นได้ตามเรือนธรรมาสน์ ส่วนฐานและเสาของธรรมาสน์ และเครื่องยอดหลังคาส่วนมากจะเป็นการแกะสลักไม้แต้มสีตกแต่ง ไม้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมสำหรับนำมาแกะสลักทำให้เกิดลวดลาย หรือวัสดุตัวภาพให้คงรูปก่อนนำไปตกแต่งเขียนสี ทาน้ำมันชักเงาอย่างใดอย่างหนึ่งหรือรวมกัน ไม้ที่นิยมนำมาแกะสลักก็จะเป็นไม้เนื้อแข็งแกะง่ายเช่นจำพวกไม้สัก ไม้สมบกซึ่งเป็นไม้ที่แกะง่าย มีความยืดหยุ่น แกะสลัก ละเอียดแล้วไม่แตกง่าย เป็นต้น

งานกลึง เป็นการสร้างงานโดยใช้วิธีการกลึงไม้เป็นรูปทรงกระบอก หรือทรงกลม แล้วจึงนำไปขัดตกแต่งผิว แกะลวดลายประกอบเช่นส่วนที่เป็นเสาของธรรมาสน์ ลูกกรง ปลียอดลูกแก้ว

งานปูน เป็นการสร้างงานโดยใช้วิธีการทำเครื่องก่ออิฐถือปูน(ก่อ-โบก) ทำผิวเป็นลวดลายบัว ประกอบ เช่น บัวคว่ำ (โบกคว่ำ- บัวหงาย (โบกหงาย) สำหรับทำการการถือปูนเสากลม จากการวิจัยพบว่าในธรรมาสน์ที่ศึกษาพบได้ที่วัดกลางโงง วัดเวินทอง วัดหินสิ่ว เป็นต้น

จากการวิจัยส่วนประกอบทางรูปของธรรมาสน์แขวงจำปาสัก สปป.ลาว และจังหวัดอุบลราชธานี แสดงให้เห็นว่าธรรมาสน์ มีรูปแบบเดียวกันคือประธรรมาสน์ที่เป็นหอธรรมาสน์มีส่วนประกอบทางรูปเกี่ยวกับลวดลาย ตัวภาพเหมือนกัน และหรือคล้ายคลึงกันและหรือแตกต่างกัน อย่างไรก็ตามส่วนประกอบและกรรมวิธี ล้วนเกี่ยวเนื่องต่อการสร้างสรรค์ รูปทรงเฉพาะอย่าง มีความเหมาะสมกับการสร้างงาน โดยมีกระบวนการและขั้นตอนแต่ละงาน การตกแต่ง แสดงออกให้ปรากฏเป็นส่วนประกอบทางรูป ด้วยทักษะฝีมือของผู้สร้างบนพื้นฐานประสบการณ์เป็นสำคัญ แสดงให้เห็นถึงการเลือกสรรวัสดุและกรรมวิธีที่เหมาะสมสำหรับการทำลวดลาย ตัวภาพ ตกแต่งบนส่วนประดับธรรมาสน์เหมือนกัน และหรือคล้ายคลึงกันและหรือแตกต่างกัน

การสร้างธรรมาสน์ เริ่มต้นทำจากวันที่เป็นมงคลแล้วไปจนเสร็จ โดยอาศัยเวลาวางจากการทำนาและเร่งให้ทันบุญสำคัญเท่าที่พบส่วนมากคือ บุญคูณ ธรรมาสน์ถูกนำไปตั้งองค์หินเพื่อนำไปถวายในคราวเดียวกัน โดยให้มีการใช้เทศนาในบุญเดือน 4 หรือบุญมหาชาติ ธรรมาสน์ถูกนำไปใช้สำหรับพระนั่งเทศน์มหาชาติ ธรรมาสน์เกี่ยวโยงและสัมพันธ์กับประเพณีเดือน 5 บุญสดสง ธรรมาสน์ถูกนำไปใช้สำหรับพระนั่งร่วมขบวนแห่ สงน้ำ และการแห่ฉลองเนื่องในการเลื่อนสมณศักดิ์เถรภิษก ตามขนบประเพณีดั้งเดิมของแขวงจำปาสัก สปป.ลาวและจังหวัดอุบลราชธานี ดังนั้นทุกปีเดือน วัน ในการสร้างธรรมาสน์ซึ่งถือว่าเป็นช่วงระยะเวลาก่อนประเพณีประจำเดือนนั้นๆ

การสร้างธรรมาสน์ล้วนใช้กรรมวิธีการสร้างอย่างหลากหลาย กล่าวคือ ธรรมาสน์แต่ละหลังที่มีรูปแบบเดียวกันและหรือรูปแบบแตกต่างกัน มีความเหมือนกัน และหรือแตกต่างกัน และหรือคล้ายคลึงกัน ในการใช้กรรมวิธีเข้าไม้ การต่อไม้ การใช้สลัก การบากและหนูน วิธีการตอกตะปู ยึด ผึง ผัวเพดาน หลังคา กรรมวิธีต่างๆ ดังกล่าวล้วนสนับสนุนเกี่ยวเนื่องให้เกิดรูปทรง ความมั่นคงแข็งแรงนอกจากนี้การสร้างธรรมาสน์มีคติความเชื่อบางอย่างที่ช่างได้ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมา เกี่ยวกับเรื่องการสร้างคือ คือ การสร้างจะต้องไม่ให้แล้วเสร็จทีเดียว เนื่องจากเหตุผลว่า ถ้าสร้างเสร็จจะมีอันเป็นไปในทางที่ไม่ดีกับช่างที่สร้าง ดังนั้นจำเป็นช่างจึงสร้างเฉพาะส่วน ที่เหลือให้ช่างคนอื่นทำต่อ

ธรรมาสน์ มีบทบาทสำคัญเกี่ยวข้องประกอบในประเพณี และพิธีกรรมของแขวงจำปาสัก สปป.ลาว และจังหวัดอุบลราชธานี การที่จะศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับธรรมาสน์ มูลเหตุ การสร้างธรรมาสน์ เพื่อนำมาซึ่งความเหมาะสมสอดคล้องต่อประโยชน์ใช้สอย การสร้างธรรมาสน์ขึ้นใช้ประโยชน์ในแต่ละชุมชน ทำให้เห็นถึงความศรัทธาอย่างแรงกล้า ทั้งนี้การสร้างจะอยู่ภายใต้คติความเชื่อซึ่งเป็นการสร้างมโนทัศน์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติหรือเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยแท้จริง

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่องธรรมาสันเปรียบเทียบกับธรรมาสันแขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานี โดยเฉพาะประวัติความเป็นมาธรรมาสัน แขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานี มีข้อแตกต่างในทางรูปแบบโครงสร้างที่เห็นได้ชัด ในยุคปัจจุบัน ต่างกับธรรมาสันที่มีคติความเชื่อและกรรมวิธีในการสร้างในอดีตที่ผ่านมา สภาพโดยทั่วไปชุมชนในปัจจุบันได้มีการพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าตามสมัยนิยมไปพอสมควร ทั้งทางด้านคมนาคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษาก็นับว่ามีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นกว่าแต่ก่อน อาชีพการงานดั้งเดิมของชาวธรรมาสันแขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานี มีอาชีพเกษตรกรรมทำไร่ทำนาเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งอาชีพเกษตรกรรมนั้นได้พึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก ดังนั้นคติความเชื่อประเพณีพิธีกรรมก็ยังเป็นส่วนหนึ่งที่ชุมชนท้องถิ่นยังยึดถือปฏิบัติ และนำมาซึ่งความอยู่ดีกินดี การเสียสละ การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ญาติมิตรพี่น้องผู้ล่วงลับไปแล้ว ตลอดจนการสืบทอดงานบุญประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา แขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานี ยังคงนับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการยึดเหนี่ยวจิตใจ อิทธิพลความเชื่อได้ส่งผลให้เกิดกิจกรรมในการสร้างเสนาสนะเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาในบรรพพระพุทธศาสนาดังนั้นการสร้างธรรมาสันจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ผู้มีจิตศรัทธาร่วมกันสร้างปรากฏให้เห็นอยู่ในประเพณีพิธีกรรม (สีเมือง สีฟ้าพมมะจัน 2554 : สัมภาษณ์) ซึ่งสอดคล้องกับ (วิโรฒ ศรีสุโร, 2544) ที่ได้เขียนไว้ว่า เนื่องจากกลุ่มวัฒนธรรมผู้ไท ไทย-ลาว ในปัจจุบันมีโครงสร้างทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะคล้ายคลึงอาณาจักรล้านช้างในอดีต คือ การผสมผสานคติความเชื่อในเรื่องของผี กับพุทธศาสนา ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่บริเวณลุ่มน้ำโขง อาศัยอยู่ร่วมกันด้วยความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด และมีความผูกพันเป็นสายเครือญาติมาตั้งแต่อดีต ดังนั้นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม มนุษย์กับธรรมชาติ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับจิตใจ สังคม และวัตถุ มีการสั่งสมและสืบทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจนกลายเป็นแบบแผนที่สามารถเรียนรู้และก่อให้เกิดการสร้างสรรควัฒนธรรมทางวัตถุและทางจิตใจ วัฒนธรรมไทย-ลาว ส่วนใหญ่มีรากฐานมาจากพุทธศาสนา จึงส่งผลทำให้ศิลปกรรมรูปแบบต่าง ๆ เกิดขึ้น อาทิ งานศิลปกรรมที่เกี่ยวกับจิตรศิลป์ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม งานที่เกี่ยวกับประยุกต์ศิลป์ เช่น ศาสนศิลป์ หัตถศิลป์ ถูกสร้างขึ้นเพื่อแสดงออกแห่งภาวะทางด้านจิตใจและวิถีการดำเนินชีวิต และส่วนใหญ่จะสร้างเพื่ออุทิศถวายให้พุทธศาสนาด้วยความศรัทธา

ผลการวิจัยที่ค้นพบนั้นสอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมที่ถูกพัฒนาขึ้นโดย แรดคลิฟท์ บราวน์ (A.R. Radcliffe Brown) นิยพรธณ วรรณศิริ (2540) โดยมีแนวคิดว่ารระบบสังคมต่างๆ ประกอบด้วยโครงสร้างและกิจกรรมต่างๆ โครงสร้างทางสังคม คือ แบบแผนที่อยู่ได้นาน โดยประชากรมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม โครงสร้างจะได้อมาจากการกระทำระหว่างกันทางสังคมจากบรรทัดฐานและเกณฑ์ต่างๆของพฤติกรรม ทฤษฎีนี้จะเน้นการทำความเข้าใจกับการคงอยู่และการสืบเนื่องของโครงสร้างและเสถียรภาพทางสังคม ซึ่งตัวบ่งชี้ที่สำคัญ

ดูจากข้อมูลทางชาติพันธุ์วรรณาของแต่ละสังคมที่แสดงออกถึงความขัดแย้งนั้นและมีการจัดการต่อความขัดแย้งอย่างเป็นทางการ ความสัมพันธ์ดังกล่าวจะช่วยลดโอกาสที่ทำให้เกิดความขัดแย้งและทำให้สังคมทั้งหมดอยู่ต่อไปได้

ศิลปวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน แต่ละสังคมไม่อาจดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองใดๆ โดยปราศจากรากเหง้าและความหมายทางวัฒนธรรมของชุมชนและสังคมที่เป็นต้นกำเนิดของศิลปะนั้นๆ เมื่อใดก็ตามที่ศิลปะถูกทำให้เสื่อมค่าจากการดูแลเอาใจใส่ ทำให้เสียหาย ถูกพราง ถูกถอดออกไป ถูกทำให้แยกขาดจากบริบทของชุมชนหรือสังคมที่เป็นตัวกำหนดความหมายและคุณค่า งานศิลปะนั้นๆ ก็จะหมดความหมายในเชิงวัฒนธรรมของชุมชน และสังคมเดิมไปโดยปริยาย ประเพณีวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์คัดแปลงปรับปรุงหรือผลิตขึ้นมาเพื่อความเจริญงอกงามในชีวิตมนุษย์เป็นส่วนร่วมที่ถ่ายทอดกันได้เลียนแบบกันได้เอาอย่างกันได้ วัฒนธรรมจึงเป็นผลผลิตของส่วนร่วมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนสมัยก่อนสืบทอดกันมาเป็นประเพณี วัฒนธรรมจึงเป็นทั้งความคิดเห็น หรือการกระทำของมนุษย์ในส่วนร่วมที่เป็นลักษณะเดียวกัน สอดคล้องกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ในด้านการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่มีลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมหนึ่งแพร่กระจายไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่ง ที่เขียนโดย เอช.จี. บาร์เน็ต (H.G. Barnett) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันผู้ซึ่งสนใจศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับนวัตกรรม (Innovation) ที่ถือว่าเป็นตัวแทนจากวัฒนธรรมหนึ่งและมีการถ่ายทอดไปยังวัฒนธรรมอื่น โดยปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมใหม่ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สามารถถ่ายทอดได้หมายความว่า วัฒนธรรมเป็นของที่มีอยู่แล้วในสังคม ถือเป็นมรดกทางสังคม วัฒนธรรมจึงมีการสอนหรือถ่ายทอดจากคนรุ่นก่อนให้แก่คนในรุ่นต่อมา จากบุคคลหนึ่งหรือจากกลุ่มชนหนึ่งไปยังอีกกลุ่มชนหนึ่ง จากสังคมหนึ่งไปยังอีกกลุ่มชนหนึ่ง ซึ่งในการที่วัฒนธรรมสามารถถ่ายทอดกันได้ ตลอดจนสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ใช้เป็นสื่อกลางในการสื่อความหมาย ถ้าหากวัฒนธรรมไม่ได้รับการถ่ายทอด วัฒนธรรมก็จะสูญหายไปจากสังคม

จากศึกษาพบว่าแขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานี มีวัฒนธรรมร่วมกันอย่างเหนียวแน่นและยังใช้ปฏิบัติสืบทอดกันมาก็คือการใช้พื้นที่ธรรมาสันเสาเดียวในงานบุญประเพณีเทศน์มหาชาติ ซึ่งถือเป็นบุญประเพณีที่เกี่ยวกับการบริจาทาน ตามคติความเชื่อว่าถ้าใครได้ฟังเทศน์มหาชาติจบในวันเดียว ตายไปแล้วจะได้พบกับพระพุทธเจ้าองค์ใหม่ คือพระศรีอริยเมตตรัย จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยในประเทศ พบว่าประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ยังยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาและดำรงอยู่ได้ก็ด้วยการรู้จักปรับเปลี่ยนให้เป็นไปตามกระแสของความเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมท้องถิ่นจะมีรูปแบบพิธีกรรมที่เปลี่ยนไปบ้าง แต่ความเชื่อโดยส่วนมากจะยังคงเดิม บางพื้นที่ที่ยังยึดถือและยังคงรูปแบบพิธีกรรมดั้งเดิมและยังคงไว้ซึ่งสิ่งที่เป็นโบราณสถานและโบราณวัตถุ ก็เนื่องด้วยความเข้มแข็งของชุมชน กล่าวโดยสรุปความสัมพันธ์การมีส่วนร่วมที่มนุษย์ใช้สัญลักษณ์ร่วมกัน การรวมกลุ่มทางสังคมได้เกิดขึ้นจากการร่วมกัน ซึ่งเป็นจุดแข็งทางวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2544) ว่าการกระทำระหว่างกันของบุคคลในสังคมจนเกิดเป็นความสัมพันธ์กันขึ้นนั้น เป็นเพราะใช้สัญลักษณ์ร่วมกัน มนุษย์กับสังคมมี

ความสัมพันธ์ร่วมกัน มนุษย์ต้องอาศัยสังคม สังคมจะขาดมนุษย์ไม่ได้ ต้องพึ่งพาอาศัยกัน แก้ปัญหา
ร่วมกันเพื่อความอยู่รอดของทั้งสองฝ่ายเพราะฉะนั้น กระบวนการของการกระทำระหว่างกัน(Social
Interaction) จึงมีความสำคัญมากสอดคล้องกับทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์เป็นการอธิบายการจัด
ระเบียบทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ทฤษฎีนี้สามารถที่จะอธิบายการ
เปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม และสอดคล้องกับงานเขียนของ เจอร์จ เฮิร์เบิร์ต มิดด์.
(George Herbert Mead) นักจิตวิทยาสังคม กล่าวถึงการจัดระเบียบสังคมคือ ความสัมพันธ์ทางสังคม
ของบุคคลในสังคมนั้นอยู่ที่การมีและการใช้ความหมายร่วมกัน(Shared meaning) การกระทำ
ระหว่างกันของบุคคลในสังคมจนเกิดเป็นความสัมพันธ์กันขึ้นนั้น เป็นเพราะใช้สัญลักษณ์ร่วมกัน
เน้นในเรื่องการกระทำระหว่างกัน

ผลการวิจัยที่ได้จากการศึกษาสังเกตรรมาสน์ รูปแบบโครงสร้างในการสร้างรรมาสน์
แขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานีมีดังนี้

- 1.รูปแบบของรรมาสน์ สภาพฐานะที่ตั้ง ลักษณะทางกายภาพ โครงสร้าง ระบบวิธีการ
สร้าง
2. ส่วนประกอบโครงสร้างภาพรวมขององค์ประกอบรรมาสน์ ส่วนฐาน ส่วนเรือน
รรมาสน์ และส่วนหลังคา แบบแผนของรรมาสน์ โครงสร้าง ระบบวิธีการสร้าง
- 3.ส่วนประกอบทางศิลปกรรมเสนอ วัสดุ ลีตั้น คติสัญลักษณ์ รูปแบบลวดลาย ในการ
ประดับตกแต่ง
- 4.มิติทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยละเอียดในภาพรวมเสนอคติการสร้าง การ
เลือกใช้วัสดุ การใช้ในประเพณีพิธีกรรม

รรมาสน์จัดเป็นงานสถาปัตย์กรรมงานช่างผลิตผลหนึ่งจากความเป็นไปทาง
สังคมช่วงเวลาต่างๆดังที่มีคำกล่าวที่ว่า “ สังคมเป็นอย่างไรศิลปะก็เป็นอย่างนั้น” งานช่างที่
เกี่ยวเนื่องกับศาสนาของอีสานโดยเฉพาะแขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานีก็ปรากฏ
รูปแบบที่มีความหมายทางสังคมโดยเฉพาะปรากฏการณ์ทางพระพุทธศาสนา รรมาสน์หมายถึงที่
นั่งสำหรับพระแสดงธรรมจำแนกได้สองรูปแบบ คือรรมาสน์ยอดเป็นชั้น กับรรมาสน์ไม่มี
หลังคายอด แต่มีพนักเดี่ยว เอกลักษณะรรมาสน์ในอีสานในภาพกว้างสามารถจำแนกรูปแบบ ออกได้
เป็นสามประเภทคือ รรมาสน์ตั้งมีพนักพิง พนักแขน และหรือวางหนังสือผูก รรมาสน์เตียงมี
ลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมไม่มีพนัก และหอรรมาสน์ หนึ่งในภาคอีสานมีการเรียกชื่อรรมาสน์แต่ละ
รูปแบบแตกต่างกันและเหมือนกัน เช่น เรียกรรมาสน์ที่มีพนักและไม่มีพนักว่า “รรมาสน์” ส่วน
รรมาสน์ที่มียอดและหลังคา เรียกว่า “รรมาสน์,หอรรมาสน์” อย่างไรก็ตามการวิจัยนี้เป็นการ
วิจัยเปรียบเทียบรรมาสน์ที่มีลักษณะที่แตกต่างออกไปบ้างในส่วนที่เป็นรูปแบบโครงสร้าง จาก
ลักษณะข้างต้นสอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่และงานวิจัยของ ดึก แสนบุญ,(2553) กล่าวถึง
เอกลักษณะรรมาสน์ในอีสานในภาพกว้างจำแนกรูปแบบนอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ
นิคม วงศ์พงษ์คำ (2548) รรมาสน์ เป็นศิลปกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาประเภทหนึ่งในภาค

อีสานและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวซึ่งช่วงได้พยายามสร้างสรรค์ผลงานอย่างอิสระ ทั้งทางด้านความคิด ระบบความเชื่อ กรรมวิธีและแบบแผน แสดงให้เห็นภูมิปัญญาในการออกแบบ ที่มีเอกลักษณ์ของกลุ่มชนปรากฏชัดเจน ธรรมเนียม คือที่นั้งสำหรับพระสงฆ์แสดงธรรมในโอกาส ต่างๆ มีเกือบทุกวัดในภาคอีสาน และ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นอีกหนึ่งผลงาน ทางศิลปกรรมที่มีคุณค่ายิ่งสำหรับใช้ในพิธีทางพุทธศาสนา ธรรมเนียม มี 2 แบบคือ ธรรมเนียมตั้ง หรือ เก้าอี้ หอธรรมเนียม หรือบุษบกธรรมเนียม การสร้างมีมูลเหตุมาจาก ปัจจัยจากพระพุทธ ประวัติ ปัจจัยอันเนื่องมาจากพระธรรมวินัย ปัจจัยอันเนื่องมาจากประเพณี โดยเชื่อว่าการสร้าง ธรรมเนียมจะทำให้ได้รับอานิสงค์ เกี่ยวเนื่องกฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดและยังสอดคล้อง กับงานวิจัยของ พัทธกัญ น้อยวงศ์ (2543) ซึ่งได้ศึกษาคติความเชื่อและรูปแบบของธรรมเนียม บริเวณลุ่มน้ำโขงในภาคอีสาน” พบว่า ธรรมเนียมมีหลายรูปแบบ เช่น ธรรมเนียมตั้ง ธรรมเนียมเตียง และหอธรรมเนียม ธรรมเนียมที่นิยมประดับตกแต่งให้อลังการมากที่สุด คือ หอธรรมเนียม คติในการ ใช้ธรรมเนียมนิยมใช้ธรรมเนียมในบุญเดือนสี่การเทศน์มหาชาติ มีลิลิตทั้งดงาม ซึ่งเนื้อหาหนักไป ใน การเสียดสี ไม่เห็นแก่ตัว แต่ในปัจจุบันประเพณีนี้กำลังลดน้อยลงไปมากซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎี การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม จากการศึกษาพบว่ารูปแบบของธรรมเนียม แขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานีมีอยู่ 2 ลักษณะคือหลังคาทรงมณฑป และทรงจตุรมุข โครงสร้างเรือน ธรรมเนียมและหลังคาเป็นไม้ส่วนเสาตั้งฐานเสาไม้และปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนวัสดุเป็นปูน คอนกรีตในบางพื้นที่ การตกแต่งลวดลายที่สวยงามตามหลักองค์ประกอบทางศิลปะ มีรูปทรง สัดส่วน ลงตัว ชัดเจน เป็นเอกลักษณ์แบบเฉพาะการ ลวดลายไม้แต้มสีด้านนอกโดยรอบ ตัวลาย- ตัวภาพ พื้นหลังลงสี สีส่วนใหญ่ประกอบด้วยสีเหลือง แดง ขาว และสีเขียว ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎี สุนทรียศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องคุณค่าของงานศิลปะในแนวแฟรกเมติก คือ การพิจารณาตามระดับที่ งานศิลปะจะสามารถสร้างความพึงพอใจ หรือความรู้สึกหนึ่งในตัวผู้ชม หรือประสิทธิภาพของ งานศิลปะในการให้สาระความรู้แก่ผู้ชม ซึ่งสามารถใช้เป็นหลักหรือแนวทางในการประเมินคุณค่า ของงานศิลปะ โดยสรุปแล้ววิถีชีวิตจึงดำเนินไปตามจารีตและครรลองที่เคยปฏิบัติมาแล้วช่วยให้ สังคมอยู่อย่างมีความสุขและเอาตัวรอดตามสภาพของธรรมชาติแวดล้อมได้ เรียกว่า ฮิตสิบสองกองสิบ สี่ซึ่งสอดคล้องกับงานเขียนของชอบ ดีสวนโคก (2547) ที่กล่าวว่า ฮิตสิบสองมาจากคำ 2 คำ คือ ฮิต กับ สิบสอง ฮิตมาจากคำว่า จาริต หมายถึงสิ่งที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนกลายเป็นประเพณีที่ดีงาม เรียกว่า จาฮิต หรือฮิตสิบสองในหนึ่งปีคือครบทุกเดือน ส่วนกองสิบสี่ หมายถึงครองธรรมหรือ ครรลองของระเบียบแบบแผน 14 อย่าง เป็นกรอบหรือแนวทางที่ใช้ปฏิบัติระหว่างกัน ของ ผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง พระสงฆ์ และระหว่างบุคคลทั่วไป เพื่อความสงบสุขร่มเย็นของ บ้านเมือง วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของแขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานีที่ดำรงชีพอยู่ใน สังคมเกษตรกรรม ตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่แห้งแล้งกันดารนั้น ในความเชื่อต่อการดำเนิน ชีวิตที่มีความผาสุกและเจริญรุ่งเรืองเกิดขึ้นแก่ครอบครัวและบ้านเมืองก็ต้องมีการประกอบพิธีกรรม มีการเซ่นสรวงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย และร่วมทำบุญตามประเพณีทางพุทธศาสนาด้วยทุกๆเดือน

ในรอบปีนั้นมีการจัดงานบุญพื้นบ้านประเพณีพื้นเมืองกันเป็นประจำ จึงได้ถือเป็นประจำ 12 เดือน เรียกกันว่า ฮีตสิบสอง ถือกันว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาถึงปัจจุบัน(อาจารย์แก้ววิจิต สีสมรัก.2553:สัมภาษณ์) ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ที่มีข้อสมมุติเกี่ยวกับสังคมว่า ภายในสังคมจะมีส่วนหรือหน่วยหรือระบบย่อย ทำหน้าที่อย่างเป็นระบบระเบียบเพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างเป็นระเบียบ การปรับเปลี่ยนพิธีกรรม และความเชื่อหากว่าเป็นไปในทางที่ดีกว่า ชุมชนย่อมรักษาและยอมรับเอามาปฏิบัติ ถึงแม้ในปัจจุบันจะมีการปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของ ธรรมเนียมเสาคีวเสนาสนะที่ใช้ในการแสดงพระธรรมเทศนาของพระภิกษุสงฆ์ในงานบุญ มหาชาติ ซึ่งสอดคล้องกับงานเขียนของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536) ได้สรุปว่า ระบบความสัมพันธ์ของคนกับคน คนกับธรรมชาติ ระบบความสัมพันธ์นี้มนุษย์ไม่ได้สร้างขึ้นใหม่ ทุกชั่วอายุคนแต่ละรับจัดระบบความสัมพันธ์ ที่ตกทอดกันมาจากอดีต มีความซับซ้อนมาก ต้องอาศัยการถ่ายทอดปลูกฝังเป็นเวลานานซึ่งสอดคล้องและตรงกับทฤษฎีประวัติศาสตร์วัฒนธรรมที่ว่า ด้วยเฉพาะเรื่อง เป็นการศึกษาปรากฏการณ์วัฒนธรรมเฉพาะพื้นที่ และเสนอความคิดว่าวัฒนธรรม แต่ละสังคมได้รับอิทธิพลจากเอกลักษณ์ของประวัติศาสตร์วัฒนธรรมเฉพาะสังคม จาก องค์ประกอบหลายด้านมากมาย รวมเข้าเป็นพื้นฐานเฉพาะวัฒนธรรมนั้น กล่าวโดยสรุป สิ่งที่ มนุษย์ทำให้มีขึ้นโดยการปรับเปลี่ยนของเดิมที่มีอยู่ตามธรรมชาติเปลี่ยนไปจากเดิม การเปลี่ยนอย่าง ง่ายจนถึงการปรับเปลี่ยนที่ซับซ้อนหากว่าการเปลี่ยนแปลงมีมากก็ยิ่งมีความซับซ้อนเพิ่มขึ้น วัฒนธรรมที่มีอยู่ในปัจจุบันเป็นสิ่งที่มนุษย์คัดเลือกแล้วว่าดี และเข้ากับสภาพสังคมนั้นๆ คน ส่วนมากในสังคมยอมรับ และเห็นดีด้วย วัฒนธรรมนั้นไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่มนุษย์สัมผัสได้ด้วยกาย เห็นได้ด้วยตา ฟังได้ด้วยหู รับรสชาติได้ด้วยลิ้น รับกลิ่นได้ด้วยจมูก และสิ่งที่มนุษย์ได้ด้วยใจ ล้วนได้ผ่านการเลือกสรรจากสังคมนั้นๆแล้ว และได้ถ่ายทอดจากคนรุ่นก่อน ไม่มีลักษณะตายตัว เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เพื่อคลี่คลายศิลปกรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องให้เกิดความสัมพันธ์สอดคล้อง กับวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างมีรากฐาน สืบสานถึงปัจจุบัน และกำหนดทิศทางสู่อนาคต ผสมผสานสิ่งที่เห็นทุนทางภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมกับสิ่งใหม่ให้เข้ากันอย่างสนิทสนมกลมกลืน โดยไม่สูญเสียเอกลักษณ์ของตน ดังนั้นการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบธรรมเนียมแขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานี ที่มีมิติทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสำคัญยิ่งที่จะสืบสาน มรดกชิ้นนี้ทางพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่สืบไป

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยทำให้มีข้อเสนอแนะดังนี้

เพื่อให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมเนียมแขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานี มีความสมบูรณ์เกิดประโยชน์กลุ่มวิชาที่เกี่ยวข้อง ครอบคลุมพื้นที่ของพุทธศาสนิกชนที่มีการสร้าง และการใช้ธรรมาคณะผู้วิจัยมีแนวทางและข้อเสนอแนะที่ควรดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมใน

ด้านการส่งเสริม พัฒนา การสืบทอด และอื่นๆ ที่จะเป็นเหตุปัจจัยให้ธรรมาสันต์ดำรงอยู่และดำเนินไปท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมสมัยใหม่ให้เกิดคุณค่าและมีศักดิ์ศรีดังนี้

1. การศึกษารูปแบบโครงสร้างธรรมาสันต์ทั้งแขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานีจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่การวิเคราะห์ลักษณะร่วมที่มีความเหมือน หรือคล้ายคลึง หรือความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปประยุกต์ในการสร้างต่อไปให้คงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ เชื่อมโยงจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของบรรพบุรุษจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และสืบทอดสืบนาคต่อไป

2. การส่งเสริมเรียนรู้เพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องในการสร้างการใช้ และการดูแลรักษา แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น พระภิกษุสงฆ์ อุบาสก อุบาสิกา ผู้นำชุมชน หรือช่างในท้องถิ่น จะก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ มีความคิดเห็นต่อการทำนุบำรุงมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของประเทศชาติโดยรวม โดยเผยแพร่ รณรงค์ให้เห็นความสำคัญ เพื่อสร้างความตระหนัก เห็นคุณค่าอย่างมีสำนึก และศักดิ์ศรีร่วมกันของท้องถิ่นทั้งสองประเทศคือแขวงจำปาสัก สปป.ลาว กับจังหวัดอุบลราชธานีประเทศไทยให้ดำรงอยู่สืบไป

บรรณานุกรม

- งามพิศ สัตย์สรวง. (2530). **คติชาวบ้าน**. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- _____. (2535). **การวิจัยทางมานุษยวิทยา**. กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาการพิมพ์.
- _____. (2537). **มนุษย์วิทยากายภาพและวัฒนธรรม: วิชาการทางกายภาพแล้ววัฒนธรรม**.
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เจริญ ยาวินัน. (2549). **ธรรมาสันพื้นเมืองล้านนาในจังหวัดลำปาง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2535). **คติชาวบ้านอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์และคณะ. [ม.ป.ป.]. **ช่างสิบหมู่**. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์ พรินท์ริง แอนด์พับลิชชิง.
- ฉวีงาม มาเจริญ. (2550). **บุษบกธรรมาสัน**. กรุงเทพฯ: การศาสนา.
- เฉลิม สุจริต. (2540). **วัสดุและการก่อสร้างสถาปัตยกรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- ชนากาญจน์ วัชระฮาด. (2551). **แผนอัตรากำลัง 3 ปี ขององค์การบริหารส่วนตำบลกุดหว้า อำเภอภูผินรายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์**. ค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2554, จาก <http://kudwa.go.th/UserFiles/Plans/plans4/pdf>.
- ชอบ ดีสวนโลก. (2534). **พระไม้ลายมือแบบไทอีสาน**. ขอนแก่น: ศิริภักดิ์ออฟเซ็ท.
- _____. (2543). **อีสานฉบับพระพุทธศาสนา**. ขอนแก่น: ศูนย์วัฒนธรรมอีสานมหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- _____. (2547). **คำหลายความ : รวมบทความเพื่อการศึกษาด้านสังคมวัฒนธรรมอีสาน**.
ขอนแก่น: สำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ชะลูด นิมเสมอ. (2531). **องค์ประกอบทางศิลปะ**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- โชติ กัลยาณมิตร. (2539). **สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เฉลิมมาลย์ ราชกัณธารักษ์. (2541). **มนุษย์กับสังคม**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ฐิติ เสงี่ยม. (2530). **สถาปัตยกรรมอีสาน**. กรุงเทพฯ: เมฆาเพรส.
- ณรงค์ เส็งประชา. (2532). **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โอ เอส พรินท์ริงเฮาส์.
- ศักดิ์ แสนบุญ. (2553). **หนังสือลักษณะอีสาน : ว่าด้วยเรื่องศิลปวัฒนธรรม**. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

ถวิล เกสรราช. (2540). **ประวัติผู้ไท**. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์.

ทรงคุณ จันทอร. (2525). **แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว :**

เศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรม. มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ทรงพันธ์ วรรณมาศ. (2529). **ปราสาท-ธรรมาสันในเขตจังหวัดเชียงรายและพะเยา**. เชียงใหม่:

มหาวิทยาลัยล้านนา วิทยาลัยครูเชียงใหม่.

ทรงยศ วีระทวีมาศ. (2539). **ธรรมเนียมเดียวของผู้ไท : คติสัญลักษณ์และความหมาย**

ในสถาปัตยกรรมชุมชนท้องถิ่น. ขอนแก่น: พระธรรมขันธ์.

_____. (2548). **คติสัญลักษณ์ของพื้นที่และการจัดการใช้พื้นที่ของวัดในชุมชนหมู่บ้านผู้ไท**.

ขอนแก่น: แก่นคำออฟเซต.

_____. (2548). **โครงการวิจัย ชุมชนและเรือนผู้ไท : รูปแบบและนิเวศวิทยาวัฒนธรรมการอยู่**

อาศัย. ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ทวีศักดิ์ ศรีศิริ. (2552). **มรดกทางวัฒนธรรม**. ค้นเมื่อ 15 เมษายน 2554, จาก [http://www.](http://www.livekalasin.com/index.php?option=com_content&task=view&id=165&Itemid=124)

[livekalasin.com/index.php?option=com_content&task=view&id=165&Itemid=124](http://www.livekalasin.com/index.php?option=com_content&task=view&id=165&Itemid=124).

ธาดา สุทธิธรรม, & ธนสิทธิ์ จันทะวี. (2537) **ส่วนประกอบสถาปัตยกรรมอีสาน : ศึกษากรณี**

จังหวัดอุบลราชธานี. ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

_____. (2539). **สถาปัตยกรรมล้านนา : อีสานเบิ่งล้านนา**. ขอนแก่น: แก่นคำออฟเซต.

ธิดา สารธา. (2536). **เมืองอุบล : ธานีแห่งราชะ ศรีสง่าแห่งไพรพฤกษ์**. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

ธวัช ปุณโณทก. (2531). **วรรณกรรมท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

_____. (2529). **วัฒนธรรมพื้นบ้านคติความเชื่อ**. กรุงเทพฯ: เนติกุลการพิมพ์.

ธิดิ เสงรัตมี. (2530). **สถาปัตยกรรมในอีสาน**. กรุงเทพฯ: เมฆาเพรส.

น. ณ ปากน้ำ. (2530). **พจนานุกรมศิลป์**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

_____. (2524). **วิวัฒนาการลายไทย**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

_____. **ปกิณกะศิลปะไทยในสายตา น. ณ ปากน้ำ: ธรรมาสัน**. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธากา
รพิมพ์, 2543

ชลิต ชัยครรชิต. (2553). **ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม โบราณคดีและประวัติศาสตร์**. เอกสารประกอบการ

บรรยายวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลุ่มน้ำโขง(ตอนที่1) สาขาวิชศิลปและวัฒนธรรม คณะ

ศิลปกรรมศาสตร์. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

นฤมล ลีเฉลิมวงศ์. (2552). **เอกสารประกอบการสอน วิชาภูมิปัญญาท้องถิ่น(Local wisdom) รหัสวิชา**

40400120. นครพนม: วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีนครพนม.

นภคด ตั้งสกุล, & จันทนีย์ วงศ์คำ. (2548). **คติความเชื่อและระบบสังคมกับการปลูกสร้างเรือน**

- พื้นบ้านและชุมชนผู้ไท. ขอนแก่น: ศูนย์วิจัยพหุวัฒนธรรมสังคมลุ่มน้ำโขง.
 นายกองคํการบริหารตำบลหนองห้าง. (2552). **ผู้ไท**. ค้นเมื่อ 25 เมษายน 2554, จาก <http://www.puthai.com/>.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2536). **ความหลากหลายทางวัฒนธรรมไทย : การท้าทายใหม่**. กรุงเทพฯ: [ม.ป.พ.].
- นิยพรรณ วรรณศิริ. (2540). **มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นิคม วงศ์พงษ์คำ. (2548). **ธรรมาสันนิษฐาน**. ขอนแก่น: ไอลินกรุ๊ป.
- _____. (2548). **รายงานการวิจัย เรื่อง เปรียบเทียบคติความเชื่อและรูปแบบของธรรมาสันนิษฐานในภาคอีสานและนครหลวงเวียงจันทน์ สปป. ลาว**. ขอนแก่น: ศูนย์วิจัยพหุวัฒนธรรมสังคมลุ่มแม่น้ำโขง มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นิวัติ กองเพียร. (2538). **กรเกียรติกรกอดเกื้อ**. กรุงเทพฯ: [ม.ป.พ.].
- เน่งน้อย ปัญจพรรค, & สมชาย ณ นคร. (2535). **ศิลปะไม้แกะสลักสุโขทัย ออยุธยา รัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ: เจริญชัย.
- บุญยงค์ เกศเทศ. (2536). **ปณิธานไทยคดีนิพนธ์ : รวมบทความเกี่ยวกับวิถีทางสังคมวัฒนธรรมมนุษย์ มหาสารคาม**. มหาสารคาม: ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- บุญสนอง บุญโยทยาน. (2515). **มนุษย์กับสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บุญเกิด เหลาหมี่. (2552). **รูปแบบการอนุรักษ์พื้นฟู ธรรมาสันนิษฐาน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนชาวผู้ไทในภาคอีสาน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ปกรณ์ คุณารักษ์. (2552). **วัฒนธรรม ความเชื่อ ความคิด วิถีชีวิตอีสาน**. บทความเชิงวิชาการสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา. กาลสินธุ์: ประสานการพิมพ์.
- ประสาธน์ สิทธิเลิศ. (2542). **การบริหารขององค์การบริหารส่วนตำบลคลองสระบัวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน: การสืบทอดวัฒนธรรมการปั้นหม้อดินเผาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา**. กรุงเทพฯ: สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ปรีชา พิณทอง. (2534). **ประเพณีโบราณไทยอีสาน**. อุบลราชธานี: ศิริธรรม.
- ปิยะศักดิ์ ปักโคทานัง. (2543). **ธรรมาสันนิษฐาน วัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์ บ้านชีทวน ตำบลชีทวน อำเภอเมืองใน จังหวัดอุบลราชธานี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา (กลุ่มมนุษยศาสตร์) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ฝ่ายพระพุทธศาสนาสถาน กองพุทธศาสนาสถาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2525).

ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร. กรุงเทพฯ: [ม.ป.ป.].

พิทักษ์ น้อยวงศ์ และคณะ. (2537). ส่วนประกอบสถาปัตยกรรมอีสาน : ศึกษากรณีจังหวัด

อุบลราชธานี. ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

_____. (2543). รายงานการวิจัย การศึกษารูปแบบ และคติความเชื่อเกี่ยวกับธรรมาสัน
สองฝั่งโขง. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ไพโรจน์ เพชรสังหาร. (2531). คติการปลูกเรือนผู้ไท อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์. ปรินญา
นิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

มณี พะยอมยงค์. (2530). วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ. กรุงเทพฯ: ฝ่ายวิจัยพาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

มาร์ติน สจ๊วต-ฟอกซ์. (2553). ประวัติศาสตร์ลาว. (จิราภรณ์ วิญญูรัตน์, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิ
โตโยต้าประเทศไทย.

มณี พันทวี. (2527). ศิลปศึกษา. มหาสารคาม: ศรีนครินทรวิโรฒ.

มนตรี งามนิยม. (2545). บทบาทของวัดในชุมชน จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

มรรรัตน์ สุธรรม และคณะ. (2541). เอกสารประกอบการศึกษา : ทฤษฎี มนุษยวิทยา. กรุงเทพฯ:
คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

เมตต์ เมตต์การุณจิต. (2547). การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม : ประชาชนองค์กรปกครอง
ส่วนท้องถิ่นและราชการ. กรุงเทพฯ: พอยท์.

มัย ตะดิษฐ์. (2547). สุนทรียภาพทางทัศนศิลป์. กรุงเทพฯ: วาดศิลป์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2530). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. พิมพ์ครั้งที่ 3.
กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.

ลักขณากร สัตถาผล. (2550). ความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนชาวภูไทในอำเภวาริชภูมิ จังหวัด
สกลนคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

วิรุณ ตั้งเจริญ. (2526). การออกแบบ. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์.

_____. (2546). สุนทรียศาสตร์. กรุงเทพฯ: สันติศิริการพิมพ์.

วรยุทธ จันทมูล. (2542). ธรรมาสันที่พบในจังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ปริญญา

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา (กลุ่มมนุษยศาสตร์) บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

วิบูลย์ ลีสุวรรณ. (2529). ศิลปะไทยน่ารู้. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

วิโรฒ ศรีสุโร. (2536). สิมอีสาน. กรุงเทพฯ: เมฆาเพรส.

_____. (2544). สถาปัตยกรรม กลุ่มชนสายวัฒนธรรมไต-ลาว. ขอนแก่น:

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

วิโรฒ ศรีสุโร.(2544). สถาปัตยกรรม กลุ่มชนสายวัฒนธรรมไต-ลาว.เอกสารประกอบการเรียนวิชา

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น.ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข.(2536.) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม: แนวทางการศึกษาวิเคราะห์

และวางแผน.ขอนแก่น: คลังนาวิทยา .

_____. (2552). การศึกษาสังคมและวัฒนธรรม แนวคิดวิธีวิทยาและทฤษฎี.ขอนแก่น:

มหาวิทยาลัยขอนแก่น,

_____. (2538). การศึกษาสังคมและวัฒนธรรม แนวคิดวิธีวิทยาและทฤษฎี.

ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ. (2528). รายงานวิจัย เรื่อง ประชากรและโครงการพัฒนา

ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สมาคมนักประชากรไทย.

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. (2540). แอ่งอารยธรรมอีสาน. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.

สุวิทย์ ชีรสอวต. (2543) ประวัติศาสตร์ลาว 1779-1975.กรุงเทพฯ: พิมพ์สร้างสรรค์.

สุจิตต์ วงศ์เทศ. (2549). “พลังลาว”ชาวอีสาน มาจากไหน?.กรุงเทพฯ : มติชน.

สุเมธ ชุมสาย ณ. (2536).อยุธยา,ชนชาติไต สถาปัตยกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีในสิบสอง

พันนา. เชียงใหม่ : สุริวงค์บุ๊คเซ็นเตอร์,

สำลี รักสุทธี. (2544). อีตสิบสอง คลองสิบสี่ประเพณีของดีอีสาน.กรุงเทพฯ:พัฒนาศึกษา.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2540). แอ่งอารยธรรมอีสาน แฉหลักฐานโบราณคดีพลิกโฉมหน้าประวัติศาสตร์

ไทย.กรุงเทพฯ: มติชน.

ศุภชัย สิงห์บุศย์. (มปป.)โครงการสารคดีลาวตอนล่าง สะหวันนะเขต สาละวัน เขกอง จำปาสัก และ

อัตตะปือ. กรุงเทพฯ: ครีမ်แคชเชอร์ กราฟฟิค จำกัด.

สงวน รอดบุญ. (2526). พุทธศิลป์ลาว. กรุงเทพฯ: การศาสนา.

สมควร นามศรีฐาน. (2545). บทบาทของวัดต่อชุมชนในชนบท จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สมชาย นิลอาธิ. (2542). ธรรมเนียมเสาเดียวของไทย : จากผีหลักบ้านถึงธรรมเนียมพุทธ.

วารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 17(2), 33-40.

สมพงษ์ เชาว์แหลม. [ม.ป.ป.]. **ไตรภูมิภค ฉบับย่อ**. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสารการพิมพ์.

สวิง บุญเจิม. (2538). **มรดกอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. อุบลราชธานี: มรดกอีสาน.

สุจิตต์ วงศ์เทศ. (2549). **“พลังลาว” ชาวอีสาน มาจากไหน**. กรุงเทพฯ: มติชน.

สุดรา สุฉายา. (2529). **ความรู้เรื่องศิลปกรรมไทย**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

สุพัตรา สุภาพ. (2536). **สังคมและวัฒนธรรมไทย : ค่านิยมครอบครัว ศาสนา ประเพณี**.

กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

สุจิตต์ จันทร์สาขา. (2540). **จังหวัดมุกดาหารในอดีต**. มุกดาหาร: องค์การบริหารส่วนจังหวัด

มุกดาหาร.

สุริย์ มีผลกิจ. (2549). **วันสำคัญในพระพุทธศาสนา : รวบรวมจากพระไตรปิฎก**. กรุงเทพฯ:

[ม.ป.ป.].

สุวิทย์ จิระมณี. (2544). **สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสาน (สายวัฒนธรรมไทย-ลาว)**. กรุงเทพฯ:

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา. (2529). **น้ำบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ. (2538). **ชีวิตไทยชุดสมบัติ**

ตายาย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักงาน.

สำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (2549). **สังคมและวัฒนธรรมอีสาน**. ขอนแก่น: สำนัก

วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

เสนอ นิลเดช. (2534). **มรดกแผ่นดิน**. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.

อศิน รพีพัฒน์ และคณะ. (2536). **คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา**. ขอนแก่น: สถาบันวิจัย

และพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

อนุวิทย์ เจริญสุทกุล. (2551). **จุดเด่นในงานสถาปัตยกรรมอีสาน**. กรุงเทพฯ: เมฆาเพรส.

อริยานุวัตร เขมจารี. (2525). **ประเพณีอีสานบางเรื่อง**. มหาสารคาม: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด

มหาสารคาม วิทยาลัยครูมหาสารคาม.

อารี สุทธิพันธุ์. (2516). **ศิลปะนิยม**. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.

อุทัยทอง จันทกรณ. (2535). **องค์ประกอบสถาปัตยกรรมอีสาน**. สกลนคร: วิทยาลัยครูสกลนคร.

เอกภาพ ร่มโพธิ์. (2552). **ธรรมาสันนุชนบะ: แนวทางอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนา โดยการมีส่วนร่วม**

ร่วมของชุมชน จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

อมรา พงศาพิชญ์. (2542). **ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (วิถีวิทยาและบทบาทในประชาสังคม)**.

กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2541). **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์:วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา.**

กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อุททอง ประศาสน์วินิจชัย.(2551). **ซ่อนไว้ในลิ้ม : ก-อ ในชีวิตอีสาน.**กรุงเทพฯ : ฟลุสดีอป.

อุดม บัวศรี. (2553). **สุนทรียศาสตร์:เอกสารประกอบการเรียนวิชา 866712 ภูมิปัญญา และศิลปะพื้นถิ่น.**ขอนแก่น: สาขาวิจัยศิลปะและวัฒนธรรม คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, (ไม่ได้ตีพิมพ์).

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2544). **ภูมิปัญญาอีสาน.**กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

อำไพ หมั่นสิทธิ์.(2553) **.มนุษย์กับสังคม.**กรุงเทพฯ : ทริปเพิ้ล เอ็ดดูเคชั่น.

Beurdeley. (1979). **Oriental Art.** London: Faber and Faber.

Diskul, S. (1986). **Art in Thailand a Brief History.** Bangkok: Amarin Press.

Iyer, K. (1977). **Bharatha.** Bombay: Taraporevala.

Kaufman, H. (1960). **Bangkhaud : A Community Study in Thailand.** New York: J.J. Augutine Incorporated.

Kirsch, A. (1967). **Phu Thai Religious Syncretism : A Case Study of Thai Religion and Society.** Cambridge: Harvard University.

Shea, Patricia. (2001). **Successful School-community Partnetships in Public High School : A Comparative Case Study.** New York: McGraw-Hill.

Talcott Parsons. (1996). **Societies:Evolutionary and Comparative Perspectives.** Englewood, N.J.: Prentice.

Tambiah, S.J. (1970). **Buddhism and the spirit Cults in Northeast Thailand.** Cambridge: Cambridge University.

William, J. Klausner. (1964). **Popular Buddhism in Nc Thailand.** New York: Row Peterson and Company.

Resource: <http://th.wikipedia.org/wiki/!แขวงจำปาสัก> สืบค้น 16 กุมภาพันธ์ 2553.

http://www.ubonratchathani.go.th/common_tourist.html[ม.ป.ป]. สืบค้น 18 เมษายน 2553.

http://www.ubonratchathani.go.th/common_tourist.html. สืบค้น 1 กันยายน 2553.

http://www.lib.ubu.ac.th/html/ub_info/introduction/history.html ค้นเมื่อ 6 มิถุนายน 2553.

<http://th.wikipedia.org/wiki/อำเภอเขมราฐ> สืบค้น 6 กรกฎาคม 2010.

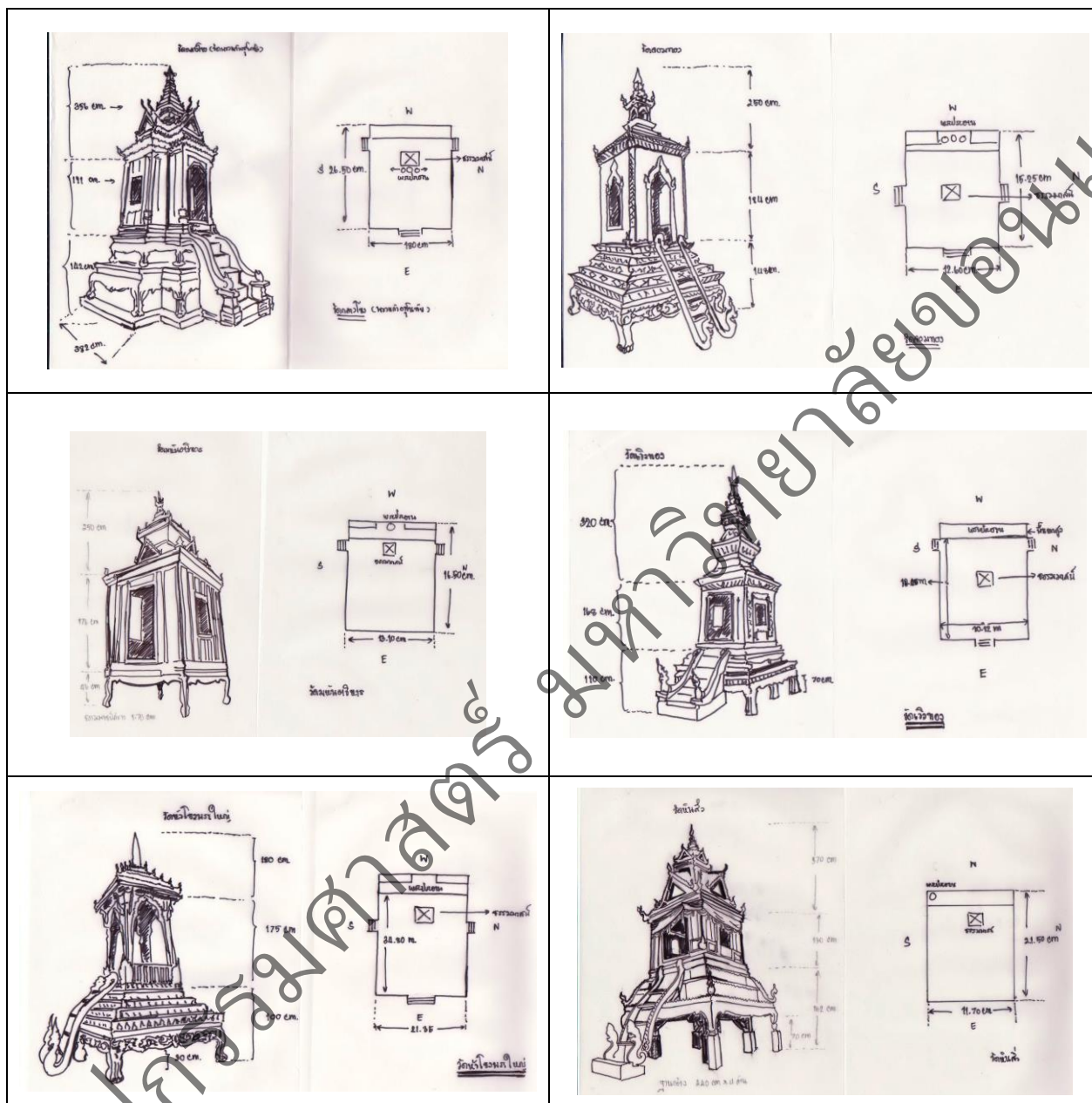
<http://th.wikipedia.org/wiki/อำเภอนาตาล> สืบค้น 6 มิถุนายน 2553.

<http://th.wikipedia.org/wiki/อำเภอโขงเจียม>,ค้นเมื่อ 6 มิถุนายน 2553.

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ภาคผนวก

ภาพสเก็ตจากการลงพื้นที่

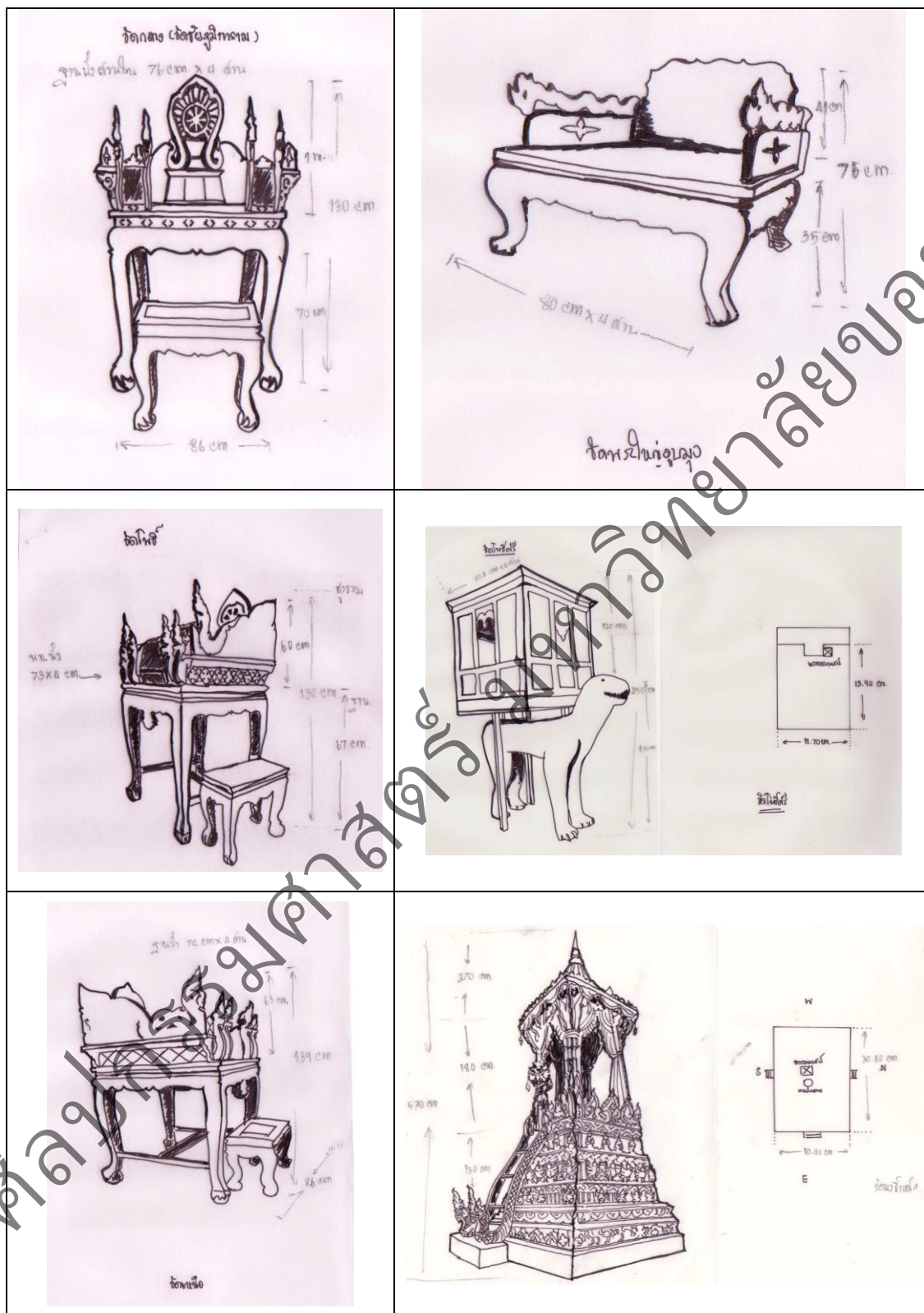
ภาพที่ 104 ภาพสเก็ตช์ธรรมาสน์เมืองโขง แขวงจำปาสัก สปป.ลาว

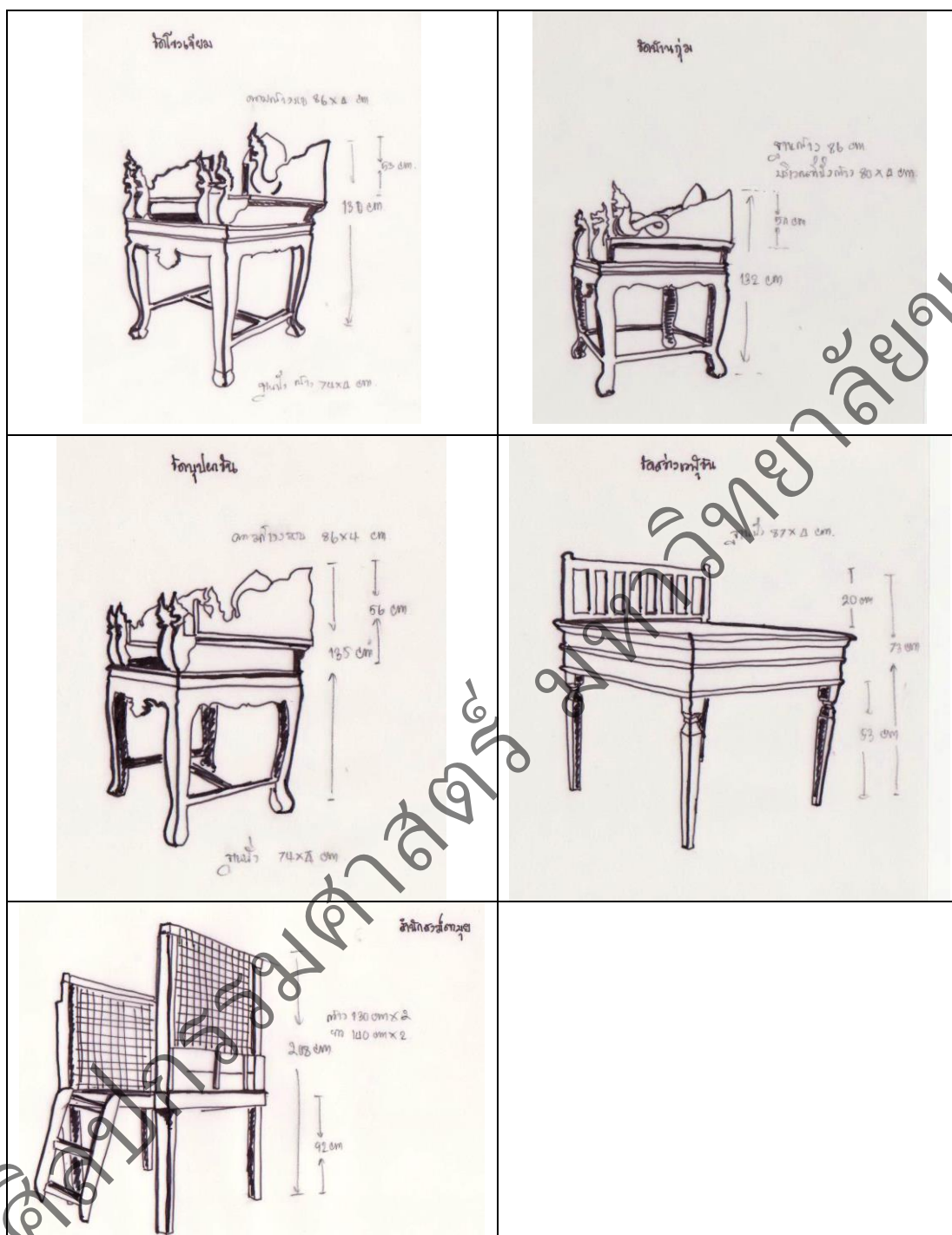
ภาพที่ 105 ภาพสเก็ตกรรมาสนเมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก สปป.ลาว

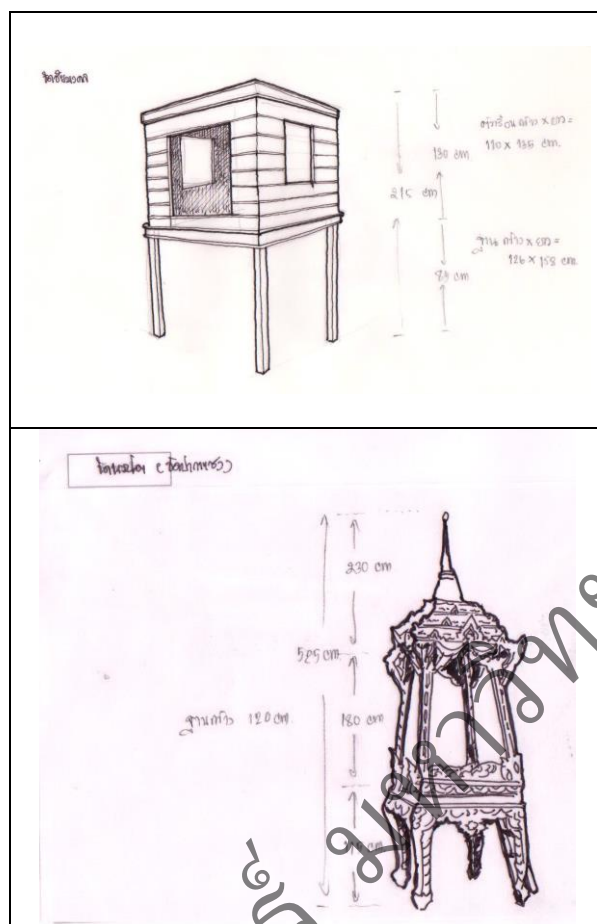
ภาพที่ 106 ภาพสเก็ตกรรมาสน์เมืองชะนะสมบุน แขวงจำปาสัก สปป.ลาว

ภาพที่ 107 ภาพสเก็ตช์ธรรมาสน์อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพที่ 108 ภาพสเก็ตกรรมาสน์อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

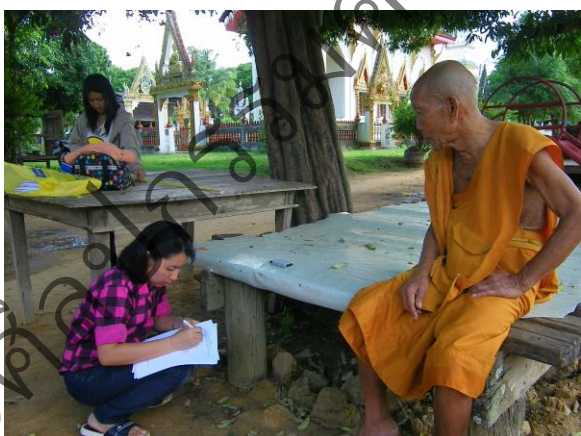
ภาพที่ 109 ภาพสเก็ตกรรมาสน์อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี

การเก็บข้อมูลสัมภาษณ์จากการลงพื้นที่

การเก็บข้อมูลสัมภาษณ์จากการลงพื้นที่

การเก็บข้อมูลสัมภาษณ์จากการลงพื้นที่

การเก็บข้อมูลสัมภาษณ์จากการลงพื้นที่
 ภาพที่ 110 ภาพจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูล แขวงจำปาสักสปป.ลาว

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

สีเมือง สีฟ้าพมมะจัน ผู้เชี่ยวชาญด้านงานศิลปวัฒนธรรมและดำรงตำแหน่ง รองประธานสร้างชาติเมือง
โขง แขวงจำปาสัก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรมณียา ชุมชิต วันที่ 16 พฤษภาคม 2553

อาจารย์แก้ววิจิต สีสมรัก เจ้าอาวาสวัดจอมทองเมืองโขง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรมณียา ชุมชิต วันที่ 16
พฤษภาคม 2553

บุญทัน สุริยะวง อาชีพ ทหาร (ข้าราชการบำนาญ) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรมณียา ชุมชิต อยู่ที่บ้านเวิน
ทอง เมืองโขง แขวงจำปาสัก วันที่ 16 พฤษภาคม 2553

เคียง อายุ 71 ปี อาชีพ ทำนา หน้าที่เกี่ยวกับทางศาสนาช่วยเหลือแล้ว (สารวัตร) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชร
มณียา ชุมชิต ที่อยู่ บ้านหัวโขง ตำบลหัวโขงพระใหญ่ เมืองโขง แขวงจำปาสัก วันที่ 16 พฤษภาคม
2553

พระอาจารย์มูล ปะสันโน เจ้าอาวาสวัดมะหันตะวิหาร (วัดคุ้มแสนใต้) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คำพันธ์ ยะปะดั่ง
เพชรมณียา ชุมชิต ที่อยู่บ้านเมืองแสน เมืองโขง แขวงจำปาสัก วันที่ 16 พฤษภาคม 2553

จันดี จันทะวง หน้าที่ เป็นสารวัตร ผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรมณียา ชุมชิต ที่อยู่บ้านหินลิ้ว ตำบลเมืองแสน เมือง
โขง แขวงจำปาสัก อาชีพ ทำนา วันที่ 16 พฤษภาคม 2553

สุวรรณ พมมะลา อายุ 68 ปี (อดีตเคยเป็นเจ้าอาวาสวัด คนที่ 7) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คำพันธ์ ยะปะดั่ง เพชร
มณียา ชุมชิต อาชีพปัจจุบันคือทำนา วันที่ 16 พฤษภาคม 2553

หลวงปู่รอน สีโรจันดี อายุ 66 ปี ผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรมณียา ชุมชิต ที่อยู่บ้านหนองสา เมืองจำปาสัก
แขวงจำปาสัก วันที่ 17 พฤษภาคม 2553

สังทอง ขันจะเริน อายุ 51 ปี ผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรมณียา ชุมชิต ที่อยู่ บ้านวัดหลวงเก่า หน่วยที่ 4 เมือง
จำปาสัก แขวงจำปาสัก อาชีพ ค้าขาย และหน้าที่ เป็นนายบ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน) ได้ 6 ปี วันที่ 17
พฤษภาคม 2553

อาจารย์หยัง จิตตปัญญาญ์ เจ้าอาวาสวัด ท่านบวชได้ 15 พรรษา ผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรมณียา ชุมชิต ที่อยู่วัด
นະຄອນ เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก วันที่ 17 พฤษภาคม 2553

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์ (ต่อ)

หลวงปู่ไขว่ อายุ 73 ปี เจ้าอาวาสวัด มาจากเมืองสีพันดอน ระดับการศึกษา จบอนุปริญาสงฆ์ ผู้ให้

สัมภาษณ์, เพชรนิยา ชุมชิต ที่วัดอามาตยาธาราม เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก วันที่ 17 พฤษภาคม 2553

หลวงปู่ เจ้าอาวาสวัด ที่อยู่วัดพะพิน ผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรนิยา ชุมชิต ที่อยู่ที่บ้านพะพิน หมู่ 04 เลข
แขวง 10 เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก วันที่ 17 พฤษภาคม 2553

พระอาจารย์อุดมศักดิ์ อัคระระทัมโม ผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรนิยา ชุมชิต ที่อยู่ บ้านกุสุมา เมืองกุสุมา แขวง
จำปาสัก การศึกษา อนุปริญา ชั้นสูง วันที่ 18 พฤษภาคม 2553

บุญจัน สุตทิง อายุ 74 ปี การศึกษา ม.6 (บวชเรียน)ชั้นสูง ผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรนิยา ชุมชิต ที่อยู่ เมือง
ปะทุมพอน แขวงจำปาสัก วันที่ 18 พฤษภาคม 2553

อัมพอน จันทะลาด อายุ 75 ปี การศึกษา ชั้นม.6 (บวชเรียน) อาชีพ ทำนา หน้าที่ สารวัด ผู้ให้สัมภาษณ์,
เพชรนิยา ชุมชิต ที่อยู่ บ้านคอนโค วันที่ 18 พฤษภาคม 2553

เวียงทอง เพ็ชร์สิโรด ผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรนิยา ชุมชิต ที่อยู่ที่บ้านคอนโค เมืองสะนะสมบูน แขวงจำปาสัก
วันที่ 18 พฤษภาคม 2553

บุญคำ จันทะราด ผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรนิยา ชุมชิต ที่อยู่ที่บ้านคอนโค เมืองสะนะสมบูน แขวงจำปาสัก
วันที่ 18 พฤษภาคม 2553

เจ้าอธิการ อ่อนแก้ว ทัมมะบุค เจ้าอาวาสวัดสะพาย (วัดกลาง) อายุ 65 ปี ผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรนิยา ชุม
ชิต ที่อยู่ บ้านนาจัว เมืองสะนะสมบูน แขวงจำปาสัก วันที่ 18 พฤษภาคม 2553

พระอาจารย์แก่นจัน บระมีบุบพะโต เจ้าอาวาสวัดโพชัย (วัดทุ่ง) ผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรนิยา ชุมชิต ที่อยู่
บ้านโนนสูงเมืองปากช่อง แขวงจำปาสัก วันที่ 18 พฤษภาคม 2553

พระครูวรวิจิโกวิท เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ ผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรนิยา ชุมชิต ที่อยู่ หมู่ 7 อำเภอเขมราฐ จังหวัด
อุบลราชธานี วันที่ 28 พฤษภาคม 2553

พระศีลวิสุทธาจารย์ เจ้าอาวาสวัดวัดเหนือ ที่อยู่ หมู่ที่ 1 อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี ผู้ให้สัมภาษณ์,
เพชรนิยา ชุมชิต วันที่ 28 พฤษภาคม 2553

พระครูสุนทรพัฒน์นอม เจ้าอาวาสวัดบึงจี้เหล็ก ผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรนิยา ชุมชิต ที่อยู่บ้านบึงจี้เหล็ก หมู่.
4 ตำบลนาแขวงอำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี วันที่ 28 พฤษภาคม 2553

พระครูโกวิทเขมคุณคม เจ้าอาวาสวัดอุบมุง ผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรมณียา ชุมชิต ที่อยู่ บ้านอุบมุง หมู่ที่ ๕

ตำบลเขมราษฎร์ อำเภเขมราษฎร์ จังหวัดอุบลราชธานี วันที่ 28 พฤษภาคม 2553

พระครูพุทธวราริคุณ เจ้าอาวาสพระโต ผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรมณียา ชุมชิต ที่อยู่ 31 บ้านปากแซง หมู่ที่ 3

ตำบลพระลาน กิ่งอำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี วันที่ 29 พฤษภาคม 2553

พระอธิการหวางใจ อุตถโกวิท เจ้าอาวาสวัดชัยมงคล ผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรมณียา ชุมชิต ที่อยู่ เลขที่ 174

ตำบลนาตาลใต้ หมู่ที่ 1 ตำบลนาตาล กิ่งอำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี วันที่ 29 พฤษภาคม 2553

พระครูจารุรัตนภรณ์ เจ้าอาวาส วัดบุปผาวัน ผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรมณียา ชุมชิต ที่อยู่ ที่ 1 บ้านด่านใหม่ หมู่ที่

2 ตำบลโขงเจียม อำเภโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี 30 พฤษภาคม 2553

พระอธิการสามัญ ปิยธมฺโม เจ้าอาวาสวัดสว่างท่ากุ่ม หมู่ที่ 3 บ้านกุ่ม ต.ห้วยไผ่ อำเภโขงเจียม จังหวัด

อุบลราชธานี 30 พฤษภาคม 2553

พระสมุห์ประเสริฐ กตกุลโต เจ้าอาวาสวัด ผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรมณียา ชุมชิต ที่อยู่ หมู่ที่ 1 บ้านด่านเก่า ต.

โขงเจียม อำเภโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี วันที่ 30 พฤษภาคม 2553